

СЛАВА УКРАЇНІ! ГЕРОЯМ СЛАВА!

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ЕКОНОМІКА ФІНАНСИ ПРАВО

ЩОМІСЯЧНИЙ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 5'2024

(видається з 1994 року)

ISSN 2786-5517 (Online), ISSN 2409-1944 (Print)

<https://doi.org/10.37634/efp.2024.5>

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата з економічних і юридичних наук

Наказ Міністерства освіти і науки України від 02 липня 2020 р. № 886 (економічні науки).

Наказ Міністерства освіти і науки України від 24 вересня 2020 р. № 1188 (юридичні науки).

Рішення Аудиторської палати України від 21.12.2017 р. № 353/10 (облік та аудит).

Реєстраційне свідоцтво КВ № 21620-11520ПР від 12 жовтня 2015 р.

Журналу присвоєно міжнародний ідентифікаційний номер ISSN 2409-1944 та включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.

Префікс doi журналу: 10.37634/efp.

або частковий передрук матеріалів журналу допускається лише за згодою редакції.

Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Підписано до друку 31.05.2024

Формат 60×84/8

Наклад – 250 прим.

Адреса редакції: вул. Хрещатик, 44, м. Київ, 01001

Телефони: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Факс: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Сайт: www.efp.in.ua

Засновники:

Аудиторська фірма "Аналітик" спільно з Національною академією внутрішніх справ України

Статті обов'язково проходять

відбір, внутрішнє і зовнішнє рецензування

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет Вченою радою Національної академії внутрішніх справ України (Протокол № 5 від 22 травня 2024 р.). Повний

Суб'єкт видавничої справи

© "Аналітик", 2024
© "Економіка. Фінанси. Право",
2024

Типографія: ТОВ "Міжнародний бізнес центр"

GLORY TO UKRAINE! GLORY TO THE HEROES!

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ECONOMICS FINANCES LAW

MONTHLY INFORMATIONAL AND ANALYTICAL JOURNAL

№ 5'2024

(issued from 1994)

ISSN 2786-5517 (Online), ISSN 2409-1944 (Print)

<https://doi.org/10.37634/efp.2024.5>

Journal is included in the list of scientific professional editions of Ukraine, which can be published results of dissertations for the degree of doctor and candidate (PhD).

Order of Ministry of Education and Science of Ukraine № 886 of July 02, 2020 (economic sciences).

Order of Ministry of Education and Science of Ukraine № 1188 on September 24, 2020 (legal sciences).

Order of Audit Chamber of Ukraine № 353/10 on December 21, 2017 (accounting and audit).

Registration Certificate – KV № 21620-11520PR on October 12, 2015.

Journal is awarded the international identification number ISSN 2409-1944 and included in the international Scientometrics base Index Copernicus.

Journal's DOI: 10.37634/efp.

Founders:

Audit firm "Analytik" jointly with the National Academy of Internal Affairs of Ukraine

The papers must pass

selection, internal and external review

Recommended for publication and dissemination through the Internet by the Academic Council of the National Academy of Internal Affairs of Ukraine (Protocol № 5 of May 22, 2024). Full or partial reprint of the materials

of the journal is allowed only with the consent of the editorial office.

The authors are responsible for the selection and presentation of the facts. The content and authenticity of the advertisement is the responsibility of the advertiser.

Signed for print 31.05.2024

Format 60×84/8

Publication – 250 copies

Address of the editorial office:

Khreshchatyk str., 44, Kyiv, 01001

Phones: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Fax: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Web: www.efp.in.ua

*The subject of
publishing*

© "Analytik", 2024
© "Economics. Finances. Law",
2024

Typography: LLC "International Business
Center"

РЕДКОЛЕГІЯ

Головний редактор

Валентина Левченко, д.е.н., член Ради нагляду за аудиторською діяльністю Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю, директор ВПГО «Спілка аудиторів України» (Україна)

Шеф-редактор

Володимир Головач, к.ю.н., голова правління ПрАТ «Аудиторська фірма "Аналітик"»; Заслужений юрист України (Україна)

Заступник головного редактора

Тетяна Головач, д.е.н., професор, аудитор, заступник директора з наукової роботи Інституту аудиту (Україна)

Учасники редколегії

Антон Бойко, к.е.н., доцент кафедри економічної кібернетики, Сумський державний університет (Україна)

Олена Величко, к.е.н., доцент кафедри міжнародних фінансів, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Україна)

Анатолій Герасимович, д.е.н., професор, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Україна)

Тетяна Гільорме, д.е.н., доцент, начальник відділу міжнародних проєктів, професор кафедри економіки, підприємництва та управління підприємствами, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара (Україна)

Любомира Кіндрацька, д.е.н., професор, професор кафедри податкового менеджменту та фінансового моніторингу, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Україна)

Ірина Криштопа, д.е.н., професор, професор кафедри обліку і оподаткування, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Україна)

Юрій Манцевич, д.е.н., доцент, вчений секретар, Державне підприємство «Науково-дослідний і проєктний інститут містобудування» (Україна)

Олена Петрик, д.е.н., професор, завідувачка кафедри аудиту, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Україна)

Петер Плавчин, доктор наук, проф. інж., ректор Академії Данубіус (Словацька Республіка)

Свєтліана Полякова, к.е.н., доцент кафедри фінансів та банківської справи, проректор з науково-педагогічної роботи (навчальний процес). Вищий навчальний заклад «Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка» (Україна)

Олена Попишняк, д.е.н., професор, професор кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка (Україна)

Юлія Слободяник, д.е.н., професор, професор кафедри аудиту, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Україна)

Евангелос Сіскос, д.е.н., професор, Університет Західної Македонії (Решія)

Сергій Ткаченко, д.е.н., професор, ректор, Вищий навчальний заклад "Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»"; академік Академії економічних наук України (Україна)

Віктор Тринчук, к.е.н., доцент, професор кафедри фінансових ринків, Університет державної фіскальної служби України (Україна)

Людмила Чижєвська, д.е.н., професор, професор кафедри інформаційних систем в управлінні та обліку, Державний університет «Житомирська політехніка» (Україна)

Гульнара Балгімбаєва, к.ю.н., зав. кафедри конституційного та міжнародного права, Карагандинський державний університет ім. Е.А. Букетова (Казахстан)

Олександр Бригінєв, д.ю.н., професор, Хмельницький університет управління та права ім. Леоніда Юзькова; член Союзу юристів України (Україна)

Віктор Василичук, д.ю.н., професор, професор кафедри оперативно-розшукової діяльності, Національна академія внутрішніх справ; Заслужений юрист України, полковник поліції (Україна)

Сергій Конstantінов, д.ю.н., професор, зав. кафедри адміністративної діяльності, Національна академія внутрішніх справ (Україна)

Ігор Озерський, д.ю.н., професор, професор кафедри цивільного та кримінального права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили; академік Національної академії наук вищої освіти України (Україна)

Малгожата Скоржевська-Амберг, доктор філософії, адвокат, кафедра теорії, філософії та історії права, юридичний коледж, Університет Козмінського (Польща)

Юрій Фрицький, д.ю.н., професор, професор кафедри конституційного, адміністративного права та соціально-гуманітарних дисциплін, Інститут права та суспільних відносин Університету «Україна»; Заслужений юрист України. Член Центральної виборчої комісії (Україна)

Анатолій Яровий, к.ю.н., доцент; суддя у відставці; член міжнародної поліцейської асоціації (українська секція) (Україна)

Комітет консультантів і мовних редакторів

Марі-Франс Кенуй-Казаль, доктор філософії з гуманітарних наук (Франція)

Лєся Поповєцька-Демченко (Україна-Франція) – відповідальний редактор

Анна Туманян (Україна) – випусковий редактор

EDITORIAL BOARD

Editors-in-chief

Valentyna Levchenko, Doctor of Economics, member of the Supervisory Board for audit activity of the Authority public oversight for audit activity, Director of the All-Ukrainian Professional Non-Governmental Organization "Union of Auditors of Ukraine" (Ukraine)

Volodymyr Holovach, PhD in Legal Sciences, Head of the Board of the Audit Firm "Analytik"; Honored Lawyer of Ukraine (Ukraine)

Deputy Editor-in-Chief

Tetiana Holovach, Doctor of Economics, Professor, auditor, deputy director for scientific work of the Institute of Audit (Ukraine)

Members of the editorial board

Anton Boiko, PhD in Economics, Associate Professor of Economic Cybernetics department, Sumy State University (Ukraine)

Olena Velychko, PhD in Economics, Associate Professor of International Finances department, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine)

Anatolii Herasymovych, Doctor of Economics, Professor, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine)

Tetiana Hilorme, Doctor of Economics, Associate Professor, Head of the department of international projects, Professor of the Department of Economics, Entrepreneurship and Enterprise Management, Oles Honchar Dnipro National University (Ukraine)

Liubomyra Kindratska, Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of Tax Management and Financial Monitoring, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine)

Iryna Kryshstopa, Doctor of Economics, Professor, Professor of Accounting and Taxation department, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine)

Yurii Mantsevych, Doctor of Economics, Associate Professor, Scientific Secretary, State Enterprise "Research and Design Institute of Urban Development" (Ukraine)

Olena Petryk, Doctor of Economics, Professor, Head of the auditing department, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine)

Peter Plavcan, Dr.h.c., prof. Ing., Rector, Vysoka skola Danubius (Slovakia)

Yevheniia Poliakova, PhD in Economics, Associate Professor of Finances and Banking department, vice-rector for scientific and pedagogical work, Higher Educational Institution «International Technology University "Mykolaiv Polytechnic"» (Ukraine)

Olena Potyshniak, Doctor of Economics, Professor, Professor of the Organization of Production, Business and Management department, Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture (Ukraine)

Yuliia Slobodianiuk, Doctor of Economics, Professor, Professor of the auditing department, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine)

Evangelos Siskos, Doctor of Economics, Professor, University of Western Macedonia (Greece)

Serhii Tkachenko, Doctor of Economics, Professor, Rector, Higher Educational Institution «International Technology University "Mykolaiv Polytechnic"»; academician of Academy of Economic Sciences of Ukraine (Ukraine)

Viktor Trynchuk, PhD in Economics, Associate Professor, Professor of Financial Markets department, University of the State Fiscal Service of Ukraine (Ukraine)

Liudmyla Chyzhevska, Doctor of Economics, Professor, Professor of Information Systems in Management and Accounting department, State University "Zhytomyr Polytechnic" (Ukraine)

Gulnara Balgimbekova, PhD in Legal Sciences, Head of the constitutional and international law department, Karagandy State University named after E.A. Buketov (Kazakhstan)

Oleksandr Bryhinets, Doctor of Legal Sciences, Professor, Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law; member of the Union of Lawyers of Ukraine (Ukraine)

Viktor Vasylchuk, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Operational and Investigating department, National Academy of Internal Affairs; Honored Lawyer of Ukraine, colonel of the Police (Ukraine)

Serhii Konstantinov, Doctor of Legal Sciences, Professor, Head of the Administrative Activity department, National Academy of Internal Affairs (Ukraine)

Ihor Ozerskyi, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Civil and Criminal Law and Process department, Petro Mohyla Black Sea National University; academician of the National Academy of Sciences of Higher Education of Ukraine (Ukraine)

Malgorzata Skorzevska-Amberg, PhD, DSc, Theory, Philosophy and History of Law department, College of Law, Kozminski University (Poland)

Yurii Frytskyi, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Constitutional, Administrative Law and Social and Humanitarian disciplines department, Law and Public Relations Institute of the "Ukraine" University; Honored Lawyer of Ukraine, member of the Central Election Commission (Ukraine)

Anatolii Yarovyi, PhD in Legal Sciences; retired judge; member of the International Police Association (Ukrainian section) (Ukraine)

Committee of consultants and language editors

Marie-France Quenouille (Cazals), PhD in Human Science (France)

Lesia Popovetska-Demchenko (Ukraine-France) – Managing editor

Anna Tumanian (Ukraine) – Issue Editor

ЗМІСТ

КОЛЕСНИКОВ А.П. Особливості захисту інформації в діяльності органів здійснення правосуддя	8
ЗАСЛАВСЬКА О.І. Оцінювання фінансово-економічної ситуації на українських підприємствах під час війни	13
КОСОВА Т.Д., КОВАЛЕНКО О.О., КОНДРАТЕНКО М.С. Консалтинг на фінансовому ринку в системі покращення фінансових результатів діяльності підприємства	17
ОВСЮК Н.В., ОЛІЙНИК Ю.В. Особливості формування балансу підприємства за міжнародними стандартами фінансової звітності	22
ПІСТУНОВ І.М., КАПІНУС І.Д. Економіко-математична модель ціни на житлову нерухомість у місті Дніпро	26
ІВАНИЦЬКИЙ С.О., ЛИТВИНЧУК О.І., ІВАНИЦЬКА В.В., ШАЛЯПІН М.В. Організаційні засади реформування системи протидії економічній злочинності в умовах воєнного стану	31
БУЦ О. Фактори, що впливають на ефективність правозастосовних актів	37
БРИГІНЕЦЬ О.О. Правове забезпечення захисту персональних даних у сфері охорони здоров'я	41
KNORVATOVA O., ANTONOVA O., SAVKA O., BILETSKYI I. The history of the establishment of organs for fact-finding in the resolution of international disputes (<i>Історія створення органів з встановлення фактів у розв'язанні міжнародних спорів</i>)	44
НОВІЧЕНКО Л.С., КОВЕРНІНСЬКА Ю.В., ШИШ А.М. Про впровадження цифрових технологій у бухгалтерському обліку та фінансовому аналізі	53
ЗАВЕРУХА С.В., БАГІНСЬКИЙ А.О. Теоретичні аспекти відкриття провадження у справі про неплатоспроможність боржника – фізичної особи відповідно до Кодексу України з процедур банкрутства	59
ЖИЛЕНКО К.М., ЯРОВЕНКО Т.С., СТАВИЦЬКА А.В., САМОЙЛЕНКО А.О. Основні аспекти сталого розвитку готельно-ресторанного бізнесу та туризму	64
БОНДАРЕНКО Д.В., РУЧКО А.С., САВЧУК М.С. Захист прав споживачів у практиці суду ЄС	68
ЗИМА О.Т., ЗАВ'ЯЛОВ Є.В., КЛИМУС Х.І. Проблемні аспекти перевірки декларацій та моніторингу способу життя	74
ПРИСЯЖНА А.В. Дисциплінарна відповідальність прокурорів України: підстави, порядок та особливості дисциплінарного провадження	79
ЛОГВІНОВ П.В., ХИМИЧ О.В., ТКАЧУК С.П. Інноваційні стратегії для економічного зростання України у глобальному контексті	83
ГОЛОВАЧ В.В., ГОЛОВАЧ Т.А. Професійне судження та думка аудитора	90
БУЛКОТ Г.В., БУГАЙ Н.О. Комплаєнс у системі внутрішнього контролю суб'єкта господарювання	98

ПОСОХОВ І.М., СУСЛИКОВ С.В., ГУСАРОВА Д.М. Генеза економічної інтеграції України до ЄС	103
САДКОВСЬКИЙ С.П. Деякі аспекти правового регулювання інформаційних технологій в Україні	109
УЕФІМЕНКО А., ДУБОВЕНКО М. Trends in corruption and shadow economy in European countries (<i>Тенденції корупції та мінізації економіки в європейських країнах</i>)	112
ГОРБАНЬ О.П., БАЄВА Л.В., ЛІВАК А.П. Аналіз реформування органів прокуратури в країнах ЄС: уроки для України	118
ПАВЛОВ В.О. Специфіка юридичної термінології у реалізації компетентнісного підходу під час вивчення англійської мови	124
КОВАЛИК О.А., СКЛЯРОВА К.Г. Специфіка процесу планування діяльності бізнес-структур сфери гостинності в умовах війни	128
НАЗАР Т.Я. Адміністративно-правовий статус державної служби фінансового моніторингу як підрозділу фінансової розвідки	132
ІНТЕРВ'Ю, АНАЛІТИКА, КОНСУЛЬТАЦІЇ	
<hr/>	
БОНДАР В.П. Унікальна програма сертифікації основ судово-бухгалтерської експертизи (Форензік)	137

CONTENTS

A. KOLESNIKOV. Features of information protection in the activity of justice enforcement bodies	8
O. ZASLAVSKA. Assessment of the financial and economic situation at Ukrainian enterprises during the war	13
T. KOSOVA, O. KOVALENKO, M. KONDRATENKO. Consulting on the financial market in the system of improving the financial results of the enterprise's activity	17
N. OVSIUK, Y. OLIINYK. Features of forming the enterprise's balance according to international financial reporting standards	22
I. PISTUNOV, I. KAPINUS. Economic and mathematical model of residential property prices in Dnipro city	26
S. IVANYTSKYI, O. LYTVYNCHUK, V. IVANYTSKA, M. SHALIAPIN. Organizational foundations of the reform of the system for counteraction economic crime in the conditions of martial law	31
O. BUTS. Factors affecting the effectiveness of law-enforcement acts	37
O. BRYHINETS. Legal security of protection personal data in the field of health care	41
O. KHORVATOVA, O. ANTONOVA, O. SAVKA, I. BILETSKYI. The history of the establishment of organs for fact-finding in the resolution of international disputes	44
L. NOVICHENKO, Y. KOVERNINSKA, A. SHYSH. On the implementation of digital technologies in accounting and financial analysis	53
S. ZAVERUKHA, A. BAHINSKYI. Theoretical aspects of opening proceedings in the case of insolvency of a debtor – a natural person in accordance with the Code of Ukraine on bankruptcy procedures	59
K. ZHYLENKO, T. YAROVENKO, A. STAVYTSKA, A. SAMOILENKO. Main aspects of sustainable development of the hotel and restaurant business and tourism	64
D. BONDARENKO, A. RUCHKO, M. SAVCHUK. Protection of consumer rights in the practice of the EU court	68
O. ZYMA, Y. ZAVIALOV, K. KLYMUS. Problem aspects of verifying declarations and monitoring the lifestyle	74
A. PRYSIAZHNA. Disciplinary responsibility of prosecutors of Ukraine: grounds, procedure and features of disciplinary proceedings	79
P. LOHVINOV, O. KHYMYCH, S. TKACHUK. Innovative strategies for Ukraine's economic growth in the global context	83
V. HOLOVACH, T. HOLOVACH. Auditor's professional judgment and opinion	90
H. BULKOT, N. BUHAI. Compliance in the internal control system of the business entity ...	98
I. POSOKHOV, S. SUSLIKOV, D. HUSAROVA. Genesis of economic integration of Ukraine into the EU	103
S. SADKOVSKYI. Some aspects of legal regulation of information technologies in Ukraine	109

A. YEFIMENKO, M. DUBOVENKO. Trends in corruption and shadow economy in European countries	112
O. HORBAN, L. BAIEVA, A. LIVAK. Analysis of the reform of prosecutor’s offices in EU countries: lessons for Ukraine	118
V. PAVLOV. The specificity of legal terminology in implementation of the competence approach in learning English	124
O. KOVALYK, K. SKLIAROVA. Specificity of the process of planning business structures in the field of hospitality in war conditions	128
T. NAZAR. Administrative and legal status of the state service of financial monitoring as a subdivision of financial intelligence	132
INTERVIEWS, ANALYTICS, CONSULTATIONS	
<hr/>	
V. BONDAR. Unique certification program for the fundamentals of forensic expertise	137

Андрій Павлович **КОЛЕСНИКОВ**

к.е.н., доцент, Західноукраїнський національний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3064-4133>

e-mail: kole.ua@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ

У статті досліджено дефініцію категорії «інформація» в наукових працях та законодавстві України та окреслено необхідність урахування галузевого аспекту при її трактуванні. Визначено об'єкти правового захисту вважаємо у сфері роботи з інформацією та доведено необхідність зарахування до них відомості про суб'єктів, що мають доступ до роботи з інформаційними ресурсами та інформаційними системами. Окреслено нові виклики у сфері захисту інформації, що виникли під час військового вторгнення росії. Обґрунтовано необхідність застосування системного підходу до забезпечення інформаційної безпеки в судовій системі. Звернено увагу на проблему недотримання посадовими особами елементарних правил інформаційної гігієни, а також на роль окремих спеціалізованих структурних підрозділів Вищої ради правосуддя в забезпеченні інформаційної безпеки у судовій системі. Окреслено особливість підходу до захисту персональних даних учасників судового процесу.

Ключові слова: суд, правосуддя, інформаційне забезпечення здійснення правосуддя, захист інформації в судових органах, об'єкти правового захисту, захист персональних даних суб'єктів судової влади

ВСТУП

Сприйняття інформації як одного з визначальних ресурсів розвитку суспільства є загальновизнаним фактом. Від якості її оброблення, своєчасності та повноти отримання та фаховості використання значно залежить ефективність прийняття рішень. Водночас досягнення значущих результатів потребує формування і реалізації надійних механізмів захисту інформації. Захист інформації в діяльності органів здійснення правосуддя є критично важливим аспектом, особливо у зв'язку з розвитком цифрових технологій. Важливим тут є забезпечення конфіденційності та цілісності даних, що сприятиме зростанню довіри до судової системи і забезпеченню прав і свобод людини.

Питання захисту інформації, зокрема в діяльності органів здійснення правосуддя, неодноразово ставали об'єктом наукових досліджень. С. Демченко у праці [8] та С. Банах у праці [9] розглядали інформацію як теоретичну категорію, роблячи акцент на її застосуванні у праві. Правові аспекти захисту інформації в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі розглядали В. Теремецький та Є. Дуліба у праці [10], а також Ю. Георгієвський у праці [11]. М. Шепітько у праці [12] робить правовий аналіз захисту інформації у здійсненні правосуддя й окреслює загрози впливу застосування штучного інтелекту в системі захисту інформації. Водночас подальшого дослідження потребує вивчення об'єктів захисту інформації та загроз її порушення.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Для дослідження та узагальнення теоретичних положень у статті застосовано теоретичний аналіз. Аналіз нормативно-правових актів проведено із застосуванням формально-юридичного методу. Крім того, у статті застосовано комплекс загальнонаукових та конкретно-наукових методів дослідження, таких як логічний, метод аналогій та узагальнення.

МЕТА статті – дослідження особливостей захисту інформації в діяльності органів здійснення правосуддя.

РЕЗУЛЬТАТИ

Термін «інформація» є похідним від латинського *informatio*, що тлумачиться як роз'яснення (викладення). Вважаємо, що у загальносвітоглядному розумінні інформацію варто розглядати у двох вимірах: кількісному та якісному. Перший проявляється в її сприйнятті у матеріальній формі (число, слово, звук тощо), другий – як спосіб передачі корисних відомостей. В контексті цього дослідження обидва прояви можуть бути об'єктами правового захисту.

Закон України «Про інформацію» визначає останню як «будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді» [3]. Водночас об'єктом інформаційних відносин (а отже, й захисту) Закон визначає інформацію. Однак ці положення може бути уточнено та адаптовано відповідно до контексту їх застосування. Множинність законодавчих визначень можна прослідкувати зі сторінки «Законодавство України» офіційного сайту Верховної ради України. Застосувавши функцію пошуку термінології законодавства, визначення категорії «інформація» знайдено в 32 документах. Проаналізувавши ці документи автором ідентифіковано 17 різних визначень, окремі з яких адаптовано під галузеві особливості нормативного акта.

Змістовним є дослідження С. Демченко, яка розглядає кібернетичний, філософський та правовий аспекти категорії «інформація», та обґрунтовує необхідність диверсифікації даної категорії залежно від галузевої спрямованості [8].

Вирішення питань захисту інформації передбачає визначення об'єктів, на яких цей захист буде спрямовано. З одного боку, об'єктом правового захисту є інформація, що міститься в правових реєстрах і базах даних з обмеженим доступом, з іншого – це інформація про суб'єктів здійснення правосуддя.

Основи правового захисту інформації, що розміщена у формі реєстрів закладено в Законі України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних сис-

темах». Відповідно до нього доступ до інформації визначається наданням користувачу можливості її обробляти, а будь-які дії, що вчиняються з порушенням встановленого порядку доступу до цієї інформації визначаються як несанкціоновані, і такі, що порушують її цілісність. Також в Законі визначається окремо визначається категорія оброблення інформації, як «збирання, введення, записування, перетворення, зчитування, зберігання, знищення, реєстрації, приймання, отримання, передавання, які здійснюються в системі за допомогою технічних і програмних засобів» [2]. Так, бачимо наявність додаткового чинника роботи з інформацією, яка може бути здійснена як автоматизовано, так і за участю людини. У цьому контексті звернемо увагу на ст. 2 цього ж Закону, де об'єктами захисту інформації в системі визначено «інформація, що обробляється в ній, та програмне забезпечення, яке призначено для обробки цієї інформації» [2]. Вважаємо, що в статтю 2 Закону потрібно внести зміни, надавши їй аспекту суб'єктності, тобто до об'єктів захисту додати методи та алгоритми роботи з інформацією.

Враховуючи це, об'єктами правового захисту у сфері роботи з інформацією вважаємо:

1. Інформаційні ресурси – це сукупність даних, зібраних у різних формах представлення, таких як реєстри, бази даних, системи та інші цифрові чи паперові джерела. Вони можуть містити конфіденційну інформацію, персональні дані, комерційну таємницю чи інші відомості, що потребують захисту від несанкціонованого доступу, модифікації або розголошення.

Приклади інформаційних ресурсів: реєстри (державні, реєстри у сфері права, реєстри майна тощо); бази даних (клієнтські, наукові, юридичні тощо); цифрові архіви та сховища (бібліотеки, наукові репозиторії тощо); паперові документи (договори, звіти, облікові книги тощо).

2. Інформаційні системи (організаційно-технічна система, в якій реалізується технологія оброблення інформації із застосуванням технічних і програмних засобів [2]).

Приклади інформаційних систем: системи електронного документообігу; системи управління базами даних; системи електронної комерції; системи контролю доступу та безпеки.

3. Відомості про суб'єктів, що мають доступ до роботи з інформаційними ресурсами та інформаційними системами. Важливим аспектом захисту інформації є контроль доступу до інформаційних ресурсів та систем. Тому необхідно мати чіткі відомості про суб'єктів, які мають право працювати з такими ресурсами та системами, а також визначити їхні повноваження та обмеження.

Приклади відомостей про суб'єктів доступу: облікові дані користувачів (імена, паролі, посади, рівні доступу); політики та процедури доступу до інформаційних ресурсів та систем; журнали реєстрації дій користувачів (аудит доступу та змін); списки осіб, уповноважених на управління інформаційними ресурсами та системами.

Вторгнення російської федерації в Україну 24 лютого 2022 р. показало якісно нові вимоги до підходів захисту інформації. Результатом розуміння глобальності викликів стало закриття в перші дні вторгнення

фактично всіх реєстрів. Також відповідно до Рішення Ради суддів України № 11 від 25 березня 2022 р. зазначено, що право особи на доступ до інформації, гарантоване ст. 34 Конституції України, не є абсолютним і може підлягати обмеженням. Такі обмеження мають бути винятками, які передбачені законом, переслідують одну або декілька законних цілей і бути необхідними у демократичному суспільстві [4]. Так, Рада суддів України вказує на актуальність більш жорсткого застосування норми ч. 2 ст. 6 Закону України «Про до публічної інформації» про те, що обмеження доступу до публічної інформації можливе: в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи кримінальним правопорушенням, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя; розголошення інформації може завдати істотної шкоди цим інтересам; шкода від оприлюднення такої інформації переважає суспільний інтерес в її отриманні [5]. Військове вторгнення зробило цю норму Закону як ніколи актуальною.

У зв'язку зі значним зростанням ролі органів забезпечення правопорядку в умовах необхідності розслідування воєнних злочинів і забезпечення невідворотності покарання за колабораційну діяльність, розголошення інформації про діяльність державних органів, зокрема судів, може піддавати ризику життя та здоров'я їхніх представників. До того ж збір відповідної інформації під час конфлікту може мати ознаки диверсійної діяльності, спрямованої проти України. У світлі такого розуміння прийнято рішення, відповідно до якого у разі отримання запитів на надання будь-якої публічної інформації про діяльність судів та інших установ системи правосуддя, копії таких запитів слід негайно направляти до Служби безпеки України для ретельної перевірки осіб, які збирають цю інформацію, та їхніх мотивів.

Потреба у зміцненні заходів захисту інформації в державних установах підтверджується великою кількістю кібератак з боку росії. За даними Урядової групи реагування на комп'ютерні надзвичайні події України CERT-UA, що функціонує у структурі Держспецзв'язку, такі напади відбуваються систематично і часто зумовлені порушенням простих правил інформаційної безпеки.

Фахівці відзначають, що здебільшого несанкціонований доступ до інформаційних комп'ютерних систем об'єкта атаки здійснювався заздалегідь, часто за рік або й більше. Крім того, для проникнення до мережі зловмисники застосовували облікові записи VPN, а також експлуатували вразливості програмного забезпечення та недоліки у налаштуваннях публічно доступних інформаційних систем. Успішність багатьох кібератак часто зумовлено недбалістю керівників та виконавців на місцях, які ігнорують інформацію про поточні кіберзагрози. Водночас власники системи роблять одні й ті ж помилки: не застосовують двофакторну автентифікацію, не забезпечують сегментацію мережі, особливо стосовно обмеження адміністративного доступу, та не контролюють поверхню атаки, такі як вразливе програмне забезпечення, «відкриті порти» тощо [6].

Тимчасове повне закриття реєстрів у сфері забезпечення здійснення правосуддя стало викликом для за-

безпечення прозорості судочинства та забезпечення права на доступ до публічної інформації. Ця ситуація підкреслила необхідність підвищення стійкості інформаційних систем органів правосуддя до кібератак та витоків даних. Наявна система захисту виявилася недостатньо надійною в умовах військової агресії.

Для вирішення цієї проблеми потрібно системно підходити до питання інформаційної безпеки в судовій системі.

По-перше, необхідно посилити технічний захист реєстрів та інших баз даних шляхом застосування сучасних методів кібербезпеки, застосування ефективних протоколів шифрування та регулярного резервного копіювання.

По-друге, необхідно вдосконалити законодавство та розробити чіткі процедури, щоб забезпечити баланс між захистом даних та правом на інформацію в надзвичайних ситуаціях, таких як війна або кібератаки. Має бути передбачено механізми селективного обмеження доступу до чутливої інформації без необхідності повного закриття реєстрів.

По-третє, надзвичайно важливо навчити та підвищити обізнаність персоналу судів та правоохоронних органів у питаннях кібергігієни та безпеки інформації.

Отже, з досвіду закриття реєстрів на початку вторгнення стало очевидним, що в цій діяльності органів здійснення правосуддя виявлено системні прогалини у сфері захисту інформації. Щоб уникнути подібних проблем у майбутньому, необхідно взяти комплексних заходів технічного, законодавчого та освітнього характеру в цій життєво важливій сфері.

Вирішенням завдань захисту інформації в органах здійснення правосуддя займаються окремі структурні підрозділи. Зокрема, у структурі Вищої ради правосуддя функціонує Управління інформаційних технологій та захисту інформації, в межах якого діють підрозділи: Управління інформаційних технологій та захисту інформації; Відділ технічного забезпечення та захисту інформації від витоків технічними каналами; Відділ адміністрування та захисту інформації в автоматизованих системах; Відділ з питань функціонування Єдиної судової інформаційної (автоматизованої) системи. До завдань Управління серед інших відносяться:

- забезпечення конфіденційності, цілісності, доступності та спостережливості інформації, вимога до захисту якої регламентується наявним законодавством України у сфері захисту інформації;

- дослідження технології оброблення інформації, що становить інформацію з обмеженим доступом в АС з метою виявлення можливих каналів витоків та інших загроз для безпеки інформації;

- визначення заходів, спрямованих на реалізацію політики безпеки;

- підтримка необхідного рівня захищеності інформації, ресурсів і технологій в АС;

- формування у користувачів АС розуміння необхідності виконання вимог нормативно-правових актів, розпорядчих документів, що стосуються захисту інформації;

- організація і забезпечення захисту інформації баз даних у роботі з Інтернет та електронною поштою.

Питання оброблення персональних даних осіб суб'єктів судової влади є важливим та потребує уважного підходу з урахуванням необхідності забезпечення ба-

лансу між правом на приватність та принципом прозорості в діяльності державних органів. З одного боку, особи, що займають публічні посади, повинні розуміти, що їхній спеціальний статус передбачає певний рівень відкритості та відповідно обмежену сферу особистого життя, а з іншого – це не означає, що їхні особисті дані може бути використано та поширено без обмежень.

У своєму рішенні від 20 січня 2012 р. Конституційний Суд України зазначив, що публічний характер органів державної влади та їхніх посадових осіб потребує оприлюднення певної інформації для забезпечення довіри суспільства та підтримки авторитету влади. Однак персональні дані можуть включати не лише інформацію про самих посадовців, але й про членів їхніх сімей, які мають гарантоване Конституцією право на захист приватного та сімейного життя. Так, в кожному окремому разі потрібно знайти рівновагу та вирішити, коли розголошення персональних даних є важливим для суспільного інтересу, а коли воно може порушувати права людини [8].

Інформація про суддів та працівників суду, включаючи їхні персональні дані, може містити конфіденційну і надзвичайно чутливу інформацію, таку як дані про етнічне походження, політичні переконання, релігійні уподобання, стан здоров'я тощо. Розголошення цієї інформації може становити серйозну загрозу безпеці, незалежності та об'єктивності суддів у процесі вирішення справ. Тому важливо забезпечити ефективний захист цих даних від несанкціонованого доступу, витоків або неправомірного використання.

Законодавство України встановлює конкретні вимоги та обмеження до оприлюднення персональних даних осіб, які займають посади в судовій системі. Наприклад, персональні дані фізичних осіб, які претендують на виборні посади або вже займають посади державних службовців першої категорії, зазвичай не вважаються обмежено доступною інформацією за винятком тих даних, які закон визначає як конфіденційні. Водночас персональні дані членів родини суддів та працівників судів зазвичай підлягають захисту від незаконного розголошення. Крім того, законодавство України передбачає, що декларації про доходи осіб, які претендують на посади в судових органах або вже їх займають, не вважаються конфіденційною інформацією, а також їхні персональні дані, за винятком тих, які закон визначає як обмежено доступну інформацію. Це означає, що певний обсяг персональних даних посадовців має бути доступним для загального ознайомлення з метою забезпечення прозорості та відповідальності влади.

Водночас оброблення особистих даних осіб, які мають владні повноваження, а також всіх інших фізичних осіб, повинно відбуватися відповідно до принципів та вимог законодавства про захист персональних даних. Органи влади мають чітко визначені цілі для оброблення таких даних, а також встановлені процедури їх збору, зберігання, використання та утилізації. Важливо чітко відокремлювати загальні персональні дані від тих, які відносяться до особливих категорій, оскільки останні потребують додаткових заходів безпеки. Судди повинні публікувати достатньо інформації про свою діяльність та прийняті рішення, щоб громадськість могла здійснювати необхідний нагляд за їхньою роботою. Водно-

час ця інформація повинна бути деперсоналізована для захисту персональних даних учасників судових процесів.

Важливо також забезпечити належний контроль за доступом до персональних даних суб'єктів судової влади, щоб унеможливити їх несанкціоноване чи протиправне використання. Кожна посадова особа, що працює з персональними даними, повинна дотримуватись інструкцій, визначених внутрішніми розпорядчими документами.

Дотримуючись принципів законності, обґрунтованості цілей, міри необхідності й пропорційності, органи державної влади мають забезпечити прозорість своєї діяльності, не порушуючи одночасно право на приватність посадових осіб та членів їхніх сімей. Лише комплексні заходи організаційного, технічного та правового характеру здатні забезпечити належний рівень захисту конфіденційних даних, не порушуючи заразом принципи

відкритості та підзвітності судової системи.

ВИСНОВКИ

Захист інформації в діяльності органів здійснення правосуддя є важливим інструментом дієвості судової системи, тому чітке визначення об'єктів захисту дасть змогу оптимізувати дієвість інструментів його забезпечення. Важливим тут є захист не лише ресурсів та інформаційних систем, але й відомостей про осіб, які мають доступ до роботи з інформаційними ресурсами та інформаційними системами. Водночас важливим є не лише забезпечення процедурних аспектів, але й дотримання базових методів інформаційної гігієни. Досягнення цього передбачає реалізацію системного підходу до питання інформаційної безпеки в судовій системі.

Список використаних джерел

1. Манжай О.В., Манжай І.А. Правові засади захисту інформації: підручник. Харків, 2020. 162 с.
2. Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах. Закон України від 05.07.1994 № 80/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-вр#Text>
3. Про інформацію. Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
4. Рішення Ради суддів України від 25 березня 2022 року № 11. URL: <https://rsu.gov.ua/uploads/news/richenarsu11250322-f68cadf705.pdf>
5. Про доступ до публічної інформації. Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>
6. Щодо обстановки в сфері кібер на 23-24 лютого 2024 року. URL: <https://cert.gov.ua/article/6277822>
7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12>
8. Демченко С. Підходи до змісту поняття «інформація»: кібернетичний, філософський, правовий. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2016. № 1/2 (17) С.35-38.
9. Банак С. Поняття та особливості інформації як теоретичної категорії. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. №4 (20). С. 226-231.
10. Теремецький В.І., Дуліба Є.В. Особливості впровадження та функціонування єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи як інструмента електронного правосуддя. *Форум права*. 2023. № 75 (2). С. 130-143.
11. Георгієвський Ю.В. Пропозиції щодо правового забезпечення захисту інформації у Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 204–208.
12. Шепітько М. Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки під час здійснення правосуддя. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2022. Вип. 4. С. 69-75.

References

1. Manzhai O.V., Manzhai I.A. Legal principles of information protection. Kharkiv, 2020. 162 p. (in Ukrainian).
2. On the Protection of Information in Information and Communication Systems. The Law of Ukraine of 05.07.1994 № 80/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-вр#Text> (in Ukrainian).
3. On information. The Law of Ukraine of 02.10.1992 № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (in Ukrainian).
4. Decision of the Council of Judges of Ukraine of 25 March 2022 No. 11. URL: <https://rsu.gov.ua/uploads/news/richenarsu11250322-f68cadf705.pdf> (in Ukrainian).
5. On access to public information. The Law of Ukraine of 13.01.2011 № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (in Ukrainian).
6. On the situation in the cyber sector as at February 23–24, 2024. URL: <https://cert.gov.ua/article/6277840>
7. Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case on the constitutional petition of the Zhashkiv District Council of Cherkasy Region regarding the official interpretation of the provisions of parts one, two of Article 32, parts two, three of Article 34 of the Constitution of Ukraine. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12> (in Ukrainian).
8. Demchenko S. Approaches to the content of the concept of "information": cybernetic, philosophical, legal. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2016. № 1/2 (17). pp. 35-38. (in Ukrainian).
9. Banakh S. The concept and features of information as a theoretical category. *Actual problems of law*. 2019. № 4 (20). pp. 226-231. (in Ukrainian).
10. Teremetskyi V.I., Duliba Ye.V. Peculiarities of Implementation and Functioning of the Unified Judicial Information and Telecommunication System as an E-Justice Tool. *Law forum*. 2023. № 75 (2). pp. 130-143. (in Ukrainian).
11. Heorhiievskiy Yu.V. Proposals for Legal Support of Information Protection in the Unified Judicial Information and Telecommunication System. *Legal scientific electronic journal*. 2020. № 3. pp. 204-208. (in Ukrainian).
12. Shepitko M. Criminal law protection of information security in the administration of justice. *The issue of fighting crime*. 2022. № 4. pp. 69-75. (in Ukrainian).

Andrii KOLESNIKOV

PhD in Economics, Associate Professor, West Ukrainian National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3064-4133>

e-mail: kole.ua@gmail.com

FEATURES OF INFORMATION PROTECTION IN THE ACTIVITY OF JUSTICE ENFORCEMENT BODIES

Introduction. The perception of information as one of the key resources for the development of society is a widely recognised fact. The quality of its processing, timeliness and completeness of its receipt and professional use largely determine the effectiveness of decision-making. At the same time, achieving these results requires the development and implementation of reliable information protection mechanisms. Protection of information in the activities of the judiciary is a critical aspect, especially in connection with the development of digital technologies. It is important to ensure the confidentiality and integrity of data, which will help to increase trust in the judicial system and ensure human rights and freedoms.

The purpose of the paper is to study the peculiarities of information protection in the activities of the judiciary.

Results. The paper examines the definition of the category "information" in scientific works and legislation of Ukraine and outlines the need to take into account the sectoral aspect in its interpretation. The author identifies the objects of legal protection in the field of information and proves the need to include information about subjects who have access to information resources and information systems. The author outlines new challenges in the field of information protection which arose during the military invasion of the Russian Federation. Attention is drawn to the problem of non-compliance by officials with the basic rules of information hygiene. The author substantiates the need for a systematic approach to ensuring information security in the judicial system. Attention is drawn to the role of certain specialised structural subdivisions of the High Council of Justice in ensuring information security in the judicial system. The author outlines the peculiarity of the approach to the protection of personal data of participants to the judicial process.

Conclusion. Protection of information in the activities of the judiciary is an important tool for the effectiveness of the judicial system, so a clear definition of the objects of protection will optimise the effectiveness of the tools to ensure it. It is important to protect not only resources and information systems, but also information about persons who have access to information resources and information systems. It is important not only to ensure procedural aspects, but also to comply with basic information hygiene methods. Achieving this requires a systematic approach to information security in the judiciary.

Keywords: court, justice, information support for the administration of justice, protection of information in judicial authorities, objects of legal protection, protection of personal data of judicial authorities

Ольга Ігорівна ЗАСЛАВСЬКА

к.е.н., доцент, Ужгородський національний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6418-9514>

e-mail: olga.zaslavska@uzhnu.edu.ua

ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИТУАЦІЇ НА УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ПІД ЧАС ВІЙНИ

У статті проаналізовано результати опитування вітчизняних суб'єктів господарювання з огляду на їх очікування стосовно поточної фінансової ситуації. Досліджено частку підприємств, які працюють на повну та майже повну потужність порівняно з довоєнним періодом. З'ясовано основні виклики, на які наражаються вітчизняні підприємства під час війни, у розрізі галузей промисловості. Систематизовано напрями адаптації вітчизняних підприємств стосовно підтримки фінансової безпеки у воєнний час.

Ключові слова: підприємство, фінансова стійкість, фінансова безпека, індекс поточної фінансово-економічної ситуації, індекс очікуваних змін фінансово-економічної ситуації

ВСТУП

У сучасних умовах економічної діяльності важливе значення має фінансова стійкість, яка постає важливим показником ефективності функціонування будь-якого підприємства, адже забезпечує його успішне функціонування. Саме рівень фінансової стійкості вказує на те, наскільки підприємство є фінансово незалежним та витривалим відносно різних негативних впливів, зовнішніх та внутрішніх факторів.

Із початком війни багато українських підприємств стали неплатоспроможними через власні фінансові проблеми, неліквідність та обставини, які унеможливили продовження бізнесу. Водночас значна частина підприємств змушена була релокуватися в інші регіони країни, адаптувати свої лінії виробництва та впроваджувати нові бізнес-моделі, що вимагають перегляду фінансової структури підприємства. Саме завдяки цим господарюючим суб'єктам стало очевидно, що гнучкість та оперативна реакція на зміни на ринку за правильного управління створюють можливість продовжувати роботу в умовах війни, забезпечуючи збереження бізнесу та його розвиток.

МЕТА статті – аналіз фінансово-економічної ситуації на вітчизняних підприємствах у реаліях сьогодення, а також розширення розуміння впливу війни на економіку України.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Основою проведеного дослідження є діалектичний метод. На його базі різноманітні процеси діяльності підприємств, пов'язані з потребою забезпечення фінансової стійкості, розглядалися з огляду на фактори впливу. Методи індукції та дедукції застосовано з метою дослідження основних понять та категорій, що стосуються фінансової стійкості підприємств. Для оцінювання фінансової стійкості українських підприємств застосовано коефіцієнтний аналіз. Для визначення шляхів зміцнення фінансової стійкості та стабільного функціонування підприємств України застосовано абстрактно-логічний метод дослідження, метод експертних оцінок та порівняльний метод. З метою наочного зображення основних положень статті застосовано графічний і табличний методи візуалізації даних.

РЕЗУЛЬТАТИ

Фінансова стійкість підприємств проявляється з огляду на їх очікування. З цієї позиції нами проаналізовано результати опитування вітчизняних суб'єктів господарювання, здійснене за період повномасштабної війни громадською організацією «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій». З-поміж опитаних здебільшого промислові підприємства, розташовані у 22-ох областях України.

На нашу думку, основним рушієм роботи підприємства є завантаження виробничих потужностей, що у підсумку визначає рівень фінансової стійкості. Дослідимо вплив війни на обсяги виробництва у регіонах. Наприклад, через 2 роки після повномасштабного вторгнення в Івано-Франківській, Закарпатській, Львівській та Тернопільській областях 100 % підприємств продовжують працювати на повну потужність. Високі показники (понад 80 %) зафіксовано у Полтавській, Одеській та Вінницькій областях. Водночас ситуація залишається складною у прифронтових Запорізькій та Харківській областях, де практично немає підприємств з належним рівнем завантаження потужностей. На січень 2024 р. зафіксовано низькі показники завантаження виробничих потужностей у Кіровоградській (32%), Сумській (35%), Черкаській (37%), Хмельницькій (35%) областях. Проблеми з відновленням роботи залежать не лише від географічного розташування бізнесу та близькості до лінії фронту, але й від логістичних, енергетичних та інших перешкод, які є унікальними для кожного регіону. Наприклад, саме на Хмельниччині були найдовші простой через вимкнення електропостачання [1].

За розміром підприємств мікробізнес виявився більш чутливим до викликів воєнного часу. Станом на початок 2024 р. 10 % його представників не працювали. Середній бізнес найкраще підтримує виробництво на повну потужність – 68 % опитаних підприємств. Відповідний показник для великого бізнесу становить 65 %.

У табл. 1 подано результати опитування підприємств стосовно завантаження виробничих потужностей у розрізі галузей.

Таблиця 1 – Частка підприємств, які працюють на повну та майже повну потужність (75-100 %) порівняно з довоєнним періодом, % [2]

Галузь	Лип.22	Жов.22	Січ.23	Кві.23	Лип.23	Жов.23	Січ.24
Харчова промисловість	58	62	62	73	72	76	73
Легка промисловість	43	44	46	65	66	57	61
Поліграфічна промисловість	57	53	33	62	64	62	57
Машинобудування	33	32	37	43	38	43	46
Хімічна промисловість	32	11	35	42	35	39	43
Деревообробна промисловість	35	26	18	42	38	36	38
Виробництво будівельних матеріалів	11	33	14	30	44	27	31
Металургія та металообробка	26	10	23	20	26	16	24

Харчова сфера утримує лідерство: понад 70 % підприємств цієї галузі функціонують на повну потужність, що є найвищим показником за весь період спостереження. На другому місці залишається легка промисловість, де рівень завантаження потужностей збільшився з 43 % у липні 2022 р. до 61 % у січні 2024 р. Після падіння у січні 2023 р. до 33 % відновилося завантаження поліграфічної галузі. Також спостерігається зростання обсягів виробництва машинобудівних підприємств (з 33 % до 46 %). З іншого боку, складна ситуація залишається у галузях виробництва будівельних матеріалів (лише 31 % працювали на повну потужність), деревообробній сфері (38 %) та металургії (24 %), незважаючи на те, що поточні показники є суттєво вищими порівняно із січнем 2023 р. [1].

У цьому контексті слід з'ясувати основні виклики, на які наражаються вітчизняні підприємства під час

війни. Опитування бізнесу за галузями промисловості стосовно наявних проблем подано у табл. 2.

Підприємства металургійної та деревообробної галузей найчастіше повідомляли про вплив перебоїв з електро-, водо- та теплопостачанням, що становить 88 % опитаних підприємств. Представники хімічної промисловості найчастіше зазначають зростання цін як основну проблему сьогодення (86 %). У харчовій промисловості частіше, ніж в інших галузях, висловлюють занепокоєння стосовно логістичних перешкод (68 %). Розрив ланцюжків постачання особливо гостро відчувається для підприємств хімічної промисловості (55 %). На зменшення попиту частіше наголошували у сфері виробництва будівельних матеріалів та деревообробній сфері (понад 45 %), тоді як брак робочої сили найбільше відчувається у машинобудуванні (46 %) та металургії (40 %).

Таблиця 2 – Виклики у роботі підприємств під час війни у розрізі галузей станом на 2023 р., % опитаних за групами [2]

Перешкоди	Виробництво металу та металообробка	Хімічна промисловість	Машинобудування	Деревообробна промисловість	Виробництво будівельних матеріалів	Харчова промисловість	Легка промисловість	Поліграфічна промисловість
Перебої з електро-, водо- та теплопостачанням	88%	77%	71%	88%	82%	61%	75%	58%
Зростання цін на сировину/матеріали/товари	36%	86%	51%	54%	64%	78%	77%	75%
Складнощі з перевезенням сировини/товарів територією України	20%	50%	57%	21%	50%	68%	48%	50%
Небезпечно працювати	48%	45%	43%	21%	21%	46%	27%	42%
Розрив ланцюжків постачання	24%	55%	46%	17%	25%	35%	41%	33%
Зменшення попиту на продукцію/послуги	28%	27%	46%	46%	50%	33%	39%	25%
Брак робочої сили внаслідок призову та/або виїзду співробітників	40%	14%	46%	21%	29%	27%	20%	8%
Брак обігових коштів	4%	9%	23%	13%	18%	15%	25%	33%
Державне регулювання курсу валют	12%	23%	6%	29%	11%	15%	16%	8%
Брак палива	4%	9%	14%	8%	21%	12%	11%	8%
Пошкодження майна або товару внаслідок бойових дій	8%	0%	11%	4%	7%	2%	9%	0%
Корупція	0%	5%	0%	8%	7%	6%	5%	0%

Як бачимо, за час війни проблеми перебоїв з електро-, водо- та тепlopостачанням та зростання цін на сировину й матеріали розділили перше місце у рейтингу перешкод для бізнесу. Складнощі з перевезенням сировини і товарів в Україні визнали третьою за значущістю проблемою. На четвертому місці рейтингу – безпека праці. На цьому акцентували увагу 40 % підприємств. Розрив ланцюжків постачання займає п'яту позицію.

Стосовно перешкод для бізнесу у регіональному розрізі, то найгостріше підприємства відчували перебої з електро-, водо- та тепlopостачанням у таких областях, як Вінницька, Закарпатська, Запорізька, Полтавська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька та Чернігівська, де понад 90 % підприємств зіткнулися з цією проблемою. Стосовно логістичних труднощів з перевезенням сировини чи товарів у межах України, то їх вказували понад 80 % підприємств Вінницької, Івано-Франківської, Полтавської та Тернопільської областей [2].

Отже, можна узагальнити основні трансформації, які відбулися в економіці країни протягом війни та вплинули на фінансову стійкість вітчизняних підприємств:

- підприємства переглянули свої підходи до організації праці та розміри виробництва чи надання послуг;
- у двох третинах підприємств відбулося скорочення персоналу;
- половина підприємств переглянула свою клієнтську базу та/або постачальників;
- підприємства почали інвестувати у безперебійну роботу (генератори, засоби зв'язку) та підвищення безпеки (витрати на переїзд або безпеку співробітників).

Все це ускладнює фінансовий стан бізнесу, оскільки одночасно зі зменшенням доходів зростають статті вимувених витрат.

Зважаючи на численні ризики, дослідимо показники оцінки фінансово-економічної ситуації та очікування у перспективі на українських підприємствах (рис. 1).

Зазначені показники розраховані фахівцями відповідно до такої методології: для індексу економічних тенденцій враховували відповіді як +1, якщо підприємство вказувало на збільшення показника, 0 – якщо він залишався незмінним, та -1 – якщо відбувалося зменшення. Наприклад, якщо зі ста респондентів двадцять вказали на зростання виробництва, п'ятдесят – на його скорочення, і тридцять – на стабільність, то значення індексу буде -0,3.

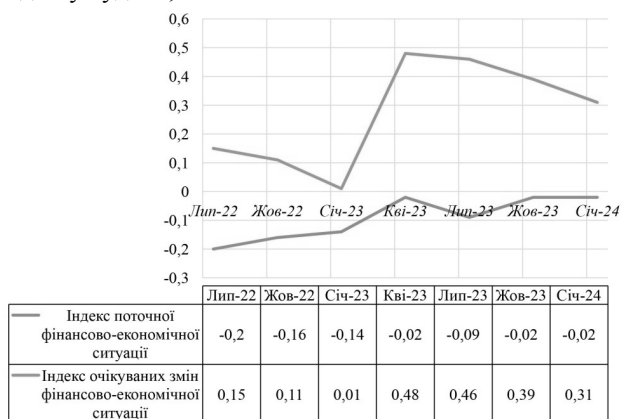

Рис. 1. Зміна показників оцінки фінансово-економічної ситуації на підприємствах України [2]

Отже, у січні 2024 р. відзначається тенденція до поступової стабілізації оцінки фінансово-економічної ситуації. Значення відповідного індексу, хоч і залишалося від'ємним, зросло з -0,2 до -0,02. Кількість опитаних, які оцінили поточну фінансово-економічну ситуацію на підприємстві як погану, скоротилась на 30 %. Тих, хто вважає її задовільною, стало більше на 36 %. Індикатор очікувань на майбутнє зріс з 0,15 до 0,31. Протягом досліджуваного періоду у 7 разів зменшилась частка «песимістів», а частка «оптимістів» зросла на 5 %. На 40 % менше стало тих, хто не очікує на жодні зміни. За ознакою розміру серед підприємств, які найбільше задоволені своєю ситуацією порівняно з минулим роком, переважає великі компанії. У галузевому розрізі найвищі значення індексу очікувань у сферах металообробки, поліграфії та легкої промисловості, а найгірші – у виробництві будівельних матеріалів [2].

Враховуючи зазначені перешкоди та загрози, важливим елементом фінансової безпеки підприємств вбачається фінансово-кредитна підтримка, особливо з боку держави: через податкову, кредитну, бюджетну та міжнародну політику. На рис. 2 систематизовано напрями адаптації вітчизняних підприємств стосовно підтримки фінансової безпеки у воєнний час.

Розглянемо детальніше останній аспект у пропозиціях стосовно підтримки та зміцнення фінансової безпеки підприємств. Реалії сьогодення утруднюють підприємствам повноцінно здійснювати свою діяльність виключно за рахунок власних фінансових ресурсів. Отримання фінансово-кредитної підтримки від держави протягом усього виробничого періоду має для них велике значення. Адже підприємства мають виконувати зобов'язання перед бюджетною системою, сплачувати зарплату працівникам, оновлювати основні засоби. Особливо актуальним це питання є для підприємств Сумщини, Харківщини, Запоріжжя, Херсонщини, Чернігівщини.

Актуальним є також питання розвитку банківського кредитування, де необхідно впроваджувати взаємні заходи та механізми з боку як держави, так і банківських установ. Зокрема, слід розширювати наявні програми банківського кредитування та впроваджувати нові. Наприклад, зниження відсоткових ставок за кредитами окремих галузей (як-от агробізнесу) або ж продовження програми кредитування за ставками 5-7-9 %. Такі ініці-

Рис. 2. Напрями адаптації вітчизняних підприємств щодо підтримки фінансової безпеки у воєнний час [3]

ативи дадуть змогу створити умови для підтримки українського бізнесу та сприятимуть створенню сприятливого клімату для інвестицій.

ВИСНОВКИ

У підсумку важливо зауважити, що, незважаючи на високий рівень довгострокової невизначеності, очікування підприємств стали більш оптимістичними. Водночас на ринку праці спостерігається зростання труднощів у пошуку кваліфікованої робочої сили. Перебої з електропостачанням залишаються однією з основних проблем, однак нині вони дещо втратили актуальність. Загалом оцінки поточної фінансово-економічної ситуації та загальноекономічного середовища, а також очікування на перспективу покращуються, а рівень невиз-

наченості знижується.

Очевидно, що в умовах війни діяльність будь-якого підприємства має бути обдуманною, враховуючи численні ризики та непередбачувані обставини. Аналіз фінансової стійкості підприємства повинен базуватися на можливості створення «фінансових подушок безпеки», що дають змогу швидко реагувати на неочікувані ситуації, такі як можлива втрата майна, трудових та матеріальних ресурсів, пошук альтернативних джерел прибутку та можливість співпраці з іншими учасниками ринку. Отже, вміння забезпечити власну фінансову стійкість та реагувати на потенційні ризики стає важливою навичкою для кожного суб'єкта господарювання.

Список використаних джерел

1. Гудзь Т., Єгоричева С., Литвинюк М. Функціонування підприємств України в умовах війни: аналіз ситуації та економічні очікування. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2023. № 5-6 (306-307). С. 7-15.
2. Кузяків О., Ангел Є., Гулік А., Федеть І. Український бізнес під час війни. *Нове щомісячне опитування підприємств*. Вип. 21 (01.2024). URL: http://www.ier.com.ua/files/Projects/2024/TFD/_NRES_January_2023_FINAL_UA_.pdf.
3. Шалигіна І.В. Підтримка фінансової безпеки підприємств аграрного бізнесу в період їх адаптації до сучасних реалій. *Інфраструктура ринку*. 2023. № 71. С. 259-264.

References

1. Hudz T., Yehorycheva S., Lytvyniuk M. Functioning of Ukrainian enterprises in war conditions: analysis of the situation and economic expectations. *Scientific Bulletin of Odessa National Economic University*. 2023. № 5-6 (306-307). P. 7-15.
2. Kuzyakiv O., Anhel E., Hulik A., Fedets I. Ukrainian business during the war. *New monthly survey of enterprises*. Issue 21 (01.2024). URL: http://www.ier.com.ua/files/Projects/2024/TFD/_NRES_January_2023_FINAL_UA_.pdf.
3. Shalyhina I.V. Support of financial security of agrarian business enterprises in the period of their adaptation to modern realities. *Market's infrastructure*. 2023. №71. pp. 259-264.

Olga ZASLAVSKA

PhD in Economics, Associate Professor, Uzhhorod National University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6418-9514>
e-mail: olga.zaslavska@uzhnu.edu.ua

ASSESSMENT OF THE FINANCIAL AND ECONOMIC SITUATION AT UKRAINIAN ENTERPRISES DURING THE WAR

The financial stability of the enterprise is the main criterion that indicates its financial condition and ensures successful functioning. With the beginning of the war, many Ukrainian enterprises became insolvent due to their own financial problems, illiquidity and circumstances that made it impossible to continue business. The paper analyzes the results of a survey of domestic business entities with regard to their expectations regarding the current financial situation. It is studied the share of enterprises operating at full and almost full capacity compared to the pre-war period. There are clarified the main challenges that domestic enterprises are exposed to during the war, in terms of industries. During the war, problems with electricity, water and heat supply interruptions and rising prices for raw materials shared the first place in the rating of business obstacles. Difficulties with the transportation of raw materials and goods in Ukraine were recognized as the third most significant problem. Labor safety ranks fourth in the rating. Disruption of supply chains ranks fifth. There are summarized the main transformations that took place in the country's economy during the war and affected the financial stability of domestic enterprises. They are the following: enterprises revised their approaches to labor organization and the dimensions of production or service provision; in two-thirds of enterprises there was a reduction in personnel; half of the enterprises reviewed their customer base and/or suppliers; businesses began investing in business continuity (generators, communications) and security (relocation costs or employee safety). All of this complicates the financial condition of the business, because at the same time as income decreases, the items of forced expenses increase. From these positions, indicators of the assessment of the financial and economic situation and expectations in the future at Ukrainian enterprises are studied. As a result, there are systematized the directions of adaptation of domestic enterprises to support financial security in wartime, namely: attraction of direct and indirect financial investments, resumption of export of own products and participation in state and international financial aid programs.

Keywords: enterprise, financial stability, financial security, index of the current financial and economic situation, index of expected changes in the financial and economic situation

Тетяна Дмитрівна **КОСОВА**

д.е.н., професор, зав. кафедри, Національний авіаційний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1859-0542>

e-mail: t_d_kosova@ukr.net

Олександра Олегівна **КОВАЛЕНКО**

студентка, Національний авіаційний університет

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-2540-9107>

e-mail: 7012758@stud.nau.edu.ua

Марія Сергіївна **КОНДРАТЕНКО**

студентка, Національний авіаційний університет

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-1348-7076>

e-mail: 6913364@stud.nau.edu.ua

КОНСАЛТИНГ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ В СИСТЕМІ ПОКРАЩЕННЯ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

У статті показано, що фінансовий консалтинг є комплексним підходом до оптимізації фінансової діяльності підприємства, який застосовує досвід та використовує різноманітні ресурси для досягнення максимальної ефективності. Доведено, що фінансовий консалтинг відіграє важливу роль у сприянні розвитку підприємств та вирішенні їхніх фінансових проблем, сприяє збільшенню ефективності внутрішньої діяльності підприємства, допомагає суб'єктам господарювання покращити їх взаємодію та фінансові взаємовідносини з контрагентами на зовнішньому ринку через вивчення та аналіз фінансових аспектів партнерських відносин, укладання угод та контрактів, а також планування фінансових стратегій з метою забезпечення стійкості та успішності у бізнесі. Запропоновано шляхи активізації використання послуг фінансового консалтингу в Україні, що допоможе підприємствам оптимізувати свою фінансову діяльність, покращити стратегічне планування та прийняття рішень, збільшити ефективність управління, а також підвищити конкурентоспроможність на міжнародному ринку.

Ключові слова: консалтинг, фінансовий ринок, фінансові результати, підприємство

ВСТУП

Соціально-економічну кризу в Україні викликано зовнішньою агресією росії. Вона поєднана з глобальними факторами, які підсилюють негативні тенденції. Для України, як і для багатьох інших країн, важливо вжити ефективних заходів для подолання кризових явищ і забезпечення стійкого економічного зростання, зокрема за рахунок вжиття широкого спектру заходів, таких як фінансова стимуляція, реформи в галузі оподаткування та регуляторної політики, підтримка малих та середніх підприємств. Важливо також враховувати глобальний контекст і співпрацювати з міжнародними партнерами для забезпечення стабільності та зростання. Впровадження ефективних стратегій та заходів може допомогти Україні подолати кризу, перемогти у неоголошеній війні та зміцнити свою економіку в майбутньому.

Проблеми і перспективи покращення фінансової результативності українських підприємств і розвитку фінансового консалтингу знаходяться у центрі уваги багатьох учених, серед яких Ю.О. Гернего [1], І.В. Тяжкороб [4-6], Л.Б. Євтух, М.М. Лежан [4], Т.Р. Марканич [5], Б. Пшик, Р. Циганчук, О. Халабова, Д. Сокирка [6], І.Ю. Штулер [8], О.О. Другов, Д. Вавжиняк [2], Б.І. Пшик [3] роблять акцент на фінансовому консалтингу в управлінні персональними фінансами. О.Ю. Широкопояс, В.В. Савіцький [7] розглядають консалтингові послуги у сфері фінансово-економічної безпеки як об'єкт бухгалтерського обліку. Проте потребують подальшого дослідження інструменти фінансового консалтингу в частині покращення фінансових результатів підприємств.

МЕТА роботи – обґрунтування механізмів консалтингу на фінансовому ринку в системі покращення фі-

нансових результатів діяльності підприємства.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Загальнонаукові методи аналізу і синтезу, порівняння, узагальнення, систематизації, діагностики.

РЕЗУЛЬТАТИ

Стрімкий розвиток суспільства та активність суб'єктів господарювання потребують гнучкості та швидкої реакції на зміни в внутрішньому та зовнішньому середовищі. У цьому контексті фінансовий консультант відіграє ключову роль у наданні експертної допомоги з аналізу фінансово-господарської діяльності компаній, розроблення стратегій ділової активності та покращення фінансових результатів. Роль фінансового консультанта полягає в наданні об'єктивної експертної оцінки фінансових умов та ризиків, а також в розробленні рекомендацій з оптимізації фінансових процесів та підвищення ефективності управління ресурсами. Він допомагає підприємствам розробити стратегії фінансового планування, реалізації інвестиційних проєктів, оптимізації фінансових потоків, збільшення прибутку тощо. Українські підприємства все більше усвідомлюють важливість фінансового консультування, особливо в умовах конкурентного ринкового середовища. Активізація консалтингових послуг сприятиме підвищенню конкурентоспроможності підприємств, розвитку їхнього бізнесу та зростання прибутку в умовах ринкової економіки.

Джерелом фінансування операційної діяльності підприємства є власний капітал та зобов'язання, які мають різний вплив на фінансові результати підприємства. Позикові кошти, зокрема довгострокові та короткострокові кредити банків, є важливим джерелом фінансових ресурсів для підприємств. Довгострокові кре-

дити використовуються для фінансування стратегічних проєктів та програм розвитку, таких як модернізація виробничих потужностей або капітальний ремонт. Вони надають підприємствам можливість здійснювати інвестиції у свій довгостроковий розвиток та конкурентоспроможність.

Короткострокові кредити, з іншого боку, використовуються для покриття тимчасових фінансових потреб, таких як платіжні розриви між надходженням грошових коштів та здійсненням витрат. Вони є важливим інструментом для забезпечення ліквідності та підтримки операційної діяльності підприємства. Використання позикових коштів потребує уважного фінансового планування та оцінювання ризиків, оскільки неправильне управління борговим навантаженням може призвести до фінансових проблем у майбутньому. Однак, за правильного використання позикові кошти можуть допомогти підприємствам досягти своїх стратегічних цілей та збільшити їх конкурентоспроможність.

Негативні фінансові результати підприємства може бути спричинено різними факторами, такими як неефективне фінансове планування, недостатня контрольна система, неправильне прийняття управлінських рішень тощо. Для покращення фінансових результатів підприємства може бути вжито заходів, таких як перегляд стратегії управління фінансами, оптимізація витрат, підвищення ефективності управлінських процесів тощо. Детальний аналіз фінансової діяльності та впровадження відповідних коригуючих заходів допомагає підприємствам покращити їхню фінансову стійкість та забезпечити стійке зростання у майбутньому.

Консалтинг є важливим з погляду управління фінансовими результатами підприємства та має широкий спектр застосування, оскільки включає в себе розуміння економічних моделей, історії розвитку консалтингу, різних типів консалтингових послуг, а також аспекти управління, такі як маркетинг, правове та кадрове забезпечення, і стратегічне планування. Фінансові консультанти виконують важливу роботу, використовуючи новітні методики та підходи до надання консультативних послуг. Консалтинг можна розглядати як створення та продаж інтелектуального продукту – знань і рекомендацій. Основна мета консалтингу полягає в тому, щоб надати клієнтам практичні поради та рекомендації для покращення їхньої діяльності. Фінансовий консалтинг включає в себе пошук нових інноваційних рішень та підходів до вирішення проблем клієнтів. Виокремлення основних напрямів консалтингу допоможе краще розібратися в тому, які конкретні послуги консалтингу може бути надано та які особливості мають різні напрями.

Інтеграція вітчизняних суб'єктів господарювання до фінансованої економіки є невід'ємною частиною розвитку ринкової економіки України. Фінансові відносини стають все більш важливими у всіх сферах господарювання, і це приводить до зростання ролі фінансових інститутів та зміцнення зв'язку між результатами діяльності суб'єкта господарювання і ефективністю управління фінансовими ресурсами. У зв'язку з цим виникнення фінансових консультантів і посилення позицій фінансового консалтингу стають закономірними. Фінансові консультанти відіграють важливу роль у допомозі суб'єктам господарювання в управлінні фінансовими ресурсами, забезпеченні їх ефективної роботи в

умовах складної фінансової ситуації та мінливого ринкового середовища. Вони надають професійні поради з оптимізації фінансових процесів, розробляють стратегії інвестування, допомагають у вирішенні проблем з погашенням боргів та інші фінансові аспекти діяльності суб'єктів господарювання.

Фінансовий консалтинг охоплює широкий спектр послуг, спрямованих на підвищення ефективності фінансового управління організації-клієнта. Ці послуги може бути надано різними учасниками ринку, такими як консалтингові транснаціональні корпорації, великі багатofункціональні фірми, вузькоспеціалізовані фірми або незалежні консультанти. Спектр послуг фінансового консультування може включати різноманітні аспекти фінансової діяльності підприємства, починаючи від загального аналізу фінансового стану до вузькоспеціалізованих послуг, спрямованих на вирішення конкретних проблем або впровадження конкретних заходів щодо фінансового управління.

Фінансовий консалтинг як ресурс надання консультативних та управлінських послуг допомагає суб'єктам господарювання оптимізувати їх фінансову діяльність, а також вдосконалювати управлінські процеси. Об'єктами фінансового консалтингу є: аналіз фінансових показників, розроблення стратегій фінансового управління, планування інвестицій, управління фінансовими результатами та ризиками.

У системі розвитку ринкової економіки зростанню популярності та значенню фінансового консалтингу сприятимуть такі чинники:

- підвищення фінансової культури, оскільки фінансові консультанти можуть надати необхідні знання та підтримку для ефективного фінансового управління;

- посилення взаємозв'язків на ринку через те, що фінансові консультанти допомагають в аналізі ринкових умов та розробленні стратегій для підвищення взаємозв'язків з контрагентами;

- вихід на міжнародний рівень через той факт, що зростання міжнародної торгівлі та співпраці з іноземними партнерами створює потребу у професійних фінансових консультантах, які можуть надати експертні поради з міжнародного фінансового управління, оптимізації фінансових процесів та зростання фінансових результатів.

На жаль, в умовах воєнного стану ринок фінансового консалтингу в Україні зазнає обмежень у своєму розвитку через такі перешкоди:

- складна макроекономічна ситуація, зниження ділової активності, скорочення бюджетів та фінансових результатів підприємств;

- низька платоспроможність клієнтів і дорожнеча фінансових консультацій для багатьох підприємств;

- недовіра та недостатнє розуміння користі від консалтингу через невпевненість підприємців у ефективності консалтингових послуг або нерозуміння їх позитивного впливу на їх ділову діяльність;

- побоювання стосовно конфіденційності і розкриття інформації про діяльність підприємства.

Для підвищення ролі фінансового консалтингу у висезначених умовах необхідно вжити такі заходи:

- усвідомлення переваг планомірного співробітництва суб'єктів господарювання з фінансовими консультантами та розуміння їх допомоги в управлінні їх бізнесом

та фінансовими результатами;

– надання цінних порад з оптимізації витрат, збільшення фінансових результатів підприємства та ефективності його функціонування;

– розвиток більш доступних консультаційних послуг або альтернативних моделей ціноутворення на них;

– покращення інформаційної кампанії та освітніх програм для збільшення обізнаності та розуміння послуг фінансового консалтингу для суб'єктів господарювання;

– запровадження чітких правил та процедур щодо захисту конфіденційної інформації для збільшення довіри клієнтів;

На ринку фінансових послуг є конкуренція між вітчизняними та зарубіжними компаніями. Підвищення конкурентоспроможності та здатності вітчизняних компаній надавати консультаційні послуги може зменшити залежність від міжнародних консалтингових гігантів і сприяти розвитку внутрішнього ринку консалтингу. Можливість співпраці з міжнародними консультантами також може бути корисною для українських підприємств, особливо тоді, коли потрібна експертиза чи допомога на міжнародному рівні. Однак розвиток власних внутрішніх ресурсів у цій області є так само важливим для створення стійкої та конкурентоспроможної індустрії консалтингу в Україні.

Основними чинниками лідерства фінансових консалтингових фірм є:

– інтегровані рішення, які свідчать про широкий спектр компетенцій компанії у різних сферах фінансової діяльності. Такий підхід дає змогу ефективно відповідати на потреби своїх клієнтів та надавати їм комплексні рішення, які враховують їх індивідуальні потреби та стратегічні цілі;

– розуміння та підтримка трансформації діяльності в умовах постійної зміни технологічного, економічного та соціального середовища;

– фокусування на реалізації стратегії як цілісного

підходу до управління, який враховує не лише бізнес-стратегію, але й усі аспекти організаційної трансформації для забезпечення успішної інтеграції стратегічних цілей з операційною діяльністю.

Перспективними напрямками взаємодії фінансових консалтингових фірм і суб'єктів господарювання, які допомагають розробляти фінансові стратегії і успішно втілювати її в життя через організаційну трансформацію та інтеграцію в усі аспекти діяльності компанії, є:

– допомога у створенні та зміцненні культури компанії, яка відповідає стратегічним цілям та сприяє їх реалізації;

– впровадження стратегічних змін в управління та розвитку персоналу для підтримки нових бізнес-цілей;

– аналіз та оптимізація бізнес-процесів для підтримки нової стратегії та досягнення більшої ефективності;

– впровадження нових технологій та цифрових рішень для підтримки стратегічних цілей компанії.

Практика надання консалтингових послуг спрямована на надання комплексної допомоги клієнтам у впровадженні їх стратегічних ініціатив і відображається у широкому спектрі послуг, які надаються, а також у складі команди експертів, що має великий досвід та постійно підвищує свою кваліфікацію.

Ключові аспекти практики послуг фінансових консалтингових фірм наведено у табл. 1.

Наведена інформація свідчить, що послуги на ринку консалтингу дають змогу реалізувати комплексний підхід та підтримувати їх споживачів у всіх аспектах їх діяльності для досягнення стратегічних цілей та успіху в бізнесі. Конкурентною перевагою консалтингових фірм є надання індивідуальних пропозицій для кожного клієнта, яка відображається на їх здатності надавати рішення, спеціально зорієнтовані на поточні потреби та стратегічні цілі кожного бізнесу.

Перелік конкурентних переваг послуг фінансових консультаційних фірм та їх міст наведено у табл. 2.

Таблиця 1 – Ключові аспекти практики послуг фінансових консалтингових фірм [власна розробка]

Аспект	Зміст практики
Організаційна структура	Допомога у розробленні та оптимізації організаційних структур, що відповідають стратегічним цілям клієнта.
Стратегічне управління	Підтримка у реалізації, оцінюванні та коригуванні стратегій, спрямованих на досягнення бізнес-цілей.
Операційне управління	Аналіз та оптимізація операційних процесів для забезпечення ефективності та ефективності бізнесу.
Фінансовий та аудиторський консалтинг	Надання послуг з оброблення фінансової інформації, фінансового звітування, внутрішнього аудиту та контролю.
Маркетинг та продаж	Розроблення стратегій маркетингу та продажу продукції, а також допомога в управлінні продажами та реалізації маркетингових ініціатив.
Інформаційні технології	Оцінювання ефективності інформаційних систем, розробка імплементація та оптимізація інформаційних технологій.
Управління проектами	Надання консультацій з управління проектами та реалізації ініціатив з управління змінами.

Таблиця 2 - Ключові аспекти конкурентних переваг практики послуг фінансових консалтингових фірм [власна розробка]

Конкурентна перевага	Зміст конкурентної переваги
Поєднання глибокого розуміння бізнесу клієнта з експертними знаннями	Адаптація своїх послуг до конкретних особливостей та вимог кожного клієнта.
Реактивність та гнучкість	Здатність розробляти рішення, які відповідають на поточні проблеми та виклики бізнесу, швидко реагування на зміни в обставинах та вимоги клієнтів.
Стратегічне планування на довгострокову перспективу	Враховання перспективного розвитку бізнесу дає змогу розробляти стратегії та рекомендації, спрямовані на досягнення успіху та стабільності у майбутньому.
Індивідуалізація підходів до обслуговування клієнтів	Зосередженість на індивідуальних потребах та цілях кожного клієнта, що дає їм змогу ефективно працювати над вирішенням питань та досягненням стратегічного успіху у довгостроковій перспективі.

Попит на послуги фінансового консалтингу поширений і відчутний у різних галузях підприємницької діяльності. Рівномірна концентрація послуг на підприємствах різних галузей може вказувати на те, що компанії з різних секторів економіки визнають важливість фінансового консалтингу для свого успіху та готові використовувати його послуги для досягнення своїх цілей. Крім того, середня кількість наданих послуг свідчить про те, що компанії, які надають фінансовий консалтинг, мають достатні ресурси для проведення аналізу та експертизи для задоволення попиту, що вказує на стабільність та можливість розвитку цієї галузі у майбутньому. Зростання попиту на фінансовий консалтинг у різних галузях та наявність ресурсів для забезпечення цього попиту можуть сприяти подальшому розвитку цього сегменту ринку та забезпечити йому стабільність у майбутньому.

Поєднання теоретичних та прикладних аспектів досліджень на ринку консалтингових послуг є важливим для розуміння не лише сутності самого консалтингу, але й його впливу на економіку та господарську діяльність. Теоретико-методологічний аспект досліджень допомагає розкрити сутність консалтингу, його моделі, історію, типологію, характеристики ринку та інші аспекти, що є важливими для розуміння феномену консалтингу загалом. Прикладний аспект досліджень, з іншого боку, дає змогу реалізувати теоретичні знання у практичних умовах, відобразити вплив консалтингових послуг на реальну економічну діяльність підприємств та господарську ситуацію загалом. Він допомагає виявити реальність впровадження консультантських рекомендацій, їх вплив на ефективність та результативність діяльності підприємств. Таке поєднання теорії та практики дає змогу не лише збагачувати розуміння сутності консалтингу, але й сприяти розвитку самого ринку консалтингових послуг, визначити його роль у господарській діяльності та прогресивних змінах у ключових галузях економіки.

Активізація розвитку фінансових консалтингових фірм пов'язана з такими чинниками:

– залучення українських дослідників до вивчення фінансового консалтингу сприятиме розвитку теоретичної бази та адаптації методології до українських реалій через фінансування дослідницьких проєктів, організацію конференцій та семінарів, а також створення мережі наукових обмінів та співпраці;

– створення централізованої системи інформування підприємств про переваги фінансового консалтингу, основане на досвіді світових лідерів, що може сприяти підвищенню обізнаності та популяризації цих послуг на ринку;

– активізація співпраці з державою, яка включає розроблення стандартів та регулювання для фінансових консультантів, сприяння в обміні знань та навичок, а також створення програм підтримки для розвитку малих та середніх підприємств.

Ці кроки можуть сприяти розвитку фінансового консалтингу в Україні та зростанню його впливу на економіку та бізнес-середовище країни.

ВИСНОВКИ

1. Фінансовий консалтинг є комплексним підходом до оптимізації фінансової діяльності підприємства, що застосовує досвід та використовує різноманітні ресурси для досягнення максимальної ефективності. Він відіграє важливу роль у забезпеченні успішності суб'єктів господарювання як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Фінансовий консалтинг відіграє важливу роль у сприянні розвитку підприємств та вирішенні їхніх фінансових проблем.

2. Фінансовий консалтинг сприяє збільшенню ефективності внутрішньої діяльності підприємства, допомагає суб'єктам господарювання покращити їх взаємодію та фінансові взаємовідносини з контрагентами на зовнішньому ринку через вивчення та аналіз фінансових аспектів партнерських відносин, укладання угод та контрактів, а також планування фінансових стратегій з метою забезпечення стійкості та успішності у бізнесі.

3. Активізація використання послуг фінансового консалтингу в Україні є ключовим фактором для прогресивного розвитку суб'єктів господарювання та зміцнення ринкової економіки країни. Застосування переваг фінансового консалтингу допоможе підприємствам оптимізувати свою фінансову діяльність, покращити стратегічне планування та прийняття рішень, збільшити ефективність управління, а також підвищити конкурентоспроможність на міжнародному ринку.

Перспективами подальших досліджень є розширення розуміння ринкових тенденцій, інноваційних підходів та стратегій успіху у сфері фінансового консалтингу для його підтримки і сприяння подальшому розвитку.

Список використаних джерел

1. Гернего Ю.О. Перспективи розвитку фінансового консалтингу в Україні. *Ефективна економіка*. 2019. № 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2019_11_26
2. Другов О.О., Вавжияк Д. Особистий фінансовий консалтинг: світовий досвід та перспективи розвитку в Україні. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія : Проблеми економіки та управління*. 2023. Т. 7, № 1. С. 130-139.
3. Пшик Б.І. Фінансовий консалтинг в управлінні персональними фінансами як важливий чинник розвитку ринку цінних паперів. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2022. Вип. 6. С. 27-33.
4. Тяжкороб І.В., Євтух Л.Б., Лежан М.М. Передумови розвитку інвестиційного консалтингу на українському ринку фінансових послуг. *Вісник Університету банківської справи*. 2017. № 2. С. 39-44.
5. Тяжкороб І.В., Марканич Т.Р. Вплив пандемії Covid-19 на фінансові результати консалтингової діяльності у світі. *Інноваційна економіка*. 2021. № 7-8. С. 32-37.
6. Тяжкороб І., Пшик Б., Циганчук Р., Халабова О., Сокирка Д. Консалтинг у фінансово-інвестиційному забезпеченні розвитку регіональної економіки. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2021. № 6. С. 147-160.
7. Широкопоєв О.Ю., Савіцький В.В. Консалтингові послуги в сфері фінансово-економічної безпеки як об'єкт бухгалтерського обліку. *Вісник ХНАУ. Серія: Економічні науки*. 2019. № 4(1). С. 244-258.
8. Штулер І.Ю. Системний консалтинговий підхід до поліпшення результативності фінансового управління. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія : Економічні науки*. 2016. № 5. С. 104-112.

References

1. Hemeho Yu.O. Prospects for the development of financial consulting in Ukraine. *Effective economy*. 2019. № 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2019_11_26 [in Ukrainian].
2. Druhov O.O., Vavzhyniak D. Special financial consulting: light evidence and prospects for development in Ukraine. *Newsletter of the National University "Lviv Polytechnic". Series: Economic problems and management*. 2023. Vol. 7, № 1. pp. 130-139. [in Ukrainian].
3. Pshyk B.I. Financial consulting in the management of personal finances as an important official in the development of the valuable papers market. *Socio-economic problems of the current period in Ukraine*. 2022. № 6. pp. 27-33. [in Ukrainian].
4. Tiazhkorob I.V., Yevtukh L.B., Lezhan M.M. Rethink the development of investment consulting in the Ukrainian market of financial services. *Newsletter of the University of Banking Information*. 2017. № 2. pp. 39-44. [in Ukrainian].
5. Tiazhkorob I.V., Markanych T.R. Impact of the Covid-19 pandemic on the financial results of consulting activities in the world. *Innovation economy*. 2021. № 7-8. pp. 32-37. [in Ukrainian].
6. Tiazhkorob I., Pshyk B., Tsyhanchuk R., Halabova O., Sokyryka D. Consulting for financial and investment secure development of the regional economy. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2021. № 6. pp. 147-160. [in Ukrainian].
7. Shyrokoopias O.Yu., Savitskyi V.V. Consulting services in the field of financial and economic security as an object of accounting. *KHNAU Bulletin. Series: Economic sciences*. 2019. № 4(1). pp. 244-258. [in Ukrainian].
8. Shtuler I.Yu. Systemic consulting approach to improving the effectiveness of financial management. *Bulletin of the Kyiv National University of Technology and Design. Series: Economic sciences*. 2016. № 5. pp. 104-112. [in Ukrainian].

Tetiana KOSOVA

Doctor of Economics, Professor, Head of department, National Aviation University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1859-0542>

e-mail: t_d_kosova@ukr.net

Oleksandra KOVALENKO

student, National Aviation University

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-2540-9107>

e-mail: 7012758@stud.nau.edu.ua

Mariia KONDRATENKO

student, National Aviation University

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-1348-7076>

e-mail: 6913364@stud.nau.edu.ua

CONSULTING ON THE FINANCIAL MARKET IN THE SYSTEM OF IMPROVING THE FINANCIAL RESULTS OF THE ENTERPRISE'S ACTIVITY

The relevance of the paper is determined by the fact that the socio-economic crisis in Ukraine is caused by the external aggression of the Russian Federation and is combined with global factors that reinforce negative trends. For Ukraine, as well as for rich other countries, it is important to take effective approaches to deal with crisis situations and ensure sustainable economic growth, including for implementing a wide range of approaches, such as financial stimulation, reforms in Galusia, regulatory policies, support for small and medium-sized enterprises. It is also important to consider the global context and work with international partners to ensure stability and growth. Implementation of effective strategies and measures can help Ukraine overcome the crisis, win the undeclared war and strengthen its economy in the future.

The paper shows that financial consulting is an integrated approach to optimizing the financial activities of a business, which includes a variety of information and resources to achieve maximum efficiency. It plays an important role in ensuring the success of government entities both in domestic and foreign markets. Financial consulting plays an important role in the current development of businesses and emerging financial problems.

Financial consulting contributes to increasing the efficiency of the company's internal activities, helps business entities to improve their interaction and financial relations with counterparties on the foreign market through the study and analysis of financial aspects of partnerships, the conclusion of agreements and contracts, as well as planning financial strategies in order to ensure stability and success in business.

Activation of the use of financial consulting services in Ukraine is a key factor for the progressive development of business entities and the strengthening of the country's market economy. Using the advantages of financial consulting will help enterprises to optimize their financial activities, improve strategic planning and decision-making, increase management efficiency, as well as increase competitiveness on the international market.

Keywords: consulting, financial market, financial results, entrepreneurship

Ніна Василівна ОВСЮК
д.е.н., професор, Національний авіаційний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8776-9503>
e-mail: nina.ovsyuk@gmail.com

Юлія Вікторівна ОЛІЙНИК
студентка, Національний авіаційний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1621-528X>
e-mail: 6916924@stud.nau.edu.ua

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ БАЛАНСУ ПІДПРИЄМСТВА ЗА МІЖНАРОДНИМИ СТАНДАРТАМИ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

У статті акцентовано на ключових аспектах, які визначають процес складання фінансової звітності відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ). Охарактеризовано вплив МСФЗ на формування балансу, включаючи такі аспекти, як оцінювання активів та зобов'язань, визнання необоротних активів, фінансових інструментів тощо. Висвітлено переваги та виклики, які виникають у зв'язку з впровадженням МСФЗ у практику бухгалтерського обліку. Важливим висновком є обґрунтування доцільності для підприємств впровадження МСФЗ з метою підвищення їхньої конкурентоспроможності.

Ключові слова: звітність, бухгалтерський баланс, МСФЗ, бухгалтерський облік, підприємство

ВСТУП

Становлення ринкових взаємин та загострення економічної ситуації в Україні потребує нових підходів до управління підприємством. Базою для прийняття рішень з усіх питань діяльності підприємства є фінансова інформація, необхідна для повного та всебічного аналізу стану його активів, зобов'язань та власного капіталу. Основним джерелом інформації є фінансова звітність. Значення балансу як основної звітної форми неможливо переоцінити, оскільки він дає змогу мати уявлення про майнове та фінансове становище підприємства.

В умовах конкуренції формування бухгалтерського балансу підприємства відіграє важливу роль, значно підвищуючи обґрунтованість аналізу діяльності підприємства. Для того щоб суб'єкт господарювання зберігав та покращував свої позиції на ринку, він повинен ефективно управляти власними ресурсами. Аналіз формування балансу дає змогу оцінити ефективність і рентабельність господарської діяльності підприємства та перспективи його розвитку, а також, відповідно до отриманих результатів, приймати дієві управлінські рішення.

У дослідженні увагу сконцентровано на основних елементах та особливостях механізму формування бухгалтерського балансу, що викладено у публікаціях І. Вигівської, Н. Іванчук, В. Кулик, П. Куцик, С. Головацької, Л. Іванченкової. Вагомий внесок у розбудову науки про бухгалтерський облік у напрямі гармонізації вітчизняної облікової системи з МСФЗ зробили: М. Бондар, С. Голов, В. Костюченко та ін. Аналіз наукових напрацювань дав змогу зробити висновок, що питання формування балансу підприємства потребує подальшого дослідження, та визначення методичних підходів щодо відтворення звіту про фінансовий стан за МСФЗ.

МЕТА роботи – визначення особливостей формування балансу за міжнародними стандартами фінансової звітності (МСФЗ), зокрема висвітлення основних переваг та викликів, які виникають у зв'язку із впровадженням

МСФЗ у практику бухгалтерського обліку.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Основою дослідження слугували загальнонаукові методи пізнання, що сприяють вивченню економічних відносин і явищ в їх розвитку та взаємозв'язку. Теоретичні аспекти дослідження ґрунтувались на застосуванні методів індукції та дедукції, що забезпечило визначення місця та ролі МСФЗ у контексті регулювання обліку і звітності в Україні. Вивчення організації та методичних підходів до створення балансу підприємства за вимогами НП(С)БО та МСФЗ відбувалося із застосуванням методів узагальнення та конкретизації. Метод синтезу сприяв узагальненню відокремлених аспектів запровадження методики МСФЗ для формування фінансової звітності підприємства.

РЕЗУЛЬТАТИ

МСФЗ постають як базова міжнародна система загальноновизнаних принципів бухгалтерського обліку, що прийнято як підґрунтя формування фінансової звітності в багатьох країнах. Важливими перевагами застосування МСФЗ є підвищення прозорості, інформативності та порівнянності показників фінансової звітності суб'єктів господарювання, що актуально для зацікавлених користувачів (інвесторів, кредиторів та ін.), які одержуватимуть прозору та достовірну інформацію про фінансовий стан підприємства.

Підприємницька діяльність охоплює різні галузі економіки, і фінансова звітність відіграє дуже важливу роль для характеристики фінансово-господарської діяльності конкретного підприємства та галузі загалом. Найважливішою формою фінансової звітності постає бухгалтерський баланс.

Баланс – це первинний фінансовий звіт, який окреслює фінансово-економічний стан підприємства на певну дату (як правило, кінець звітного періоду). Як і будь-яка форма фінансової звітності, бухгалтерський баланс містить назву, основні елементи (категорії) і підкатегорії.

Бухгалтерський баланс має чітко визначену структуру. Він складається з двох частин: активів та пасивів, розділених на частини, а частини – на статті [1, с. 14].

Баланси складаються на конкретні дати (кінець місяця, кінець кварталу, кінець року) для контролю та аналізу економічної діяльності суб'єктів господарювання. Мають вигляд двосторонньої таблиці: зліва – активи, які характеризують склад, розміщення і використання ресурсів; праворуч – пасиви, які визначають джерела їх формування [4, с. 26].

Основним завданням бухгалтерського балансу як одного з основних елементів методу бухгалтерського обліку та форми фінансової звітності є відображення вартості майна підприємства загалом за активами та віддзеркалення суми власного капіталу і зобов'язань, що уособлюють пасиви.

Застосування облікових стандартів у формуванні фінансової звітності регулюється законом «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» та іншими нормативними джерелами.

Відмінності, які є між НП(С)БО та МСФЗ, можуть призвести до розходжень між фінансовими звітами складеними за національними і міжнародними стандартами.

Якщо фінансова звітність базується на місцевих (національних) стандартах, які значно відрізняються від МСФЗ, це незмінно призводитиме до розбіжності результатів господарської діяльності, що унеможливає достовірне співставлення економічних показників українських підприємств з аналогічними показниками іноземних конкурентів без трансформування їх фінансової звітності [9, с. 4].

Характерні особливості вітчизняної облікової практики побудови балансу підприємства наведено у табл. 1.

Звітна форма і склад статей балансу регламентується НП(С)БО 1, однак суб'єкт господарювання має можливість не наводити відповідну статтю, якщо за нею немає інформації, крім випадків, коли аналогічна інформація мала місце у попередньому звітному періоді. Водночас підприємство може додавати окремі статті, якщо інформація суттєва та оцінку статті можливо достовірно визначити [8].

Підприємства, які застосовують МСФЗ та подають вперше річну звітність за цими стандартами, у балансі повинні наводити показники на початок і кінець відповідного звітного періоду та зазначати дату переходу на МСФЗ.

У табл. 2 наведемо характеристику міжнародної облікової практики побудови балансу, який відповідно до МСБО 1 носить назву «Звіт про фінансовий стан на кінець періоду» [7].

МСБО 1 не визначає формат чи порядок, в якому підприємство подає статті звіту про фінансовий стан, проте характеризує статті, які мають відобразитися у цьому звіті:

– рядки включаються, якщо є такими, що їх подання доречне для розуміння фінансового стану суб'єкта господарювання;

– порядок наведення статей у звіті можливо змінювати відповідно до характеру економічної діяльності підприємства та його господарських операцій, щоб сформувати інформацію, яка є доцільною для розуміння його фінансового стану [7].

Суб'єкт господарювання визначає необхідність окремого подання у звіті про фінансовий стан додаткових статей на підставі оцінки:

- ліквідності та характеру активів;
- функцій активів у межах підприємства;
- строків, характеру та сум зобов'язань [7].

МСФЗ чимраз частіше застосовуються суб'єктами господарювання в усьому світі. Вони вважаються обов'язковими в більшості європейських країн, і кількість таких країн в останні роки непинно зростає. Широке поширення МСФЗ пояснюється тим, що інвестори фондового ринку вимагають, щоб фінансові звіти були чіткими та достовірними, тому всі міжнародні організації наполягають на впровадженні МСФЗ. Глобалізація бізнесу також вимагає отримання прозорості, порівнянної фінансової інформації з різних країн світу для консолідації міжнародних зусиль. Проте в Україні є багато труднощів у підготовці фінансової звітності за міжнародними стандартами, зокрема відсутність державних консультацій стосовно методів приведення національної звітності відповідно до вимог цих стандартів, а також відсутність кваліфікованих експертів у сфері застосування МСФЗ [3].

Основними сподіваннями України стосовно переходу на МСФЗ було уникнення облікового хаосу, коли підприємства формують звітність за деякими національними та міжнародними вимогами, що, зі свого боку, може вплинути на прийняття рішень з боку іноземних інвесторів, кредиторів та інших користувачів облікової інформації.

У табл. 3 охарактеризовано переваги та недоліки застосування МСФЗ у формуванні фінансової звітності.

Так, можна передбачити, що звітність вітчизняних підприємств сформована за вимогами МСФЗ базуватиметься на принципі доречності.

Незважаючи на те, що запровадження МСФЗ може мати деякі труднощі для національних регуляторів, переваги від їх введення матимуть найбільший сенс для суб'єктів господарювання.

ВИСНОВКИ

Процес застосування МСФЗ має бути поступовим і цілеспрямованим, а недоліки у вітчизняній системі бухгалтерського обліку має бути усунено відповідно до вимог ринкової економіки. Міжнародні стандарти фінансової звітності встановлюють мінімальний перелік статей звітності, але у формуванні показників звітності необхідно дотримуватися принципу доречності, тобто суб'єкти господарювання повинні розкривати інформацію, яка може вплинути на прийняття раціональних управлінських рішень.

Таблиця 1 – Характеристика вітчизняної облікової практики побудови балансу (узагальнено авторами на основі [2])

	Активи	Пасиви
Вітчизняна облікова практика	Активи наведено в порядку збільшення ліквідності: нерухомість; інвестиції; гроші	Пасиви наведено відповідно до термінів погашення зобов'язань перед кредиторами

Таблиця 2 – Характеристика міжнародної практики побудови балансу (звіту про фінансовий стан на кінець періоду) (розроблено авторами на основі [2])

	Активи	Пасиви
Міжнародна облікова практика	Активи наведено в порядку зростання або зниження ліквідності	Пасиви наведені відповідно до умов надання зобов'язань, або умов погашення зобов'язань перед кредиторами

Таблиця 3 – Переваги і недоліки застосування МСФЗ у формуванні фінансової звітності (складено авторами на основі [4])

Переваги	Недоліки
дають змогу значно скоротити витрати компаній з підготовки консолідованої звітності.	узагальнюючий характер передбачає велику різноманітність методів ведення бухгалтерського обліку.
доступність до інформації та прозорість показників звітності суб'єктів ринку.	орієнтовані на ринкову економіку високорозвинених країн, що ускладнює їх розуміння іншими країнами.
вдосконалюється контроль з боку органів нагляду за фінансовим станом і діяльністю підприємств.	рекомендаційний характер (їх необов'язковість)
забезпечує співставлення бухгалтерської інформації у загальному світовому масштабі, постійно удосконалюються.	відсутність детальних вказівок, роз'яснень і прикладів застосування до конкретних операцій.

Список використаних джерел

1. Бондар М.І. Звітність підприємства. Київ, 2015. 570 с.
2. Вигівська І.М. Бухгалтерський облік та фінансова звітність компаній з управління активами: проблеми організації. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка*. 2017. Вип. 2. С. 305-309
3. Іванчук Н.В. Фінансова звітність як джерело інформації для аналізу фінансового стану підприємства. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія: Економіка*. 2020. № 18. С. 57-61.
4. Кулик В.А. Розвиток бухгалтерського обліку на підприємствах електронного бізнесу: монографія. Полтава, 344 с.
5. Куцик П.О., Головацька С.І. Консолідована фінансова звітність: генезис нормативно-правового регулювання в Україні. *Облік і фінанси*. 2018. № 4. С. 26-37.
6. Лагодієнко Н.В., Іванченкова Л.В., Іванченков В.С. Формат і зміст бухгалтерського балансу в сучасній обліково-економічній моделі. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2021. (294) № 3. С. 21-28.
7. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1 «Подання фінансової звітності». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_013#Text
8. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Наказ Міністерства фінансів від 07.02.2013 № 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#n17>
9. Хілл Б. Порівняння національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку з міжнародними стандартами бухгалтерського обліку. *Програма фінансового навчання. Проект USAID «Розвиток ринків капіталу»*. Київ, 2010. 37 с.

References

1. Bondar M.I. Enterprise reporting. Kyiv, 2015. 570 p. [in Ukrainian].
2. Vyhivska I.M. Accounting and financial reporting of asset management companies: organizational problems. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Economy*. 2017. Issue 2. pp. 305-309. [in Ukrainian].
3. Ivanchuk N.V. Financial reporting as a source of information for the analysis of the financial state of the enterprise. *Scientific notes of the National University "Ostroh Academy". Series: Economy*. 2020. No. 18. pp. 57-61. [in Ukrainian].
4. Kutsyk P.O., Holovatska S. I. Consolidated financial reporting: the genesis of regulatory and legal regulation in Ukraine. *Accounting and finance*. 2018. No. 4. P. 26-37. [in Ukrainian].
5. Kutsyk P.O., Holovatska S.I. Consolidated financial reporting: the genesis of legal regulation in Ukraine. *Accounting and finance*. 2018. No. 4. pp. 26-37. [in Ukrainian].
6. Lagodienko N.V., Ivanchenkova L.V., Ivanchenkov V.S. Format and content of the balance sheet in the modern accounting and economic model. *Bulletin of the Khmelnytskyi National University*. 2021. (294) No. 3. pp. 21-28. [in Ukrainian].
7. International accounting standard 1 "Presentation of financial statements". URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_013#Text [in Ukrainian].
8. National regulation (standard) of accounting 1 "General requirements for financial reporting": Order of the Ministry of Finance dated. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#n17> [in Ukrainian].
9. Hill B. Comparison of national accounting regulations (standards) with international accounting standards. Financial education program. USAID project "Development of capital markets". Kyiv. 2010. 37 p. [in Ukrainian].

Nina OVSIUK

Doctor of Economics, Professor, National Aviation University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8776-9503>

e-mail: nina.ovsyuk@gmail.com

Yuliia OLIINYK

student, National Aviation University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1621-528X>

e-mail: 6916924@stud.nau.edu.ua

FEATURES OF FORMING THE ENTERPRISE'S BALANCE ACCORDING TO INTERNATIONAL FINANCIAL REPORTING STANDARDS

The formation of market relations and the aggravation of the economic situation in Ukraine require new approaches to enterprise management. The basis for decision-making on all issues of the company's activity is financial information necessary for a complete and comprehensive analysis of the state of its assets, liabilities and equity. The main source of information is financial reporting. The value of the balance sheet as the main reporting form cannot be overestimated, as it allows you to have an idea of the property and financial situation of the enterprise. The purpose of the paper is to research the peculiarities of the formation of the enterprise's balance sheet according to international standards. Also, the analysis of the formation of the balance sheet according to the National Accounting Regulations and in accordance with international standards. Therefore, the balance sheet is a system of indicators that characterizes the wide value ratio of the company's funds. The balance reflects the composition, placement, use and sources of funds of enterprises, organizations and budgetary institutions.

The paper examines the peculiarities of forming a company's balance sheet in accordance with international standards. Specifically, it focuses on key aspects that define the process of preparing financial statements in accordance with international accounting standards. The authors explore the impact of international standards on balance sheet formation, including aspects such as asset and liability valuation, reporting on current assets, financial instruments, and more. It is noted that the adoption of international standards requires companies not only to comply with new rules but also to review and improve their internal processes and management systems. The study also highlights the advantages and challenges associated with the implementation of international standards in the practice of corporate accounting. The final recommendations of the paper emphasize the importance for companies to study and implement international standards in order to enhance their competitiveness and financial reporting transparency.

Keywords: reporting, balance sheet, accounting, IFRS, enterprise

Ігор Миколайович ПІСТУНОВ

д.т.н., професор, Національний технічний університет "Дніпровська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9041-8368>e-mail: pistunovi@gmail.com**Іван Денисович КАПІНУС**

студент, Національний технічний університет "Дніпровська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-8765-7266>e-mail: kapinus.i.d@nmu.one**ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНА МОДЕЛЬ ЦІНИ НА ЖИТЛОВУ НЕРУХОМІСТЬ У МІСТІ ДНІПРО**

У статті розроблено економіко-математичну модель цін на житло у місті Дніпро. За даними цін на 2024 р. модель побудовано на базі нейронних сіток і вона включає в себе кластеризацію даних, які розбито на 6 груп з наступною побудовою шести регресійних моделей. Розрахунок ціни починається з класифікації параметрів квартири з наступним вибором кластера за яким і знаходиться ціна. Перевірка точності моделі на даних, які не включено до побудови моделі, показала середнє відхилення в межах 7 %.

Ключові слова: ціни на житло у місті Дніпро, нейронні сітки, кластерний аналіз, класифікація, регресійна модель

ВСТУП

Найбільш часто вживаним методом визначення ціни на житло є порівняльний метод [1].

Передусім він, на відміну від інших підходів, не має певних недоліків. Наприклад, у застосуванні витратного підходу можна зіштовхнутися з тим, що витрати можуть не дорівнювати ринковій вартості, що може призвести до досить вагомих похибок. Також може виникнути проблема у розрахунках накопиченого зносу для старих об'єктів нерухомості через те, що ця процедура є досить складною.

Стосовно дохідного підходу, то його не завжди можна застосувати через те, що оцінювання відбувається на основі доходу, який може бути отримано з нерухомості. Також цей метод не рекомендовано застосовувати під час криз через можливу нестабільність ймовірних грошових надходжень.

Відповідно порівняльний методичний підхід не має подібних обмежень, та водночас він дає змогу врахувати поточну ситуацію на ринку, що робить його найкращим для застосування.

Алгоритм порівняльного методу легко автоматизувати для розрахунків на комп'ютері. Автоматичне визначення цін на житло – це процес, що стає все більш важливим у сучасному світі, де ринок нерухомості постійно зростає й змінюється. Завдяки розвитку технологій та застосуванню штучного інтелекту, можливо автоматизувати процес визначення цін на житло, що має низку переваг і впливає на різні аспекти суспільства.

Передусім автоматичне визначення цін на житло сприяє підвищенню ефективності ринку нерухомості. За допомогою алгоритмів та аналітики можна швидко та точно визначити ринкову вартість житла в певній локації. Це допомагає покупцям і продавцям приймати обґрунтовані рішення стосовно цін, уникати перепадат та зниження цін нижче ринкових стандартів.

Далі, автоматичне визначення цін сприяє зменшенню випадків шахрайства та маніпуляцій на ринку. Застосування об'єктивних алгоритмів зменшує можливість людського втручання та впливу на ціни, що створює більш справедливую та прозору систему.

Крім того, автоматичне визначення цін сприяє підвищенню доступності житла для широкого кола населення. Швидке та точне визначення цін дає змогу розвивати альтернативні моделі житла, такі як піднайом або короткострокова оренда, що може бути вигідно для молодих сімей або людей з обмеженим бюджетом.

МЕТА роботи – розроблення алгоритму визначення ціни на житлову нерухомість у місті Дніпро за порівняльним методом.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження базується на працях вітчизняних і зарубіжних вчених, на матеріалах періодичних видань, даних статистики цін на житло. Застосовано методи кластеризації методом k -середніх та класифікації і регресійного аналізу методом нейронних сіток.

РЕЗУЛЬТАТИ

Для реалізації мети дослідження застосовано дані про квартири з бази даних ТОВ «АРАГОРН». Кількість квартир, взята для подальшого аналізу та створення економіко-математичної моделі, становить 70 од.

Перевірку достатності вибірки здійснено методом порівняння асиметрії (A) та ексцесу (E) вибірки з їх дисперсією ($2DA$ та $2DE$), які мають бути меншими у два і більше разів [2].

Розрахунки проведено за показником ціни 1 м². Отримано:

$$A = 0.715 < 2DA = 1.147;$$

$$E = 0.135 < 2DE = 2.651.$$

Тобто вибірка є достатньою для подальшого аналізу.

На відміну від відомих програм, що автоматизують розрахунки ціни нерухомості, такі як DIM.RIA [3] або PRO Увекон [4], і які враховують від 5 до 10 параметрів квартири, у дослідженні вирішено взяти 34 параметри: ціна за 1 м² (дол. США); відстань від центру (км); площа загальна (м²); кількість кімнат; поверх; тип стін; ремонт; наявність автономного опалення; перепад висот; вид вікон; гостьовий санвузол; вид стелі; вид підлоги передпокою; гостьова зона; спальня; підлога на кухні; підлога у ванній кімнаті; вид батарей опалювання; висота стелі (м); площа житлова (м²); площа кухні (м²); бал-

кон/лоджія; кондиціонери; ванна кімната; меблі на кухні; меблі у ванній; меблі у спальні; меблі у вітальні; техніка; наявність Wi-Fi; площа ванної кімнати (м²); освітлювальні прилади на кухні; освітлювальні прилади у ванній; освітлювальні прилади у спальні; освітлювальні прилади у вітальні; рік побудови будівлі.

Для визначення кількісних ознак якісних характеристик житла, таких як типи батарей опалювання, наявність меблів, наявність приладів освітлення, тощо, було створено 24 класифікатори, в яких номери класів починаються від 1.

Тип стін	Клас:	Ремонт	Клас:	Автономне опалення	Клас:	Вид вікон	Клас:	Гостювий санузол	Клас:
Панель	1	Житловий стан	1	Немає	0	Алюмінієві	1	Немає	0
Моноліт	2	Косметичний	2	Є	1	Дерево-алюмінієві	2	Є	1
Цегла	3	Євроремонт	3			Металопластикові	3		
Блок	4	Дизайнерський проект	4			Металопластикові протишкідливі	4		
		Без обробки	5			Металопластикові	5		
		Чистова обробка	6			Дерев'яні дубові	6		
						Дерев'яні модри	7		
						Дерев'яні соснові	8		
Вид стелі	Клас:	Вид підлоги передпокій, гостьова	Клас:	Вид батарей	Клас:	Підлога на кухні	Клас:	Підлога у ванній кімн	Клас:
Класична	1	Чавунні	1	Алюмінієві	2	Плитка	1	Коркова	1
Підвісна	2	Стругана дошка	1	Біметалеві	3	Вінил	2	Дерево	2
Натяжна	3	Паркетна дошка	2	Сталеві	4	Лінолеум	3	Кераміка	3
		Штучний паркет	3	Дизайнерські	5	Ламінат	4	Лінолеум	4
		Плитка керамічна	4			Паркет	5	Плитка з ПВХ	5
		Ламінат	5			Камінь	6	Камінь	6
		Плитка з керамограніт	6			Бетон	7	Ламінат	7
		Вінілова підлога	7						
		Лінолеум	8						
Балкон/лоджія	Клас:	Конденціонери	Клас:	Ванна кімната	Клас:	Меблі	Клас:	Техніка	Клас:
Немає	0	Немає	0	3 ванною	1	Не мебльована	0	Відсутня	0
Балкон закритий	1	Є	1	3 душовою кабін	2	Частково мебльово	1	Частково укомплекто	1
Балкон відкритий	2			3 ванною та душ	3	Повністю мебльово	2	Повністю укомплекто	2
Балкон з виносо	3								
Балкон з виносо	4								
Балкон комбіно	5								
Балкон француз	6								
Французький ба	7	Наявність Wi-Fi	Клас:	Меблі на кухні	Клас:	Меблі у ванній	Клас:	Меблі у спальні	Клас:
Лоджія вбудова	8	Немає	0	Немає	0	Немає	0	Немає	0
Лоджія виносна	9	Є	1	Частково є	1	Є	1	Частково є	1
				Повністю є	2			Повністю є	2
Меблі у вітальні	Клас:	Освітлювальні прилади на кухні	Клас:	Освітлювальні прилади у	Клас:	Освітлювальні прилади у	Клас:	Освітлювальні прилади у вітальні	Клас:
Немає	0	Немає	0	Немає	0	Немає	0	Немає	0
Частково є	1	Тільки проводка	1	Тільки проводка	1	Тільки проводка	1	Тільки проводка	1
Повністю є	2	Прилади є	2	Прилади є	2	Прилади є	2	Прилади є	2

Рис. 1. Класифікація параметрів квартир (складено авторами на основі [5])

Тут і далі буде наведено скріншоти результатів розрахунків програмами Excel та Statistica.

Експертами ТОВ «АРАГОРН» визначено, що ціни на житло у м. Дніпро коливаються залежно від берега, на якому знаходиться квартира, і близькості до центру, близькості до промислових зон. Такий висновок навіть на думку, що варто всі параметри квартир розбити на певні групи, кількість яких має бути не менше 4. В межах цих груп буде дотримуватися певна однорідність даних, що дасть змогу побудувати більш точну регресійну залежність.

Процедуру розділення даних на групи або класи, виконано програмою Statistica методом k -середніх, що об'єднує дані в кластери за принципом мінімальної відстані об'єктів від центру кластера за максимальної відстані центрів різних кластерів [6].

За результатами кластерного аналізу, за якого утворилося 6 груп, можна охарактеризувати кожен кластер:

Кластер 1 можна охарактеризувати як квартири в середньому ціновому діапазоні (середня ціна складає 1361 дол/м²), з досить великою площею (середній показник – 95,3 м²), євро- та дизайнерським ремонтом. Середня величина перепаду висот складає – 24,52 м.

На рис. 1 подано опис всіх класифікаторів, що застосовано для подальшого розрахунку.

Місто Дніпро розташоване на обох берегах річки Дніпро, що має ширину близько 1 км, та поруч з устьям річки Самари, причому правий берег – це пагорби, а лівий – низинний. Через це площа міста-мільйонника близька до площі міста Київ, де населення близько 4 млн. Центр міста знаходиться на правому березі. Саме тому додано такий специфічний показник, як відстань до центра міста та перепад висот над рівнем моря поміж центром міста і локацією квартири.

Стелі є досить високими (середній показник – 2,985 м.), середня площа кухні складає 15,75 м², а середня площа ванної кімнати – 5,51 м². Квартири з цього кластера знаходяться в будинках, які побудовані як в минулому, так і в цьому столітті.

Кластер 2 можна охарактеризувати як квартири в ціновому діапазоні трохи вище середнього (середня ціна складає 1615 дол/м²), з середньою площею (середній показник – 64,5 м²), євро- та дизайнерським ремонтом. Середня величина перепаду висот складає – 22,41 м. Стелі є досить високими (середній показник – 2,982 м), середня площа кухні складає 11,45 м², а середня площа ванної кімнати – 5,59 м². Більшість квартир з цього кластера знаходяться в будинках, які побудовані не так давно в цьому столітті.

Кластер 3 можна охарактеризувати як квартири в високому ціновому діапазоні (середня ціна складає 1917 дол/м²), з досить великою площею (середній показник – 89,5 м²), євро- та дизайнерським ремонтом. Середня величина перепаду висот складає – 36,51 м. Стелі є досить високими (середній показник – 2,935 м), середня площа кухні складає 13,75 м², а середня площа ванної кімнати – 4,81 м². Квартири з цього кластера

знаходяться в будинках, які побудовані протягом останніх 9 років.

Кластер 4 можна охарактеризувати як квартири в ціновому діапазоні нижче за середній (середня ціна складає 1087 дол/м²), з невеликою площею (середній показник – 52,4 м²), з евро- та косметичним ремонтом. Середня величина перепаду висот складає – 21,5 м. Стелі є невисокими (середній показник – 2,64 м), середня площа кухні складає 10,84 м², а середня площа ванної кімнати – 3,2 м². Квартири з цього кластера знаходяться в будинках, які побудовані здебільшого в минулому столітті.

Кластер 5 можна охарактеризувати як квартири з низькими цінами (середня ціна складає 870 дол/м²), з невеликою площею (середній показник – 56,5 м²), з косметичним ремонтом або в житловому стані. Середня величина перепаду висот складає – 31,3 м. Висота стелі в квартирах є різною від 2,5 до 3,5 м, середня площа кухні складає 8,67 м², а середня площа ванної кімнати – 3,7 м². Квартири з цього кластера знаходяться в старих будинках, що побудовані здебільшого в 70-х та 80-х роках минулого століття.

Кластер 6 можна охарактеризувати як дуже дорогі квартири, що знаходяться в найвищому ціновому діапазоні (середня ціна складає 2630 дол/м²), з великою площею (середній показник – 95 м²) та дизайнерським ремонтом. Середня величина перепаду висот складає – 36,46 м. Стелі в квартирах є високими (середній показник – 3,050 м), середня площа кухні складає 18 м², а середня площа ванної кімнати – 5,6 м². Квартири з цього кластера знаходяться в досить нових будинках, що побудовані в 2016, 2018 та 2021 рр.

Маючи однорідні групи можна створити аналітичні залежності ціни від інших параметрів житлових приміщень.

З огляду на те, що мається 34 таких параметри, а розмір вибірки для кожного класу коливається від 4-х до 25, необхідно зменшити кількість цих параметрів. Для цього проведено кореляційний аналіз залежності ціни від інших факторів.

Провівши кореляційний аналіз в MS Excel, знайдено параметри, що майже не впливають на ціну квартири (з коефіцієнтами кореляції менше 0,09), тому їх можна не враховувати під час створення регресійних залежностей. До цих параметрів відносяться: перепад висот, підлога у ванній кімнаті, балкон/лоджія, меблі на кухні, меблі у ванній, меблі у спальні, наявність Wi-Fi, освітлювальні прилади на кухні, у ванній, у спальні, у вітальні. Так, кількість параметрів для утворення залежності скоротилася з 34 до 23.

Для кожного класу створена економіко-математична модель, побудована на базі нейронних сіток, реалізованих

у програмному пакеті Statistica. Кожна сітка включала в себе три шари, причому прихований шар мав не менше 50-100 нейронів. Якість моделі для кожного класу коливалася в межах 75%-100%. Для кожного класу залишалось по 5 найбільш ефективних моделей. Подальший аналіз якості апроксимації показав, що варто залишити всі 5 моделей, окрім другого та четвертого кластера, де залишено тільки третю і п'яту та першу, третю й четверту моделі. На рис. 2 показано приклад результату розрахунку для 5-го кластера.

Отримана економіко-математична модель, що складається з 6 класів і 25 регресійних залежностей, дає змогу розрахувати ціну житла за таким алгоритмом [7]:

1. Зібрати дані про нову квартиру згідно переліку.
2. Провести класифікацію цих даних: визначити, до якого із шести наявних класів вона відноситься.
3. Застосувати регресійні моделі для розрахунку ціни.

Цей алгоритм застосовано для даних за трьома квартирами, які не застосовано для побудови моделі.

Класифікації методом нейронних сіток передувала перевірка рівня відповідності знайденого раніше класу об'єкта. Тобто нейронна сітка проводить власну класифікацію вибірки. Визнано, що у 70% об'єктів клас збігався з визначеним класом методом *k*-середніх.

Перевірка точності моделі на даних, що не включено до побудови моделі, показала середнє відхилення в межах 7%.

Підсумок розрахунків наведено у табл. 1.

ВИСНОВКИ

Отже, аналізуючи результати розрахунків, можна виділити таке:

1. Ціни для кожної з квартир розраховано із застосуванням декількох нейронних сіток. Для квартири 1 та 3 застосовано по 5 сіток, для квартири 2 – 2 сітки (відповідно до результатів побудови регресійних залежностей).
2. Розраховано межі торгівлі (середнє квадратичне відхилення), які дають можливість дізнатися, в яких межах відносно середньої ціни варто торгуватися.
3. Розраховано абсолютну та відносну похибки. Абсолютна похибка показує різницю між дійсною та передбаченою ціною квартир в доларах, а відносна – у відсотках. Її значення для квартири № 1 складає 3,38 %, для квартири № 2 – 7,62%, для квартири №3 – 10,03 %, а середнє значення отриманих похибок становить 7,01 %.
4. Такий результат говорить про те, що розроблена економіко-математична модель демонструє дуже гарну якість та здатна розраховувати ціни на об'єкти житлової нерухомості м. Дніпро з високою точністю, а розроблений алгоритм можна застосувати для подібних розрахунків в інших містах.

Сеть ID	Архитектура	Производи...	Контр. про...	Тест. прои...	Алгоритм
1	MLP 21-14-1	1,000000	-0,955048	0,987934	BFGS 0
2	MLP 21-14-1	1,000000	-0,961752	0,978991	BFGS 0
3	MLP 21-15-1	1,000000	-0,969828	0,962244	BFGS 0
4	MLP 21-6-1	0,999991	-0,936541	0,955431	BFGS 0
5	MLP 21-6-1	0,989984	0,968399	0,883575	BFGS 0

Рис. 2. Нейронні сітки для кластера 5 (складено авторами)

Таблиця 1 – Перевірка економіко-математичної моделі цін на житло (складено авторами)

Квартира №	Реальна ціна за м2	Прогнозована ціна за м2, долар США	Середня ціна, долар США	Стандарт розрахунку	Похибка	
					абсолютна	відносна, %
1	895	860,26	864,74	7,25	-30,26	3,3
		859,30				
		859,03				
		867,14				
		877,97				
2	1513	1637,66	1628,33	9,33	115,33	7,6
		1619,01				
3	2320	2790,00	2552,69	145,13	232,69	10,00
		2400,00				
		2400,01				
		2581,43				
		2591,99				
Середнє						7,01%

Список використаних джерел

1. Молодченко Т.Г., Ткаченко А.Ю. Оцінка нерухомості. Методичні вказівки для виконання практичних робіт з дисципліни «Оцінка нерухомості». Харків, 2011. 16 с. URL: eprints.kname.edu.ua/24845/1/Копия_метод_РГЗ_оценка_недвиж_печ_2010.pdf
2. Присенко Г.В., Равікович Є.І. Прогнозування соціально-економічних процесів. Київ, 2005. 378 с.
3. Як працює сервіс оцінки нерухомості DIM.RIA. URL: <https://mind.ua/publications/20179589-dom-ria-zapustiv-bezkoshtovnij-servis-ocinki-kvartir>
4. Калькулятор оцінювача PRO Увекон. URL: https://www.uvecon.ua/images/tiny_mce/file/Robotic%20calculator%20principle.pdf
5. Купити квартиру в Дніпрі. URL: https://dom.ria.com/uk/search?excludeSold=1&category=1&realty_type=2&operation=1&state_id=11&price_cur=1&wo_dupl=1&sort=inspected_sort&firstInteraction=false&city_ids=11&client=searchV2&limit=20&type=list&ch=242_239,247_252
6. Кластеризація методом к-середніх. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Кластеризація_методом_к-середніх
7. Пістунів І.М. Нейронні сітки та їх застосування. Дніпро, 2024. 28 с. URL: <https://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/163598/NeuroNets.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

References

1. Molodchenko T.H., Tkachenko A.Yu. Real estate valuation. Methodical instructions for performing practical works in the discipline "Real Estate Appraisal". Kharkiv, 2011. 16 p. URL: eprints.kname.edu.ua/24845/1/Копия_метод_РГЗ_оценка_недвиж_печ_2010.pdf (in Ukrainian).
2. Prysenco H.V., Ravikovych Y.I. Forecasting socio-economic processes. Kyiv, 2005. 378 p. (in Ukrainian).
3. How the DIM.RIA real estate evaluation service works: website. URL: <https://mind.ua/publications/20179589-dom-ria-zapustiv-bezkoshtovnij-servis-ocinki-kvartir> (in Ukrainian).
4. Uvecon PRO estimator calculator. URL: https://www.uvecon.ua/images/tiny_mce/file/Robotic%20calculator%20principle.pdf (in Ukrainian).
5. Buy an apartment in Dnipro. URL: https://dom.ria.com/uk/search?excludeSold=1&category=1&realty_type=2&operation=1&state_id=11&price_cur=1&wo_dupl=1&sort=inspected_sort&firstInteraction=false&city_ids=11&client=searchV2&limit=20&type=list&ch=242_239,247_252 (in Ukrainian).
6. K-means clustering: website. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/K-means_clustering
7. Pistunov I.M. Neural nets and their application. Dnipro, 2024. 28 p. URL: <https://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/163598/NeuroNets.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (in Ukrainian).

Ihor PISTUNOV

Doctor of Engineering, Professor, Dnipro University of Technology

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9041-8368>

e-mail: pistunovi@gmail.com

Ivan KAPINUS

student, Dnipro University of Technology

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-8765-7266>

e-mail: kapinus.i.d@nmu.one

ECONOMIC AND MATHEMATICAL MODEL OF RESIDENTIAL PROPERTY PRICES IN DNIPRO CITY

The paper develops an economic-mathematical model of housing prices in Dnipro city. Data for 2024 were collected, which included: Price per square meter (US dollar); Distance from the center (km); Total area (square meter); Number of rooms; Floor; Type of walls; Repair; Availability of autonomous heating; Height difference; View of windows; Guest bathroom; View of the ceiling; View of the hall floor; Guest area; Bedroom; Floor in the kitchen; Bathroom floor; Type of heating batteries; Ceiling height; m; Residential area (square meter); Kitchen area (square meter); Balcony/loggia; Air conditioners; Bathroom; Kitchen furniture; Bathroom furniture; Bedroom furniture; Furniture in the living room; Machinery; Availability of Wi-Fi; Bathroom area (square meter); Lighting devices in the kitchen; Lighting devices in the bathroom; Lighting devices in the bedroom; Lighting devices in the living room; Year of construction of the building.

24 classifiers were created to determine quantitative signs of qualitative characteristics of housing, in which class numbers start from 1.

Based on these data, k-means clustering was carried out, as a result, 6 different classes were formed.

An economic-mathematical model was created for each class, built on the basis of neural networks implemented in the Statistica software package. Each grid included three layers, and the hidden layer had at least 50-100 neurons. The quality of the model for each class ranged from 75% to 100%.

Classification by the method of neural networks was preceded by a check of the level of correspondence of the previously found class of the object. It was recognized that in 70% of the objects, the class coincided with the significant class by the k-means method.

The calculation of the price of a new apartment begins with the classification of its parameters with the determination of the number and the choice of the cluster to which it should be assigned. Next, the price is calculated according to the model of the corresponding cluster. Since for some clusters from 2 to 5 models are calculated, the average of the predicted price is found, and its standard serves as a possible border for trading between the buyer and the seller.

Checking the accuracy of the model on data that was not included in the construction of the model showed an average deviation within 7%.

Keywords: Housing prices in the Dnipro city, neural networks, cluster analysis, classification, regression model

Сергій Олександрович ІВАНИЦЬКИЙ

д.ю.н., доцент, професор кафедри, Національна академія внутрішніх справ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8426-100X>
e-mail: serg.infoline@gmail.com

Олександр Іванович ЛИТВИНЧУК

к.ю.н., доцент, Національна академія внутрішніх справ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3884-8595>
e-mail: litvinchuke@gmail.com

Вікторія Валеріївна ІВАНИЦЬКА

к.ю.н., головний спеціаліст, Міністерство юстиції України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6976-2183>
e-mail: p-victoria@ukr.net

Михайло Володимирович ШАЛЯПІН

завідувач сектору, Луганський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-3603-5343>
e-mail: shaliapinmihailo@gmail.com

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПРОТИДІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті проаналізовано організаційні основи реформування системи протидії економічній злочинності в умовах воєнного стану. Досліджено актуальні проблеми організації роботи Бюро економічної безпеки України, висвітлено статистичні показники, проаналізовано законопроекти з оптимізації правового регулювання його діяльності. Обґрунтовано недоцільність створення Спеціалізованої економічної прокуратури. Сформульовано пропозиції з удосконалення правових засад побудови інфраструктури протидії економічній злочинності.

Ключові слова: кримінальне провадження, аудит, Бюро економічної безпеки України, Спеціалізована економічна прокуратура, воєнний стан

ВСТУП

В умовах повномасштабної російської агресії проти України економічний фронт залишається одним з провідних на шляху забезпечення довгострокової підтримки сектору безпеки та оборони, ефективної бойової роботи під час затяжної війни та наближення перемоги. Реалізація вказаних стратегічних завдань ускладнюється низкою не вирішених проблем, пов'язаних з протидією економічній злочинності, що зумовило ухвалення Президентом України на початку цього року Указу «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23 січня 2024 року «Про невідкладні заходи із забезпечення економічної безпеки на період дії правового режиму воєнного стану».

Ключовим лейтмотивом вказаного нормативного документу стала вимога до невідкладного внесення урядом на розгляд парламенту законопроектів про внесення змін до Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» стосовно посилення механізмів функціонування Бюро економічної безпеки (БЕБ) України, а також Кримінального процесуального кодексу України та суміжних законодавчих актів стосовно встановлення додаткових гарантій захисту законних інтересів підприємництва у здійсненні кримінального провадження й забезпечення консолідації повноважень органів правопорядку стосовно протидії правопорушенням, що посягають на економіку держави, в єдиному органі – БЕБ України.

Про необхідність вказаних змін Українська держава

висловлювалася й раніше в рамках реалізації фіскальних структурних реформ, передбачених Меморандумом з МВФ про економічну та фінансову політику від 24 березня (п. 22) та 19 червня 2023 р. (п. 21), а їх характер й обсяг залишає дискусійним питання про те, чи йдеться лише про «перезавантаження» БЕБ або реформування усієї системи протидії економічній злочинності, адже воно стосується діяльності й інших органів правопорядку (Національна поліція, СБУ, НАБУ тощо), які уповноважено розслідувати кримінальні правопорушення в сфері економіки, а також прокуратури.

Попри те, що окремі аспекти цієї тематики стали предметом доктринальних розробок [1, с. 441-445; 2, с. 29-33; 3, с. 133-143; 4, с. 40-53] Н.М. Бакаєвої, В.В. Долі, М.О. Кравченко, А.В. Лапкіна, Л.М. Москвич, В.Ю. Терехова, О.З. Хотинської-Нор та інших вчених, необхідно констатувати недостатність уваги науковців до окресленої проблематики через значну кількість нових законопроектних ініціатив, що нерідко мають діаметрально протилежну спрямованість, й визначають необхідність теоретичного осмислення вказаних питань в контексті викликів, зумовлених збройною агресією росії.

МЕТА статті – науковий аналіз організаційних засад реформування системи протидії економічній злочинності в умовах воєнного стану.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У дослідженні застосовано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, зокрема,

діалектичний, герменевтичний, формально-логічний, статистичний, системно-структурний тощо.

РЕЗУЛЬТАТИ

В одному з останніх програмних документів – Плані для Ukraine Facility 2024-2027 [16] – для позначення процесу вдосконалення роботи БЕБ застосовано відразу декілька термінів – перезавантаження, реформа, перезапуск і активація, повна трансформація, що вказує як на відсутність єдиного термінологічного бачення, так й на усвідомлення потреби глибокої модернізації наявної системи.

Серед претензій та проблем в роботі БЕБ, якими обґрунтовується необхідність його реформування, представники бізнесу, громадськості та правничого середовища вказують, зокрема, на низькі показники [7] роботи БЕБ, неспроможність налагодити ефективну роботу органу правопорядку, розбудувати мережу регіональних управлінь, сформувати належний кадровий склад відомства (укомплектовано менше ніж 25 % посад від штатної чисельності), повноцінно запустити аналітичний департамент та оперативний підрозділ, продемонструвати прозорість в роботі та нульову толерантність до корупції. Звернено увагу на масове, фактично позаконкурсне переведення колишніх працівників податкової міліції до новоствореного органу, формальний підхід до організації та проведення конкурсного відбору [15], кулуарний порядок добору на керівні посади тощо.

За результатами роботи Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України (ВРУ) з питань розслідування можливих фактів порушень законодавства України посадовими особами БЕБ, створеної на підставі Постанови ВРУ № 2838-IX від 13.12.2022 р. [9], Комітет ВРУ з питань фінансів, податкової та митної політики 20 лютого 2023 р. визнав роботу керівництва БЕБ незадовільною.

З іншого боку, опоненти вказують на об'єктивні причини виникнення частини наведених труднощів, передусім, обмежене бюджетне фінансування, що не дало змоги сповна сформувати регіональну мережу підрозділів, забезпечити їх штатну укомплектованість, підтримати у співробітників належну мотивацію в роботі, запровадити єдину інформаційну систему. Представники БЕБ [5] звертають увагу й на поступове покращення показників ефективності роботи відомства у 2023 р.

Аналіз статистики роботи цього органу свідчить про певні позитивні зрушення. Так, якщо у 2022 р. за БЕБ обліковано 664 кримінальних правопорушення, за якими вручено 56 повідомлень про підозру, і 12 кримінальних проваджень скеровано до суду з обвинувальним актом [7], то в 2023 р. їх було вже 2173, 320 й 193 відповідно [8].

Розмаїття та нагальність окреслених проблем зумовили появу широкого спектра законодавчих ініціатив, аналіз яких дає змогу класифікувати їх на законопроекти, що спрямовано на вирішення передусім організаційно-правових труднощів БЕБ (законопроект № 10088 від 25.09.2023, № 10088-1 від 10.10.2023, основний урядовий законопроект № 10439 від 29.01.2024 та альтернативні йому проекти № 10439-1 від 05.02.2024, № 10439-2 від 12.02.2024, № 10439-3 від 27.02.2024, № 10439-4 від 27.02.2024) й ті, що зорієнтовані на удосконалення процесуального механізму розслідування кримінальних правопорушень у сфері економіки (основний урядовий законопроект № 10440 від 29.01.2024 та альтернативні

йому проекти № 10440-1 від 05.02.2024, № 10440-2 від 12.02.2024, № 10440-3 від 12.02.2024, № 10440-4 від 12.02.2024). Оптимізація процесуальних аспектів функціонування БЕБ стане предметом нашого дослідження в межах окремої статті, тож в цій праці ми зосередимо свою увагу на організаційних питаннях перезавантаження БЕБ.

Варто зазначити, що значна частина норм альтернативних проектів є тотожними, аналогічними за змістом або дублюють відповідні приписи основного законопроекту, тож розглянемо передусім положення, що викликають дискусії та підвищену увагу.

В аспекті формування кадрового складу БЕБ досить гострим стало питання, пов'язане із можливістю відбору до лав цієї структури колишніх працівників деяких правоохоронних органів. Так, у ст. 20 законопроекту № 10088 від 25.09.2023, норми якого стали основою більшості подальших проектів, міститься положення, відповідно до якого особа не може бути призначена на посаду в БЕБ, якщо вона до 1 січня 2023 р. обіймала сукупно не менше 1 року будь-яку слідчу та/або оперативну посаду в органах податкової міліції, прокуратури, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Національній поліції України та міліції [10].

В основу наведеного припису, як видається, покладено презумпцію недоброчесності усіх працівників цих органів, що вочевидь не відповідає дійсності, оскільки частина з них, зокрема, пройшла свіжі (оновлені) процедури добору (ДБР, прокуратура тощо). Але здебільшого вказане обмеження може вплинути на компетентність майбутніх працівників БЕБ, адже необхідний досвід роботи на слідчих та/або оперативних посадах потенційним детективам десь необхідно отримати й перелік таких органів є украй обмеженим. Згадана заборона може призвести до ситуації, коли на час конкурсу не вдасться зібрати достатньої кількості професійно підготовлених кандидатів, здатних відразу працювати й забезпечувати результат.

На дискримінаційний характер цієї норми доречно звертає увагу й парламентський Комітет з питань інтеграції України до ЄС, який у своєму висновку зазначив, що відповідне положення законопроекту не узгоджується з Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, адже у своїй суті є аналогічним до люстраційного процесу, до якого було висловлено зауваження Венеційською Комісією, а також констатовано Європейським судом з прав людини (ЄСПЛ) порушення Україною у справі про люстрацію [6]. З огляду на це подальша відмова від вищезазначеної заборони у пов'язаних та альтернативних законопроектах вбачається обґрунтованою.

Безумовно, важливе значення має напрацювання транспарентної процедури призначення Директора БЕБ, адже саме ця особа має ключові повноваження з організації роботи, визначення пріоритетів під час розслідування та поточного керівництва діяльністю відомства. У Плані для Ukraine Facility 2024-2027 Україна взяла на себе зобов'язання із забезпечення прозорості кадрової політики БЕБ шляхом запровадження відкритого, прозорого та конкурентного процесу відбору директора, керівництва та персоналу; добору, на основі заслуг, нового керівника за визначеною законом процедурою [16].

За результатами розгляду парламентом законопроекту № 10439 у повторному першому читанні враховано,

зокрема, приписи із визначальної ролі під час голосування тих членів конкурсної комісії з обрання Директора БЕБ, які визначено Кабінетом Міністрів України на підставі пропозицій відповідних міжнародних та іноземних організацій. З урахуванням переважно позитивної практики залучення т.зв. міжнародників вказаний підхід, як вбачається, є обґрунтованим.

У такому контексті неможна погодитися зі сформульованою в альтернативному законопроекті № 10439-1 від 05.02.2024 (автори – Д.О. Разумков, О.О. Дмитрієва та ін.) пропозицією стосовно включення до складу конкурсної комісії з призначення Директора БЕБ замість міжнародників – трьох осіб, призначених зборами об'єднань підприємств, визначених ст. 21 Господарського кодексу України (ГКУ), професійних спілок та їх об'єднань, громадських спілок, членами яких є суб'єкти господарювання. Розробники цієї норми уточнюють, що у зборах мають право брати участь об'єднання підприємств, визначені ст. 21 ГКУ, професійні спілки та їх об'єднання, громадські спілки, членами яких є суб'єкти господарювання, які відповідають таким вимогам: 1) зареєстровані в установленому законодавством порядку не менше ніж п'ять років до дня оприлюднення оголошення про скликання зборів; 2) зареєстровані як суб'єкти лобіювання відповідно до Закону України «Про добросовісне лобіювання» [12].

На нашу думку, варто звернути увагу, по-перше, на те, що Закон України «Про добросовісне лобіювання» не набув чинності й остаточна редакція його може змінитися. По-друге, рівень фахових вимог до членів конкурсної комісії від зборів об'єднань підприємств, визначених ст. 21 ГКУ, відповідних професійних спілок та їх об'єднань, громадських спілок може виявитися меншим (фактично збори вирішуватимуть це питання на свій розсуд й враховуватимуть лише загальні обмеження, наприклад, можуть призначити неюрисиста або особу, яка не обізнана з особливостями роботи БЕБ) порівняно з критеріями до т.зв. міжнародників (проект № 10439), яких пропонуватимуть міжнародні та іноземні організації, які відповідно до міжнародних або міждержавних угод надають Україні міжнародну технічну допомогу у сфері запобігання і протидії корупції, реформи органів правопорядку.

До другого читання залишається дискусійною ч. 13 ст. 15 законопроекту № 10439, яка передбачає, що конкурсна комісія з обрання Директора БЕБ з числа учасників конкурсу подає на розгляд Прем'єр-міністру України не більше двох кандидатур, одну з яких Прем'єр-міністр України вносить для призначення Кабінетом Міністрів України [11]. З нашого погляду, заслуговує на підтримку думка про доцільність подання конкурсною комісією однієї кандидатури на посаду Директора БЕБ, що зменшить ризики політичного впливу на орган.

Важливим елементом забезпечення ефективної поточної роботи БЕБ є налагодження дієвого механізму контролю та підзвітності за його діяльністю. У ч. 6 ст. 35 законопроекту № 10439 закріплено, що незалежне оцінювання (аудит) ефективності діяльності БЕБ здійснюється кожні два роки Комісією з проведення зовнішньої незалежного оцінювання (аудиту) ефективності діяльності БЕБ (далі – Комісія з аудиту), яка розробляє, затверджує та оприлюднює критерії і методіку проведення оцінювання ефективності діяльності БЕБ.

Попри те, що періодичність аудиту залишається предметом обговорення, зокрема, пропонується його проводити через один рік та через три роки з моменту призначення нового Директора БЕБ, підхід до критеріїв оцінювання ефективності функціонування БЕБ, як вбачається, потребує доопрацювання. Віднесення цього питання до переліку дискреційних повноважень Комісії з аудиту та сфери локального нормативного регулювання може призвести до ситуації, коли кожна нова Комісія з аудиту визначатиме власний набір критеріїв оцінювання. Більш вдалою, з нашого погляду, є юридична регламентація вказаного аспекту на законодавчому рівні, зокрема, встановлення переліку критеріїв аудиту в профільному законі про БЕБ, що сприятиме належній реалізації принципу правової визначеності, дасть змогу працівникам БЕБ краще підготуватися й заздалегідь враховувати зрозумілі публічні очікування щодо якості їх роботи.

Очевидно, що спектр таких критеріїв має охоплювати симбіоз кількісних та якісних показників, що характеризують як об'єктивні формалізовані параметри (кількість кримінальних правопорушень, в яких особам вручено повідомлення про підозру тощо), так й якісні відомості (рівень довіри основних стейкхолдерів – бізнесу, громадськості – за результатами соціологічних опитувань тощо), а також враховувати аналітичну спрямованість БЕБ, його роль у профілактиці та попередженні економічній злочинності.

Слід зазначити, що як НАБУ не може ефективно працювати без належної взаємодії із Спеціалізованою антикорупційною прокуратурою, так й для БЕБ складно реалізувати поставлені завдання без дієвої співпраці з уповноваженим підрозділом прокурорського відомства. У цьому плані в правничому середовищі є думка про необхідність одночасної перебудови усієї інфраструктури протидії економічній злочинності, передусім БЕБ і прокуратури.

Так, нещодавно у парламенті за ініціативою народних депутатів України Я.І. Железняка, А.О. Радіної та ін. зареєстровано проєкт Закону № 11087 від 15.03.2024 [13] про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України, Кримінального кодексу (КК) України та інших законів України про запровадження діяльності Спеціалізованої економічної прокуратури (СЕП).

З огляду на те, що протягом останніх років законодавцем створено чимало нових органів кримінального переслідування (НАБУ, ДБР, БЕБ), зокрема, й відповідних підрозділів прокуратури (Спеціалізована антикорупційна прокуратура – САП) питання розбудови СЕП може швидко перейти зі сфери дискусій до реального сектору інфраструктури протидії економічній злочинності. У зв'язку з цим корисно проаналізувати аргументи «за» й «проти» цієї законодавчої ініціативи.

Метою законопроекту його розробники визначили зменшення протиправного тиску органів досудового розслідування та органів прокуратури на бізнес, а також забезпечення ефективного нагляду за додержанням законів органами БЕБ України [14]. Обґрунтовуючи свою позицію, автори законопроекту звертають увагу на наявність серйозного ризику того, що будь-які покращення в роботі БЕБ потенційно матимуть незначне практичне значення через перешкоди, спричинені недостатньою компетентністю та добросовістю проку-

рорів, відповідальних за процесуальне керівництво у кримінальних провадженнях БЕБ, що ілюструється даними статистики: у 2023 р. зареєстровано 914 кримінальних проваджень за ст. 212 КК України (ухилення від сплати податків), з яких під час досудового розслідування закрито 56 кримінальних проваджень, а повідомлення про підозру вручено лише у 50 випадках, що може свідчити про недостатньо ефективну роботу не тільки БЕБ у розслідуванні правопорушень у сфері господарської діяльності, а й неефективне здійснення нагляду.

З цим важко не погодитися, адже в сучасному кримінальному процесі прокурор є процесуальним керівником досудового розслідування, обсяг повноважень якого неспівставний з правовими можливостями слідчого або детектива. Без погодження з процесуальним керівником останні не можуть самостійно приймати ключові процесуальні рішення, водночас слід мати на увазі, що така модель взаємодії стосується всіх категорій кримінальних правопорушень, не тільки тих, що вчиняються у сфері економіки.

Низькі показники розслідування певних видів злочинів є сферою відповідальності не тільки конкретного органу правопорядку, але й прокуратури. Водночас основна причина неефективної роботи відповідного органу правопорядку може бути й непов'язаною із вадами наглядової роботи прокуратури.

Відмітною рисою СЕП є прагнення побудувати цей орган за практикою створення та функціонування САП. Проект містить чіткий припис, згідно з яким Генеральний прокурор, його перший заступник та заступники не мають права давати вказівки прокурорам СЕП та здійснювати інші дії, які прямо стосуються реалізації прокурорами СЕП їхніх повноважень (ст. 8-2). СЕП пропонується надати статус юридичної особи публічного права, що має відокремлене майно, й в структурі якої окремо від Офісу Генерального прокурора утворюються підрозділи із забезпечення документообігу, зокрема електронного документообігу (канцелярія), режимно-секретної роботи, управління персоналом, внутрішнього контролю та ін. підрозділи, необхідні для здійснення функцій СЕП, водночас остання має розміщуватися у службових приміщеннях, розташованих окремо від інших службових приміщень Офісу Генерального прокурора (обласної чи окружної прокуратури).

Особливий статус й гарантії для СЕП розробники законопроекту №11087 пропонують надати з огляду передусім на пріоритетність для держави сфери протидії економічній злочинності й важливість підвищення ефективності роботи БЕБ в сучасних умовах.

Очевидно й те, що державні пріоритети стосовно спеціалізації прокурорів можуть змінюватися. В умовах повномасштабної війни з росією серед першочергових може постати питання про надання аналогічного статусу Спеціалізованій прокуратурі у сфері оборони або Спеціалізованій екологічній прокуратурі (підлив дамби Кавовської ГЕС та ін. злочини росії вже нанесли величезної шкоди екології). На жаль, війна та клімат нині розглядаються в усьому світі як найбільші загрози, водночас кліматичні зміни та їх руйнівний вплив на екологію є досить новим й небезпечним викликом.

Повертаючись до СЕП, відзначимо, що додаткові гарантії незалежності ніколи не будуть зайвими, вод-

ночас в основу наведеної вище норми (ст. 8-2) у суті покладена презумпція неправомірного впливу керівництва Офісу Генерального прокурора на підпорядкованих працівників. Історія, на жаль, знає чимало таких прикладів.

З нашого погляду, замість створення значною мірою інституційно відокремлених прокуратур від Офісу Генерального прокурора, що загрожує єдності прокуратури, доцільно посилити гарантії незалежності Генерального прокурора України з одночасним формуванням стандартизованого підходу для спеціалізованих прокуратур, які здійснюють нагляд у пріоритетних для держави сферах, в частині добору працівників й гарантій від невтручання у здійснення повноважень.

Це, зокрема, дасть змогу уникнути пошуку нових приміщень, розташованих окремо від інших службових приміщень Офісу Генерального прокурора (обласної чи окружної прокуратури), створення підрозділів із забезпечення документообігу (канцелярії), режимно-секретної роботи, управління персоналом, внутрішнього контролю та інших, що в умовах війни та обмеженого фінансування лягло б додатковим тягарем на бюджет.

Організаційно оформлену спеціалізацію стосовно нагляду за БЕБ на сьогодні вже запроваджено у прокуратурі. Так, у структурі Офісу Генерального прокурора утворено управління нагляду за додержанням законів органами БЕБ (49 посад), а на рівні обласних прокуратур функціонують відділи нагляду за додержанням законів органами БЕБ (123 посади) [14]. Тобто є спеціалізація прокурорських працівників, виходячи з об'єкта прокурорського нагляду (БЕБ), як до речі й стосовно інших об'єктів прокурорсько-наглядової роботи (СБУ, ДБР тощо).

Якщо ж розглядати СЕП як суб'єкта нагляду за дотриманням законів у досудовому розслідуванні всіх економічних кримінальних правопорушень (злочинів), то, по-перше, варто зауважити про відсутність у законодавстві самого поняття економічних кримінальних правопорушень (злочинів) та їх загальноприйнятого переліку; по-друге, на сьогодні БЕБ не має виключного права на розслідування усіх економічних кримінальних правопорушень, й очевидно, що в майбутньому частину економічних кримінальних правопорушень розслідуватимуть також НАБУ та органи Національної поліції (більш дрібні категорії). З огляду на це, попри позитивні іміджеві очікування, необхідність запровадження СЕП, як убачається, потребує додаткової аргументації.

ВИСНОВКИ

Отже, приписи законопроекту № 10439 від 29.01.2024 може бути покладено в основу вдосконалення організаційних засад функціонування БЕБ за умови їх подальшої деталізації з урахуванням пропозицій, висловлених в межах поданої праці та інших досліджень, водночас створення інституційно відокремленої Спеціалізованої економічної прокуратури вбачається передчасним.

Перспективним напрямом подальших наукових досліджень є оптимізація процесуального механізму розслідування кримінальних правопорушень у сфері економіки.

Список використаних джерел

1. Доля В.В. До питання загальної характеристики завдань Бюро економічної безпеки України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 6. С. 441-445.
2. Терехов В.Ю. Правоохоронні відносини у сфері економічної безпеки (в контексті роботи Бюро економічної безпеки України). *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2022. Т. 33, № 3. С. 29-33
3. Lapkin A. Legal status of the prosecutor's office in Ukraine. *Teisė*. 2022. Vol. 124. pp. 133–143.
4. Khotynska-Nor O., Bakaianova N., Kravchenko M. Prosecutor's office of Ukraine under martial law: challenges, trends, statistical data. *Access to justice in Eastern Europe*. 2023. Vol. 3. pp. 40–53.
5. Пашук А., Чернишук П. Ми маємо побудувати роботу Бюро так, щоб бути на крок попереду. URL: <https://yur-gazeta.com/interview/mi-maemo-pobuduvati-robotu-byuro-tak-shchob-buti-na-krok-poperedu.html>
6. Висновок щодо проекту Закону про внесення змін до деяких законів України щодо першочергових заходів із реформування Бюро економічної безпеки України (реєстр. № 10088 від 25.09.2023, н.д. Железняк Я.І., Гетманцев Д.О. та інші). URL: <https://itd.rada.gov.ua/fb92a0c0-f932-4c20-8b5e-8d7d5285e43a>
7. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2022 р. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>
8. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2023 р. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>
9. Про утворення Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування можливих фактів порушень законодавства України посадовими особами Бюро економічної безпеки України, органів державної влади та інших державних органів, які здійснюють повноваження у сфері економічної безпеки, що могли призвести до зменшення надходжень до державного та місцевих бюджетів: Постанова Верховної Ради України від 13 грудня 2022 року № 2838-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2838-IX#Text>
10. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо першочергових заходів із реформування Бюро економічної безпеки України № 10088 від 25.09.2023. URL: [blob:https://itd.rada.gov.ua/60cd3338-53d1-4695-a0f9-3f98dfd2e8d4](https://itd.rada.gov.ua/60cd3338-53d1-4695-a0f9-3f98dfd2e8d4)
11. Проект Закону про внесення змін до Закону України "Про Бюро економічної безпеки України" щодо удосконалення роботи Бюро № 10439 від 29.01.2024. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43595>
12. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення незалежності та деполітизації роботи Бюро економічної безпеки України № 10439-1 від 05.02.2024 URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/2199786>
13. Проект Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України, Кримінального кодексу України та інших законів України щодо запровадження діяльності Спеціалізованої економічної прокуратури №11087 від 15.03.2024. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43835>
14. Пояснювальна записка до Проекту Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України, Кримінального кодексу України та інших законів України щодо запровадження діяльності Спеціалізованої економічної прокуратури № 11087 від 15.03.2024. URL: <https://itd.rada.gov.ua/65b4f5b5-eb76-4b85-8167-f2f573d1dc48>
15. Пояснювальна записка до Проекту Закону про внесення змін до Закону України "Про Бюро економічної безпеки України" та інших законів України щодо удосконалення роботи Бюро № 10439-2 від 12.02.2024. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43698>
16. План для Ukraine Facility 2024-2027. URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/plan-ukraine-facility.pdf>

References

1. Dolia V.V. To the question of the general characteristics of the tasks of the Bureau of economic security of Ukraine. *Analytical and comparative jurisprudence*. 2023. No. 6. pp.441-445. (in Ukrainian).
2. Terekhov V.Yu. Law enforcement relations in the field of economic security (in the context of the work of the Bureau of economic security of Ukraine). *Scientific notes of TNU named after V.I. Vernadskyi. Ser. Legal sciences*. 2022. Vol. 33. No. 3. pp. 29-33. (in Ukrainian).
3. Lapkin A. Legal status of the prosecutor's office in Ukraine. *Teisė*. 2022. Vol. 124. pp. 133–143.
4. Khotynska-Nor O., Bakaianova N., Kravchenko M. Prosecutor's office of Ukraine under martial law: challenges, trends, statistical data. *Access to justice in Eastern Europe*. 2023. Vol. 3. P. 40–53. (in English).
5. Pashchuk A., Chernyshuk P. We must structure the work of the Bureau in such a way as to be one step ahead. URL: <https://yur-gazeta.com/interview/mi-maemo-pobuduvati-robotu-byuro-tak-shchob-buti-na-krok-poperedu.html> (in Ukrainian).
6. Conclusion on the project of the Law on amendments to certain Laws of Ukraine regarding priority measures to reform the Bureau of economic security of Ukraine (reg. No. 10088 dated 09.25.2023, n.d. Zhelezniak Ya.I., Hetmantsev D.O. et al). URL: [blob:https://itd.rada.gov.ua/fb92a0c0-f932-4c20-8b5e-8d7d5285e43a](https://itd.rada.gov.ua/fb92a0c0-f932-4c20-8b5e-8d7d5285e43a) (in Ukrainian).
7. Unified report on criminal offenses for january-december 2022. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (in Ukrainian).
8. Unified report on criminal offenses for january-december 2023. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (in Ukrainian).
9. On the formation of the Temporary investigative commission of the Verkhovna Rada of Ukraine on the investigation of possible violations of the legislation of Ukraine by officials of the Bureau of economic security of Ukraine, state authorities and other state bodies that exercise powers in the field of economic security, which could lead to a decrease in revenues to the state and local budgets: Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine dated December 13, 2022 No. 2838-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2838-IX#Text> (in Ukrainian).
10. Draft Law on amendments to certain Laws of Ukraine regarding priority measures to reform the Bureau of economic security of Ukraine No. 10088 dated 09.25.2023. URL: [blob:https://itd.rada.gov.ua/60cd3338-53d1-4695-a0f9-3f98dfd2e8d4](https://itd.rada.gov.ua/60cd3338-53d1-4695-a0f9-3f98dfd2e8d4) (in Ukrainian).
11. Draft Law on amendments to the Law of Ukraine "On the Bureau of economic security of Ukraine" on improving the work of the Bureau No. 10439 dated 29.01.2024. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43595> (in Ukrainian).
12. Draft Law on amendments to certain Laws of Ukraine on ensuring the independence and depoliticization of the work of the Bureau of economic security of Ukraine No. 10439-1 dated February 5, 2024 URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/2199786> (in Ukrainian).

13. Draft Law on amendments to the Criminal procedural code of Ukraine, the Criminal code of Ukraine and other laws of Ukraine regarding the implementation of the activities of the Specialized economic prosecutor's office No. 11087 dated 15.03.2024. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43835> (in Ukrainian).

14. Explanatory note to the draft law on amendments to the Criminal procedure code of Ukraine, the Criminal code of Ukraine and other laws of Ukraine regarding the introduction of the Specialized economic prosecutor's office No. 11087 dated 15.03.2024. URL: <https://itd.rada.gov.ua/65b4f5b5-eb76-4b85-8167-f2f573d1dc48> (in Ukrainian).

15. Explanatory note to the draft law on amendments to the Law of Ukraine "On the Bureau of economic security of Ukraine" and other laws of Ukraine on improving the work of the Bureau No. 10439-2 dated 12.02.2024. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43698> (in Ukrainian).

16. Plan for Ukraine Facility 2024-2027. URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/plan-ukraine-facility.pdf> (in Ukrainian).

Serhii IVANYTSKYI

Doctor of Legal Sciences, Associate Professor, Professor of department, National academy of internal affairs

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8426-100X>

e-mail: serg.infoline@gmail.com

Oleksandr LYTUVNCHUK

PhD in Legal Sciences, Associate Professor, National academy of internal affairs

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3884-8595>

e-mail: litvinchuke@gmail.com

Viktoriia IVANYTSKA

PhD in Legal Sciences, chief specialist, Ministry of Justice of Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6976-2183>

e-mail: p-victoria@ukr.net

Mykhailo SHALIAPIN

Head of the sector, Luhansk Research Expert Forensic Center of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-3603-5343>

e-mail: shaliapinmihailo@gmail.com

ORGANIZATIONAL FOUNDATIONS OF THE REFORM OF THE SYSTEM FOR COUNTERACTION ECONOMIC CRIME IN THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW

Introduction. One of the important obligations of Ukraine to international partners is the reform of the Bureau of economic security of Ukraine. On this path, quite a lot of draft laws have been registered in the parliament, which often have diametrically opposite orientation, which complicates the process of improving the legal regulation of the activity of the Bureau of economic security of Ukraine and determines the need to analyze these issues within the scope of the presented work.

The purpose of the paper is a scientific analysis of the organizational foundations of the reform of the system of combating economic crime in the conditions of martial law.

Results. The paper analyzes the organizational basics of the reform of the system of combating economic crime in the conditions of martial law. The author investigated the current problems of organizing the work of the Bureau of economic security of Ukraine, highlighted statistical indicators, and analyzed draft laws on the optimization of the legal regulation of its activities. The possibility of creating a Specialized economic prosecutor's office was analyzed, the positives and disadvantages of such a move by the legislator were revealed. Proposals for improving the legal basis for building an infrastructure of counteraction economic crimes have been formulated.

Conclusion. In the work, it was argued that the prescriptions of the draft law no. 10439 dated 29.01.2024 can be laid as a basis for improving the organizational principles of the Bureau of economic security of Ukraine operation, provided they are further detailed, taking into account the proposals expressed within the scope of the presented work and other studies, and the author also justified the inexpediency of creating of Specialized economic prosecutor's office.

Keywords: criminal proceedings, audit, Bureau of economic security of Ukraine, Specialized economic prosecutor's office, martial law

Олена БУЦ

адвокат, Адвокатське об'єднання «ДІАЛОГ»

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-2761-4680>

e-mail: buts-v@i.ua

ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРАВАЗАСТОСОВНИХ АКТІВ

Статтю присвячено дослідженню факторів, що впливають на ефективність правозастосовних актів. Проаналізовано наявні підходи до розуміння факторів, що впливають на ефективність правозастосовних актів; досліджено особливості юридичних та неюридичних факторів підвищення ефективності правозастосовних актів; запропоновано авторське бачення класифікації факторів, що впливають на ефективність правозастосовних актів. Зроблено висновок, що позитивний вплив на ефективність правозастосовних актів може настати лише за умови застосування як юридичних так і неюридичних засобів у їх єдності та взаємозв'язку.

Ключові слова: ефективність правозастосовних актів, нормування, гарантування, юридико-технічна досконалість, неюридичні засоби

ВСТУП

В сучасних умовах актуальним завданням юридичної науки залишається пошук шляхів, способів та засобів удосконалення правозастосовних актів, підвищення їх ефективності. Адже недосконалий та неефективний правозастосовний акт серйозно впливає на всю систему застосування права та на всю систему правового регулювання в цілому.

Незважаючи на доволі активні наукові пошуки стосовно проблем вдосконалення правозастосовних актів (В. Бондаренко, О. Гринь, Л. Кельман, Н. Костюк, А. Перепелюк та ін.), єдиної інструментальної теорії, яка б базувалася на науково обґрунтованій та зрозумілій методології і могла б стати підґрунтям для вирішення практичних проблем підвищення ефективності правозастосовних актів, дотепер не створено.

Так, суттєво актуалізується необхідність створення цілісної, практично спрямованої концепції, що дає уявлення про засоби, реалізація яких на практиці дійсно здатна забезпечити підвищення ефективності правозастосовних актів.

МЕТА статті – проаналізувати наявні підходи до розуміння факторів, що впливають на ефективність правозастосовних актів; дослідити особливості юридичних та неюридичних факторів підвищення ефективності правозастосовних актів; запропонувати авторське бачення класифікації факторів, що впливають на ефективність правозастосовних актів.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічну основу статті складає сукупність філософсько-світоглядних, загальнонаукових, спеціально-наукових методів та принципів наукового пізнання, що забезпечили об'єктивний аналіз факторів, що впливають на ефективність правозастосовних актів. Зокрема, історико-правовий метод дав змогу простежити еволюцію уявлень про фактори, що впливають на ефективність правозастосовних актів; порівняльно-правовий метод застосовано в аналізі досвіду галузевих юридичних наук (зокрема, адміністративного права) стосовно факторів підвищення ефективності правозастосовних актів; діалектичний метод застосовано для з'ясування

правової природи та змісту окремих факторів.

РЕЗУЛЬТАТИ

Фактори, що впливають на ефективність правозастосовних актів, утворюють складну систему, в межах якої принципову різницю набувають підсистема природних, об'єктивно наявних факторів та підсистема засобів, які цілеспрямовано застосовуються для впливу на правозастосовні акти. Ефективність правозастосовних актів є результатом загального впливу як об'єктивних, так і спеціально відтворюваних факторів в їх єдності, причому об'єктивні фактори можуть як посилювати, так і зменшувати результативність дії цілеспрямовано застосованих засобів.

Правозастосовний акт є самостійним елементом більш загальної системи – механізму правового регулювання, що дає змогу розмежувати в системі підвищення його ефективності універсальні засоби, які впливають на правозастосування поряд з іншими складниками механізму правового регулювання, та засоби, які мають вузькоспрямований характер.

Самостійне значення в рамках нашого дослідження має саме аналіз засобів, які впливають лише на ефективність правозастосовних актів. На нашу думку, означена система має охоплювати не лише юридичні, але й окремі неюридичні засоби. Так, спеціально спрямованими на підвищення ефективності правозастосовних актів можуть бути духовні та організаційні засоби, а інші неюридичні засоби впливають на весь механізм правового регулювання в єдності його складників.

Отже, система підвищення ефективності правозастосовних актів в її інструментальному аспекті є частиною системи більш загального порядку – факторів, що детермінують застосування норм права. Складний та багатофакторний характер детермінації застосування норма права також передбачає, що його ефективність не може бути забезпечена виключно юридичними засобами. Позитивний ефект впливу настає лише за умови застосування юридичних та неюридичних засобів в їх єдності та взаємозв'язку.

В сучасній науковій літературі не вироблено однозначної позиції стосовно класифікації засобів підвищення ефективності правозастосовних актів. Так, на-

приклад, Н. Костюк вважає, що фактори, які впливають на ефективність, можна поділити на: об'єктивні, суб'єктивні та ірраціональні. До об'єктивних факторів, які впливають на ефективність застосування норм права, є зовнішня сфера відносин застосування норм права, що не залежить від волі суб'єкта застосування норм права. До суб'єктивних факторів належать ті фактори, які залежать від морально-психологічних і ділових якостей суб'єкта застосування норм права. Ірраціональними є ті фактори, що виникають спонтанно, тобто моменти стихійності, невизначеності, безсвідомої поведінки, випадковості, вірогідності. Вихідним елементом правореалізації є два феномени: юридична норма та соціальна ситуація, до якої вона відноситься [1, с. 163–164].

О. Грінь застосовує термін «умови покращення ефективності правозастосовних актів» та виокремлює серед них: виявлення всіх необхідних фактичних обставин, правильне здійснення вибору та аналізу норм права, встановлення відповідності між нормативними умовами прийняття рішення і з'ясованими фактичними обставинами, об'єктивне обрання оптимального варіанту індивідуального рішення [2, с. 71].

Досліджуючи особливості «ефективності адміністративного правозастосування», В. Бондаренко зазначає, що така ефективність постає як результат впливу складної системи чинників: якості та змісту цілеспрямовано застосованих засобів, дії об'єктивних чинників, які опосередковують хід і результати адміністративного правозастосування, причому системність впливу можна забезпечити тільки за умови реалізації юридичних (які представлені засобами нормування, гарантування, техніко-юридичними прийомами, методами і правилами) і неюридичних (організаційних) засобів в їх взаємозв'язку і взаємодії [3, с. 36–37].

А. Перепелюк пропонує виокремлювати такі «чинники та умови», які передбачають підвищення ефективності механізму правозастосування: 1) загальнотеоретичні, що передбачають відповідність процесу застосування права певним принципам, які становлять ідейну основу, теоретичний стрижень і постають своєрідною інструкцією до правозастосування; 2) загально-соціальні, що визначають вплив суспільства на механізм застосування права: а) економічний і політичний розвиток країни; б) стан нормативно-правового регулювання; в) рівень правової культури і правової освіти; г) матеріально-технічне забезпечення; 3) спеціально-юридичні, які обумовлені особливостями механізму застосування права: а) організаційні; б) суб'єктивні; в) специфічні [4, с. 16].

На нашу думку, цілком логічним є розподілення засобів підвищення ефективності правозастосовних актів на *юридичні та неюридичні*. Так, юридичні засоби – це опосередкована нормативно-правовими актами діяльність компетентних державних органів, спрямована на упорядкування правозастосовної діяльності. В рамках цього аспекту державою здійснюється система заходів, спрямованих на стабілізацію правозастосування, забезпечення його нормального функціонування. Неюридичні засоби сприяють підвищенню ефективності правозастосовних актів за допомогою різноманітних соціальних регуляторів у правовій сфері.

Серед *юридичних засобів* забезпечення ефективності правозастосовних актів, на нашу думку, варто ви-

ділити такі:

- 1) нормування правозастосовних актів;
- 2) гарантування правозастосовних актів;
- 3) забезпечення юридико-технічної досконалості правозастосовних актів.

Нормування являє собою складне багаторівневе явище. Його здатність впливати на ефективність правозастосовних актів не може визначитися лише одним його критерієм, треба вести мову про їх сукупність. У процесі аналізу взаємозв'язків, наявних між нормуванням та практикою правозастосування, з'ясовуються фактори, що суттєво впливають на ефективність правозастосовних актів: відповідність змісту норм позитивного права предмету регулювання; наявність (відсутність) внутрішніх системних зв'язків між окремими правовими нормами; гнучкість законодавства; визначеність його змісту тощо.

Основними характеристиками нормування, що дають йому змогу позитивно впливати на правозастосовні акти, забезпечуючи ефективність останніх, на нашу думку, є такі:

1. *Системність нормативної регламентації*. Необхідність системної організації нормування зумовлено системністю самого права, а та обставина, що неузгодженість нормативних підстав правозастосування, їх суперечливість тягне за собою неузгодженість компонентів застосування норм права, виникнення протиріч та помилок у правозастосовній діяльності, є загально-визнаною.

2. *Стабільність змісту нормативної регламентації*. Стабільність норм позитивного права є однією з важливих умов їх ефективності, оскільки часті та не завжди виправдані зміни нормативно закріплених моделей поведінки дезорієнтують суб'єктів й інших учасників правозастосування, можуть стати причиною неповажного ставлення до законодавства, що опосередковує правозастосування, знижують його регулятивний потенціал.

3. *Оптимальна деталізація нормативної регламентації правозастосовних актів*. Відомо, що зміни соціальної спрямованості суспільства, вирішення завдань розбудови правової держави передбачають необхідність зміни принципів та механізму нормування правозастосовних актів. Наприклад, загальна тенденція демократизації суспільного життя передбачає зменшення втручання держави у приватне життя громадян.

4. *Оптимальна ієрархічність нормативної регламентації правозастосовних актів*. Сучасний стан нормування правозастосовних актів характеризується постійним збільшенням рівнів, на яких воно здійснюється. Загальні нормативні положення, які регулюють правозастосування визначаються нормами законодавства, які, зі свого боку, є базисом для багаточисельних та різноманітних підзаконних актів. Причому останні регламентують не лише питання організації правозастосування, але й форму та зміст правозастосовних актів.

5. *Узгодженість нормативності із іншими засобами підвищення ефективності правозастосовних актів, а також її відповідність об'єктивним факторам оточуючого середовища*. Ця характеристика нечасто потрапляє у поле зору дослідників. Зазвичай нормування розглядається як самостійний фактор, що безпосередньо впливає на ефективність правозастосовних актів, не враховується, що його дія можлива лише у комплексі з

іншими об'єктивно наявними та цілеспрямовано створеними факторами.

6. *Відповідність нормативності загальним законам та принципам управління.* Нормування являє собою процес управління, що здійснюється нормативними засобами. В ньому знаходять своє відображення ті самі закономірності та тенденції, закони та принципи, як і в будь-якому іншому соціальному управлінні.

Гарантування правозастосовних актів не слід отожднювати із засобами забезпечення ефективності як такими. Гарантіями підвищення ефективності правозастосовних актів є передбачені нормами позитивного права інструменти, реалізація яких на практиці забезпечує фактичну дію створених у процесі нормування юридичних інститутів, механізмів та процедур. Водночас гарантування не може бути зведено лише до нормативного закріплення системи юридичних заходів, а передбачає також фактичну реалізацію таких заходів на практиці.

Найважливішими напрямками гарантування як засобу підвищення ефективності правозастосовних актів, на нашу думку, є: контроль та нагляд, забезпечення, захист, перегляд правозастосовних рішень та відновлення прав осіб, які постраждали від неправомірних правозастосовних рішень, юридична відповідальність суб'єктів правозастосовних відносин.

Практика гарантування як засобу підвищення ефективності правозастосовних актів потребує постійного удосконалення, зокрема за умови одночасної активації та підвищення результативності підсистеми духовних засобів.

Можливість підвищення ефективності правозастосовних актів за рахунок *застосування техніко-юридичного інструментарію* зумовлена об'єктивною здатністю останнього забезпечувати методологічну та технологічну досконалість правозастосовної діяльності та прийнятих за її результатами правозастосовних актів. Здатність техніко-юридичного інструментарію впливати на ефективність правозастосовних актів визначається не інтенсивністю його застосування на практиці, а відповідністю його змісту вимогам доцільності, економічності, реальності, простоти та гнучкості.

На результативність техніко-юридичних засобів, прийомів, методів та правил негативно впливають окремі механізми їх формування, зокрема активна роль держави в їх створенні. Практично повна монополізація державою діяльності в цій сфері зумовлена передусім відсутністю усталеної практики формування техніко-юридичного інструментарію в межах самої правозастосовної практики, суб'єктами правозастосування. Водночас саме сформований останнім шляхом інструментарій найповніше відповідає тим критеріям, які забезпечують правозастосовній техніці можливість бути засобом підвищення ефективності правозастосовних актів.

Отже, нормування відображає практику створення спеціальних юридичних інститутів, механізмів та процедур, що сприяють ефективності правозастосовних актів. Гарантування відображає створення та реалізацію засобів, які забезпечують практичну дію (функціональність) таких інститутів, механізмів та процедур. Реалізація прийомів, правил, методів та засобів юридичної техніки відображає найбільш виправдану з погляду

практичної доцільності методик та технологій правозастосування.

Широким колом *неюрідичних факторів*, що сприяють ефективності правозастосовних актів, зумовлює різні підходи до їх класифікації. В окремих випадках їх диференціюють за сферами: моральні, релігійні, політичні, економічні, психологічні, ідеологічні тощо. В інших виокремлюють лише духовні та організаційні фактори, посиляючись на неможливість виділення інших неюрідичних засобів, які б позитивно впливали на ефективність правозастосовних актів.

Найбільш вдалою, на нашу думку, є класифікація неюрідичних факторів, що сприяють ефективності правозастосування, запропонована Л.М. Кальман (сама дослідниця застосовує термін «соціально-політичні фактори впливу»). Авторка пропонує розмежувати «соціально-політичні» (неюрідичні) фактори на фактори зовнішнього впливу та фактори внутрішнього впливу, пропонуючи їх такий перелік.

Отже, до факторів *зовнішнього впливу* належать: державна політика, яка містить в собі систему норм права (систему законодавства) як окремий фактор, а також охоплює політичну систему, політичні процеси, стан політичної свідомості у країні, ступінь демократичності владних інститутів держави; політичні традиції – це політична сфера; економічний стан у країні, який відповідає за ефективність законодавства, рівень матеріальної залежності, аксіологічні орієнтації суб'єкта правозастосування, якість матеріально-технічного забезпечення – це економічна сфера; культура суспільства, правова культура, норми моралі – це духовна сфера; правова свідомість (правова ідеологія та правова психологія) – це правові фактори; наявність громадської думки; екологічний стан в країні; історичні умови; демографічні умови.

Доцільно також додати до цього переліку науково-технічний прогрес, швидше як допоміжний фактор зовнішнього впливу.

Фактори *внутрішнього впливу* містять: правову культуру, моральність правозастосовника; правову свідомість (правову ідеологію та правову психологію) правозастосовника; природні, біологічні потреби правозастосовника; розсуд правозастосовника; професіоналізм правозастосовника; правові очікування та настрої правозастосовника.

Як фактор, що пов'язує зовнішній та внутрішній вплив, Л.М. Кальман виділяє інформаційний фактор [5, с. 123].

ВИСНОВКИ

Питання підвищення ефективності правозастосовних актів має складний та багатofакторний характер. Позитивний ефект впливу може настати лише за умови застосування як юридичних, так і неюрідичних засобів в їх єдності та взаємозв'язку.

Юридичні засоби забезпечення ефективності правозастосовних актів являють собою триєдину систему, яка складається із засобів нормування, гарантування та забезпечення юридико-технічної досконалості правозастосовних актів. Нормування відображає практику створення спеціальних інститутів, механізмів та процедур, що сприяють підвищенню ефективності правозастосовних актів. Гарантування відображає створення та реалізацію засобів, що забезпечують практичну дію

(функціональність) таких інститутів, механізмів та процедур. Реалізація прийомів, правил, методів та засобів юридичної техніки відображає найбільш виправдану з погляду практичної доцільності методикою та технологією правозастосування.

Серед неюридичних факторів, що впливають на ефек-

тивність правозастосовних актів особливе значення мають духовні та організаційні фактори. Водночас можна також виокремити соціальні, економічні, політичні та інші фактори, що можуть позитивно впливати на ефективність правозастосовних актів.

Список використаних джерел

1. Костюк Н.П. Застосування норм права органами виконавчої влади в Україні: питання теорії і практики: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Університет економіки та права «КРОК». Київ, 2019. 260 с.
2. Гринь О.Д. До питання про ефективність правозастосовних актів. *Митна справа*. 2015. № 2 (98). Ч.2. Кн. 2. С. 64–71.
3. Бондаренко В. Умови ефективності застосування адміністративно-правових норм. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : *Юридичні науки*. 2016. № 855. С. 32–37.
4. Перепелюк А.М. Механізм застосування права: структура та критерії ефективності (загальнотеоретичний аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. Київ, 2016. 21 с.
5. Кельман Л.М. Соціально-політичні фактори впливу на правозастосовну діяльність: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2007. 219 с.

References

1. Kostiuk N.P. Application of legal norms by executive authorities in Ukraine: issues of theory and practice: diss. ... candidate law sciences: 12.00.01 / University of Economics and Law "KROK". Kyiv, 2019. 260 p. (in Ukrainian).
2. Hryn O.D. Regarding the question of the effectiveness of law enforcement acts. *Customs business*. 2015. № 2 (98). Part 2. Book 2. pp. 64–71. (in Ukrainian).
3. Bondarenko V. Conditions for the effectiveness of the application of administrative and legal norms. *Bulletin of the Lviv Polytechnic National University. Series: Legal sciences*. 2016. № 855. pp. 32–37. (in Ukrainian).
4. Perpeluk A.M. The mechanism of law enforcement: structure and efficiency criteria (general theoretical aspect): autoref. thesis ... PhD in legal sciences: 12.00.01 / Institute of State and Law named after V.M. Koretsky. Kyiv, 2016. 21 p. (in Ukrainian).
5. Kelman L.M. Socio-political factors influencing law enforcement activity: thesis. ... PhD in legal sciences: 12.00.01 / Lviv State University of Internal Affairs. Lviv, 2007. 219 p. (in Ukrainian).

Olena BUTS

lawyer, Lawyer association "DIALOG"

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-2761-4680>

e-mail: buts-v@i.ua

FACTORS AFFECTING THE EFFECTIVENESS OF LAW-ENFORCEMENT ACTS

The paper is devoted to the study of factors affecting the effectiveness of law-enforcement acts. The paper analyzes the existing approaches to understanding the factors affecting the effectiveness of law-enforcement acts; the peculiarities of legal and non-legal factors of increasing the effectiveness of law-enforcement acts were investigated; the author's vision of the classification of factors affecting the effectiveness of law-enforcement acts is proposed. To achieve the purpose of the paper, a set of philosophical and worldview, general scientific, special scientific methods and principles of scientific knowledge were used, which provided an objective analysis of factors affecting the effectiveness of law-enforcement acts. It was established that the effectiveness of law-enforcement acts is the result of the general influence of both objective and specifically reproduced factors in their unity, and objective factors can both increase and decrease the effectiveness of purposefully used means. It was concluded that a positive impact on the effectiveness of law-enforcement acts can occur only if both legal and non-legal means are used in their unity and interrelationship. Legal means of ensuring the effectiveness of law-enforcement acts represent a three-unit system, which consists of means of standardizing, guaranteeing and ensuring the legal and technical perfection of law-enforcement acts. Standardization reflects the practice of creating special institutions, mechanisms and procedures that contribute to increasing the effectiveness of law-enforcement acts. Guaranteeing reflects the creation and implementation of means that ensure the practical operation (functionality) of such institutions, mechanisms and procedures. Implementation of techniques, rules, methods and means of legal technique reflects the most justified from the point of view of practical expediency method and technology of law enforcement. Among the non-legal factors affecting the effectiveness of law enforcement acts, spiritual and organizational factors are of particular importance. Along with this, it is also possible to single out social, economic, political and other factors that can positively affect the effectiveness of law-enforcement acts.

Keywords: effectiveness of law-enforcement acts, regulation, guarantee, legal and technical excellence, non-legal means

Олександр Олександрович БРИГІНЕЦЬ

д.ю.н., професор, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4058-7566>

e-mail: BriginetsO@meta.ua

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

У статті розкрито роль та проблематику визначення особливостей правового забезпечення захисту персональних даних у сфері охорони здоров'я, що є найважливішим фундаментом розвитку суспільства перед сучасним і майбутніми поколіннями за рівень здоров'я і збереження генофонду народу України. Визначено, що вкрай важливим напрямом діяльності держави є обов'язок всіляко підтримувати та забезпечувати захист прав і законних інтересів людей у сфері охорони здоров'я. Доведено, що нарешті реалізовано конституційне право на належний рівень охорони здоров'я, і людина може не тільки отримати кваліфіковані медичні послуги, а й захистити відповідну інформації про неї.

Ключові слова: персональні дані, охорона здоров'я, медичні дані, інформаційне право, медична інформація, безпека, конституційні права, права та обов'язки, права людини, право на захист

ВСТУП

Для забезпечення та підтримки демократичних процесів у вітчизняному суспільстві наша держава у ст. 3 Конституції України (КУ) декларує, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1]. Відповідно до чинного законодавства кожна людина має природне невід'ємне і непорушне право на охорону здоров'я. Суспільство і держава відповідальні перед сучасним і майбутніми поколіннями за рівень здоров'я і збереження генофонду народу України, забезпечують пріоритетність охорони здоров'я в діяльності держави, покращення умов праці, навчання, побуту і відпочинку населення, розв'язання екологічних проблем, вдосконалення медичної допомоги і запровадження здорового способу життя [2].

Нині у державі проводяться численні реформи у сфері охорони здоров'я, які досить часто викликають велику кількість запитань у теоретиків та практиків до окремих аспектів функціонування системи охорони здоров'я. Зокрема, електронна охорона здоров'я є екосистемою інформаційних відносин учасників медичного середовища держави, які базуються на економічно ефективному та безпечному застосуванні інформаційно-комунікаційних технологій, спрямованих на підтримку системи охорони здоров'я, включаючи медичні послуги, профілактичний нагляд за здоров'ям, медичну літературу та медичну освіту, знання та дослідження. Так, за останні роки відбулася низка системних зрушень та цифрових трансформацій в охороні здоров'я. Ухвалено базові законодавчі акти, в яких eHealth і цифрові інструменти визначено як засадничі для розвитку сфери. Урядом України схвалено п'ятирічну Концепцію розвитку електронної охорони здоров'я, в якій визначено мету та основні напрями розвитку електронної охорони здоров'я, сучасний стан справ, наявні проблеми та шляхи їх розв'язання, а також очікувані результати та питання ресурсного забезпечення [3]. Як бачимо, досить активно впроваджується електронна система охорони здоров'я з численними реєстрами, що породжують велику площину для наукових досліджень у сфері захисту персональних даних у сфері охорони здоров'я.

Складність сучасних правовідносин зумовлює й те, що нині межі функціонування медичної сфери постійно розширюються.

МЕТА статті – визначення особливостей вирішення проблем правового забезпечення захисту персональних даних у сфері охорони здоров'я, де надається допомога на професійній основі як одна з умов розбудови сучасного демократичного суспільства.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Ця робота базується на працях вітчизняних і зарубіжних вчених, а також на матеріалах періодичних видань, статистичних збірниках. У дослідженні застосовано методи аналізу і синтезу, порівняння та узагальнення, а також низку інших методів.

РЕЗУЛЬТАТИ

Основи законодавства України про охорону здоров'я визначають правові, організаційні, економічні та соціальні засади охорони здоров'я в Україні, регулюють суспільні відносини у цій сфері з метою забезпечення гармонійного розвитку фізичних і духовних сил, високої працездатності і довголітнього активного життя громадян, усунення факторів, що шкідливо впливають на їх здоров'я, попередження і зниження захворюваності, інвалідності та смертності, покращення спадковості [2].

Також відповідно до КУ (ст. 49) кожен громадянин має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм. Зі свого боку, держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування. У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно; наявна мережа таких закладів не може бути скорочена. Держава сприяє розвитку лікувальних закладів усіх форм власності. Держава дбає про розвиток фізичної культури і спорту, забезпечує санітарно-епідемічне благополуччя [1, 4]. Особливе місце в переліку прав і свобод громадян займає право кожного громадянина на захист своїх прав, свобод і законних ін-

тересів. У стінах медичних закладів людина переслідує мету не тільки отримання кваліфікованих послуг, а й захисту відповідної інформації про неї. Відповідно до КУ (ст. 32) не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [1]. Зрозуміло, що кожна особа прагне належної реалізації усіх прав, які надані їй законом.

Відповідно до тексту Закону України «Про захист персональних даних», який регулює правові відносини, пов'язані із захистом і обробленням персональних даних, і спрямований на захист основоположних прав і свобод людини і громадянина, зокрема права на невтручання в особисте життя, у зв'язку з обробленням персональних даних, та поширюється на діяльність з оброблення персональних даних, що здійснюється повністю або частково із застосуванням автоматизованих засобів, а також на оброблення персональних даних, що містяться у картотеці чи призначені до внесення до картотеки, із застосуванням неавтоматизованих засобів, персональні дані визначаються як відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована [5]. Відповідно до вищезгаданого у сфері охорони здоров'я персональними даними є медичні дані про особу.

Водночас Уповноважений Верховної Ради України з прав людини відносить відомості про стан здоров'я до персональних даних, оброблення яких становить великий ризик для прав і свобод суб'єктів персональних даних. Але стан здоров'я особи визначає як медичну інформацію про особу, що містить не лише свідчення про стан здоров'я, а й про історію її хвороби, про запропоновані дослідження і лікувальні заходи, прогноз можливого розвитку захворювання, зокрема й про наявність ризику для життя і здоров'я (виняток становлять медичні довідки, листи працездатності тощо, які обробляються володільцем при реалізації трудових відносин) [6].

У сучасній практиці доступ до даних про пацієнта, що містяться в електронній системі охорони здоров'я,

можливий лише у разі отримання згоди такого пацієнта (його законного представника) у письмовій формі або у формі, що дає змогу зробити висновок про надання згоди. Є й винятки, тобто надання інформації без надання згоди пацієнтом: коли є ознаки безпосередньої загрози життю пацієнта; якщо неможливо отримати згоду пацієнта чи його законних представників (до моменту можливості отримати згоду); за рішенням суду, що передбачається Законом України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» (ст. 11) [7]. Саме тому використання персональних даних у сфері охорони здоров'я без згоди суб'єкта даних буде визнаватися законною, лише якщо проводиться в цілях охорони здоров'я встановленим колом осіб.

З іншого боку, медичну установу відповідно до Цивільного кодексу України (ст. 286) можуть притягнути до цивільно-правової відповідальності за заподіяння суб'єкту даних моральної шкоди внаслідок порушення правил оброблення персональних даних. Вищезгаданою статтею закріплюється право на таємницю про стан здоров'я, та передбачається, що фізична особа, якій стала відома інформація про стан здоров'я, факт звернення за медичною допомогою, діагноз, а також про відомості, одержані на медичному обстеженні іншої особи у зв'язку з виконанням службових обов'язків або з інших джерел, зобов'язана утримуватися від її поширення [8, 9].

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дає змогу констатувати, що в Україні створено умови для захисту персональних даних у сфері охорони здоров'я, що є найважливішим фундаментом розвитку перед сучасним і майбутніми поколіннями за рівень здоров'я і збереження генофонду народу України. Водночас є складності в реалізації прав у сфері охорони здоров'я, не всі аспекти електронної охорони здоров'я працюють на повну силу, та забезпечують пріоритетність охорони здоров'я в діяльності держави, покращення умов праці, навчання, побуту і відпочинку населення, розв'язання екологічних проблем, вдосконалення медичної допомоги і запровадження здорового способу життя.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>
3. Про схвалення Концепції розвитку електронної охорони здоров'я: Розпорядження Кабінету Міністрів України; Концепція від 28.12.2020 № 1671-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1671-2020-р#Text>
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 49 Конституції України «у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно» (справа про безоплатну медичну допомогу): Рішення Конституційного Суду України № 10-рп/2002 від 29.05.2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-02#Text>
5. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>
6. Роз'яснення основних положень Порядку повідомлення Уповноваженого щодо визначення обробки персональних даних, яка становить особливий ризик для прав і свобод суб'єктів персональних даних від 08.01.2014 р. URL: http://www.pap.in.ua/1_2015/48.pdf
7. Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення: Закон України від 19.10.2017 № 2168-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-19#Text>
8. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
9. Бригінець О.О. Цивільно-правова відповідальність за порушення умов договору. *Економіка. Фінанси. Право*. 2022. № 3. С. 19-21.

References

1. Constitution of Ukraine: Law of Ukraine dated 28.06.1996 No. 254k/96-BP. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-bp#Text> (in Ukrainian).
2. Fundamentals of Ukrainian legislation on health care: Law of Ukraine dated 11/19/1992 No. 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (in Ukrainian).
3. On the approval of the Concept of the development of electronic health care: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine; Concept dated 12/28/2020 No. 1671 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1671-2020-p#Text> (in Ukrainian).
4. The decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case based on the constitutional submission of 53 People's Deputies of Ukraine regarding the official interpretation of the provision of the third part of Article 49 of the Constitution of Ukraine "in state and communal health care institutions, medical care is provided free of charge" (the case about free medical care): Decision of the Constitutional Court of the Court of Ukraine No. 10-pn/2002 dated 05/29/2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-02#Text> (in Ukrainian).
5. On the protection of personal data: Law of Ukraine dated 01.06.2010 No. 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (in Ukrainian).
6. Clarification of the main provisions of the Notification Procedure of the Commissioner regarding the determination of personal data processing, which poses a special risk for the rights and freedoms of the subjects of personal data dated January 8, 2014. URL: http://www.pap.in.ua/1_2015/48.pdf (in Ukrainian).
7. On state financial guarantees of medical care for the population: Law of Ukraine dated October 19, 2017 No. 2168-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-19#Text> (in Ukrainian).
8. Civil Code of Ukraine: Law of Ukraine dated January 16, 2003 No. 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (in Ukrainian).
9. Bryhinets O.O. Civil liability for breach of contract. *Economics. Finances. Law*. 2022. No. 3. pp. 19-21. (in Ukrainian).

Oleksandr BRYHINETS

Doctor of Legal Sciences, Professor, Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4058-7566>

e-mail: BriginetsO@meta.ua

LEGAL SECURITY OF PROTECTION PERSONAL DATA IN THE FIELD OF HEALTH CARE

The paper reveals the role and problems of determining the specifics of legal protection of personal data in the field of health care, which is the most important foundation of development for current and future generations for the level of health and preservation of the gene pool of the people of Ukraine. According to the current legislation, every person has a natural, inalienable and inviolable right to health care. Society and the state are responsible to present and future generations for the level of health and preservation of the gene pool of the people of Ukraine, ensure the priority of health care in the activities of the state, improvement of working conditions, education, living and recreation of the population, solving environmental problems, improving medical care and introduction of a healthy lifestyle. In recent years, a number of systemic shifts and digital transformations have taken place in health care. Basic legislative acts were adopted, in which eHealth and digital tools are defined as essential for the development of the field. The Government of Ukraine has approved a five-year concept for the development of electronic health care, which defines the goal and main directions of the development of electronic health care, the current state of affairs, existing problems and ways to solve them, as well as expected results and issues of resource provision. In our state, conditions have been created for the protection of personal data in the field of health care, which is the most important foundation of development for current and future generations for the level of health and preservation of the gene pool of the people of Ukraine. At the same time, there are difficulties in the implementation of rights in the field of health care, not all aspects of electronic health care work at full capacity, and ensure the priority of health care in the activities of the state, improvement of working conditions, education, living and recreation of the population, solving environmental problems, improving medical care and introducing a healthy lifestyle.

Keywords: *personal data, health care, medical data, information law, medical information, security, constitutional rights, rights and obligations, Human Rights, the right to protection*

Oksana KHORVATOVA

PhD in Legal Sciences, Associate Professor, Kyiv University of Law of NAS of Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1467-3797>

e-mail: ksenja-mail@ukr.net

Olena ANTONOVA

PhD in Economics, Associate Professor, vice-rector for educational and methodological work, Kyiv University of Law of NAS of Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5732-2647>

e-mail: antonova.olena1205@gmail.com

Oleksandr SAVKA

PhD in Legal Sciences, lawyer

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1723-3412>

e-mail: savka30@ukr.net

Illia BILETSKYI

master, Kyiv University of Law of NAS of Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-0844-9220>

e-mail: biletskyillia@gmail.com

THE HISTORY OF THE ESTABLISHMENT OF ORGANS FOR FACT-FINDING IN THE RESOLUTION OF INTERNATIONAL DISPUTES

The paper traces the historical background of the formation and development of the institution of international fact-finding. As a result of the progressive development of international law, the institution of international investigation emerged at the turn of the 19th and 20th centuries, first receiving its international legal consolidation in the Hague Convention on the peaceful settlement of international disputes of 1899. The history of establishing fact-finding bodies by states, which acted as parties to disputes based on factual issues, both at the universal and regional levels, is examined. The practice of resorting to investigation procedures within international intergovernmental organizations such as the League of Nations, the UN, ILO, ICAO, the World Bank, the EU, and others is considered.

In the modern period of international law, the fact-finding procedure has gained quite extensive use and is implemented in a more primitive form, especially within the activities of the United Nations. The UN establishes international commissions (composed mainly of individuals who are not citizens of the parties to the dispute or participants in the situation) authorized, as often happens, not only to establish facts (conduct investigations) but also endowed with broad competence to provide conclusions on legal issues and recommendations for dispute resolution or situation. The UN also uses the international investigation procedure in conjunction with other international mechanisms for dispute resolution.

Referring to international bodies for fact-finding, as one of the means of peaceful settlement of international disputes, was first provided for by the Hague Conventions on the peaceful settlement of international disputes of 1899 and 1907. Therefore, the existence of various nature international investigating commissions - from "pure" fact-finding in the Tigre case to investigations regarding the Red Cross and the Letellier and Moffitt case, which were close to arbitration.

Keywords: fact-finding, investigation, international investigating commissions, international investigative procedure, international disputes, peaceful settlement of international disputes, international crimes

INTRODUCTION

Throughout history, the primary method of resolving international disputes has been war, and the possession of a large army ready for battle has always been the most convincing argument. However, over time, there began to emerge and form an understanding of the necessity of turning to peaceful means to resolve conflicts.

The idea of peaceful dispute resolution developed in international law during its "classical" period, when the use of weapons was not prohibited. For a long time, international law did not impose on states the obligation to resolve any disputes exclusively by peaceful means, which was considered too burdensome for their sovereignty. Although military conflicts remain present in the modern world, the trend toward peaceful resolution of international disputes is developing and gaining increasing popularity. A significant impetus for development, as well as international legal enforcement, was given to this process at the turn of the 19th and 20th centuries in connection with the holding

of the Hague Peace Conferences in 1899 and 1907 [1].

The practice of conducting independent investigations by international bodies into the circumstances leading to disputes between states was absent at that time. At the end of the 19th century, the eminent international law scholar F.F. Martens first argued for the necessity of such a means of dispute resolution. He saw the task of the investigatory commission in conducting an investigation into the factual circumstances of the disputed situation and providing corresponding conclusions to the states. In doing so, the report containing such conclusions does not bind the parties, but they may rely on them in further peaceful settlement procedures.

Analysis of recent research and publications

The theoretical basis of the study includes the works of prominent 20th-century scholars, as well as leading domestic researchers of the modern period, such as V.G. Butkevych [1], O.V. Butkevych [2], O.M. Vilegzhanyin. Se-

parate issues related to the institution of international fact-finding are addressed in the works of international law experts such as A.Kh. Abashidze, L.M. Anisimov, I.P. Blishchenko. Among foreign scholars, various aspects of the fact-finding procedure are highlighted in their works by M. Bassiouni, M. Bergsmo, K. Bruderlein, T. Bürgenthal, L. van den Herik, K. Garwood, Ch. Garroway, R. Grace, D. Jacobs.

The **PURPOSE** of the paper is an international legal and historical analysis of the procedure for the establishment of bodies for the settlement of international disputes.

RESEARCH METHODS

This paper is based on the legislative base of Ukraine, norms of international law, works of domestic scientists, as well as materials of national periodicals, statistical collections. The research uses the methods of analysis, synthesis, comparison and generalization.

RESULTS

One of the prerequisites for the development of the investigation procedure and its formation as an independent means of peaceful resolution of international disputes was the explosion in 1898 in the harbor of Havana of the American warship "Maine". The United States believed that the responsibility for this event lay with the government of Spain. Spain denied this and established an investigative commission, which concluded that the explosion was due to an internal cause. Based on the results of its own investigation, the American side concluded that the ship was destroyed by an underwater mine. In many ways, the divergent conclusions of the commissions were based on different interpretations of evidence, which prompted delegates to the 1899 Hague Conference to pay serious attention to the issue of fact-finding in international disputes. The focus of the conference was on the proposal of the Russian delegation to replace national investigation commissions, which proved to be completely ineffective in the described situation, with international commissions for impartial investigation of facts and circumstances of international disputes.

In the first Hague Peace Conference, 26 states participated. As a result of the conference, 3 conventions and 3 declarations were adopted. Among others, the Convention on the Pacific Settlement of International Disputes was adopted, which provided for the possibility of establishing international investigative commissions as one of the means of peaceful dispute resolution. In the adopted Convention, six articles (Articles 9-14) were devoted to international investigative commissions. These articles addressed the tasks of such commissions, their composition and procedures, the obligations of states involved in the dispute towards the commission, as well as the content and nature of the commission's report. Soon, the value of such regulatory framework was demonstrated.

The first instance of resorting to the investigation procedure was the establishment of the Gulfs investigative commission following an incident that occurred in 1904 in the Dogger Bank during the war between Russia and Japan. There were suspicions of a possible attack by Russian ships. As the Russian fleet under the command of Vice-Admiral Rozhdestvensky sailed through waters controlled by Great

Britain, British fishing trawlers were operating in the Dogger Bank.

However, Russian sailors mistook these trawlers for Japanese military ships and opened fire on them and their own ships. As a result, one trawler was sunk and five were damaged, six fishermen were wounded, one was killed, and one of the Russian fleet cruisers was damaged, with two crew members injured.

This incident attracted significant attention from the international community. As the trawlers themselves were from the port of Hull, the event became known as the "Hull Incident" in history. As a result, British-Russian relations significantly deteriorated, with Britain demanding accountability from Rozhdestvensky. The states were on the brink of diplomatic relations rupture. However, the situation was resolved through the creation, at Russia's proposal, of an international investigative commission, which became the first instance in history of using the fact-finding procedure [4].

During the establishment of the Commission, the parties were guided by the provisions of the Convention for the Pacific Settlement of International Disputes of 1899. The Commission's mandate was to establish the factual circumstances of the incident and provide conclusions regarding the responsibility of the individuals whose actions led to it. The Commission included representatives from Russia and Great Britain, as well as representatives from France (at Russia's invitation) and the United States (at Britain's invitation). By the decision of its members, a representative of Austria became the Commission's chairperson. As a result of the Commission's activities, the following findings were established:

1. Russian sailors were the only ones who claimed to have seen Japanese military ships.
2. British trawlers behaved peacefully, and there were no grounds for opening fire.
3. The duration of the shelling exceeded the necessary limit.
4. Admiral Rozhdestvensky bears responsibility for the shelling of British trawlers [4; 5].

Subsequently, based on the Commission's findings, the parties settled the dispute through negotiations. Great Britain withdrew its demand to bring Rozhdestvensky to trial and received compensation from Russia in the amount of £65,000.

The international investigative commission on the Dogger Bank incident vividly illustrates the value of the international investigation procedure as a tool for peaceful dispute resolution. Investigation of the incident by two separate national commissions could have led to a worsening of the situation, as their findings would likely have been contradictory, as in the case of the Maine ship. Although such an outcome would not necessarily have led to war, the parties' decision to create an international investigative commission effectively eliminated the risk of the dispute, which involved particularly sensitive issues, escalating out of control. On the other hand, the investigation also deviated from the provisions of the Hague Convention. The Commission's duty to determine responsibility placed on it, in addition to its investigative function, also an arbitral function. The Commission members undoubtedly wisely sought to downplay this aspect of their activities, and in their decision, which was somewhat ambiguous, demonstrated that legal and factual aspects do not always need to be clearly

distinguished in the interests of dispute resolution [4; 28].

As a result, a new Convention on the Pacific Settlement of International Disputes was adopted. The international legal regulation of the activities of investigative commissions was reflected in 28 articles dedicated to the subject of investigation, the formation of commissions, and their competencies.

The Convention defined the following procedure for forming the personnel of the commissions. Two members of the commission were appointed by each of the parties, as provided for in the 1899 Convention. However, now only one of them could be a citizen of the respective disputing party. The person who would be the chairperson of the commission is chosen by such members.

If agreement on this matter is not reached, the disputing parties turn to a third state, and its representative is appointed as the chairperson. If the parties fail to agree on the selection of such a third state, then each of them must choose one state, and they have two months to appoint the chairperson. In case of failure, they each select two individuals from the Permanent Court of Arbitration, one of whom will become the chairperson of the commission through drawing lots [4; 8].

The 1907 Convention expanded the list of issues subject to regulation by the investigation agreement. These issues relate to the location where the commission holds its meetings, the language to be used, the deadlines within which the parties must provide their views on the factual circumstances, and other aspects of the commission's activities that the parties wish to define. Additionally, the parties were given the right to appoint assessors, specifying their powers in the agreement. It was also provided that special agents could act on behalf of the parties in investigative commissions, acting as intermediaries between the commission and the parties [4; 8].

Additionally, the Convention contained provisions governing the activities of international investigative commissions in cases where the parties did not stipulate otherwise in the agreement. Their purpose was to streamline the process of establishing and operating such commissions, as well as to develop a unified model of investigative procedure. Among the specified provisions were norms regarding the location of the commission, the procedure for replacing members, the functions of the secretariat, and so on. According to Article 18, investigative commissions were granted the right to regulate the details of the proceedings and to perform any formal acts for gathering evidence that were not specified in the agreement. Such regulatory framework for the aspects of the commissions' activities provided them with the ability to quickly make decisions on certain matters, if necessary, without the need for coordination with the parties [4; 8].

It is worth noting that many provisions of the 1907 Convention regulated the process of collecting evidence and evaluating its credibility. Due to the shortcomings of the Gul Investigation Commission, the authors of the Convention aimed to codify these issues to prevent disputes regarding the procedure that could arise between the parties in case of resorting to the investigation institution. Thus, competitive nature of the investigative procedure and the right of commissions to conduct on-site inspections for evidence collection and site inspection were enshrined. While the obligation of the parties to facilitate the commission's

activities by providing any means and methods for establishing facts was established earlier in the 1899 Convention, a novelty introduced by the 1907.

Convention was the additional duty to ensure the appearance of witnesses and experts residing on the territory of the respective party. Since witness testimony is the basis for forming the evidentiary basis, the questioning procedure and the credibility of the obtained testimonies are crucial for the successful operation of the investigative commission. Therefore, the witness interrogation procedure was also detailed in the new Convention.

Another innovation of the mentioned regulatory act was the confidentiality of the investigative commission's meetings, which were to be held behind closed doors. The decisions of the commission were to be taken by majority vote, and if any member refused to vote, such fact had to be recorded in the minutes. The report of the commission, as before, had to be signed by all members and was not obligatory for the disputing parties. The novelty was that in case a commission member refused to sign it, the report did not lose its validity [4; 8].

The first instance of resorting to the investigative procedure under the 1907 Convention was an investigation related to a series of incidents near the coast of Tunisia during the Italo-Turkish War of 1911-1912. Italy alleged that French vessels were transporting Turkish contraband. On January 25, 1912, the French mail steamer "Tavignano" was arrested, and two other vessels were fired upon. Italy claimed that this occurred in open sea, while France believed the incident took place in Tunisian territorial waters. Consequently, it was decided to refer the matter to an international investigative commission in accordance with the 1907 Convention, consisting of French, Italian, and British naval officers [28].

The main task of the Commission was to determine where exactly the incidents that were the subject of the dispute took place. Seeking to resolve serious contradictions in evidence, the Commission, in addition to questioning witnesses and studying relevant documents, also visited the scene of the events. However, in its unanimous report, the Commission concluded that it could only identify the areas where the incidents occurred. Although the Commission could not definitively determine whether the arrest took place in Tunisian waters, it concluded that incidents involving firing definitely occurred. According to the agreement under which the Commission was established, the next step was supposed to be the referral of the legal aspects of the dispute to arbitration. However, this did not happen, and the dispute was resolved out of court, as the Italian government agreed to pay 5000 francs in compensation²⁸.

D. Merrills expresses the opinion that "if the Commission on the Gul Incident demonstrated the value of the investigation procedure in resolving an explosive situation, then the Tavignano case showed how, under different circumstances, it can be used to create a basis for further arbitration" [28].

The Commission on the "Tavignano", like its predecessor, was ideally formed so that the results of its work could be used to resolve the situation by an authorized tribunal. Thanks to the provisions of the 1907 Convention regarding the need to regulate procedural matters, the Commission was able to complete its investigation in less than a month. And although the Commission was forced to leave

the main disputed issue unresolved, the governments of France and Italy were sufficiently satisfied with its work to include provisions in their arbitration agreement regarding the mandatory use of its report. According to D. Merrills, the fact that the dispute was not referred to an arbitration body indicates that while establishing facts can be considered as a preliminary stage for arbitration, in practice, as envisaged by the authors of the 1907 Convention, clarifying the factual circumstances of the disputed situation, or even just some of them, may be sufficient to settle the dispute through negotiations [28].

The next situation in which the investigation procedure was applied was the case concerning the ship "Tiger". On May 7, 1917, during World War I, a German submarine pursued and sank the Norwegian ship "Tiger" near the northern coast of Spain. As in the case of the "Taviniano" incident, the justification provided was that the ship was carrying contraband, and the decisive issue was the location of the ship. Spain claimed that the incident occurred in its territorial waters, while Germany argued that it took place in international waters. After lengthy diplomatic negotiations, Spain and Germany agreed to establish a commission to investigate in accordance with the 1907 Convention.

The Commission on the "Tiger", like its predecessor, consisted of naval officers representing the interests of the disputing parties, under the chairmanship of a representative of a neutral state – Denmark. Despite the conflicting testimonies regarding the navigation of the ship, the Commission concluded that the incident occurred in Spanish waters [28].

Much like previous cases, the investigation of the Tiger incident has several interesting aspects. It was the first instance where the parties to an international investigation agreed in advance to accept the commission's report as binding. This departure from the provisions of the Hague Conventions demonstrated the determination of the respective states to use the fact-finding procedure for dispute resolution and, similar to the inclusion of legal issues within the scope of the Gul Investigation Commission, showed how, under certain circumstances, the investigation procedure can be flexible enough to substitute for arbitration. To some extent, the mandatory nature of the Commission's decision mirrored its resemblance to arbitration. At the same time, the evidentiary process conducted by the Commission underscored the unique nature of the investigation procedure. Evidence regarding the location of the submarine and the sunken ship at that time was extremely challenging to interpret.

Partly, this is explained by the difficulty of precisely determining the location of a vessel at sea after the event has occurred. Partly, it is due to the passage of time between the incident and the investigation, which led to the destruction of many crucial pieces of evidence. It could be expected that arbitration in this situation would raise a serious argument in favor of the burden of proof. The fact that an international investigative commission is not an arbitral tribunal allowed it to evaluate the evidence and ultimately settle the dispute without addressing this complex legal issue [28].

Much like previous cases, the investigation of the Tiger incident has several interesting aspects. It was the first instance where the parties to an international investigation agreed in advance to accept the commission's report as bin-

ding. This departure from the provisions of the Hague Conventions demonstrated the determination of the respective states to use the fact-finding procedure for dispute resolution and, similar to the inclusion of legal issues within the scope of the Gul Investigation Commission, showed how, under certain circumstances, the investigation procedure can be flexible enough to substitute for arbitration. To some extent, the mandatory nature of the Commission's decision mirrored its resemblance to arbitration. At the same time, the evidentiary process conducted by the Commission underscored the unique nature of the investigation procedure. Evidence regarding the location of the submarine and the sunken ship at that time was extremely challenging to interpret.

Partly, this is explained by the difficulty of precisely determining the location of a vessel at sea after the event has occurred. Partly, it is due to the passage of time between the incident and the investigation, which led to the destruction of many crucial pieces of evidence. It could be expected that arbitration in this situation would raise a serious argument in favor of the burden of proof. The fact that an international investigative commission is not an arbitral tribunal allowed it to evaluate the evidence and ultimately settle the dispute without addressing this complex legal issue [28].

In 1911, the United States concluded treaties with France and Great Britain, stipulating that all differences or disputes between the parties must be submitted either to arbitration or to the Joint High Commission of Investigation. These treaties, known as the Taft (or Knox) arbitration treaties, provided that the organization and procedure of the commissions as a whole should be governed by the relevant provisions of the Hague Convention of 1907. However, they contained several departures from the latter: they did not limit the types of disputes that could be investigated; they empowered the commissions, in addition to establishing facts, to make recommendations; and they went so far as to stipulate that the commission's decision on whether the dispute should be referred to an arbitral body was binding on the parties [28]. On February 7, 1923, the United States entered into a Convention with the governments of Guatemala, El Salvador, Honduras, Nicaragua, and Costa Rica regarding the establishment of international investigative commissions. According to Article 5 of this Convention, the commissions were authorized to investigate all facts, incidents, and circumstances related to matters that could be subject to investigation and were empowered to make recommendations regarding the terms of settlement, which the commission deemed appropriate, fair, and expedient [23].

The expanded authority of international investigative commissions to provide recommendations aimed at resolving international disputes laid the groundwork for the development of a new means of international dispute resolution known as conciliation, which effectively represents the next stage in the evolution of international investigative commissions.

During the period between the two World Wars, the practice of referring not only factual but also legal aspects of disputes to commissions became even more widespread. The provisions of the agreement concluded in 1925 between France and Switzerland regarding the functions of permanent conciliation commissions served as a model for

subsequent agreements in this field [28].

On September 26, 1928, a multilateral international treaty was concluded – the General Act for the Pacific Settlement of International Disputes, which was registered with the Secretariat of the League of Nations. It provided for recourse to conciliation, judicial settlement, or arbitration. Investigative procedure was not defined as an independent means of dispute resolution; it was a component of the conciliation procedure. In many respects, the provisions of the General Act regarding the organization and activities of conciliation commissions repeated the provisions of the Hague Conventions of 1899 and 1907 regarding investigative procedure [6]. The Act provided for disputes to be submitted for consideration by a permanent or special commission, which was to consist of 5 members, among whom only one could be a citizen of one of the parties. It established an adversarial nature of proceedings, allowed commissions, under certain conditions, to independently determine their rules of procedure, and so on [3].

According to Article 15 of the Act, the task of the conciliation commission is to clarify disputed issues, gather all necessary materials for this purpose through investigation or other means, and attempt to bring the parties to an agreement. The activity of the conciliation commission related to conducting investigations was based on the provisions of Chapter III of the Hague Convention of 1907, dedicated to regulating the activities of inquiry commissions. Thus, international investigative procedure became an integral part of conciliation [3].

The European Convention on the Peaceful Settlement of Disputes of April 29, 1957, provides for the conduct of inquiries as part of the conciliation procedure [26].

As an independent procedure, the establishment of facts was provided for in a number of international legal instruments adopted during this period. Mention should be made of the functioning of the International Humanitarian Fact-Finding Commission, established pursuant to Article 90 of the Additional Protocol I of June 8, 1977, to the Geneva Conventions of 1949, which is a permanent body. The main purpose of the Commission's activities is to investigate allegations of serious violations of international humanitarian law [2]. However, to this day, there have been no precedents of recourse to the services of the Commission. As a separate procedure during arbitration proceedings, the establishment of facts is provided for in Annex VIII to the United Nations Convention on the Law of the Sea of 1982 [7]. Another example is the Convention on the Law of Non-Navigational Uses of International Watercourses of May 21, 1997. Article 33 of the Convention, which establishes mechanisms for the settlement of disputes between participating states, provides for the creation of fact-finding commissions. These commissions are empowered to make recommendations, among other things [10].

It should be noted separately that the fact-finding procedure has been invoked in connection with the military conflict in Donbas. In 2014, a passenger plane carrying out flight MH17 from the Netherlands to Malaysia was shot down, resulting in the loss of all passengers and crew members. The UN Security Council adopted Resolution 2166 (2014) on July 21, 2014, urging for a full and impartial investigation into the circumstances of the crash based on the principles of international civil aviation [17].

Among several investigations, two notable ones are the technical investigation conducted by the Dutch Safety Board (DSB) and the criminal investigation by the Joint Investigation Team (JIT) aimed at holding accountable those responsible [5].

A special agreement was concluded between the DSB and the National Bureau of Air Accidents and Incidents Investigation of Civil Aircraft of Ukraine, according to which the latter provided authorization to conduct the relevant investigation [5].

The members of the investigation team included representatives from the Netherlands, Ukraine, Malaysia, the United States, the United Kingdom, the Russian Federation, and Australia [5; 25]. Additionally, experts from Belgium, Canada, Germany, Indonesia, Israel, Italy, New Zealand, the Philippines, and Vietnam were included in its composition [5; 25].

The investigation team aimed to establish the circumstances leading to the crash and inform the concerned parties about them. Additionally, they sought to recommend measures aimed at minimizing the risks of similar disasters occurring in the future [5; 25].

The report presented on October 13, 2015, contains a detailed analysis of the flight's execution and the conduct of Ukraine, Malaysia Airlines, and other operators during the flight over the conflict zone in Donbas. Additionally, the report examines various aspects of civilian aviation flights over regions affected by armed conflicts [5; 25].

The investigation concluded that the crash occurred due to the aircraft being struck by a missile fired from a Buk surface-to-air missile system. It emphasized the lack of adequate risk assessment of the conflict in Donbas for civilian air flights, leading to the flight being considered safe. The current system of civilian aviation protection was criticized for its inability to provide the necessary level of risk assessment for civilian aircraft flying over areas of military conflict [5; 25].

As a result, a series of recommendations were developed aimed at ensuring the safety of civil aviation flights over areas of armed conflict. These recommendations focused on the necessity of exchanging information among relevant international and national legal entities and conducting risk assessments for such flights [25].

The task of the technical investigation conducted by the DSB could not have been to establish the responsibility of individuals involved in the crash because judicial or administrative procedures should be separate from it [5; 9]. For this purpose, the Joint Investigation Team (JIT) conducted its activities, which carried out the criminal investigation [5; 25].

The mechanism of operation of the JIT is provided for by the Second Additional Protocol to the European Convention on Mutual Assistance in Criminal Matters of 1959 (adopted on November 8, 2001) in Article 20, as well as by the Convention on Mutual Legal Assistance in Criminal Matters between the Member States of the European Union of 2000 (signed on June 13, 2000) in Article 13 [24].

The activity of the JIT regarding the crash of the flight over Donbas aimed to establish the truth about the factual circumstances of the event, determine specific individuals responsible for the crash, and gather evidence for the criminal prosecution of those individuals [5; 30]. The group consisted of representatives from Ukraine, the Netherlands,

Malaysia, Belgium, and Australia. The JIT confirmed the conclusion that the aircraft was hit by a missile launched from a Buk missile system, which, according to the investigation team, was in the possession of the armed forces of the Russian Federation. It was alleged that the Buk system was transported to Ukrainian territory from Russia and then returned to Russia with a missing missile [5; 31].

The Dutch Public Prosecution Service identified four individuals who were deemed potentially responsible for the crash [31]. On July 17, 2014, the Netherlands and Ukraine entered into an agreement on international legal cooperation regarding crimes related to flight MH17, under which the competence to conduct criminal proceedings was vested in the national courts of the Netherlands. Currently, the investigation by the JIT continues as there are suspicions of involvement in the disaster by a larger number of individuals [5; 31].

The institution of international investigation, as one of the means of peaceful dispute resolution, has developed not only through recourse by states involved in a dispute. The practice of using international investigative commissions, both independently and in combination with other peaceful means of resolving international disputes, has evolved within the framework of international intergovernmental organizations. The League of Nations had a significant influence on the development and shaping of the principle of peaceful resolution of international disputes. Among its objectives was facilitating the settlement of conflicts between states [6]. In accordance with the Covenant of the League of Nations, the organization could propose possible methods of settlement to parties engaged in a state of war. Although states were not obligated to refrain from the use of force in their relations with each other, the League of Nations sought to limit the resort to armed forces as a means of resolving disputes. For instance, member states of the League of Nations, according to Article 12 of the Covenant, were required to refer any dispute that might lead to rupture to the consideration of the League Council or to arbitration or judicial settlement [6].

Establishment of facts was implicitly highlighted by the Covenant of the League of Nations as an important element of the peaceful settlement process. According to Article 15 of the Covenant, parties were obligated to present to the Council their view of the facts regarding the dispute between them and the documents relevant to it. Additionally, Article 17 of the Covenant empowered the Council of the League of Nations to conduct investigations into the circumstances of the dispute [6]. The provisions that established mechanisms for peaceful resolution of international disputes were also contained in the Protocol on the Pacific Settlement of International Disputes of 1924 and the General Treaty for Renunciation of War as an Instrument of National Policy of 1928 [6].

During its operation, the League of Nations resorted to the creation of international investigative commissions on seven occasions, including disputes over the Åland Islands in 1921 and the Mosul Conflict in 1925. These investigative commissions did not include representatives of the parties involved. They thoroughly examined the circumstances of each dispute and, in some cases, facilitated reconciliation between the parties [30].

After the Second World War, international bodies conducting international investigations began to revert to their

initial role of establishing facts. During this period, the procedure of international investigation was introduced into international law as an independent means of dispute resolution. The use of international investigative procedures was not widespread in intergovernmental practice. In this context, only the case of resorting to the investigation procedure in the case of the "Red Crusader" in 1961 can be mentioned. International treaties concluded in the modern period of international law envisaged the use of fact-finding procedures both in their pure form and as part of reconciliation processes. The United Nations General Assembly, through Resolution 268A (III) "Reaffirmation of the General Act of 26 September 1928" of April 28, 1949, made minor amendments to the General Act of 1928. The importance of the conciliation procedure was confirmed, and the investigation procedure remained its integral part [13].

At the present stage of development of international law, the practice of resorting to the procedure of international investigation has received the broadest application within the framework of the United Nations (UN). It can be said that today, the UN, compared to other subjects of international law, most actively utilizes international investigative commissions in its activities.

According to Article 1 of the UN Charter, one of the purposes of the Organization is to maintain international peace and security. To achieve this goal, the UN resorts to various measures, including the fact-finding procedure. Article 33 of the UN Charter imposes an obligation on parties involved in any dispute that could endanger the maintenance of international peace and security to first seek its resolution through negotiation, investigation, mediation, conciliation, arbitration, judicial settlement, resort to regional agencies or arrangements, or other peaceful means of their choice. Furthermore, Article 34 of the Charter empowers the UN Security Council to investigate any dispute or situation which might lead to international friction or give rise to a dispute, to determine whether the continuation of the dispute or situation might endanger the maintenance of international peace and security. Thus, international fact-finding bodies are regarded by the Organization as one of the means of peaceful settlement of international disputes [18].

A significant impetus in the development of the fact-finding procedure was provided by a series of United Nations General Assembly resolutions entitled "Question of the Methods of Fact-finding". On December 16, 1963, the UN General Assembly adopted Resolution 1967 (XVIII) "Question of the Methods of Fact-finding", in which it emphasized the importance of measures aimed at impartially establishing facts within the framework of international organizations and based on bilateral and multilateral agreements to promote the peaceful settlement of international disputes and their prevention. The resolution also underscored the need to study the practice of using fact-finding methods in international relations and raised the question of the possibility and desirability of creating a special international body for fact-finding or assigning such a function to an existing organization [14].

These issues were further developed in the United Nations General Assembly Resolution 2329 (XXII) "Question of the Methods of Fact-finding" of 1967. In this resolution, the General Assembly once again emphasized the usefulness of impartial fact-finding as a means of settling disputes and urged UN member states to more effectively utilize existing

methods of fact-finding. Additionally, member states were encouraged to entrust fact-finding tasks to competent international organizations and bodies established by agreement among the parties concerned, in accordance with the principles of international law, the UN Charter, and other relevant agreements, when choosing means of peaceful dispute settlement. Furthermore, the Secretary-General was proposed to compile a list of experts in legal and other fields, whose services could be used by disputing states by mutual agreement, and member states were suggested to appoint no more than five of their nationals to be included in such a list [14].

In addition to this, the Manila Declaration on the Peaceful Settlement of International Disputes of 1982 and the Declaration on the Prevention and Removal of Disputes and Situations Which May Threaten International Peace and Security, and on the Role of the United Nations Organization in This Field of 1988 contain calls to the General Assembly, the Security Council, and the Secretary-General to utilize in their activities the procedures of investigation and their potential for establishing facts [5; 12].

The procedure for investigation within the framework of the UN received more detailed regulation through the adoption of General Assembly resolution 46/59 on December 9, 1991. The UN Declarations on Fact-Finding in the field of maintaining international peace and security regulated the creation and functioning of international investigative commissions directed by authorized bodies of the Organization. The preamble emphasizes the particular significance of the activities of fact-finding bodies in the context of the UN's efforts in peacefully resolving disputes and situations, the further existence of which could jeopardize the maintenance of international peace and security. Specifically, it underscores the necessity for the Organization to obtain complete and detailed information about such disputes or situations. Therefore, it can be argued that the investigation procedure is considered by the UN as an important mechanism contributing to the maintenance of international peace and security [16].

Throughout its history, the UN has often resorted to fact-finding procedures. UN fact-finding bodies have different structures and mandates, including investigation, mediation, or compensation provision. International investigative commissions are frequently used to address situations involving gross violations of international humanitarian law and human rights law, both prolonged and arising from sudden events, as well as to hold those responsible for such violations accountable and combat impunity. Such international investigative bodies have been established by the Security Council, the General Assembly, the UN Human Rights Council and its predecessor, the Commission on Human Rights, the Secretary-General, and the High Commissioner for Human Rights.

The Security Council, together with the Secretary-General, has dispatched 27 investigative commissions to various regions and countries worldwide, including Angola, Burundi, Rwanda, Somalia, Sudan, Indonesia, Pakistan, Yugoslavia, Iraq, Kuwait, Lebanon, Syria, Gaza Strip, etc. The UN Human Rights Council actively utilizes international investigative commissions by dispatching relevant missions to Yemen, Myanmar, North Korea, Sri Lanka, Gaza Strip, and other regions worldwide. The procedure of international investigation has also been applied within the

activities of other international organizations. The Constitution of the International Labour Organization (ILO) provides for the possibility of establishing investigative commissions to investigate complaints regarding violations of labor conventions by a member state of the ILO. After a comprehensive analysis of the complaint, the Investigation Commission prepares a report containing its findings based on all factual data and recommendations regarding measures to be taken and the deadlines for their implementation. Investigative commissions are typically established when a member state is accused of committing persistent and serious violations and has repeatedly failed to remedy them [29].

As of today, 13 investigative commissions have been established (Greece 1971, Chile 1975, Poland 1984, Nicaragua 1991, Belarus 2004, Zimbabwe 2010, and others), with the most recent one established by the Administrative Council in March 2018 following a complaint filed under Article 26 against the government of the Republic of Venezuela. In cases where a state refuses to comply with the recommendations of the Investigative Commission, the Governing Body may take measures in accordance with Article 33 of the ILO Constitution, which was first applied in 2000 when the Governing Body appealed to the International Labour Conference to take action to stop Myanmar's use of forced labor. The complaint was filed against Myanmar in 1996 in connection with violations of the Forced Labour Convention of 1930 (No. 29). As a result, the Investigative Commission found "widespread and systematic use" of forced labor in the country [21].

In 1993, the World Bank established a quasi-judicial procedure by creating the Inspection Panel to receive and review requests from communities, organizations, or groups who believe that a Bank-funded project may adversely affect them and assert that the project may be inconsistent with the Bank's operational policies and practices. The Panel's task is to initially recommend to the Executive Directors whether the issue should be investigated and then, if necessary, to conduct an inspection. The Panel's findings are not binding but are based on an objective investigation, accompanied by visits and consultations, and carry significant weight. Since the inspection has a quasi-judicial aspect, the Panel's reports go beyond strict investigation but clearly include a substantial element of fact-finding. The World Bank's Inspection Panel has already begun to develop useful practice, and the Inter-American Development Bank and the Asian Development Bank currently have similar mechanisms [28].

Regional organizations also occasionally establish international fact-finding bodies. A notable example is the International Fact-Finding Mission created by the European Union Council to investigate the causes and evolution of the conflict in Georgia in 2008 [11].

CONCLUSIONS

Based on all of the above, the following conclusions can be reached: The recourse to international fact-finding bodies as a means of peaceful resolution of international disputes was first envisaged by the Hague Conventions on the Pacific Settlement of International Disputes in 1899 and 1907. The procedure of international fact-finding was provided for by the Hague Conventions as a means of peaceful resolution of a narrow range of international disputes.

However, the practice of its use indicates that "honor" and "substantial interests" were undoubtedly involved in disputes where the fact-finding procedure was employed. International fact-finding commissions, by establishing not only facts but also rights and individual responsibility, in many aspects of their activities resembled arbitration, the composition and procedure of which were similar to judicial bodies rather than purely fact-finding commissions as originally intended. International disputes differ in nature, circumstances, and subject matter, so states adapted the technique of international fact-finding for each individual case based on their interests and specific circumstances. Therefore, the existence of diverse international fact-finding commissions – from "pure" fact-finding in the Tigre case to investigations regarding the Red Cross and the Letellier-Moffitt case, which were closer to arbitration – became possible. Subsequent international treaties providing for fact-finding procedures typically were based on the provisions of the Hague Conventions, although they deviated

from them in some respects.

Despite the fact that such treaties did not find wide application in practice, they contributed to the development of peaceful dispute settlement as such.

They are characterized by recognition that:

1. Permanent international fact-finding commissions have significant advantages over ad hoc bodies.

2. There should be no restrictions on the types of disputes that may be subject to investigation.

Practice also evolved towards empowering international fact-finding commissions to make recommendations on possible settlement methods, ultimately leading to the formation of such a peaceful means of settling international disputes as conciliation. Between the First and Second World Wars, a tendency emerged to combine fact-finding with the conciliation procedure. International legal acts of that time typically provided for fact-finding only as part of conciliation. Such practice was much more common than the use of fact-finding procedures in their pure form.

References

1. Butkevych V.H., Mytsyk V.V., Zadorozhnyi O.V. *International Law. Fundamentals of Theory: textbook* / ed. V.H. Butkevych. Kyiv, 2002. 608 p. (in Ukrainian).
2. Butkevych O.V. *History of International Law*. Kyiv, 2013. 416 p. (in Ukrainian).
3. Report of the International Commission of Inquiry on Libya dated January 28, 2014. A/HRC/19/68. *United Nations Digital Library*. URL: <https://digitallibrary.un.org>
4. Report of the International Commission of Inquiry on all allegations of violations of international law in the field of human rights in the Libyan Arab Jamahiriya dated January 12, 2012. A/HRC/17/44. *United Nations Digital Library*. URL: <https://digitallibrary.un.org>
5. Report of the international fact-finding mission on violations of international law, including international humanitarian law and international human rights law, resulting from Israeli attacks on the flotilla of ships carrying humanitarian assistance dated September 27, 2010. A/HRC/15/21. *United Nations Digital Library*. URL: <https://digitallibrary.un.org>
6. Report of the High-Level Fact-Finding Mission on Beit Hanoun established pursuant to resolution S-3/1 of June 18, 2007. A/HRC/5/20. *United Nations Digital Library*. URL: <https://digitallibrary.un.org>
7. Report of the Special Rapporteur on the promotion of truth, justice, reparation, and guarantees of non-recurrence Pablo de Greiff dated August 28, 2013. A/HRC/24/42. *United Nations Digital Library*. URL: <https://digitallibrary.un.org>
8. General Act for the Pacific Settlement of International Disputes dated September 26, 1928, with amendments adopted by the United Nations General Assembly on April 28, 1949. *Legislation Database "Laws of Ukraine"*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (in Ukrainian).
9. Statement by the President of the UN Security Council dated March 29, 1995 S/PRST/1995/13. *United Nations Digital Library*. URL: <https://digitallibrary.un.org>
10. Declaration of mutual commitments in the field of construction in Guinea between the Government of Guinea and the Construction Commission dated September 23, 2011. PBC/5/GUI/2. *United Nations Digital Library*. URL: <https://digitallibrary.un.org>
11. Ivanov A.H. International legal principles of the activities of bodies investigating the crash of Boeing 777 over the territory of Donetsk region. *Entrepreneurship, economy, and law*. 2020. No.7. pp. 400-405. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua> (in Ukrainian).
12. Convention on the law of non-navigational uses of international watercourses dated May 21, 1997. *Database "Legislation of Ukraine"*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (in Ukrainian).
13. Letter from the Secretary-General of the UN dated March 29, 1993, to the President of the Security Council S/25500. *United Nations Digital Library*. URL: <https://digitallibrary.un.org>
14. Letter from the Secretary-General of the UN dated October 01, 1994, to the President of the Security Council S/1994/1125. *United Nations Digital Library*. URL: <https://digitallibrary.un.org>
15. Letter from the Secretary-General of the UN dated July 28, 1995, to the President of the Security Council S/1995/631. *United Nations Digital Library*. URL: <https://digitallibrary.un.org>
16. Letter from the Secretary-General of the UN dated August 25, 1995, to the President of the Security Council S/1995/761. *United Nations Digital Library*. URL: <https://digitallibrary.un.org>
17. Letter from the Secretary-General of the UN dated January 11, 2005, to the President of the Security Council S/2005/96. *United Nations Digital Library*. URL: <https://digitallibrary.un.org>
18. Encouragement and protection of human rights. Study dedicated to the right to establish truth. Report of the Office of the High Commissioner for Human Rights dated January 9, 2006. E/CN.4/2006/91. *United Nations Digital Library*. URL: <https://digitallibrary.un.org>
19. Resolution of the United Nations General Assembly 22 (I) dated February 13, 1946, "Privileges and Immunities of the United Nations". *United Nations Digital Library*. URL: <https://digitallibrary.un.org>
20. Resolution of the United Nations General Assembly 1967 (XVIII) dated December 16, 1963, "Question of methods of establishing facts". *United Nations Digital Library*. URL: <https://digitallibrary.un.org>
21. Resolution of the UN Security Council 808 (1993) dated February 22, 1993, S/RES/808 (1993). *United Nations Digital Library*. *United Nations Digital Library*. URL: <https://digitallibrary.un.org>
22. Resolution of the UN Security Council 918 (1994) dated May 17, 1994, S/RES/918 (1994). *United Nations Digital Library*. URL: <https://undocs.org>
23. Resolution of the UN Security Council 955 (1994) dated November 08, 1994, S/RES/955(1994). *United Nations Digital Library*. URL: <https://digitallibrary.un.org>
24. Resolution of the United Nations Security Council 955 (1994) dated November 8, 1994. S/RES/955(1994) . *United Nations Digital*

Library. URL: <https://digitallibrary.un.org>

25. Resolution of the UN Security Council 1011 (1995) dated August 16, 1995, S/RES/1011 (1995). *United Nations Digital Library*. URL: <https://digitallibrary.un.org>

26. Resolution of the UN Security Council 1012 (1995) dated August 28, 1995, S/RES/1012 (1995). *United Nations Digital Library*. URL: <https://digitallibrary.un.org>

27. Resolution of the UN Security Council 1013 (1995) dated September 07, 1995, S/RES/1013 (1995). *United Nations Digital Library*. URL: <https://digitallibrary.un.org>

28. Resolution of the UN Security Council 1636 (2005) dated October 31, 2005, S/RES/1636(2005). *United Nations Digital Library*. URL: <https://digitallibrary.un.org>

29. Decision of the Council of the European Union 2008/901/CFSP dated December 02, 2008. // URL: <http://docplayer.ru> (in Ukrainian).

30. Statute of the International Labour Organization dated June 28, 1919. Database "Legislation of Ukraine". URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (in Ukrainian).

31. Charter of the United Nations and the Statute of the International Court of Justice dated June 26, 1945. Database "Legislation of Ukraine". URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (in Ukrainian).

32. Tarasov O.V. Relationship between legal personality and responsibility in international law: personal aspect. Rome Declaration of the EU: new priorities for the development of the united Europe: collection of scientific articles based on the materials of the scientific-practical conference: in 2 parts. (Kharkiv. May 12, 2017) Kharkiv: Yaroslav Mudryi National Law University, 2016. Part 1. pp. 41-53. (in Ukrainian).

33. Agreement between Ukraine and the Kingdom of the Netherlands on international legal cooperation regarding crimes related to the downing of the aircraft of flight MH17 of Malaysia Airlines on July 17, 2014, dated July 7, 2017. Database «Legislation of Ukraine». URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (in Ukrainian).

Оксана Олегівна ХОРВАТОВА

к.ю.н., доцент, Київський університет права НАН України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1467-3797>

e-mail: ksenja-mail@ukr.net

Олена Михайлівна АНТОНОВА

к.е.н., доцент, проректор з навчально-методичної роботи, Київський університет права НАН України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5732-2647>

e-mail: antonova.olena1205@gmail.com

Олександр Іванович САВКА

к.ю.н., адвокат

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1723-3412>

e-mail: savka30@ukr.net

Ілля Мирославович БІЛЕЦЬКИЙ

студент, Київський університет права НАН України

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-0844-9220>

e-mail: biletskyillia@gmail.com

ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ ОРГАНІВ З ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТІВ У РОЗВ'ЯЗАННІ МІЖНАРОДНИХ СПОРІВ

У статті прослідковано історичні передумови формування та розвитку інституту міжнародного встановлення фактів. Будучи результатом прогресивного розвитку міжнародного права, інститут міжнародного обслідування склався на рубежі XIX ст. та XX ст., вперше отримавши своє міжнародно-правове закріплення в Гаазькій Конвенції про мирне вирішення міжнародних суперечок 1899 р. Досліджено історію створення органів з встановлення фактів державами, що були сторонами спору, який ґрунтувався на питаннях факту, як на універсальному, так і на регіональному рівнях. Розглянуто практику звернення до процедури обслідування в рамках міжнародних міждержавних організацій, таких як Ліга Націй, ООН, МОП, ІКАО, Всесвітній банк, ЄС тощо.

В сучасний період міжнародного права процедура встановлення фактів набула досить широкого застосування і реалізується у більш первісному вигляді, особливо в рамках діяльності ООН. ООН створює міжнародні комісії (до складу яких зазвичай входять особи, що не є громадянами сторін спору або учасників ситуації) уповноважені, як це часто буває, не тільки на встановлення факту (проведення розслідування), а й наділяються широкою компетенцією стосовно надання висновків з питань права та рекомендацій з вирішення спору або ситуації. ООН також застосовує процедуру міжнародного обслідування у поєднанні з іншими міжнародними механізмами врегулювання суперечок.

Звернення до міжнародних органів з встановлення фактів як до одного із засобів мирного вирішення міжнародних спорів вперше передбачено Гаазькими конвенціями про мирне вирішення міжнародних спорів 1899 і 1907 рр. Тому стало можливим наявність різноманітних за природою міжнародних слідчих комісій – від «чистого» встановлення фактів у справі Тигру до розслідувань стосовно Червоного Хрестоносця і справи Летельє та Моффіта, що були наближені до арбітражних.

Ключові слова: встановлення фактів, обслідування, міжнародні слідчі комісії, міжнародна слідча процедура, міжнародні суперечки, мирне вирішення міжнародних спорів, міжнародні злочини

DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2024.5.10>
УДК 657.8:004.738.5

Людмила Степанівна **НОВІЧЕНКО**

к.е.н., доцент кафедри, Національна академія статистики, обліку та аудиту
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3475-361X>
e-mail: novichenko2104@gmail.com

Юлія Вікторівна **КОВЕРНІНСЬКА**

к.е.н., доцент кафедри, Національна академія статистики, обліку та аудиту
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3773-1205>
e-mail: JVSyrotiuk@gmail.com

Анатолій Миколайович **ШИШ**

к.е.н., доцент кафедри, Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4417-470X>
e-mail: shish.a.m@nubip.edu.ua

ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ ТА ФІНАНСОВОМУ АНАЛІЗІ

На основі дослідження наукових праць та розвідок у статті розкрито суттєві переваги впровадження цифрових технологій у фінансові облікові системи та процеси. Отримані результати свідчать про трансформаційний потенціал цифрових технологій у сфері бухгалтерського обліку та фінансового аналізу, які здатні здійснити цілу низку революційних перетворень.

Ключові слова: автоматизація обліку, фінансово-технічні інновації, аналітика даних, роботизований бухгалтерський облік, фінансовий аналіз, хмарні облікові системи

ВСТУП

Інтеграція цифрових технологій у процеси бухгалтерського обліку та фінансового аналізу набуває дедалі більшої актуальності в сучасному економічному просторі. В умовах стрімкого зростання обсягів даних та складності фінансових операцій традиційні методи обліку стають не досить ефективними для вирішення сучасних викликів, тому є нагальна потреба у вивченні можливостей впровадження цифрових технологій для підвищення ефективності, точності та аналітичних можливостей бухгалтерського обліку та фінансового аналізу.

Останні дослідження впровадження цифрових технологій у процеси бухгалтерського обліку та фінансового аналізу висвітлюють декілька важливих тенденцій та викликів, які нині є [7]. Науковці здійснили значні кроки у застосуванні цифрових інструментів для оптимізації процесів, підвищення точності та покращення процесу прийняття рішень у бухгалтерському обліку та фінансовому аналізі [2, с. 8].

Важливим досягненням є впровадження штучного інтелекту (ШІ) та алгоритмів машинного навчання (МН) для автоматизації виконання повсякденних завдань, як введення даних, узгодження та розпізнавання шаблонів [11, с. 495]. Такі технології показали свою перспективність у зменшенні помилок і підвищенні ефективності фінансової звітності та аналізу.

Інтеграція аналітики великих даних дала змогу організаціям отримувати важливу інформацію з великих обсягів структурованих і неструктурованих даних [13, с. 96]. Завдяки аналізу різноманітних наборів даних, зокрема фінансової звітності, ринкових тенденцій та поведінки споживачів компанії можуть отримати більш повне уявлення про свої фінансові показники та тенденції розвитку ринку [5, с. 92].

Високо оцінюючи наукові дослідження вчених та практиків, до впровадження цифрових технологій у про-

цеси бухгалтерського обліку та фінансового аналізу залишається кілька невирішених питань, одним з яких є безпека та конфіденційність даних. Організації частіше застосовують хмарні рішення та взаємопов'язані системи, тому захист конфіденційної фінансової інформації від кіберзагроз та несанкціонованого доступу набуває першочергового значення.

Ще однією невирішеною проблемою є потреба в постійному розвитку навичок фахівців у сфері бухгалтерського обліку та фінансового аналізу. Цифрові технології мають значний потенціал, але часто бухгалтерам та фінансовим аналітикам може бракувати знань, необхідних для ефективного застосування таких інструментів. Подолання цього розриву в навичках вимагає постійних навчальних програм та ініціатив із професійного розвитку, пристосованих до вимог цифрової епохи.

До того ж поширення цифрових технологій призводить до нових труднощів у дотриманні нормативних вимог та стандартів звітності. У процесі еволюції бухгалтерських практик, які пристосовуються до нових технологій, регуляторні органи повинні адаптувати свою нормативну базу для забезпечення прозорості, точності та підзвітності фінансової звітності.

МЕТА роботи – аналіз впливу цифрових інструментів, таких як ШІ, МН, блокчейн та аналітика даних, на процеси бухгалтерського обліку та фінансового аналізу.

РЕЗУЛЬТАТИ

Сучасні цифрові технології призвели до значних змін у сфері бухгалтерського обліку та фінансового аналізу, забезпечуючи ефективність, точність та зручність роботи з інформацією на високому рівні. Серед основних досягнень – застосування хмарних технологій для зберігання та оброблення даних, автоматизація облікових процесів за допомогою програмних інструментів та інтеграція ШІ і МН для аналізу фінансових даних (табл. 1).

Таблиця 1 – Різновиди цифрових технологій у бухгалтерському обліку та фінансовому аналізі [1; 5]

Технології	Їх характеристика
Хмарні технології	<i>Бухгалтерський облік.</i> Застосовують віддалені сервери, розміщені в Інтернеті, для зберігання, управління та оброблення даних, пропонуючи масштабованість, доступність та співпрацю в режимі реального часу. <i>Фінансовий аналіз.</i> Застосування хмарних технологій у фінансовому аналізі дає змогу забезпечити доступ до великих обсягів даних та високопродуктивних обчислювальних ресурсів без значних інвестицій у власну IT-інфраструктуру. Завдяки хмарним технологіям фінансові аналітики можуть здійснювати спільну роботу над даними, забезпечуючи швидкий обмін інформацією та спільний доступ до актуальних даних для більш точних та оперативних аналізів.
Програмне забезпечення	<i>Бухгалтерський облік.</i> Програми, розроблені спеціально для бухгалтерських завдань, таких як ведення бухгалтерського обліку, виставлення рахунків, нарахування заробітної плати та фінансова звітність, що автоматизують різні процеси. <i>Фінансовий аналіз.</i> Застосування програмного забезпечення у фінансовому аналізі дає змогу ефективно проводити складні аналізи та будувати точні прогнози на основі великих обсягів даних. Такі інструменти сприяють автоматизації рутинних завдань та забезпечують швидкий доступ до критичної інформації для прийняття стратегічних фінансових рішень.
Системи планування ресурсів підприємства (ERP)	<i>Бухгалтерський облік.</i> Комплексні програмні пакети, які управляють основними бізнес-процесами, включно з бухгалтерським обліком, фінансами, людськими ресурсами, запасами та управлінням ланцюжками поставок. <i>Фінансовий аналіз.</i> Застосування системи планування ресурсів підприємства (ERP) у фінансовому аналізі дає змогу автоматизувати збір і аналіз фінансових даних, спрощуючи процес звітності та допомагаючи виробляти більш точні прогнози. Крім того, інтеграція ERP з фінансовим аналізом дає змогу забезпечити єдність даних і сприяє збільшенню ефективності управлінських рішень.
Штучний інтелект (ШІ)	<i>Бухгалтерський облік.</i> Застосовує алгоритми та методи машинного навчання для аналізу даних, виявлення закономірностей, прогнозування результатів та автоматизації завдань у бухгалтерських процесах. <i>Фінансовий аналіз.</i> Застосування ШІ у фінансовому аналізі дає змогу здійснювати швидке та точне прогнозування ринкових тенденцій та ризиків.
Роботизована автоматизація процесів (RPA)	<i>Бухгалтерський облік.</i> Програмні роботи або боти, які імітують людські дії для автоматизації повторюваних завдань, таких як введення даних, узгодження та створення звітів. <i>Фінансовий аналіз.</i> Застосування у фінансовому аналізі дає змогу значно підвищити ефективність операцій, знизити ризики та швидше реагувати на зміни на ринку.
Технологія блокчейн	<i>Бухгалтерський облік.</i> Технологія розподіленого реєстру, яка дає змогу безпечно та прозоро реєструвати фінансові операції, зменшуючи шахрайство, покращуючи можливість аудиту та підвищуючи довіру. <i>Фінансовий аналіз.</i> Застосування блокчейн-технологій у фінансовому аналізі дає змогу забезпечити надійність, прозорість та автоматизацію процесів обліку та аудиту фінансових операцій.
Інструменти аналізу даних	<i>Бухгалтерський облік.</i> Програмні додатки, які аналізують великі обсяги даних для виявлення інсайтів, тенденцій та аномалій, що дає змогу приймати обґрунтовані рішення та здійснювати стратегічне планування. <i>Фінансовий аналіз.</i> Застосування інструментів аналізу даних у фінансовому аналізі дає змогу здійснювати більш об'єктивну оцінку фінансового стану підприємства та приймати кращі стратегічні рішення.
Системи управління документами	<i>Бухгалтерський облік.</i> Програмні платформи для організації, зберігання та пошуку електронних документів, таких як рахунки-фактури, квитанції, контракти та фінансові звіти, що підвищує ефективність робочого процесу. <i>Фінансовий аналіз.</i> Застосування у фінансовому аналізі сприяє ефективному збору, організації та аналізу фінансової інформації, що дає змогу зробити обґрунтовані рішення на основі достовірних даних.
Цифрові платіжні інструменти	<i>Бухгалтерський облік.</i> Онлайн платіжні платформи та цифрові гарантії, які полегшують електронні транзакції: платежі, виставлення рахунків і нарахування заробітної плати, підвищуючи зручність і безпеку. <i>Фінансовий аналіз.</i> Застосування у фінансовому аналізі дає змогу ефективно відслідковувати та аналізувати грошові потоки, що сприяє швидшому та точнішому прийняттю фінансових рішень.

Хмарні технології суттєво вплинули на бухгалтерський облік, оскільки надають безпечну і масштабовану платформу для зберігання та оброблення величезних обсягів фінансової інформації. Завдяки хмарним рішенням фахівці можуть отримати доступ до даних з будь-якої точки, де є підключення до Інтернету, що дає змогу їм співпрацювати в режимі реального часу та гарантує цілісність даних. Хмарні бухгалтерські програми часто мають вбудовані функції для автоматизації виконання повсякденних завдань, таких як внесення та узгодження даних, оптимізація робочих процесів і зменшення ймовірності помилок [3, с. 59].

Автоматизація стала основою сучасної практики бухгалтерського обліку, а програмні інструменти виконують різноманітні трудові завдання, що часто повторюються. Ці програмні засоби варіюються від ба-

зового програмного забезпечення для роботи з електронними таблицями до складних систем планування ресурсів підприємства (ERP), і всі вони призначені для оптимізації бухгалтерських процесів і звільняють важливий час для стратегічного аналізу та прийняття рішень. Завдяки автоматизації таких завдань, як оброблення рахунків-фактур, управління заробітною платою та фінансова звітність, бухгалтери отримують можливість зосередитися на більш складних і корисних видах діяльності, як-от фінансовий аналіз і прогнозування [8, с. 74].

ШІ і МН відкривають нову епоху аналізу даних у бухгалтерському обліку, даючи змогу бухгалтерам виявляти інсайти і тенденції, які раніше було приховано у величезних масивах даних. Алгоритми на основі ШІ можуть аналізувати фінансові дані з надзвичайною швидкістю і точністю, виявляючи відхилення, розпіз-

наючи шахрайство та передбачаючи майбутні результати з високою достовірністю. Наприклад, алгоритми ШІ та МН можуть аналізувати архівні фінансові дані для визначення закономірностей і кореляцій, що дає змогу компаніям приймати обґрунтовані рішення із розподілу ресурсів, управління ризиками та стратегічного планування.

Чат-боти та віртуальні асистенти на основі ШІ набувають все більшого розповсюдження в бухгалтерському обліку, забезпечуючи постійну підтримку та консультації як бухгалтерам, так і клієнтам. Такі віртуальні помічники відповідають на запити, надають актуальну інформацію про фінансові операції в режимі реального часу і навіть виконують базові бухгалтерські завдання, такі як створення звітів або оброблення рахунків-фактур. Застосовуючи технології ШІ та МН, бухгалтерські фірми можуть збільшити свою ефективність, підвищити рівень задоволеності клієнтів і випередити конкурентів у сучасному мінливому бізнес-середовищі [4, с. 99].

Розвиток цифрових технологій змінив середовище фінансового аналізу, зробивши поворот у тому, як фахівці інтерпретують, оцінюють і прогнозують фінансові дані.

Ключовим моментом цієї трансформації є поширення аналітичного програмного забезпечення, спеціально розробленого для фінансового аналізу. Ці програми дають аналітикам змогу швидко і всебічно досліджувати величезні масиви даних, що дає змогу їм виокремлювати важливі висновки і приймати обґрунтовані рішення.

Одним з важливих досягнень у фінансовому аналізі є застосування аналітичного програмного забезпечення, яке охоплює низку програм, призначених для полегшення різних аспектів фінансового аналізу. Від електронних таблиць, таких як Microsoft Excel, до спеціалізованих платформ фінансового моделювання, таких як Bloomberg Terminal, ці програми надають аналітикам засоби для проведення складних розрахунків, аналізу сценаріїв і створення складних фінансових моделей. До того ж багато аналітичних програмних пакетів пропонують вбудовані функції для візуалізації даних, що дає змогу аналітикам представляти свої висновки у зрозумілій та переконливій для них формі.

Розповсюдження великих даних мало значний вплив на фінансовий аналіз, відкриваючи нові можливості та виклики для фахівців у цій галузі. Великі дані – це обширні та різноманітні набори даних, отримані з таких джерел, як фінансові транзакції, активність у соціальних мережах та дані із сенсорних пристроїв. Застосовуючи можливості великих даних, фахівці можуть отримати більше інформації про ринкові тенденції, поведінку клієнтів, макроекономічні показники та інші фактори [6, с. 55].

У фінансовому аналізі великі дані дають змогу аналітикам проводити більш комплексне оцінювання ризиків, визначати нові ринкові тенденції та виявляти приховані закономірності й кореляції, які можуть бути невидимими з традиційних наборів даних. До того ж аналітика великих даних може підвищити точність і надійність фінансових прогнозів завдяки включенню ширшого спектра змінних і чинників у прогнозні мо-

делі. Наприклад, аналітики можуть використовувати аналіз настроїв у соціальних мережах, щоб оцінити ринкові тенденції та включити їх у свої прогнози.

Аналітика даних відіграє найважливішу роль у прогнозуванні фінансових показників, забезпечуючи аналітиків інструментами та методами для більш детального прогнозування майбутніх тенденцій та результатів. Аналізуючи історичні дані та виявляючи закономірності, аналітики розробляють прогнозні моделі, які передбачають ключові фінансові показники, як-от доходи, витрати та прибутковість. Ці прогнози мають важливе значення для стратегічного планування, бюджетування і прийняття інвестиційних рішень, даючи організаціям змогу передбачати потенційні ризики та можливості й відповідно розподіляти ресурси [14, с. 36].

Також аналітика даних може допомогти фахівцям визначити провідні індикатори, які можуть сигналізувати про зміни в ринкових умовах або результативності бізнесу. Відстежуючи різноманітні джерела даних у режимі реального часу, аналітики можуть виявити ранні ознаки потенційних ризиків або можливостей, що дає змогу організаціям вживати проактивних заходів для зменшення ризиків або отримання вигоди від нових тенденцій.

Впровадження цифрових технологій у процеси бухгалтерського обліку та фінансового аналізу, без сумніву, принесло значний прогрес та переваги [6, с. 53] (табл. 2).

Проте разом з перевагами з'являється низка викликів та обмежень, які організації мають урахувати, щоб максимально використати потенціал цих технологій.

Однією з основних проблем є витрати, пов'язані з впровадженням та інтеграцією цифрових технологій в наявні бухгалтерські та фінансові системи. Впровадження нового програмного забезпечення, модернізація інфраструктури та навчання персоналу можуть вимагати значних фінансових інвестицій, особливо для малих і середніх підприємств з обмеженими ресурсами. До того ж для забезпечення постійної ефективності та безпеки цифрових систем необхідно враховувати поточні витрати на їх обслуговування та підтримку [10, с. 84].

Ще одним важливим викликом є потреба в надійних заходах кібербезпеки для захисту конфіденційних фінансових даних від кіберзагроз і зломів. З переходом організацій на цифрові платформи для зберігання та оброблення фінансової інформації вони стають все більш вразливими до кібератак, таких як витік даних, програми-вимагачі та фішингові шахрайства. Безпека цифрових систем вимагає постійної пильності, регулярного оновлення програмного забезпечення та навчання співробітників, щоб зменшити ризик порушень.

Швидкі темпи технологічних інновацій ставлять перед бухгалтерами та фінансистами завдання не відставати від цифрових тенденцій і нових технологій, що розвиваються. Фахівці з бухгалтерського обліку та фінансів повинні постійно оновлювати свої навички та знання, щоб ефективно застосовувати нові програмні інструменти, аналітичні методи та стратегії управління даними. Неспроможність адаптуватися до технологічного прогресу може призвести до неефективності, неточностей та втрачених можливостей для організацій.

Таблиця 2 – Виклики впровадження цифрових технологій у бухгалтерському обліку та фінансовому аналізі [8–9] (власна розробка авторів)

Виклик	Його характеристика
Вартість	Впровадження цифрових технологій вимагає суттєвих фінансових інвестицій у програмне забезпечення, модернізацію інфраструктури, навчання та постійне обслуговування, що може бути складним завданням для деяких організацій.
Кібербезпека	Забезпечення безпеки цифрових систем і захист конфіденційних фінансових даних від кіберзагроз, таких як витік даних, програми-вимагачі та фішингові шахрайства, є важливим викликом для організацій.
Технологічна ускладненість	Складність цифрових технологій може створювати проблеми з їх застосуванням для фахівців з бухгалтерського обліку та фінансів, особливо для тих, хто не має достатнього технічного досвіду або не знайомий з новими програмними інструментами.
Швидкі темпи технологічних інновацій	Швидкі темпи технологічних інновацій вимагають від фахівців у сфері бухгалтерського обліку та фінансового аналізу постійно оновлювати свої навички та знання, щоб ефективно застосовувати нові програмні інструменти та аналітичні методи.
Захист даних та відповідність нормативно-правовим вимогам	Дотримання законів та нормативно-правових актів щодо захисту даних, таких як GDPR та Закон Сарбейнса-Окслі, а також вирішення проблем, пов'язаних із конфіденційністю даних, становлять значні виклики для організацій.
Застосування	Надто складні програмні інтерфейси, процеси та технічний термінологічний жаргон можуть перешкоджати впровадженню та застосуванню цифрових інструментів, що призводить до опору та недоволення серед користувачів.

Складність цифрових технологій може створювати проблеми з їх застосуванням для фахівців з бухгалтерського обліку та фінансового аналізу, особливо для тих, хто не має достатнього досвіду в галузі технологій. Надто складні програмні інтерфейси, заплутані процеси та професійний жаргон можуть перешкоджати впровадженню та застосуванню технологій, що призводить до опору та невдоволення серед користувачів. Зручний дизайн і комплексні навчальні програми мають важливе значення для подолання цих бар'єрів і максимізації ефективності цифрових інструментів [12].

Водночас проблеми, пов'язані з конфіденційністю даних, дотриманням нормативних вимог та етичними міркуваннями, створюють значні обмеження для впровадження цифрових технологій у бухгалтерський облік та фінансовий аналіз. Організації мають дотримуватися різних законів і нормативних актів про захист даних, таких як Загальний регламент про захист даних (GDPR) і Закон Сарбейнса-Окслі, щоб захистити конфіденційність і цілісність фінансової інформації. Також актуальними є етичні питання, наприклад, відповідальне застосування алгоритмів ШІ та МН, що потребують особливої уваги для забезпечення прозорості, справедливості та підзвітності у процесах прийняття рішень.

Перспективи застосування цифрових технологій у бухгалтерському обліку та фінансовому аналізі є значними, адже вони відкривають можливості для підвищення ефективності, точності та стратегічного розуміння.

Завдяки автоматизації, доступу до даних у режимі реального часу та розширеній аналітиці організації мають змогу оптимізувати процеси, покращити співпрацю та приймати більш обґрунтовані рішення. Цифрові технології також дають змогу покращити управління ризиками та дотримання нормативно-правових вимог, водночас гарантуючи безпеку даних. З розвитком технологій потенційні переваги цифрової трансформації у цих сферах лише зростатимуть, стимулюючи інновації та формуючи майбутнє фінансового управління та

прийняття рішень.

ВИСНОВКИ

Отже, цифрові технології суттєво змінили сферу бухгалтерського обліку, надаючи бухгалтерам потужні інструменти для зберігання, оброблення та аналізу даних. Хмарні технології повністю змінили спосіб зберігання та доступу до бухгалтерських даних, а інструменти автоматизації спростили рутинні завдання та вивільнили час для стратегічної діяльності. Водночас технології штучного інтелекту та машинного навчання дали бухгалтерам змогу отримувати важливу інформацію з фінансових даних, покращуючи процес прийняття рішень та сприяючи зростанню бізнесу. З розвитком цифрових технологій у майбутньому бухгалтерський облік стане ще більш ефективним, точним та інноваційним.

Цифрові технології повністю трансформували фінансовий аналіз, забезпечивши аналітиків потужними інструментами й методами для більш ефективної інтерпретації, оцінювання та прогнозування фінансових даних. Аналітичне програмне забезпечення дає змогу фахівцям проводити комплексний аналіз і створювати складні моделі, а великі дані відкривають нові можливості для отримання поглибленого розуміння і більш точних прогнозів фінансових процесів. Розвиток цифрових технологій прискорив зміну парадигми фінансового аналізу, забезпечивши фахівців великою кількістю надійних інструментів і методологій для покращеної інтерпретації, оцінки та прогнозування фінансових даних.

Аналітичні програмні пакети дають можливість фахівцям проводити складний аналіз і формулювати складні моделі, а безмежні простори сховищ великих даних відкривають нові шляхи для досягнення ґрунтовного аналізу та підвищення точності прогнозування фінансових процесів. Застосовуючи можливості аналітичного оброблення даних, аналітики отримують конкурентну перевагу в сучасному стрімкому фінансовому середовищі.

Список використаних джерел

1. Бачо Р.Й., Макарович В.К. Компаративний аналіз моделей організації надання послуг з бухгалтерського обліку: аутсорсинг, інсорсинг, косоринг. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2019. № 2 (43). С. 11–16. URL: [https://doi.org/10.26642/pbo-2019-2\(43\)-11-16](https://doi.org/10.26642/pbo-2019-2(43)-11-16)
2. Березівська М.Г. Переваги та недоліки використання Internet of things у бухгалтерському обліку. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2024. № 1 (57). С. 3–11. URL: [https://doi.org/10.26642/pbo-2024-1\(57\)-3-11](https://doi.org/10.26642/pbo-2024-1(57)-3-11)
3. Білоус О.С., Кундеус О.М. Трансформація бухгалтерського обліку в умовах цифрової економіки. *Галицький економічний вісник*. 2023. № 83 (4). С. 56–61. URL: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2023.04.056
4. Жиглей І.В., Лайчук С.М., Поліщук І.Р. Використання інформаційних технологій у бухгалтерському обліку. *Економіка, управління та адміністрування*. 2024. № 1 (107). С. 95–102. URL: [https://doi.org/10.26642/ema-2024-1\(107\)-95-102](https://doi.org/10.26642/ema-2024-1(107)-95-102)
5. Королук Т.М., Співак С.М., Ратинський В.В. Облік в управлінні підприємством в умовах цифрової економіки. *Галицький економічний вісник*. 2023. № 85 (6). С. 88–96. URL: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2023.06.088
6. Макурін А.А. Розвиток бухгалтерського обліку в умовах впровадження сучасних інформаційних технологій. *Облік і фінанси*. 2020. № 87. С. 52–58. URL: [https://doi.org/10.33146/2307-9878-2020-1\(87\)-52-58](https://doi.org/10.33146/2307-9878-2020-1(87)-52-58)
7. Мельниченко С.Г. Аналіз стратегічного менеджменту та його вплив на успішність організацій. *Здобутки економіки: перспективи та інновації*. 2024. № 3. URL: <https://econp.com.ua/index.php/journal/article/view/19/16>
8. Панасюк В., Бурденюк Т., Мужевич Н. Особливості цифрової трансформації обліку. *Галицький економічний вісник*. 2021. № 68 (1). С. 70–76. URL: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2021.01.070
9. Рогова Н. Трансформація політики, інструментів і технологій обліку та оподаткування в умовах цифрової економіки. *Фінансовий простір*. 2020. № 2 (38). С. 103–116. URL: [https://doi.org/0.18371/fp.2\(38\).2020.209296](https://doi.org/0.18371/fp.2(38).2020.209296)
10. Спільник І., Палюх М. Бухгалтерський облік в умовах цифрової економіки. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації*. 2019. № 1-2. С. 83–86.
11. Хомин П., Плига У., Срога А., Була О. Вплив інформаційних технологій на обліково-аналітичну систему суб'єктів господарювання. Соціально-економічні проблеми і держава. 2021. № 2 (25). С. 491–499. DOI: 10.33108/sep2022.02.491
12. Шиш А.М. Хмарні технології у бухгалтерському обліку та фінансовому аналізі в Україні: аналіз відмінностей та стратегії адаптації до місцевого контексту. *Здобутки економіки: перспективи та інновації*. 2024. № 2. URL: <https://doi.org/10.57125/econp.2024.01.29.02>
13. Шмигель О.Є. Модернізація бухгалтерського обліку в контексті сучасного розвитку цифрової економіки. *Інноваційна економіка*. 2023. № 1. С. 94–98. URL: <https://doi.org/10.37332/2309-1533.2023.1.13>
14. Ярошук О., Белова І. Технологія блокчейн в бухгалтерському обліку та аудиті. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації*. 2021. № 1 (3-4). С. 28–44. URL: <https://doi.org/10.35774/ibo2020.03.028>

References

1. Bacho R.Y., Makarovych V.K. Comparative Analysis of Models for Organizing Accounting Services Provision: Outsourcing, Insourcing, Cosourcing. *Problems in the Theory and Methodology of Accounting, Control, and Analysis*. 2019. № 2 (43). pp. 11-16. URL: [https://doi.org/10.26642/pbo-2019-2\(43\)-11-16](https://doi.org/10.26642/pbo-2019-2(43)-11-16) (in Ukrainian).
2. Berezivska M.H. Advantages and Disadvantages of Using the Internet of Things in Accounting. *Problems in the Theory and Methodology of Accounting, Control, and Analysis*. 2024. № 1 (57). pp. 3-11. URL: [https://doi.org/10.26642/pbo-2024-1\(57\)-3-11](https://doi.org/10.26642/pbo-2024-1(57)-3-11) (in Ukrainian).
3. Bilous O.S., Kundeus O.M. The Transformation of Accounting in the Digital Economy Context. *Galician Economic Bulletin*. 2023. № 83 (4). pp. 56-61. URL: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2023.04.056 (in Ukrainian).
4. Zhyhlei I.V., Laichuk S.M., Polishchuk I.R. Utilization of Information Technologies in Accounting. *Economics, Management, and Administration*. 2024. № 1 (107). pp. 95-102. URL: [https://doi.org/10.26642/ema-2024-1\(107\)-95-102](https://doi.org/10.26642/ema-2024-1(107)-95-102) (in Ukrainian).
5. Koroliuk T.M., Spivak S.M., Ratynskiy V.V. Enterprise Management Accounting in the Digital Economy Context. *Galician Economic Bulletin*. 2023. № 85 (6). pp. 88-96. URL: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2023.06.088 (in Ukrainian).
6. Makurin A.A. The Development of Accounting in the Context of Modern Information Technology Implementation. *Accounting and Finance*. 2020. № 87. pp. 52-58. URL: [https://doi.org/10.33146/2307-9878-2020-1\(87\)-52-58](https://doi.org/10.33146/2307-9878-2020-1(87)-52-58) (in Ukrainian).
7. Melnychenko S.H. Strategic Management Analysis and Its Impact on Organizational Success. *Achievements in Economics: Perspectives and Innovations*. 2024. № 3. URL: <https://econp.com.ua/index.php/journal/article/view/19/16> (in Ukrainian).
8. Panasiuk V., Burdeniuk T., Muzhevych N. Features of Digital Transformation in Accounting. *Galician Economic Bulletin*. 2021. № 68 (1). pp. 70-76. URL: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2021.01.070 (in Ukrainian).
9. Rohova N. The Transformation of Accounting and Taxation Policy, Tools, and Technologies in the Digital Economy Context. *Financial Space*. 2020. № 2 (38). pp. 103-116. URL: [https://doi.org/10.18371/fp.2\(38\).2020.209296](https://doi.org/10.18371/fp.2(38).2020.209296) (in Ukrainian).
10. Spilnyk I., Paliukh M. Accounting in the Digital Economy Context. *Institute of Accounting, Control, and Analysis in the Context of Globalization*. 2019. № 1-2. pp. 83-86. (in Ukrainian).
11. Khomyn P., Plyha U., Sroha A., Bula O. The Impact of Information Technologies on the Accounting-Analytical System of Economic Entities. *Socio-Economic Problems and the State*. 2021. № 2 (25). pp. 491-499. URL: <https://doi.org/10.33108/sep2022.02.491> (in Ukrainian).
12. Shysh A.M. Cloud Technologies in Accounting and Financial Analysis in Ukraine: Analysis of Differences and Adaptation Strategies to the Local Context. *Achievements in Economics: Perspectives and Innovations*. 2024. № 2. URL: <https://doi.org/10.57125/econp.2024.01.29.02> (in Ukrainian).
13. Shmyhel O.Ye. Modernization of Accounting in the Context of Contemporary Development of the Digital Economy. *Innovative Economy*. 2023. № 1. pp. 94-98. URL: <https://doi.org/10.37332/2309-1533.2023.1.13> (in Ukrainian).
14. Yaroshchuk O., Belova I. Blockchain Technology in Accounting and Audit. *Institute of Accounting, Control, and Analysis in the Context of Globalization*. 2021. № 1 (3-4). pp. 28-44. URL: <https://doi.org/10.35774/ibo2020.03.028> (in Ukrainian).

Liudmyla NOVICHENKO

PhD in Economics, Associate Professor of department, National Academy of Statistics, Accounting and Audit

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3475-361X>

e-mail: novichenko2104@gmail.com

Yuliia KOVERNINSKA

PhD in Economics, Associate Professor of department, National Academy of Statistics, Accounting and Audit

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3773-1205>

e-mail: JVSyrotiuk@gmail.com

Anatolii SHYSH

PhD in Economics, Associate Professor of department, The National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4417-470X>

e-mail: shish.a.m@nubip.edu.ua

ON THE IMPLEMENTATION OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN ACCOUNTING AND FINANCIAL ANALYSIS

Integration of digital technologies into accounting and financial analysis processes has become a necessity in today's economy. With the rapid growth of data volumes and the complexity of financial transactions, traditional accounting methods are becoming increasingly problematic. The integration of digital technologies offers ways to enhance efficiency, accuracy, and analytical capabilities in accounting and financial analysis.

The purpose of the paper is to analyze the impact of digital tools such as artificial intelligence, machine learning, blockchain, and data analytics on the processes of accounting and financial analysis. It identifies the benefits, challenges, and best practices associated with their implementation.

Based on an analysis of scholarly sources and specific research, this paper reveals significant advantages of implementing digital technologies in accounting and financial analysis. These include automation of routine tasks, real-time data processing, predictive analytics for scenario planning, improvement in fraud detection, and expanded decision-making capabilities.

The results obtained indicate the transformative potential of digital technologies in the field of accounting and financial analysis, capable of effecting a range of revolutionary changes. At the same time, they highlight challenges such as data security issues, skill shortages among professionals, and the need to adapt regulatory frameworks to technological progress.

Cloud technologies have completely changed the way accounting data is stored and accessed, while automation tools have streamlined routine tasks and freed up time for strategic activities. Simultaneously, artificial intelligence and machine learning technologies have enabled accountants to extract crucial information from financial data, enhancing decision-making processes and fostering business growth.

Prospects for further research lie in exploring the scalability and interaction possibilities of digital solutions across various organizational structures, assessing the long-term impact on job roles and qualification requirements, studying the ethical implications of decision-making based on artificial intelligence, and developing frameworks for effective risk management in the digital age.

Keywords: accounting automation, fintech innovations, data analytics, robotic accounting, financial analysis, cloud accounting systems

DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2024.5.11>
УДК 346.9

Сергій Володимирович ЗАВЕРУХА

к.ю.н., доцент кафедри, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-8898-0536>

e-mail: valeriya5@ukr.net

Артем Олександрович БАГІНСЬКИЙ

аспірант, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова; адвокат, арбітражний керуючий

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-4282-8588>

e-mail: bankrutlawyer@gmail.com

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВІДКРИТТЯ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ ПРО НЕПЛАТОСПРОМОЖНІСТЬ БОРЖНИКА – ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ ВІДПОВІДНО ДО КОДЕКСУ УКРАЇНИ З ПРОЦЕДУР БАНКРУТСТВА

У статті проаналізовано теоретичні аспекти та правові норми, що регулюють процедуру відкриття провадження у справах про неплатоспроможність фізичних осіб за Кодексом України з процедур банкрутства. Розглянуто ст. 115 цього Кодексу, яка встановлює підстави для прийняття судом рішення про початок розгляду справи неплатоспроможності, зокрема неспроможність боржника виконувати зобов'язання, відсутність майна для стягнення та інші фактори. Наголошено на важливості правильного застосування норм з урахуванням судової практики та процесуальних нюансів. Стаття корисна для правників, суддів і всіх, хто цікавиться процедурами банкрутства фізичних осіб.

Ключові слова: неплатоспроможність, банкрутство фізичних осіб, конкурсний процес, кредитор, боржник

Із набранням чинності Кодексу України з процедур банкрутства (КУПБ) конкурсний процес в Україні зазнав чималих змін. Проте якщо процедура банкрутства юридичних осіб для українського правозастосування не була новелою (хоча і цей інститут зазнав суттєвих новацій у правовому регулюванні), то впровадження процедури про неплатоспроможність фізичних осіб стало неабияким нововведенням для національного судочинства. До 2019 р. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі – Закон про банкрутство) регулював можливість проходження процедури банкрутства лише для фізичних осіб – підприємців і лише стосовно боргів, що виникли в результаті здійснення підприємницької діяльності (ч. 1 ст. 90 Закону про банкрутство) [2]. Проте такий стан правового регулювання відносин неплатоспроможності фізичної особи не відповідав сучасним викликам перед якими держава опинилася в результаті великої кількості заборгованості фізичних осіб перед фінансовими установами, а також не відповідав найкращій міжнародній практиці.

З часу набрання чинності КУПБ ст. 115, яка встановлює підстави для відкриття провадження у справі про неплатоспроможність, зазнала змін [1]. Так у першій редакції ч. 2 цієї статті передбачала чотири підстави для відкриття провадження у справі:

1. Розмір прострочених зобов'язань боржника перед кредитором (кредиторами) повинен становити не менше 30 розмірів мінімальної заробітної плати.

2. Боржник припинив погашення кредитів чи здійснення інших планових платежів у розмірі більше 50 % місячних платежів за кожним з кредитних та інших зобов'язань упродовж двох місяців.

3. Ухвалено постанову у виконавчому провадженні про відсутність у фізичної особи майна, на яке може бути звернено стягнення.

4. Є інші обставини, які підтверджують, що найближчим часом боржник не зможе виконати грошові

зобов'язання чи здійснювати звичайні поточні платежі (загроза неплатоспроможності) [1].

Натомість Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» № 2971-ІХ від 20.03.2023 р. законодавець виключив підставу за п. 1 ч. 2 ст. 115 (розмір прострочених зобов'язань боржника перед кредитором (кредиторами) повинен становити не менше 30 розмірів мінімальної заробітної плати), а п. 3 виклав у новій редакції, відповідно до якої «у боржника відсутнє майно, на яке може бути звернено стягнення, а здійснені виконавцем відповідно до Закону України «Про виконавче провадження» заходи щодо розшуку такого майна виявилися безрезультатними» [3].

Відповідно станом на квітень 2024 р. КУПБ передбачає три підстави для відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи: боржник припинив погашення кредитів чи здійснення інших планових платежів у розмірі більше 50 % місячних платежів за кожним з кредитних та інших зобов'язань впродовж двох місяців (п. 2 ч. 2 ст. 115); у боржника немає майна, на яке може бути звернено стягнення, а здійснені виконавцем відповідно до Закону України «Про виконавче провадження» заходи з розшуку такого майна виявилися безрезультатними (п. 3 ч. 2 ст. 115), є інші обставини, які підтверджують, що найближчим часом боржник не зможе виконати грошові зобов'язання чи здійснювати звичайні поточні платежі (загроза неплатоспроможності) (п. 4 ч. 2 ст. 115) [1].

Враховуючи, що відповідно до ст. 119 КУПБ підставою для відмови у відкритті провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи є відсутність підстав для відкриття провадження у справі, передбачені ст. 115, важливим є детальне вивчення підстав для відкриття провадження через призму граматичного, логічного та системного способів тлумачення норм ч. 2 ст. 115 КУПБ, а також з огляду на практику їх застосування Верховним судом.

Відповідно до п. 2 ч. 2 ст. 115 КУПБ підставою для

відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи є: боржник припинив погашення кредитів чи здійснення інших планових платежів у розмірі більше 50 % місячних платежів за кожним з кредитних та інших зобов'язань впродовж двох місяців [1].

На нашу думку, вказана норма є найбільш невдалою серед усіх інших, які встановлюють підстави для відкриття провадження у справі про неплатоспроможність. Під час встановлення вказаної норми законодавець, очевидно, мав намір в одному реченні вичерпно навести підставу для відкриття провадження у справі і одночасно зазначити обставини, які є перешкодою для відкриття такого провадження за вказаним пунктом. В результаті сформоване законодавцем речення, в якому міститься норма, є надто складним для його правильного розуміння і, як наслідок, для правильного застосування. В логічному викладенні та структуруванні юридичного тексту важливими є ясність, точність і недвозначність формулювань. Вживання слова «чи» між фразами «припинив погашення кредитів» та «здійснення інших планових платежів» може сприйматися як вказівка на альтернативність ситуацій, хоча в контексті КУПБ, судячи з усього, мається на увазі, що обидві ситуації (кредити та інші платежі) можуть слугувати підставою одночасно. Фраза «за кожним з кредитних та інших зобов'язань» могла б бути більш точною. Чи встановлює норма, що поріг 50 % має бути перевищений за кожним окремим зобов'язанням або загальною сумою за всіма зобов'язаннями? Норма відповіді не містить, що часто у судовій практиці є підґрунтям для різного її застосування.

У доказуванні вказана норма також є невинуватою складною для боржника. Так, доказування відсутності платежів стосовно власних грошових зобов'язань може підтверджуватись лише «негативними доказами», що покладає на боржника невинуватий тягар доказування. Доказування негативних фактів (тобто доказування того, що щось не сталося або його немає) є більш складним, і такі аргументи вимагають від боржника демонстрації відсутності доказів сплати за черговими платежами. Якщо факт сплати платежів за грошовими зобов'язаннями може бути підтверджений первинними бухгалтерськими документами, то факт відсутності таких сплат такими документами підтверджуватись не може, адже вони формуються під час здійснення господарської (фінансової) операції. Відтак, єдиним належним та допустимим доказом відсутності сплати чергових платежів є письмові довідки та відповіді від кредиторів, претензії тощо, яких часто у боржника може не бути. А на їх збирання може бути витрачений невинувато значний час. Так, часто на практиці зустрічаються випадки, коли боржник звертається з письмовим зверненням до кредитора про надання довідки про дати здійснених ним платежів та стан заборгованості, а кредитор надає відповідь через значний час, в якій міститься інформація лише про стан заборгованості, а про стан платежів інформації не надає. В інших випадках кредитори взагалі відмовляють у наданні інформації, посилаючись та банківську таємницю або просто ігнорують звернення боржника.

Натомість у процедурах банкрутства у господарського суду є ширші повноваження на відміну від справ позовного провадження. Так, відповідно до ч. 2 ст. 117 КУПБ ухвалою про прийняття до розгляду заяви

боржника про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність суд має право вирішити питання про зобов'язання заявника, боржника та інших осіб подати до суду додаткові відомості, необхідні для вирішення питання про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність. [1] Верховний суд послідовно наголошує на концепції «активної процесуальної позиції суду» у справах про банкрутство, відповідно до якої суд зобов'язаний повно, всебічно та об'єктивно з'ясувати обставини, які підлягають встановленню, не обмежуючись поданими сторонами доказами та поясненнями [4]. Відтак, на нашу думку, суд першої інстанції не вправі відмовити у відкритті провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи з підстав п. 2 ч. 2 ст. 115 КУПБ, ґрунтуючись лише на недоведеності боржником обставин стосовно нездійснення ним чергових платежів за кредитами чи іншими зобов'язаннями протягом останніх двох місяців, не здійснивши повної перевірки таких обставин шляхом зобов'язання кредиторів повідомити суду про стан розрахунків боржником перед ними. На користь такої позиції свідчить і формулювання підстави для відмови у відкритті провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи, яка наведена у п. 1 ч. 4 ст. 119 КУПБ – «*відсутні підстави для відкриття провадження у справі про неплатоспроможність;*» [1]. Згадана норма не містить твердження «*боржником не доведена наявність підстав для відкриття провадження у справі;*», а натомість вона зобов'язує об'єктивно та всебічно встановити наявність підстав для відкриття провадження у справі і лише після встановлення зворотного господарський суд зобов'язаний відмовити у відкритті провадження у справі. Водночас таке розуміння нами норм права не має бути підґрунтям для пасивної процесуальної позиції боржника, відповідно до якої боржник не повинен надати суду докази на наявність обставин, на які він посилається, а поклататись на суд, який збере такі докази замість боржника. Обов'язок стосовно доказування у нього наявний відповідно до ч. 2 ст. 116 КУПБ, за змістом якої боржник має детально викласти обставини, які стали підставою для звернення до суду і надати відповідні докази [1]. У суду, на нашу думку, є субсидіарний обов'язок у встановленні підстав для відкриття провадження у справі. Тобто активна процесуальна позиція суду на цьому етапі покликана допомогти боржнику, який добросовісно здійснює свої процесуальні права та сумлінно виконує свої процесуальні обов'язки у встановленні обставин, які є підставою для відкриття провадження у справі про неплатоспроможність.

Наступна підстава для відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи передбачена п. 3 ч. 2 ст. 115 КУПБ: «*у боржника відсутнє майно, на яке може бути звернено стягнення, а здійснені виконавцем відповідно до Закону України «Про виконавче провадження» заходи щодо розшуку такого майна виявилися безрезультатними*». Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 37 Закону України «Про виконавче провадження» Виконавчий документ повертається стягувачу, якщо у боржника відсутнє майно, на яке може бути звернено стягнення, а здійснені виконавцем відповідно до цього Закону заходи з розшуку такого майна виявилися безрезультатними. Водночас відповідно до ч. 3 цієї ж статті у цьому разі накладений виконавцем арешт

не знімається і відповідно стягувач вправі негайно повторно подати виконавчий документ до виконання [5]. А відтак, повернення виконавчого документу стягувачу з підстав п. 2 ч. 1 ст. 37 Закону про виконавче провадження не є фінансовою реабілітацією для боржника і не вирішує проблему з боргом. Натомість законодавець для боржника передбачив «спрощений» порядок входу у процедуру неплатоспроможності за наявності постанови виконавця про повернення виконавчого документа стягувачеві із зазначених підстав. Предметом доказування боржника під час вирішення питання про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність з підстав передбачених п. 3 ч. 2 ст. 115 КУПБ є лише наявність чинної постанови виконавця про повернення виконавчого документу стягувачу в порядку п. 2 ч. 1 ст. 37 Закону про виконавче провадження.

Водночас навіть у такій достатньо чіткій нормі є теоретична проблема її застосування тоді, коли стягувач повторно звернувся з виконавчим документом до виконавця і той розпочав виконавчі дії, і в результаті таких дій виконавець виявив майно у боржника у вигляді індивідуально визначеного майна або у вигляді заробітної плати, на частину якої він розпочав стягнення.

На нашу думку, зазначені обставини не можуть бути перешкодою для відкриття провадження у справі про неплатоспроможність з підстав п. 3 ч. 2 ст. 115 КУПБ, адже постанова виконавця про повернення виконавчого документа стягувачу є чинною і її дія не скасовується новою постановою про відкриття виконавчого провадження. До того ж будь-яке виявлене майно боржника в подальшому може бути включене до ліквідаційної маси боржника і за рахунок нього можуть бути задоволені вимоги кредиторів. Ба більше в межах процедури про неплатоспроможність фізичної особи у кредитора з'являються додаткові можливості стосовно розшуку майна боржника, як-от визнання недійсними фраздаторських правочинів, дослідження поведінки боржника з позиції його добросовісності тощо. На користь такої позиції свідчить і правова позиція Верховного суду яка викладена у Постанові від 29.07.2021 р. у справі № 909/1028/20, відповідно до якої наявність у боржника активів та відкритих стосовно нього виконавчих проваджень не належить до вичерпного переліку підстав для відмови у відкритті провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи [6].

Остання підстава для відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи, яка формально визначена у п. 4 ч. 2 ст. 115 КУПБ, встановлює, що у боржника є інші обставини, які підтверджують, що найближчим часом боржник не зможе виконати грошові зобов'язання чи здійснювати звичайні поточні платежі (загроза неплатоспроможності) [1].

Вказана підстава для звернення до господарського суду із заявою про неплатоспроможність боржника є найбільш широко застосовна у судовій практиці і яка, на нашу думку, найбільш дискусійна в її правильному розумінні та застосуванні.

Для правильного розуміння зазначеної норми слід звернути увагу на лексичне значення ключових слів:

– «інші обставини»: вказує на наявність додаткових факторів, незазначених у КУПБ, які можуть вплинути на фінансовий стан особи;

– «підтверджують»: вимагає від боржника подання

доказів того, що прогнози боржника про неможливість виплат є обґрунтованими;

– «найближчим часом не зможе виконати грошові зобов'язання»: фраза вказує, що у межах короткого проміжку часу боржник не зможе здійснити виконання грошового зобов'язання; зазначене необхідно тлумачити у взаємозв'язку із фразою «здійснювати звичайні поточні платежі», що означає, що боржник передбачає, що черговий або найближчий платіж здійснити не зможе.

І, на нашу думку, найбільш ключовий вираз «загроза неплатоспроможності» вказує на ризик нездатності боржника в майбутньому взагалі обслуговувати власні грошові зобов'язання.

За сутнісним змістом і за обсягом засобів доказування обставин, які підлягають встановленню в межах цієї підстави, зазначена норма надає боржнику широкі можливості для доказування перед судом обставин загрози неплатоспроможності. Відповідно до ст. 1 КУПБ неплатоспроможність – неспроможність боржника (іншого ніж страховик або кредитна спілка) виконати після настання встановленого строку грошові зобов'язання перед кредиторами не інакше, як через застосування процедур, передбачених КУПБ. Загрозою неплатоспроможності КУПБ визначає такий стан боржника, відповідно до якого, якщо задоволення вимог одного або кількох кредиторів призведе до неможливості виконання грошових зобов'язань боржника в повному обсязі перед іншими кредиторами (загроза неплатоспроможності), (ч. 6 ст. 34 КУПБ) [1]. Таке тлумачення загрози неплатоспроможності міститься у нормі, яка встановлює обов'язок для органів управління боржника звернутись до суду із заявою про банкрутство боржника-юридичної особи. Проте зазначену норму сповна може бути застосовано і до справ про неплатоспроможність фізичних осіб з огляду на приписи ст. 113 КУПБ, в якій встановлено, що процедури про неплатоспроможність фізичних осіб здійснюються за правилами справ про банкрутство юридичних осіб, з урахуванням особливостей встановлених кн. 4 КУПБ [1].

Натомість варто звернути увагу на сформовану правову позицію Верховного суду, яка наведена у Постанові від 26.05.2022 р. у справі № 922/1426/21, відповідно до якої на стадії підготовчого засідання формально не перевіряються ознаки неплатоспроможності боржника, а оцінка реального стану платоспроможності боржника фактично надається судом за наслідком відкриття провадження у справі про неплатоспроможність, введення процедури реструктуризації боргів боржника, звернення кредиторів до суду з заявами про визнання грошових вимог до боржника, їх розгляду судом, розгляду звіту про результати перевірки декларації боржника, оцінки доказів наданих на підтвердження фінансово-майнового стану боржника [7]. З такою правовою позицією Верховного суду варто погодитись, хоча, на нашу думку, вона не сповна відповідає букві закону, але точно спрямована на досягнення мети процедури про неплатоспроможність. Хоча, як зазначалось вище, п. 4 ч. 2 ст. 115 КУПБ визначає як підставу для відкриття провадження саме наявності загрози неплатоспроможності боржника, але дійсно на підготовчому засіданні суд не має жодних процесуальних інструментів та фактичних даних здійснити вичерпний висновок про реальний фінансовий стан боржника, адже він ще не був предметом

дослідження судом та керуючим реструктуризацією. Крім того, боржник, звертаючись до суду, вказує власну заборгованість лише перед відомими йому кредиторами, а суми заборгованості вказується боржником з огляду на суми, які кредитори від цього боржника вимагають. Проте ані керуючий реструктуризацією, ані суд не робили висновки про законність таких вимог, адже такі кредитори ще не звертались з власними грошовими вимогами до боржника в межах справи про банкрутство.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи наведене, варто зауважити, що стадія підготовчого провадження, під час якого господарський суд перевіряє наявність підстав для відкриття

провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи, покликана встановити більш високий поріг доступу до суду боржнику порівняно і позовним провадженням. Проте також метою підготовчого засідання господарського суду, на нашу думку, є здебільшого допомогти добросовісному боржнику надати суду найбільш повну інформацію про свій майновий стан, стан кредиторської заборгованості та в узагальнюючих ознаках продемонструвати господарському суду, що боржник не в змозі виконати власні грошові зобов'язання перед кредиторами, крім як через застосування судових процедур, передбачених Кодексом України з процедур банкрутства.

Список використаних джерел

1. Кодекс України з процедур банкрутства: Кодекс України від 18.10.2018 р. № 2597-VIII: станом на 8 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text>
2. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14.05.1992 р. № 2343-XII: станом на 21 жовт. 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-12#Text>
3. Про Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України": Лист Вищ. госп. суду України від 06.04.2005 р. № 01-8/575. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_575600-05#Text
4. Постанова КГС ВС від 24.11.2022 у справі № 908/3334/21 (№ в ЄДРСР 107768287). URL: <https://precedent.ua/107768287>
5. Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII : станом на 27 квіт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>
6. Постанова КГС ВС від 29.07.2021 у справі № 909/1028/20 (№ в ЄДРСР 98812420). URL: <https://precedent.ua/98812420>
7. Постанова КГС ВС від 26.05.2022 у справі № 922/1426/21 (№ в ЄДРСР 104987446). URL: <https://precedent.ua/104987446>

References

1. Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures: Code of Ukraine from 18.10.2018 No. 2597-VIII: as of March 8, 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text> (in Ukrainian).
2. On Restoring the Solvency of a Debtor or Declaring Him Bankrupt: Law of Ukraine from 14.05.1992 No. 2343-XII: as of October 21, 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-12#Text> (in Ukrainian).
3. On the Law of Ukraine "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine": Letter of the Higher Economic Court of Ukraine from 06.04.2005 No. 01-8/575. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_575600-05#Text (in Ukrainian).
4. Resolution of the Commercial Cassation Court of the Supreme Court from 24.11.2022 in case No. 908/3334/21 (No. in the Unified State Register of Court Decisions 107768287). URL: <https://precedent.ua/107768287> (in Ukrainian).
5. On Enforcement Proceedings: Law of Ukraine from 02.06.2016 No. 1404-VIII: as of April 27, 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text> (in Ukrainian).
6. Resolution of the Commercial Cassation Court of the Supreme Court from 29.07.2021 in case No. 909/1028/20 (No. in the Unified State Register of Court Decisions 98812420). URL: <https://precedent.ua/98812420> (in Ukrainian).
7. Resolution of the Commercial Cassation Court of the Supreme Court from 26.05.2022 in case No. 922/1426/21 (No. in the Unified State Register of Court Decisions 104987446). URL: <https://precedent.ua/104987446> (in Ukrainian).

Serhii ZAVERUKHA

PhD in Legal Sciences, Associate Professor of department, Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-8898-0536>

e-mail: valeriya5@ukr.net

Artem BAHINSKYI

postgraduate student, Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law; lawyer, arbitration manager

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-4282-8588>

e-mail: bankrutlawyer@gmail.com

THEORETICAL ASPECTS OF OPENING PROCEEDINGS IN THE CASE OF INSOLVENCY OF A DEBTOR - A NATURAL PERSON IN ACCORDANCE WITH THE CODE OF UKRAINE ON BANKRUPTCY PROCEDURES

The paper analyzes the theoretical aspects and legal norms regulating the procedure for initiating proceedings in cases of personal insolvency according to the Bankruptcy Procedures Code of Ukraine. It provides an in-depth analysis of Article 115 of the Code, which establishes the grounds for the court to decide to start examining a case of insolvency. This includes examining the debtor's inability to fulfill obligations to creditors, the absence of assets that can be subjected to enforcement, and other factors affecting the debtor's financial state. The paper delves into the legal intricacies and conditions under which a court can declare an individual insolvent, highlighting the critical importance of these conditions in protecting both the debtor and the creditors.

Special attention is given to the importance of a detailed understanding and proper application of each norm, considering judicial practice and procedural nuances that can significantly affect the effectiveness and fairness of bankruptcy proceedings. The paper underscores the necessity for legal practitioners to be well-versed in these norms to navigate the complexities of insolvency cases effectively. It discusses how minor procedural missteps or misunderstandings of the law can lead to significant delays or even unjust outcomes, emphasizing the need for precision and thoroughness in legal proceedings.

The role of the court is critically examined, particularly in ensuring an objective examination of the case circumstances. The court's duty is not limited to the evidence presented by the parties; it must also consider all relevant circumstances that might affect the case outcome. The paper highlights the court's subsidiary duty to assist the debtor in establishing the necessary circumstances for initiating proceedings, which is essential for ensuring that justice is served and that the debtor's rights are protected throughout the process.

Furthermore, the paper discusses the broader implications of these legal norms and practices on the financial system and society. It considers how effective bankruptcy procedures can contribute to economic stability by providing a structured method for resolving insolvency issues. This, in turn, can encourage responsible lending and borrowing practices, as all parties have a clear understanding of the legal recourse available in cases of financial distress.

This paper is particularly beneficial for lawyers, judges, and anyone interested in personal bankruptcy procedures, as it provides a comprehensive understanding of the procedural requirements and approaches used in Ukrainian legal practice. By offering detailed insights into the legal framework and practical applications of the Bankruptcy Procedures Code, it serves as a valuable resource for those involved in or studying insolvency law, helping to ensure that personal bankruptcy cases are handled with the highest standards of fairness and efficiency.

Keywords: *insolvency, personal bankruptcy, bankruptcy proceedings, creditor, debtor*

DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2024.5.12>

УДК 330.34: 338.48:640:642

Катерина Миколаївна ЖИЛЕНКО

д.е.н., професор, зав. кафедри, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3942-9467>

e-mail: zhilenkok@ukr.net

Тетяна Сергіївна ЯРОВЕНКО

д.е.н., доцент, професор кафедри, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4665-6502>

e-mail: tsyarovenko@ukr.net

Алла Василівна СТАВИЦЬКА

к.е.н., доцент кафедри, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0077-4415>

e-mail: allastav@ukr.net

Алла Олександрівна САМОЙЛЕНКО

к.е.н., доцент кафедри, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9696-985X>

e-mail: samoilenko.alla.o@gmail.com

ОСНОВНІ АСПЕКТИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ ТА ТУРИЗМУ

У статті розглянуто основні аспекти розвитку сфери гостинності, які розкривають потенціал її розвитку. Досліджено динаміку міжнародних прибуттів за 2005-2023 рр та рівня доходу ринку подорожей і туризму в Європі з 2018 р. (з його прогнозом до 2028 р.). Встановлено, що відбувається зростання кількості прибуттів у всіх регіонах світу, а головним туристичним напрямком залишається Європа. Зазначено, що попри відновлення, рівень прибуттів залишається нижчим, ніж до пандемії (за винятком Близького Сходу). Встановлено, що ключовими тенденціями сфери гостинності є цифрова трансформація; акцент на харчовій безпеці; розширення гастрономічного досвіду; гнучкість та персоналізація; екологізація; сталість та досвід. Підкреслено, що вони мають великий потенціал подальшого розвитку та вдосконалення.

Ключові слова: сталий розвиток, готельно-ресторанний бізнес, туризм, тенденції

ВСТУП

Готельно-ресторанна галузь є важливим сегментом глобальної туристичної індустрії. Інтеграція аспектів сталого розвитку у концепції готельно-ресторанного бізнесу сприяє формуванню сталого та екологічно свідомого споживання.

Сучасний стан готельно-ресторанного бізнесу обумовлено кризовими явищами, несприятливими економічними та політичними умовами, а також наслідками пандемічних обмежень та військової агресії. За даними дослідження С.Е. Баженової, Ю.Ю. Пологовської та І.Г. Канцур у 2020 р. відбулося погіршення фінансових показників готельно-ресторанних підприємств: зросла кількість збиткових суб'єктів господарювання, зменшилася рентабельність діяльності та рівень прибутку [1]. Початок 2022 р. ще більше ускладнив ситуацію, оскільки під впливом військової агресії бізнес майже припинив ефективне функціонування. Для подолання кризи та забезпечення стійкості необхідно впроваджувати заходи з підтримки та стимулювання галузі гостинності, реалізовувати програми інвестиційної підтримки, сприяти розвитку інновацій та підтримці підприємницької активності [1]. Також важливим є застосування міжнародного досвіду та ресурсів для підтримки готельно-ресторанного сектора, а також здійснення реформ для створення більш сприятливого інвестиційного клімату.

М. Маклін досліджує фундаментальні концепції сталого управління у галузі гостинності, виявляє важливість екологічних практик подорожей і продовольчої безпеки [2]. Крім того, автор аналізує та надає розгорнуту характеристику моделі поведінки споживачів, під-

креслює обов'язки, покладені на персонал у сфері гостинності та туризму. Автор акцентує увагу на критичній потребі у впровадженні принципів сталого розвитку у секторах гостинності та туризму, що обумовлює необхідність зміни парадигми в цих галузевих практиках, включаючи управління ресурсами, зменшення відходів і залучення громади [2].

МЕТА статті – дослідження основних напрямів розвитку готельно-ресторанного бізнесу та туризму в контексті сталого розвитку, що передбачає вивчення сучасних тенденцій, проблем та можливостей, які впливають на ефективність функціонування даних галузей.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічну основу дослідження складають методи наукового пізнання: аналітичний, функціональний й статистичний аналіз, методи індукції та синтезу.

РЕЗУЛЬТАТИ

Адаптація до нових реалій вибудовується за двома основними напрямками: ресторани впроваджують суворі стандарти безпеки та санітарії, щоб гарантувати захист клієнтів і персоналу; більше уваги приділяється гібридним моделям обслуговування (таким як доставка їжі та он-лайн-замовлення), щоб задовольнити мінливі потреби споживачів.

Готельно-ресторанний бізнес нерозривно пов'язано з туризмом. Стосовно глобального ландшафту міжнародного туризму, – 2023 р. свідчить про певне відновлення довіри до подорожей після важких часів. Зростання кількості прибуттів у всіх регіонах є позитивним сиг-

налом для туристичної індустрії. Однак важливо відзначити, що попри це відновлення, рівень прибуттів залишається нижчим, ніж до пандемії. Винятком є Близький Схід, що може бути пов'язано з унікальними факторами, які сприяють туристичній активності у цьому регіоні (рис. 1). Близький Схід виділяється як виняток, демонструючи стійкість і потенційно вигравши від конкретних факторів, які стимулювали в'їзний туризм у регіоні.

У 2023 р. Європа стала лідером, повідомивши про найбільшу кількість в'їзних мандрівників за весь період.

У Європі зафіксовано приголомшливі 700 млн прибуттів, що підкреслює її незмінну популярність як головного туристичного напрямку. Варто зазначити, що відновлення міжнародного туризму відображає ширші глобальні зусилля з подолання безпрецедентних викликів, спричинених пандемією COVID-19.

Прогнозується, що дохід у всіх сегментах значно зросте, що вказує на позитивну траєкторію на ринку подорожей і туризму. Дані про доходи ринку подорожей і туризму в Європі з 2018 до 2028 рр. вказують на стійку позитивну тенденцію в усіх його сегментах (рис. 2).

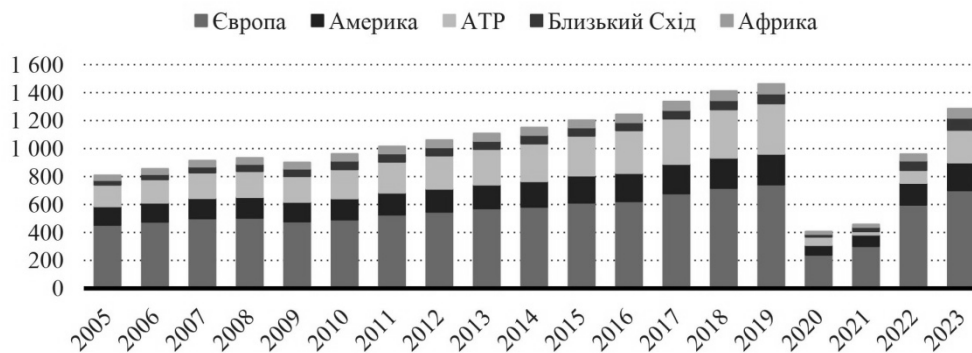

Рис. 1. Динаміка міжнародних прибуттів за 2005-2023 рр., млн осіб [3-5]

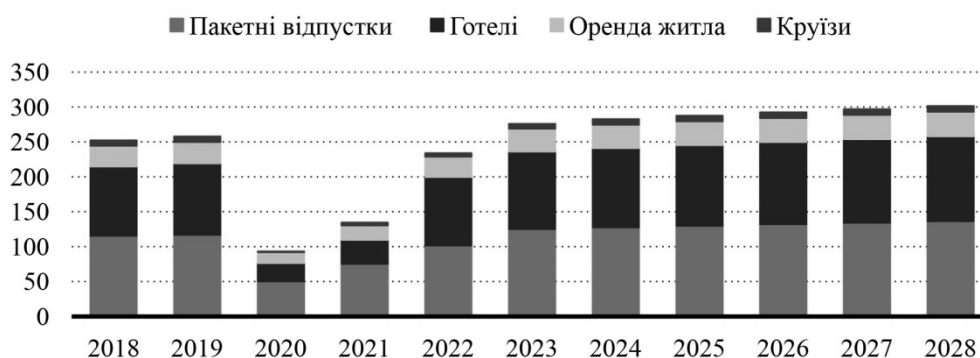

Рис. 2. Динаміка рівня доходу ринку подорожей і туризму в Європі з 2018 до 2028 рр., в млрд дол. США [4, 5]

Результати (рис. 2) свідчать, що до кінця періоду прогнозування кожен сегмент досягає свого максимального значення, яке відображає зростання та потенційну прибутковість у галузі подорожей і туризму. Готелі також демонструють стабільне нарощення доходів з 99,23 млрд дол. США (2018 р.) до 121,57 млрд дол. США (2028 р.). Отже, готельно-ресторанний та туристичний ринок у регіоні переживає стабільний розвиток.

Готельно-ресторанний бізнес трансформується, адаптуючись до нових вимог ринку та сучасних тенденцій, які відображають не лише технологічний прогрес, а й глибокі зміни у цінностях споживачів. Такі зміни вимагають врахування принципів сталого розвитку та персоналізації надання послуг. Ключовими тенденціями, які визначають нову реальність гостинності, є: цифрова трансформація; акцент на харчовій безпеці; розширення гастрономічного досвіду; гнучкість та персоналізація; екологізація; сталість та досвід.

Сутність цифрової трансформації полягає в тому, що сучасні гості очікують безперервного, швидкого і зручного обслуговування. Технології, такі як мобільні додатки для бронювання та он-лайн-чати для комунікації, відіграють нині ключову роль. Готелі та ресторани впроваджують інтерактивні рішення, що забезпе-

чують персоналізоване обслуговування та безконтактність. Це не просто інновації або впровадження цифрових інструментів, а й глибокі та стратегічні зміни в усіх аспектах діяльності.

Харчова безпека та якість продуктів в умовах зростаючої освіченості споживачів та посилення уваги до здоров'я стали основними питаннями сучасної гостинності. Така тенденція розкривається через впровадження стандартів харчової безпеки та розроблення інноваційних технологій у гастрономічному секторі. На сучасному етапі спостерігається тенденція до активного використання органічних та місцевих інгредієнтів у гастрономічних закладах, що не лише сприяє формуванню сталості середовища та підтримці місцевих фермерів, але й гарантує споживачам якісні та свіжі продукти. Ресторани та кухні акцентують увагу на виборі продуктів, що піддаються мінімальному обробленню, зберіганню без використання штучних добавок та хімічних речовин. Захист споживачів від потенційно небезпечних продуктів та алергенів стає пріоритетом. Застосування таких стандартів, як НАССР (Hazard Analysis and Critical Control Points) дає змогу визначити та контролювати критичні етапи виробництва та обслуговування, забезпечуючи безпеку для кожної страви.

Впровадження новітніх технічних рішень (таких як RFID-мітки для відстеження походження продуктів, сенсори для визначення ступеня свіжості, а також застосування блокчейн-технології для прозорості ланцюга постачання), сприяють гарантії якості та безпеки продуктів.

Сучасні споживачі спрямовують свою увагу на джерело походження продуктів, умови вирощування та оброблення. В цьому контексті гастрономічні заклади активно діляться інформацією про своїх постачальників, методи вирощування та готування, щоб забезпечити прозорість та довіру споживачів. В результаті гастрономічний світ не тільки вдосконалює смак та насолоду, але й визначає нові стандарти якості та безпеки для задоволення вишуканих смаків своїх клієнтів.

Сучасний готельно-ресторанний бізнес переживає період трансформації, де вирізняється особливий акцент на індивідуальний підхід до гостей. Готелі та ресторани пропонують гнучкі тарифи, персоналізовані пакети та послуги. Автоматизовані системи аналізу даних допомагають вивчати вподобання гостей та пристосувати обслуговування.

Готелі впроваджують енергоефективність, застосовуючи відновлювальні джерела енергії та управляючи відходами. Багато країн та регіонів впроваджують суворі екологічні стандарти та законодавство, що зобов'язує підприємства дотримуватися екологічної відповідальності. Інновації у сфері виробництва, упаковки та транспортування можуть покращити якість продуктів та зменшити екологічний слід.

Концепція сталого розвитку відображається не лише в екологічних практиках, а й в соціальній відповідальності та стосунках зі спільнотою. Готелі та ресторани активно взаємодіють з місцевими ініціативами та сприяють розвитку локальних галузей. Готельно-ресторанний бізнес взаємодіє з місцевими благодійними та соціальними організаціями задля підтримки освіти, охорони здоров'я, розвитку місцевої інфраструктури та інших ініціатив, спрямованих на поліпшення якості життя у регіоні.

Готелі та ресторани, взаємодіючи з місцевими ініціативами, не лише сприяють розвитку локальних галузей, але й стають центром для сталого розвитку та культурного обміну. Забезпечення персоналізованого обслуговування, заснованого на унікальних особливостях регіону, привертає гостей, які шукають автентичність та взаємодію з місцевим середовищем.

ВИСНОВКИ

Вищезазначені ключові тенденції мають великий потенціал для розвитку та вдосконалення готельно-ресторанного бізнесу та туризму, сприяючи підвищенню рівня якості обслуговування та задоволенню потреб споживачів. Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі можуть включати питання вдосконалення технологій (зокрема, RFID-мітки, сенсори, блокчейн тощо) для забезпечення прозорості ланцюга, відстеження походження продуктів, визначення їх ступеня свіжості та раціоналізації постачання, а також визначення оптимальних стратегій обслуговування.

Список використаних джерел

1. Баженова С.Е., Пологовська Ю.Ю., Канцур І.Г. Розвиток готельно-ресторанного бізнесу в умовах сьогодення. *Економіка та суспільство*. 2022. №38. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-22>
2. MacLean M. *Sustainable Hospitality and Tourism Management*. Society Publishing, 2019. URL: <http://surl.li/tkjqh>
3. Statistics of tourism. UN Tourism. URL: <https://www.unwto.org>
4. Travel, Tourism & Hospitality. Statista URL: <https://www.statista.com/>
5. Mobility Market Insights. Statista URL: <https://www.statista.com/study/40459/mobility-services-report/>

References

1. Bazhenova S.E., Polohovska Yu.Yu., Kantsur I. H. Development of the hotel and restaurant business in today's conditions. *Economy and society*. 2022. №38. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-22> (in Ukrainian).
2. MacLean M. *Sustainable Hospitality and Tourism Management*. Society Publishing, 2019. URL: <http://surl.li/tkjqh>
3. Statistics of tourism. UN Tourism. URL: <https://www.unwto.org>
4. Travel, Tourism & Hospitality. Statista URL: <https://www.statista.com/>
5. Mobility Market Insights. Statista URL: <https://www.statista.com/study/40459/mobility-services-report/>

Kateryna ZHYLENKO

Doctor of Economics, Professor, Head of department, Oles Honchar Dnipro National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3942-9467>

e-mail: zhilenkok@ukr.net

Tetiana YAROVENKO

Doctor of Economics, Associate Professor, Professor of department, Oles Honchar Dnipro National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4665-6502>

e-mail: tsyarovenko@ukr.net

Alla STAVYTSKA

PhD in Economics, Associate Professor of department, Oles Honchar Dnipro National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0077-4415>

e-mail: allstav@ukr.net

Alla SAMOILENKO

PhD in Economics, Associate Professor of department, Oles Honchar Dnipro National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9696-985X>

e-mail: samoilenko.alla.o@gmail.com

MAIN ASPECTS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE HOTEL AND RESTAURANT BUSINESS AND TOURISM

Introduction. The integration of tourism and the hotel and restaurant business has been contributing to increasing the level of efficiency of management and operation, optimization of resource costs, and improvement of the level of efficiency of greening. Sustainable management is designed to address the environmental challenges faced by two of the world's fastest growing industries: hospitality and tourism.

The purpose of the paper is to study the main areas of development of the hotel and restaurant business and tourism in the context of sustainable development, which involves the study of modern trends, problems and opportunities that affect the effectiveness of the functioning of these industries.

Results. The paper has considered the main aspects of the development of the field of hospitality, which allows us to reveal the potential of its development and improvement. The dynamics of international incomes for 2005-2023, the level of income of the travel and tourism market in Europe from 2018 with its forecast until 2028 were studied. It was established that what is happening is: restoration of consumer confidence in travel; growth in the number of incomes in all regions of the world; the main tourist destination is Europe. It is predicted that income in all segments of the tourism market will increase significantly, so the hotel and restaurant market will also undergo stable development. It is noted that despite the recovery, the level of income remains lower than before the pandemic (with the exception of the Middle East). It has been established that the key trends that determine the new reality of the hospitality sector are: digital transformation; emphasis on food safety; expansion of gastronomic experience; flexibility and personalization; environmentalization; stability and experience.

Conclusion. The conclusions have emphasized that the above-mentioned key trends have great potential for further development and improvement, contributing to increasing the level of service quality and meeting the needs of consumers of the hotel, restaurant and tourism business. As prospects for further research in this direction, the issue of improving technologies, which will contribute to the formation of sustainable and ecologically conscious consumption of resources, has been identified.

Keywords: sustainable development, hotel and restaurant business, tourism, trends

DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2024.5.13>
УДК 341.213.5(061.1CC)

Діана Вікторівна БОНДАРЕНКО

студентка, Національний Юридичний Університет ім. Ярослава Мудрого
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-9722-6082>
e-mail: dianamusic214@gmail.com

Аліна Сергіївна РУЧКО

студентка, Національний Юридичний Університет ім. Ярослава Мудрого
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-6736-0739>
e-mail: alina.ruchko2004@gmail.com

Марія Сергіївна САВЧУК

студентка, Національний Юридичний Університет ім. Ярослава Мудрого
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-1225-8963>
e-mail: mashasav1522@gmail.com

ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ У ПРАКТИЦІ СУДУ ЄС

Висвітлено питання реалізації механізмів захисту прав споживачів на двох ієрархічно підпорядкованих рівнях – міжнародному та національному. Помічено, що для європейської політики довіра споживача до ринку є ключовою, а тому система повинна мати достатній спектр дієвих інструментів для їхнього запобігання. На основі проаналізованих справ, які ілюструють належне забезпечення захисту прав споживачів на рівні Суду ЄС, подано уявлення про відповідність закріплення норм вимогам сучасності.

Ключові слова: захист прав споживачів, право Європейського Союзу, компетенція ЄС, Суд Справедливості, споживач, виробник

ВСТУП

Захист прав споживачів є складником захисту прав людини. Виходячи з правил споживчого ринку, споживач є головним суб'єктом. На додаток до цього Хартія ЄС з основоположних прав встановлює, що політики ЄС мають забезпечувати високий рівень захисту прав споживачів (ст. 38). Однак зазначена сфера належить до спільної компетенції ЄС та його держав-членів, тому вплив ЄС на регулювання процесів стосовно захисту прав споживачів є обмеженим. Водночас неможна говорити, про відсутність механізмів, за допомогою яких ЄС зможе здійснювати вплив на правозастосовну діяльність у сфері захисту прав споживачів. Важливе значення у цьому контексті відводиться Суду ЄС, який уповноважений вирішувати окремі категорії спорів, визначені установчими договорами ЄС, та надавати висновки за преюдиціальними запитами стосовно чинності та правильного застосування норм права ЄС. Відтак, подолання мінливої практики у застосуванні правил із захисту прав споживачів на національному рівні проводиться Судом ЄС, який забезпечує формування єдиних підходів.

МЕТА дослідження – аналіз підходів Суду ЄС стосовно застосування *acquis* ЄС у сфері захисту прав споживачів для забезпечення єдиних підходів до застосування відповідних норм у державах-членах ЄС. Для цього необхідно виконати такі завдання: визначити законодавче регулювання європейської споживчої політики, її основні принципи, окреслити порядок законодавчого врегулювання споживчих питань наддержавними інституціями ЄС, проаналізувати практику ЄС та виокремити тенденції правового регулювання в цій сфері.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У роботі застосовано низку загальнонаукових та

спеціальних методів наукового дослідження. Так, за допомогою системного методу розкрито взаємозв'язок між наднаціональною та національними правовими системами, а також подано алгоритм вирішення спорів у сфері захисту прав споживачів. Метод аналізу застосовано для дослідження заданої проблематики у різних площинах, а саме кримінального права, цифровізації та на найнижчому побутовому рівні. Завдяки методу синтезу поєднано вивчені елементи для утворення цілісної конструкції. Також було застосовано метод індукції для формулювання кінцевого висновку. Метод порівняння застосовано під час аналізу прецедентної практики Суду ЄС для висвітлення еволюції підходів та прогресу в засобах захисту прав споживачів.

РЕЗУЛЬТАТИ

Відповідно до ч. 2 ст. 4 Договору про функціонування ЄС у сфері захисту прав споживачів ЄС та держави-члени мають спільні повноваження [6]. З цього випливає, що національні системи можуть передбачати певний рівень захисту такого права, однак обов'язково мають врахувати мінімальні вимоги, встановлені законодавством ЄС.

Крім того, ст. 12 Договору про функціонування ЄС закріплює, що вимоги до захисту прав споживачів враховуються у визначенні та реалізації інших політик та дій ЄС. Це положення має велике значення, оскільки на ринок споживчих товарів та послуг припадає лівова частка економіки. За даними 2020 р. вона становила 56 % ВВП ЄС [7].

Ст. 38 Хартії ЄС про основоположні права, яка є ключовим актом про права людини у праві ЄС, вимагає у здійсненні будь-якої політики ЄС включати підвищений рівень захисту прав споживачів. Тобто підкреслюється, що забезпечений в ЄС високий рівень захисту прав споживачів не є сталою константою, а має постійно підвищуватись та посилюватись [1].

Ефективна система захисту прав споживачів є об'єктивною необхідністю для захисту інтересів головного інвестора, забезпечення його активності та довіри до ринку, що, зі свого боку, сприяє прискоренню економічного розвитку країни. Система створюється завдяки комплексу заходів, передбачених споживчою політикою ЄС. Європейська споживча політика ґрунтується на партнерстві між ЄС, його країнами-членами та громадянами і базується на двох ключових принципах, визначених у Договорі про функціонування ЄС: 1) це вжиття повного комплексу заходів для захисту здоров'я, безпеки та економічних інтересів споживачів; 2) це забезпечення їх права на інформацію, освіту та об'єднання для захисту своїх інтересів.

На національному рівні компетенцією із захисту прав споживачів наділені NCO (National consumer organisations), тоді як в рамках ЄС функціонує цілих три агентства – виконавче агентство з питань споживачів, здоров'я та харчування (Consumers, Health, Agriculture and Food Executive Agency); Європейське агентство з безпеки продуктів харчування EFSA (European Food Safety Authority) Європейське управління зі страхування та професійних пенсій EIOPA (European Insurance and Occupational Pensions Authority). Метою їх діяльності є фахові та наукові дослідження, надання експертних висновків та пропозицій щодо вдосконалення законодавства в цій сфері.

Подією простежується значна різниця в національних законодавствах держав-членів. Але це не створює проблем, оскільки ЄС невинно розвивається та вдосконалює своє законодавство, сприяє реалізації нових підходів до споживчих прав. Водночас можна розглядати подальшу перспективу вдосконалення важелів впливу ЄС на сферу захисту прав споживачів на національному рівні. Можливе запровадження нових механізмів для підвищення рівня ефективності захисту прав споживачів на наднаціональному рівні. Ця думка зародилася завдяки працям науковця К.В. Громовенка, на думку якого захист прав споживачів в Європі є одним з найдинамічніших серед сфер компетенції ЄС [2].

Співпраця національних систем та наднаціонального рівня є доволі активною. Зокрема, напрацювання національних органів та агентств ЄС опрацьовує директорат юстиції та споживачів при Європейській Комісії. Крім того, він бере участь у розробленні законопроектів, які Європейська Комісія пропонує до розгляду Європейському Парламенту та Раді ЄС [5, с. 25].

Нині в ЄС помітна тенденція збільшення уваги до захисту здоров'я й економічних інтересів громадян. Це цілком природний процес тому, що спільний ринок розширив не тільки пропозицію у сфері товарів і послуг, а й збільшив ризики. Для вдосконалення системи запобігання викликам, що постають перед безпекою громадян, Європейській Комісії треба поглибити співпрацю з державами-членами для відстеження ризиків, імплементації відповідних норм у національні законодавства, підвищення ефективності роботи наукових установ. Зі збільшенням кількості економічних операцій між громадянами та підприємствами з різних держав-членів зростає потреба в захисті споживачів від наслідків некоректного бізнесу через уніфіковані заходи, що здійснюються на підтримку відповідної діяльності на національному рівні [4, с. 139].

Цікавим є захист споживачів у частині, якій відведено ключову позицію в цій сфері, від недобросовісних підприємців. Це, зі свого боку, виявляється через неякісний продукт, оманливе упакування, неправильні маркування чи рекламу, яка вводить в оману. Для запобігання таким речам, звертаємось до Директиви Європейського Парламенту і Ради 2005/29/ЄС, ст. 5 якої забороняє недобросовісні практики, а ст.ст. 6, 7 визначають, що таке оманливі дії та упущення. Важливою в контексті нашого дослідження є ст. 11 Директиви, в якій зазначається, що держави-члени забезпечують наявність належних та ефективних засобів для боротьби з недобросовісними комерційними практиками з метою забезпечення дотримання положень цієї Директиви в інтересах споживачів. Водночас у законодавчому акті ЄС наголошується на повазі до національного законодавства та забезпечення свободи розсуду держав-членів у вирішенні таких питань [3].

У контексті модернізації світу все частіше постає питання належного захисту прав споживачів, зокрема й у зв'язку з розвитком сучасних технологій. З цього погляду цікавим видається рішення Суду ЄС від 5 липня 2012 р. у справі C-49/11 [8]. Її сутність полягає в тому, що компанія Content Services управляє вебсайтом. Користуватися сайтом з метою завантаження програм можливо виключно за наявності платної підписки. Договір укладається в електронному форматі. Клієнт може укласти договір шляхом заповнення відповідної форми, в якій особа відміткою заявляє, що приймає загальні умови і відмовляється від права на розірвання договору. Інформація, що вимагається відповідно до ст.ст. 4, 5 Директиви 97/7/ЄС, зокрема інформація про право на відмову від договору, не показується безпосередньо замовнику, який, однак, може переглянути її, натиснувши на гіперпосилання на сторінці підписання договору. На думку переважної більшості урядів, простого надання інформації клієнту шляхом надання йому можливості натиснути на гіперпосилання в ході укладення договору недостатньо для задоволення вимог ст. 5. Тут важливо з'ясувати, що може вважатися «довготривалим носієм» та як споживач повинен «отримати» інформацію.

Суд дійшов до загального висновку, що способи надання інформації замовнику саме таким способом не відповідають вимогам ст. 5 Директиви. Зокрема, за цією справою Суд роз'ясняє, що під поняттям «довготривалого носія» мається на увазі наявність можливості у споживача зберігати, відновлювати та відтворювати інформацію протягом достатнього проміжку часу. Якщо говорити про з'ясування того, що є «отриманням» такої інформації, то базисом є саме те, що особа повинна володіти нею без необхідності вчиняти будь-які дії з цією метою самостійно.

Так, укладення договорів у дистанційному форматі має велику кількість ризиків, які на рівні законодавства та практики необхідно максимально нівелювати. У цьому рішенні Суд своїм тлумаченням окремих понять дає змогу у майбутньому бути більш обачливими як клієнтам, так і продавцям. Клієнтоорієнтованість та конкурентний ринок – це є невід'ємні складники демократичного суспільства, а тому питання захисту прав споживачів, яке є структурною одиницею цих сфер, потребує особливо чіткої правової регламентації як на національному законодавчому рівні, так і в контексті між-

народних правових норм.

Практика показує, що захист прав споживачів тісно пов'язаний зі всіма галузями права, зокрема й кримінальним правом. У рамках справи С-417/18 [9] з одного боку виступають АW та ін., а з іншого – Литовська держава. АW та ін. є близькими родичами ES, дівчини у віці 17 років, яка стала жертвою злочинного діяння. ES була викрадена, зґвалтована і спалена живцем у багажнику автомобіля. Опинившись у пастці в багажнику автомобіля, вона за допомогою мобільного телефону 10 разів телефонувала до литовського центру екстреної допомоги за єдиним європейським номером екстреного виклику «112», щоб попросити про допомогу. Однак обладнання в центрі екстреної допомоги не показувало номер мобільного телефону, з якого вона телефонувала, що не дало змоги працівникам цього центру визначити її місцезнаходження.

АW та інші подали позов до суду, де стверджують, що Литовська Республіка не змогла належно забезпечити практичну імплементацію ст. 26(5) Директиви № 2002/22. Ця неспроможність, на їхню думку, означала, що неможливо було передати оперативним співробітникам поліції інформацію про місцезнаходження О.С. та не дало можливість поліції прийти їй на допомогу.

Суд зазначає, що ст. 26(5) Директиви 2002/22/ЄС зі змінами, внесеними Директивою 2009/136/ЄС, повинна тлумачитися як така, що вимагає від держав-членів за наявності технічної можливості забезпечити, щоб відповідні суб'єкти господарювання безкоштовно надавали інформацію про місцезнаходження абонента органу, який обробляє екстрені виклики на єдиний європейський номер екстреного виклику «112», як тільки виклик надходить до цього органу, зокрема тоді, коли виклик здійснюється з мобільного телефону, не оснащеного SIM-карткою.

Підсумовуючи викладене, варто зазначити, що захист прав споживачів займає одне з провідних позицій, оскільки навіть має певний зв'язок із кримінальним правом. Ця справа яскраво ілюструє те, наскільки згубними можуть бути наслідки, коли держава неналежно регламентує окреслене питання, яке стосується захисту прав споживачів. Суд надав чітке тлумачення окремих норм, що, зі свого боку, має вплинути на зниження рівня дискреції судів на національному рівні стосовно питань, які мають особливо важливе значення.

Окрему увагу варто звернути на справедливе співвідношення захисту прав споживачів і встановлення об'єктивно обґрунтованих вимог до продавців товарів. Особливий акцент робиться на комфорті клієнта. Справа С-52/18 [10] полягає в такому: 8 липня 2015 р. пан Фюлла купив у Toolport за телефоном намет. Після того як намет доставили за місцем його проживання, він виявив, що намет не відповідає заявленій характеристиці, і тому попросив Toolport привести його у відповідність у своїй резиденції. Він не повернув його в Toolport і не запропонував це зробити. Зі свого боку, Toolport відхилив скарги пана Фюлли на невідповідність намету, вважаючи їх необґрунтованими. Водночас Toolport не повідомив пана Фюлла про те, що намет має бути повернуто на місце роботи Toolport, і не запропонував авансувати йому вартість цього повернення. Важливим є й те, що сторони не обговорювали місце, де намет мав бути приведений у відповідність. Крім того, в договорі, укла-

деному між сторонами, не було жодних положень про це. За цих обставин пан Фюлла запросив розірвання контракту та відшкодування купівельної ціни намету як компенсацію за повернення товару.

Суд під час вирішення окреслених у справі питань зазначає, по-перше, що ст. 3(3) Директиви 1999/44/ЄС повинна тлумачитися як така, що означає, що держави-члени компетентні у встановленні місця, де споживач зобов'язаний надавати продавцю товари, придбані за дистанційним договором, для їх приведення відповідно до цього положення. Це місце має бути відповідним для забезпечення того, щоб товари могли бути приведені у відповідність безоплатно, в розумні строки та без значних незручностей для споживача, з урахуванням характеру товару та мети, для якої споживач вимагав товар. По-друге, Суд фіксує, що право споживача на приведення товарів, придбаних за дистанційним договором, у відповідність «безоплатно» не містить у собі зобов'язання продавця оплатити вартість транспортування цих товарів з метою приведення їх у відповідність з місцем ведення бізнесу продавця.

Підсумовуючи, споживач, який поінформував продавця про невідповідність товарів, придбаних за дистанційним контрактом, перевезення яких у місце ведення бізнесу продавця, ймовірно, заподіяло йому значних незручностей, і який надав товари продавцю в себе вдома для їхнього приведення у відповідність, має право на розірвання договору внаслідок нездатності компенсувати ці витрати, а також на відшкодування витрат, які він повинен буде понести. У цьому зв'язку національний суд за допомогою тлумачення відповідно до Директиви 1999/44 повинен забезпечити право цього споживача на розірвання договору.

Показовим з погляду захисту прав споживачів є питання, що стосується безпосередньо поняття «виробник». Варто зазначити, що на це питання необхідно звернути увагу, оскільки споживач повинен мати чітке розуміння про те, до кого звертати повинні вимоги, зокрема у разі заподіяння шкоди.

Показовою в цьому контексті є обрана нами справа Суду ЄС з рішенням від 7 липня 2022 р. [11]. Її сутність полягає в тому, що в житлі споживача стався нещасний випадок, причиною якого була придбана у дилера за день до пожежі кавоварка Philips Saeco. Цю кавоварку виготовлено в Румунії компанією Saeco International Group SpA, дочірньою компанією Koninklijke Philips. Логотипи Philips та Saeco, які є торговельними марками, зареєстрованими Koninklijke Philips, нанесено на кавомашину та її упаковку. Компанія "Феннія" подала позов проти компанії "Koninklijke Philips" з вимогою відшкодувати збитки на підставі відповідальності за дефектну продукцію. Koninklijke Philips заперечувала проти цього позову, стверджуючи, що вона не є виробником кавомашини. Суд, що розглядав справу, запитує, чи, крім нанесення торговельної марки, повинні бути виконані додаткові критерії для того, щоб власник торговельної марки вважався таким, що представив себе як виробника відповідного продукту.

Зі свого боку, у наданні відповіді на це питання Суд зазначає, що відповідно до фактичного формулювання ст. 3(1) Директиви 85/374 «виробник» означає виробника готового продукту, виробника будь-якої сировини або виробника складника та будь-яку особу, яка, зазна-

чивши своє ім'я, товарний знак або іншу відмітну рису продукту, представляє себе як його виробника. Тож спостерігається лексична фігура, яка потребує більш чіткого роз'яснення. Так, ст. 3(1) Директиви 85/374 містить у суті альтернативу: перша частина стосується особи, яка принаймні частково бере участь у процесі виробництва продукту. Зі свого боку друга частина альтернативи стосується особи, яка представляє себе як виробника, вказавши на продукт своє ім'я, торговельну марку або іншу відмінну рису. Тому з умов цього положення очевидно, що участь особи, яка представляє себе як виробника, у процесі виробництва продукту не є необхідною для того, щоб така особа була класифікована як «виробник» за змістом цього положення.

Підсумовуючи, зазначимо, що осмислюючи питання того, хто є виробником товару, приходимо до цілком логічного висновку, що мета ст. 3(1) Директиви 85/374 полягає у полегшенні тягаря визначення фактичного виробника дефектного продукту. Крім того, Суд зазначає, що, вказавши своє ім'я, торговельну марку або іншу розпізнавальну позначку на продукті, особа, яка представляє себе в якості виробника, створює враження, що вона бере участь у виробничому процесі або бере на себе відповідальність за нього.

Іноді у споживачів виникають питання до товару, який їм пропонується, але у зв'язку з недостатньою обізнаністю особи навіть не усвідомлюють, що мають право на захист своїх прав навіть у контексті введення споживача в оману шляхом надання неправдивої або перебільшеної змістовно інформації про той чи інший продукт. Саме з цього погляду варто звернути увагу на рішення Суду від 4 липня 2015 р. (Teekanne GmbH & Co) [12].

Сутність справи полягає в тому, що Teekanne продає фруктовий чай під назвою «Пригода Фелікса з малиною та ваніллю». Упаковка містить низку елементів різного розміру, кольору та шрифту, зокрема зображення малини та квітів ванілі, напис «фруктовий чай з натуральними ароматизаторами – смак малини та ванілі», а також пломбу, на якій у вигляді золотого кола зазначено «лише натуральні складники». BVV подала позов проти Teekanne, стверджуючи, що написи на упаковці фруктового чаю вводять споживача в оману стосовно вмісту чаю. BVV стверджує, що через ці елементи споживач очікує, що чай містить ваніль та малину або, принаймні, натуральний ванільний ароматизатор та натуральний малиновий ароматизатор. У зв'язку з цим виникає питання, чи є допустимим, щоб маркування, презентація та реклама харчових продуктів створювали враження за допомогою їх зовнішнього вигляду, опису або графічного зображення, що певний інгредієнт є, навіть якщо цього інгредієнта насправді немає, і це видно виключно з переліку інгредієнтів, передбаченого ст. 3(1)(2)

Директиви 2000/13/ЄС.

Суд, відповідаючи на окреслене питання, чітко роз'яснює, що ст.ст. 2(1)(a)(i) й 3(1)(2) Директиви 2000/13 слід тлумачити як такі, що забороняють маркування харчового продукту та методи, що застосовуються для маркування, створювати враження за допомогою зовнішнього вигляду, опису або графічного зображення певного інгредієнта, що цей інгредієнт є, навіть якщо його насправді немає і це видно виключно зі списку інгредієнтів на упаковці харчового продукту. З огляду Суду такі дії будуть сприйматися як введення споживача в оману, і відповідно будуть викликати конкретні санкційні реакції.

ВИСНОВОК

Отже, у сфері захисту прав споживачів ЄС та його держави-члени мають розділяти повноваження між собою так, щоб головна відповідальність за правове регулювання залишалася за державами, а ЄС виконував здебільшого координуючу та регулюючу функції, керуючись принципами субсидіарності й пропорційності. Водночас механізм впливу ЄС є доволі важливим, оскільки через призму своїх повноважень ЄС задає орієнтири всім іншим державам-членам, встановлюючи мінімальний допустимий рівень захисту прав споживачів. Це, зі свого боку, сприяє підвищенню рівню довіри серед громадян та захисту їхніх прав у рамках внутрішнього ринку ЄС. Вважаємо, що вплив ЄС в цій сфері в подальшому буде лише зростати.

Аналіз прецедентної практики Суду ЄС вказує на непоодинокі випадки неналежної імплементації норм директив у національну правову систему, що призводить до порушення прав людини. На сьогодні вже простежується тенденція до гармонізації норм і практики їх застосування у сфері захисту прав споживачів, що забезпечить однаково високий рівень цього права у всіх державах-членах ЄС. У зв'язку з цим Суд ЄС, здійснюючи належно свої повноваження, забезпечує захист прав споживачів на високому рівні.

Окремо хочемо звернути увагу, що правова регламентація йде в ногу із сучасністю. Всебічна модернізація світу вимагає прийняття нових викликів і з погляду права. Саме тому в проаналізованих справах ми зіткнулися з питанням укладення дистанційних договорів, умови яких іноді можуть ввести особу в оману. Цікавим також видається зв'язок досліджуваної проблематики з іншими сферами правового регулювання, зокрема кримінального права. Це підкреслює тезу про наскрізний та комплексний характер досліджуваної проблематики. Відтак, саме на Суд ЄС покладається важлива роль у виправленні такої практики та формуванні спільних підходів до застосування механізмів забезпечення прав споживачів.

Список використаних джерел

1. Аналітичний розгляд системи захисту прав споживачів Європейського Союзу (станом на другу половину 2017 року). URL: <https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/AnaliticalReviewEUConsumerProtection.pdf>
2. Громовенко К.В. Компетенція ЄС у сфері прав споживачів: історико-правовий аналіз. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 4. С. 146-151.
3. Директива Європейського Парламенту і Ради 2005/29/ЄС від 11 травня 2005 року про недобросовісну комерційну практику щодо споживачів на внутрішньому ринку. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_b43
4. Письменна О.П. Політика Європейського Союзу щодо захисту прав споживачів. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6e106f71-6e0e-426f-9b5e-f09095d88b87/content>

5. Притульська Н. Система захисту прав споживачів: досвід ЄС. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2018. № 3. С. 22-37.

6. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union 2012/C 326/01 Article 4. EUR-Lex is an official website of European Union law. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=%20celex%3A12012E%2FTXT>

7. European consumer agenda European Commission. Official website of the European Commission. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2012:0225:FIN>

8. Case C-49/11, Content Services Ltd v Bundesarbeitskammer. URL: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=124744&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1745751>

9. Case C-417/18, AW, BV, CU, DT v Lietuvos valstybė. URL: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=217487&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1735536>

10. Case C-52/18, Christian Füllä v Toolport GmbH. URL: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=214392&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=3760632>

11. Case C-264/21, Keskinäinen Vakuutusyhtiö Fennia v Koninklijke Philips NV. URL: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=262430&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=4209943>

12. Case C-195/14, Bundesverband der Verbraucherzentralen und Verbraucherverbände – Verbraucherzentrale – Bundesverband e.V. v Teekanne GmbH & Co. KG. URL: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=164721&text=&doclang=EN&pageIndex=0&cid=4457975>

References

1. Analytical review of the consumer protection system of the European Union (as of the second half of 2017) URL: <https://www.civicsynergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/AnalyticalReviewEUConsumerProtection.pdf> (in Ukrainian).

2. Hromovenko K.V. EU competence in the field of consumer rights: historical and legal analysis. *South Ukrainian Law Journal*. 2015. № 4. pp. 146-151. (in Ukrainian).

3. Directive 2005/29/EC of the European Parliament and of the Council of May 11, 2005 on unfair commercial practices concerning consumers in the internal market. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_b43 (in Ukrainian).

4. Pysmenna O.P. European Union policy on consumer protection. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6e106f71-6e0e-426f-9b5e-f09095d88b87/content> (in Ukrainian).

5. Prytul'ska N. Consumer protection system: EU experience. *Bulletin of the Kyiv National University of Trade and Economics*. 2018. № 3. pp. 22-37 (in Ukrainian).

6. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union 2012/C 326/01 Article 4. EUR-Lex is an official website of European Union law. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=%20celex%3A12012E%2FTXT>

7. European consumer agenda European Commission. Official website of the European Commission. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2012:0225:FIN>

8. Case C-49/11, Content Services Ltd v Bundesarbeitskammer. URL: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=124744&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1745751>

9. Case C-417/18, AW, BV, CU, DT v Lietuvos valstybė. URL: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=217487&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1735536>

10. Case C-52/18, Christian Füllä v Toolport GmbH. URL: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=214392&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=3760632>

11. Case C-264/21, Keskinäinen Vakuutusyhtiö Fennia v Koninklijke Philips NV. URL: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=262430&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=4209943>

12. Case C-195/14, Bundesverband der Verbraucherzentralen und Verbraucherverbände – Verbraucherzentrale – Bundesverband e.V. v Teekanne GmbH & Co. KG. URL: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=164721&text=&doclang=EN&pageIndex=0&cid=4457975>

Diana BONDARENKO

student, Yaroslav Mudryi National Law University
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-9722-6082>
e-mail: dianamusic214@gmail.com

Alina RUCHKO

student, Yaroslav Mudryi National Law University
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-6736-0739>
e-mail: alina.ruchko2004@gmail.com

Mariia SAVCHUK

student, Yaroslav Mudryi National Law University
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-1225-8963>
e-mail: mashasav1522@gmail.com

PROTECTION OF CONSUMER RIGHTS IN THE PRACTICE OF THE EU COURT

Introduction. The paper highlights the issues of implementation of consumer protection mechanisms at two hierarchically subordinate levels – international and national. It is given the generalization of separately analyzed cases illustrating the proper practical implementation of consumer protection at the level of the EU Court of Justice. It is provided a generalized view of how theoretical consolidation of the rules meets the requirements of the present.

The purpose of the paper is to present the practical results of the analysis of the European consumer protection system at the supranational and national levels of the EU. To do so, the following tasks need to be accomplished: to define the legislative regulation of European consumer policy and its basic principles, to outline the procedure for legislative regulation of consumer issues by the EU supranational institutions, to analyze the case law of the EU Court of Justice and to identify further trends in legal regulation in this area.

Results. It is emphasized that it is the European Union that serves as a priority for the national systems of its member states. It is found that the States clearly follow the principles enshrined in certain Directives, but often face difficulties in interpretation, since not all the rules have been implemented in accordance with the fluidity of the modernized world, and therefore there is a need to apply to the Court of Justice of the European Union for a broader explanation. Despite certain difficulties, new mechanisms are increasingly being introduced to ensure the effectiveness of consumer protection at the international level. In particular, the doctrinal positions of individual scholars play an important role, which, in turn, are implemented in practice.

Conclusion. It is noted that it is important to harmonize the national legislation of the Member States and the European legislation, since only then can the consumer protection sphere be properly regulated. In general, it is noted that the issue of building and maintaining consumer confidence in the market is a key one for European consumer policy. It cannot be ensured in the presence of unfair, aggressive and openly fraudulent trade practices, so the system must have a sufficient range of effective tools, both state and non-state, to prevent them.

Keywords: protection of consumer rights, EU law, competence of the European Union, Court of Justice of the European Union, consumer, manufacturer

DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2024.5.14>
УДК 351:343.3

Олександр Тарасович ЗИМА

к.ю.н., доцент, Національний Юридичний Університет ім. Ярослава Мудрого
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-2081-2634>

Єгор Володимирович ЗАВ'ЯЛОВ

студент, Національний Юридичний Університет ім. Ярослава Мудрого
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-2876-8139>
e-mail: zavialov00002@gmail.com

Христина Ігорівна КЛИМУС

студентка, Національний Юридичний Університет ім. Ярослава Мудрого
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4937-871X>
e-mail: klymush@gmail.com

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПЕРЕВІРКИ ДЕКЛАРАЦІЙ ТА МОНІТОРИНГУ СПОСОБУ ЖИТТЯ

У сучасних умовах, коли країна потерпає від повномасштабного вторгнення ззовні, в середині неї є не менший ворог – корупція. Важливим чинником, який сприяє в боротьбі з корупцією, є громадянське суспільство, яке за допомогою різноманітних засобів може сприяти антикорупційним органам у боротьбі з таким негативним явищем, як корупція. Метою дослідження є аналіз участі громадськості у застосуванні таких інструментів протидії корупції, як декларування осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, моніторинг їх способу життя, шляхів їх взаємодії з НАЗК, а також виокремлення недоліків в законодавстві та напрацювання пропозицій з їх усунення.

Ключові слова: Моніторинг способу життя, перевірка декларацій, судді, громадськість

ВСТУП

Відповідно до ст. 1 Конституції України Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Тобто у цій статті зазначено ознаки нашої країни, однією з яких є те, що Україна є правовою державою [1]. Одним з основних критеріїв правової держави є те, що всі органи державної влади, органи місцевого самоврядування повинні дотримуватись принципу верховенства права та законності. Так, усі суб'єкти, наділені службовими повноваженнями, повинні діяти лише в спосіб передбачений чинним законодавством і жодних виключень з цього правила бути не може. Окремо варто виділити суддів, оскільки саме вони уповноважені вирішувати правові спори громадян, органів влади, притягати до відповідальності тощо. Відповідно до ст. 2 Закону України (ЗУ) «Про судоустрій та статус суддів» суд здійснює правосуддя на засадах верховенства права.

Велику роль у дотриманні зазначених принципів відіграють звичайні громадяни, представники ЗМІ, наші закордонні партнери, які за допомогою різноманітних засобів здійснюють контроль за діяльністю органів влади в Україні. Одним з таких засобів, відповідно до ЗУ «Про запобігання корупції» є декларування осіб, уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування та моніторинг способу життя суддів. Зазначений механізм в Україні запроваджено лише у 2014 р., але дотепер його недостатньо нормативно-регульовано, що викликає великі труднощі у практичній діяльності.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

У статті застосовано різноманітні методи: загальнофілософські, історичні, загальнонаукові, спеціальнонаукові, а також комплекс правових методів, за допомогою яких здійснювався правовий аналіз. За допомогою емпіричних методів, а саме методів опису та ана-

лізу, досліджено поняття повної перевірки декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, а також моніторингу способу життя. За допомогою загальнонаукових методів аналізу та синтезу досліджено та систематизовано правові норми, які стосуються зазначеної у статті проблеми. За допомогою абдукції систематизовано остаточний матеріал та на основі нього робились відповідні висновки дослідження.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

На основі дослідження важливим є формулювання висновків, в яких зауважити ключові проблеми, з якими можна зіткнутися на практиці у здійсненні перевірки декларацій або моніторингу способу життя суддів, а також запропонувати зміни та доповнення до чинного законодавства, які допоможуть їх подолати.

РЕЗУЛЬТАТИ

Позитивним явищем є стає зростання ролі громадянського суспільства у протидії корупції в Україні. Йдеться про активне громадянське суспільство, яке за допомогою застосування різноманітних джерел інформації може здійснювати громадський контроль за дотриманням представниками влади принципу законності загалом та антикорупційних правил та обмежень, зокрема. Результатами такого контролю може стати навіть виявлення вчинених службовими особами корупційних та пов'язаних з корупцією діянь. Ефективність громадського контролю зумовлена як фаховою підготовленістю її суб'єктів так і якістю джерел інформації, серед яких нині особливо серед яких виділяється перевірка декларацій особи та моніторинг способу життя.

Відповідно до ст. 47 ЗУ «Про запобігання корупції» на офіційному вебсайті Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК) забезпечується відкритий цілодобовий доступ до Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання

функцій держави або місцевого самоврядування, шляхом можливості перегляду, копіювання та роздруковування інформації. Тобто кожен може проаналізувати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (далі – декларація). Така відкритість позитивно впливає на можливість громадянського суспільства перевіряти рівень життя публічних службовців та в разі виникнення підозри повідомляти відповідні органи.

Крім звичайних громадян, моніторити доходи службовців можуть і особи, які мають відповідну фахову підготовку – журналісти-розслідувачі, наприклад розслідування Схем стосовно активів голови АМКУ Павла Кириленко. Результатом такого розслідування стало те, що НАБУ та САП розпочали досудове розслідування про можливе вчинення головою АМКУ корупційного та пов'язаного з корупцією кримінального правопорушення.

Що собою являє повна перевірка декларації та моніторингу способу життя? Відповідно до ч. 1 ст. 51-3 ЗУ «Про запобігання корупції» повна перевірка декларації полягає у з'ясуванні достовірності задекларованих відомостей, точності оцінки задекларованих активів, перевірки на наявність конфлікту інтересів та ознак незаконного збагачення чи необґрунтованості активів і може проводитися у період здійснення суб'єктом декларування діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, а також протягом трьох років після припинення такої діяльності [2]. Тобто особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, подає декларацію, яку потім перевіряють службові особи НАЗК.

Однак список осіб, які відповідно до ЗУ «Про запобігання корупції» повинні подавати декларацію, дуже великий. Так, за приблизними розрахунками у 2024 р. має бути подано понад 2 млн декларацій. Не варто забувати, що 12 жовтня 2023 р. набув чинності ЗУ, яким відновлено обов'язковість декларування. Уповноважені особи повинні будуть подати дві декларації – за 2021-2022 рр. та за 2023 р. [3]. Так, кількість декларацій, які необхідно перевірити зростає вдвічі. Тому зробити повну перевірку усіх поданих декларацій неможливо.

Відповідно до ч. 1 ст. 51-3 ЗУ «Про запобігання корупції» повній перевірці підлягають декларації службових осіб, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище, суб'єктів декларування, які займають посади, пов'язані з високим рівнем корупційних ризиків, перелік яких затверджується НАЗК. Також НАЗК проводить повну перевірку декларації на підставі інформації, отриманої від фізичних та юридичних осіб, з медіа та інших джерел про можливе відображення у декларації недостовірних відомостей. Тобто мова знову йде про активне громадянське суспільство. Однак виникає питання, як саме НАЗК буде аналізувати інформацію від громадськості, тобто чи будь-яка інформація буде підставою для початку проведення повної перевірки декларацій. Якщо ні, то за якими критеріями, вимогами буде здійснюватися її «фільтрація».

Враховуючи велику завантаженість, НАЗК нещодавно заявило, що планує змінити підхід до перевірки декларацій на тлі відновлення обов'язкового декларування. Планується перевірити 30% усіх поданих декларацій (приблизно 2,5 млн) за допомогою автоматизо-

ваних програмних засобів Реєстру декларацій. За результатами таких перевірок буде систематизовано та присвоєно показник ризику такої декларації. Після цього на основі такого матеріалу уповноваженим особам НАЗК буде надано на повну перевірку ті декларації, які мають найбільший показник ризику або містять ознаки незаконного збагачення або необґрунтованості активів [4].

Стосовно моніторингу способу життя, то особливості його проведення також містяться у ЗУ «Про запобігання корупції». Так, у ч. 1 ст. 51-4 НАЗК здійснює вибірково моніторинг способу життя суб'єктів декларування з метою встановлення відповідності їх рівня життя наявним у них та членів їх сім'ї майну і одержаним ними доходам згідно з декларацією особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, що подається відповідно до цього Закону. Тобто фактично перевіряються відомості, які містяться у декларації особи з її фактичним рівнем життя. Такий моніторинг способу життя уповноважені особи НАЗК здійснюють на підставі отриманих відомостей від фізичних, юридичних осіб, засобів масових інформацій, інших відкритих джерел. Однак, як і у разі повної перевірки декларацій, виникає питання чи можна вважати усю інформацію, яка надходить з відкритих джерел такою, що є підставою для початку моніторингу способу життя. Тобто немає чітких критеріїв, за якими потрібно здійснювати «фільтрацію» інформації.

Відповідно до ст. 51-4 ЗУ «Про запобігання корупції» моніторинг способу життя є одним з заходів фінансового контролю. Такий моніторинг здійснюється вибірково НАЗК з метою встановлення відповідності рівня життя суб'єктів декларування з відомостями, зазначеними в деклараціях, а також важливим є те, що відповідний моніторинг здійснюється в порядку, який визначає саме НАЗК [9].

Також у ЗУ «Про запобігання корупції» передбачено певні гарантії, які б захищали особу від надмірного втручання у права людини. Так, у ст. 51-4 цього Закону передбачено, що такий моніторинг здійснюється з дотриманням законодавства про захист персональних даних та не повинен передбачати надмірного втручання у право на недоторканність особистого і сімейного життя особи. Крім цього, у разі встановлення невідповідностей рівня життя суб'єкта декларування задекларованим ним майну і доходам, такій особі надається 10 днів для надання пояснень.

У разі виявлення ознак корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення НАЗК інформує про них спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції. У результаті це може призвести до визнання активів необґрунтованими та стягнення їх у дохід держави або навіть до кримінальної відповідальності.

Як вже зазначалось, моніторинг способу життя здійснюється в порядку, який затверджує НАЗК. Нині є два актуальних порядки, за якими необхідно проводити моніторинг. Один – загальний, який стосується усіх суб'єктів декларування та моніторинг способу життя працівників НАЗК. Проте відповідно до ч. 1 ст. 52-2 ЗУ «Про запобігання корупції» порядок здійснення повної перевірки декларації, поданої суддею, суддею Конституційного Суду України (КСУ), моніторингу способу життя судді, судді КСУ визначається НАЗК за погодженням відповідно Вищої ради правосуддя або зборів

суддів КСУ. Тобто поруч з чинними порядками моніторингу способу життя, про які згадувалось вище, повинен бути ще третій, за яким б здійснювалось повна перевірка декларацій та моніторингу способу життя суддів та суддів КСУ. Проте виниклі певні труднощі з його ухваленням.

До КСУ звернулось 47 народних депутатів України з клопотанням визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), окремі положення ЗУ «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р. та Кримінального кодексу України. У результаті розгляду цього клопотання народних депутатів 27 жовтня 2020 р. КСУ у справі № 1-24/2020(393/20) прийняв рішення, яким визнано неконституційним повноваження НАЗК у частині контрольних функцій (контролю) виконавчої влади над судовою гілкою влади [5].

Серед усіх інших контрольних заходів неконституційними визнано повноваження НАЗК стосовно повної перевірки декларацій та моніторингу способу життя суддів. КСУ у своєму рішенні зауважив, що такий контроль суддів з боку органу виконавчої влади (НАЗК) повинен проводитись з урахуванням принципу незалежності судової влади [5]. Так, після набрання чинності зазначеного рішення КСУ НАЗК не мало повноважень здійснювати повну перевірку декларацій та моніторингу способу життя суддів.

Через зазначене рішення КСУ перед Верховною Радою України постало завдання внести зміни у ЗУ «Про запобігання корупції», які б стосувались надання додаткових гарантій під час повної перевірки декларацій та моніторингу способу життя суддів та суддів КСУ. У зв'язку з цим 15.12.2020 р. прийнято ЗУ «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо відновлення інституційного механізму запобігання корупції», яким додано ст. 52-2 до ЗУ «Про запобігання корупції».

Цією статтею запровадили зміни стосовно особливостей повної перевірки декларації та моніторингу способу життя судді та судді КСУ. Так, порядок здійснення повної перевірки декларації, поданої суддею, суддею КСУ, моніторингу способу життя судді, судді КСУ визначається НАЗК за погодженням відповідно Вищої ради правосуддя або зборів суддів КСУ. Тобто, якщо декларації та особливості моніторингу способу життя інших осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, перевіряють за звичайним порядком, то такі дії стосовно суддів повинні здійснюватись за окремим порядком, який повинен узгоджуватись з Вищою радою правосуддя. *Примітка:* його так і не прийнято.

9 лютого 2021 р. Вища рада правосуддя відмовила НАЗК у погодженні окремого Порядку повної перевірки декларації особи уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, поданої суддею [6]. Тому, враховуючи абз. 2 п. 3 Прикінцевих та перехідних положень ЗУ «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо відновлення інституційного механізму запобігання корупції» НАЗК здійснює повну перевірку декларацій, поданих суддями у загальному порядку, однак з урахуванням положень ст. 52-2 ЗУ «Про запобігання корупції» [7]. Так, повна перевірка декларації суддів,

суддів КСУ здійснюється в загальному порядку, але з окремими вимогами, які передбачені Законом. На нашу думку, це не відповідає вимогам, які передбачено в ЗУ «Про запобігання корупції», оскільки в ч. 1 ст. 52-2 прямо передбачається, що перевірка декларацій судді, суддів КСУ здійснюється в окремому порядку, який підлягає затвердженню з Вищою радою правосуддя.

Стосовно моніторингу способу життя, то наприкінці 2023 р. НАЗК затвердило загальний порядок його здійснення, який поширюється на суддів та суддів КСУ, однак з вимогами, передбаченими ЗУ «Про запобігання корупції» [8]. Тому проблема відсутності окремого порядку стосовно моніторингу способу життя суддів та суддів КСУ продовжує бути.

ВИСНОВКИ

Велику роль у запобіганні корупції відіграють такі інститути, як повна перевірка декларацій та моніторинг способу життя осіб, уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування. Важливо що до їх застосування може залучатись громадськість (журналісти-розслідувачі, громадські організації, окремі громадяни), які досить часто є рушійною силою для початку перевірки тих або інших осіб на відповідність вимогам, передбаченим Законом України «Про запобігання корупції». Водночас громадськість лише ініціює перевірку чи моніторинг, а проводить виключно НАЗК. І тут постає питання рівно достатності ініціативи, тобто за яких обставин НАЗК зобов'язане провести перевірку, а за яких може відмовити. Закон не вирішує це питання і таким способом ставить під загрозу ефективність антикорупційної діяльності громадянського суспільства. Вважаємо за необхідне встановити в Законі України «Про запобігання корупції» вичерпний перелік підстав, наявність яких виключає проведення перевірки (моніторингу) з ініціативи приватних осіб.

Окремо слід звернути увагу на порядок прийняття рішення стосовно проведення чи відмови у проведенні перевірки декларації. Чи підпадає він під дію Закону «Про адміністративну процедуру»? З формального погляду так, але це питання потребує додаткового дослідження.

Також слід зважати, що НАЗК перевіряє лише малу частину декларацій і здебільшого самостійно (з власної ініціативи) приймає рішення про необхідність повної перевірки декларації та моніторингу способу життя. Тут воно реалізує дискреційні повноваження, які з метою реалізації принципу законності доречно конкретизувати. На наш погляд, необхідно розробити та нормативно закріпити (можна на рівні підзаконного акту) критерії перевірки та відбору інформації, яка може стати підставою для прийняття рішення про необхідність проведення повної перевірки декларації та моніторингу способу життя.

Моніторинг способу життя здійснюється в порядку, яке визначає саме НАЗК. На сьогодні є два таких порядки: загальний та порядок моніторингу способу життя працівників НАЗК. Однак відповідно до законодавства повинен бути ще третій порядок моніторингу способу життя, який б стосувався суддів та суддів КСУ.

Якщо такого окремого порядку перевірки декларацій та моніторингу способу життя суддів не буде

прийнято, то це можна розцінювати як вплив на судову владу України. На це звернув свою увагу і Конституційний Суд України, тому і запроваджено окремі гарантії системі правосуддя під час здійснення перевірок декларацій та моніторингу способу життя. Однак досі такі вимоги (в частині погодження окремих порядків здійснення перевірки декларацій та моніторингу способу життя) не здійснено, що може потягнути за собою повторне визнання зазначених норм неконституційними.

Тому необхідно, щоб НАЗК повторно звернулось до Вищої ради правосуддя стосовно погодження окремих порядків здійснення повних перевірок декларацій, поданих суддею, суддею Конституційного Суду України, а також моніторингу способу життя суддів, суддів Конституційного Суду України. Інакше можливим є варіант, коли у НАЗК не буде повноважень перевіряти декларації суддів та моніторити спосіб їх життя.

Список використаних джерел

1. Конституція України: від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР: станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text>
2. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII: станом на 4 трав. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
3. Про внесення змін до деяких законів України про визначення порядку подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в умовах воєнного стану: Закон України від 20.09.2023 р. № 3384-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3384-20#Text>
4. НАЗК змінює підхід до відбору та перевірок декларацій. НАЗК | Національне агентство з питань запобігання корупції. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/nazk-zminyue-pidhid-do-vidboru-ta-perevirok-deklaratsiy/>
5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України: Рішення Конституц. Суду України від 27.10.2020 р. № 13-р/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-20#Text>
6. Акт ВРП Вищої ради правосуддя від 01.03.2021 р. у справі № 499/0/15-21. URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/732>
7. Про внесення змін до Закону України "Про запобігання корупції" щодо відновлення інституційного механізму запобігання корупції: Закон України від 15.12.2020 р. № 1079-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1079-20#Text>
8. Про затвердження Порядку здійснення моніторингу способу життя суб'єктів декларування: Наказ Нац. агентства з питань запобігання корупції від 26.10.2023 р. № 236/23. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1873-23#Text>
9. МОНИТОРИНГ СПОСОБУ ЖИТТЯ ПОСАДОВЦІВ: НАСКІЛЬКИ Є ЕФЕКТИВНОЮ ТАКА ПРОЦЕДУРА?. *Transparency International Ukraine*. URL: <https://ti-ukraine.org/research/monitoring-sposobu-zhyttya-posadovtsiv-naskilky-ye-efektyvnoyu-taka-protsedura/>

References

1. Constitution of Ukraine: dated June 28, 1996 No. 254k/96-BP: as of January 1 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text> (in Ukrainian).
2. On Prevention of Corruption: Law of Ukraine dated 14.10.2014 No. 1700-VII: as of May 4 2024 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (in Ukrainian).
3. On making changes to some laws of Ukraine on determining the procedure for submitting declarations by persons authorized to perform the functions of the state or local self-government in conditions of martial law: Law of Ukraine dated September 20, 2023 No. 3384-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3384-20#Text> (in Ukrainian).
4. NACP changes the approach to the selection and verification of declarations. NACP | National Agency for the Prevention of Corruption. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/nazk-zminyue-pidhid-do-vidboru-ta-perevirok-deklaratsiy/> (in Ukrainian).
5. Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case of the constitutional submission of 47 People's Deputies of Ukraine regarding the conformity with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of certain provisions of the Law of Ukraine "On Prevention of Corruption", the Criminal Code of Ukraine: Decision of the Constitution. of the Court of Ukraine dated October 27, 2020 No. 13-r/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-20#Text> (in Ukrainian).
6. Act of the Supreme Judicial Council of the Supreme Council of Justice dated March 1, 2021 in case No. 499/0/15-21. URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/732> (in Ukrainian).
7. On amendments to the Law of Ukraine "On Prevention of Corruption" regarding the restoration of the institutional mechanism for preventing corruption: Law of Ukraine dated 12/15/2020 No. 1079-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1079-20#Text> (in Ukrainian).
8. On the approval of the procedure for monitoring the way of life of the subjects of declaration: Order of the National. Agency for the Prevention of Corruption dated October 26, 2023 No. 236/23. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1873-23#Text> (in Ukrainian).
9. MONITORING THE LIFESTYLE OF OFFICIALS: HOW EFFECTIVE IS THIS PROCEDURE? *Transparency International Ukraine*. URL: <https://ti-ukraine.org/research/monitoring-sposobu-zhyttya-posadovtsiv-naskilky-ye-efektyvnoyu-taka-protsedura/> (in Ukrainian).

Oleksandr ZYMA

PhD in Legal Sciences, Associate Professor, Yaroslav Mudryi National Law University
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-2081-2634>

Yehor ZAVIALOV

student, Yaroslav Mudryi National Law University
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-2876-8139>
e-mail: zavialov00002@gmail.com

Khrystyna KLYMUS

student, Yaroslav Mudryi National Law University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4937-871X>
e-mail: klymush@gmail.com

PROBLEM ASPECTS OF VERIFYING DECLARATIONS AND MONITORING THE LIFESTYLE

In modern conditions, when the country suffers from a full-scale invasion from the outside, there is no less an enemy within it - corruption. An important factor contributing to the fight against corruption is society, which can help anti-corruption authorities in the fight against such a negative phenomenon as corruption with the help of various means.

Among such means, declaration and monitoring of the way of life of officials stand out. This paper will be devoted to highlighting the problem of the imperfection of the current legislation in terms of monitoring the lifestyle of certain categories of persons. Thus, it will be pointed out the problematic decision of the CCU, due to which it was necessary to change the approach to the verification of declarations and lifestyle monitoring. The consequences of this decision will also be analyzed.

Thus, according to the current legislation, there should be three separate lifestyle monitoring procedures: the general procedure, the procedure for monitoring the lifestyle of NACP employees, and the procedure for monitoring the lifestyle of judges.

However, currently only two orders are in operation: general and for employees of NACP. According to the legislation, the procedure for lifestyle monitoring and full verification of the declarations of judges and judges of the ccu is adopted by agreement with the High Council of Justice. Back in 2021, NACP appealed to the High Council of Justice, but was refused. Therefore, since that time, the order was never adopted.

The purpose of the study is to analyze the participation of the public in the use of such anti-corruption tools as the declaration of persons authorized to perform the functions of the state or local self-government, monitoring their lifestyle, and the ways of their interaction with the NACP, as well as to identify shortcomings in the legislation and develop proposals for their elimination.

Keywords: Monitoring of lifestyle, verification of declarations, judges, public

Анна Василівна **ПРИСЯЖНА**

к.ю.н., доцент, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0809-4657>

e-mail: a_prysiashna@univer.km.ua

ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРОКУРОРІВ УКРАЇНИ: ПІДСТАВИ, ПОРЯДОК ТА ОСОБЛИВОСТІ ДИСЦИПЛІНАРНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Статтю присвячено питанням, пов'язаним із притягненням прокурорів до дисциплінарної відповідальності в Україні. Дисциплінарна відповідальність є видом юридичної відповідальності, яка порівняно з іншими є найпоширенішим і часто застосовуваним до прокурорів. Варто зауважити, що наявність та закріплення на законодавчому рівні дисциплінарної відповідальності прокурорів не суперечить європейським стандартам та є виправданим, оскільки такий вид відповідальності постає не тільки гарантом виконання прокурорами своїх обов'язків, забезпечення прав громадян, суспільства та держави, а й сприяє запобіганню правопорушень з боку самих прокурорів.

Ключові слова: прокурор, дисциплінарна відповідальність, дисциплінарне стягнення, дисциплінарне провадження

ВСТУП

Дисциплінарна відповідальність є видом юридичної відповідальності, яка порівняно з іншими є найпоширенішим і часто застосовуваним до прокурорів. Дисциплінарна відповідальність є не тільки гарантом виконання прокурорами своїх службових обов'язків, а й забезпеченням прав громадян, суспільства та держави, на професійний і справедливий захист та гарантування їх прав, свобод та інтересів. Неможна стверджувати, що нині практика притягнення прокурорів до дисциплінарної відповідальності є чітко виробленою і однозначною. Як теорія, так і практика притягнення прокурорів до відповідальності потребують серйозного осмислення, запровадження нових підходів з метою підвищення її ефективності. Взагалі, дисциплінарну відповідальність прокурорів спрямовано на формування відповідального професійного підходу та припинення правопорушень у правовій сфері, зокрема корупційного складника.

МЕТА статті – дослідження сутності, значення та розроблення теоретичних положень і практичних рекомендацій із вдосконалення правового механізму притягнення прокурорів в Україні до дисциплінарної відповідальності.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Стаття базується на працях вітчизняних вчених, а також на матеріалах періодичних видань, статистичних збірниках. У дослідженні застосовано методи аналізу і синтезу, порівняння та узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Побудова результативної процедури притягнення прокурорів до дисциплінарної відповідальності за вчиненні ними дисциплінарні проступки є дієвим методом для побудови нової прогресивної системи прокуратури. Водночас досконала процедура притягнення до дисциплінарної відповідальності може відігравати роль важливої гарантії незалежності прокурора.

Розглядаючи поняття дисциплінарної відповідальності прокурорів, з доктринального погляду, вона є особливим, самостійним видом юридичної відповідальності, яка застосовується у професійній діяльності спеціальних суб'єктів – прокурорів. Ще одним підтвер-

дженням того, що дисциплінарна відповідальність прокурорів є спеціальним видом відповідальності, є те, що підстави дисциплінарної відповідальності, процедура дисциплінарного провадження, орган, що здійснює дисциплінарне провадження стосовно прокурорів, види дисциплінарних стягнень, які накладаються на прокурорів, порядок їх накладення та зняття, а також оскарження рішень дисциплінарного органу все це передбачено спеціальним Законом України (ЗУ) «Про прокуратуру» [1].

Що стосується підстави юридичної відповідальності, то в юридичній літературі вона розглядається у двох напрямках – правовому і фактичному. Правовий аспект розглядає підставою відповідальності наявність у законодавстві держави правової норми, яка регулює певні відносини; фактичний, зі свого боку, – вчинення протиправної, забороненої правом дії (бездіяльності), тобто мається на увазі вчинення правопорушення. Тут приходимо до висновку, що без правопорушення немає відповідальності [2, с. 115]. Тому фактичною підставою для дисциплінарної відповідальності прокурора є вчинення ним дисциплінарного проступку.

Все ж є недосконалим у законодавчому регулюванні дисциплінарної відповідальності прокурорів відсутність визначення поняття «дисциплінарний проступок прокурора», а також складу такого проступку. Така ситуація призводить до неефективності та певної невизначеності у застосуванні дисциплінарної відповідальності до прокурорів.

Відповідно до положень ЗУ «Про прокуратуру» усі дисциплінарні функції знято з Генерального прокурора та керівників відповідних прокуратур та передано їх до спеціально утвореного незалежного органу. Такий перехід відбувся у 2017 р. і тоді ж розпочала свою діяльність Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія прокурорів (КДКП), що безсумнівно є позитивним кроком законодавця. Але відповідно до ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури» [3] діяльність КДКП припинено. Рівно за два роки (з початку жовтня 2021 р.) кваліфікаційно-дисциплінарний орган прокурорів відновив свою роботу у новому складі як відповідний орган, що здійснює дисциплінарне провадження. Правове регулювання діяльності відповідного органу у

дисциплінарному провадженні не зазнало принципових змін, якщо порівнювати з періодом діяльності КДКП.

Відповідно до ч. 1 ст. 46 ЗУ «Про прокуратуру» Секретаріат відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження, у день надходження дисциплінарної скарги реєструє її та за допомогою автоматизованої системи визначає члена відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження, для вирішення питання відкриття дисциплінарного провадження. Також у цій статті зазначено й підстави для відмови у відкритті дисциплінарного провадження (ч. 2) [1]. Але слід зазначити, що в Законі нічого не сказано про можливість оскарження рішення відповідного органу про відмову у відкритті дисциплінарного провадження. Стосовно цього Велика Палата Верховного Суду України (ВСУ) зазначає, що відсутність у національному праві можливості оскаржити рішення про відмову у відкритті провадження як розумне обмеження в процедурі дисциплінарної відповідальності прокурора покликане не переважувати судову систему. Але все ж варто надати можливість оскарження таких рішень, а ВСУ переглянути свою практику в цьому напрямі.

Право на звернення до Комісії зі скаргами про вчинення прокурором дисциплінарного проступку має кожен, кому відомі такі факти. Закон не містить заборони про те, що заявником може бути й член відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження, а навпаки, навіть передбачає певне врегулювання відносин у такій ситуації. Так, у такому разі член відповідного органу не має права вирішувати питання про відкриття дисциплінарного провадження, здійснювати перевірку та брати участь у голосуванні під час ухвалення рішення за результатами розгляду висновку про наявність чи відсутність дисциплінарного проступку прокурора.

Варто також відмітити, що значна кількість дисциплінарних скарг стосовно прокурорів надходять від представників органів прокуратури, а саме від керівників прокурорів, Генеральної інспекції Офісу Генерального прокурора, колег тощо. Тому здебільшого джерелами доказів у дисциплінарному провадженні за такими скаргами є матеріали службових розслідувань (процесуальні документи; рішення судів, слідчих суддів; відомчі облікові документи такі як: реєстри, журнали тощо; листування з відповідними суб'єктами з робочих питань; цивільно-правові документи і навіть скрині з соціальних профілів прокурора тощо).

Після відкриття дисциплінарного провадження член відповідного органу проводить перевірку в межах обставин, повідомлених у дисциплінарній скарзі. Водночас Закон визначив часові рамки такої перевірки, якими є два місяці з дня реєстрації дисциплінарної скарги, але є й можливість продовження такого строку не більше ніж на один місяць.

Проте Законом не визначено строку, відповідно до якого дисциплінарне провадження має бути завершено. Аналізуючи низку дисциплінарних проваджень стосовно прокурорів, з'ясовано, що в середньому дисциплінарне провадження триває близько 100 днів. Бували й випадки більш тривалішого розгляду дисциплінарних справ, пов'язані з кількаразовим відкладенням засідання відповідного органу через неявку прокурора, стосовно якого здійснюється дисциплінарне провадження.

За результатами перевірки член Комісії готує вис-

новок, який повинен містити інформацію про наявність чи відсутність дисциплінарного проступку прокурора та виклад обставин, якими це підтверджується. Важливим є те, що пропозиції цього члена, який проводив перевірку, не є обов'язковими для відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження. Тобто відповідний орган може ухвалити рішення про закриття дисциплінарного провадження у зв'язку з відсутністю у діях прокурора дисциплінарного проступку за наявності висновку члена цього органу про наявність дисциплінарного провадження, або ж відповідний орган вправі накласти на прокурора дисциплінарне стягнення й за наявності попереднього висновку відповідного члена про відсутність у діях прокурора дисциплінарного проступку.

Цікавим моментом є питання, а чи відкривати дані про прокурора (прізвище), який притягується до дисциплінарної відповідальності? У ч. 4 ст. 45 Закону зазначається, що прізвище, ім'я, по батькові прокурора, стосовно якого надійшла дисциплінарна скарга, не підлягають оприлюдненню до моменту прийняття рішення у справі [1]. Проте в цій ситуації можна вказати на важливе «але», оскільки дисциплінарне провадження стосовно прокурора не є його приватною справою, а навпаки, пов'язано з його публічним статусом та здійсненням владних повноважень. А тому вся інформація про подану скаргу та відкриття дисциплінарного провадження належить до інформації про здійснення прокурором посадових повноважень. Підтвердженням цього є положення абз. 2 ч. 2 ст. 5 Закону України «Про захист персональних даних», де вказується, що не є конфіденційною інформацією персональні дані, що стосуються здійснення особою, яка обіймає посаду, пов'язану з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, посадових або службових повноважень [4]. Тому не буде порушенням Закону поширення інформації про прокурора, стосовно якого надійшла скарга або відкрите дисциплінарне провадження.

Розгляд дисциплінарного провадження здійснюється з дотриманням засади змагальності. Хоча в Законі про це чітко не зазначається, але аналізуючи положення ст. 47 можна зробити такий висновок. Ще одним підтвердженням є п. 111 Положення про порядок роботи відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження, де зазначається, що розгляд висновку про наявність чи відсутність дисциплінарного проступку прокурора відбувається на засадах змагальності [5]. Але на заявника, опираючись на зазначені нормативні положення, не покладено обов'язку доводити наявність у діях прокурора дисциплінарного проступку. Звертаючись до змісту ст.ст. 46 і 47 ЗУ «Про прокуратуру» підтверджується переконання про те, що обов'язок доведення у діях прокурора дисциплінарного проступку покладено на члена відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження, який готував висновок про наявність дисциплінарного проступку прокурора. Якщо згадати практику Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (ВККСУ), то на початку її діяльності заявника виключено зі змагальності й ця засада реалізовано між членом Комісії-доповідачем та прокурором, стосовно якого здійснювалося дисциплінарне провадження. Але слід зауважити, що пізніше члени ВККСУ свідомо відмовилися від такого підходу і змінили свою практику

розгляду проваджень так, що змагальність має реалізуватися між заявником та прокурором [6]. Вважаю, що все ж засада змагальності у дисциплінарному провадженні стосовно прокурора має реалізуватися між заявником та членом відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження, з одного боку, та прокурором – з іншого. Підтвердженням такої позиції є п. 103 Положення, де закріплюється правило, що відкликання або відмова від дисциплінарної скарги не може бути підставою для закриття дисциплінарного провадження [5].

Одним із дискусійних питань є те, чи потрібно залишати в Законі можливість оскарження рішення відповідного органу за результатами дисциплінарного провадження до суду та Вищої ради правосуддя. Є думки, щоб уникнути дублювання процедури оскарження. Такої ж позиції дотримано у ст. 140 Спільного висновку Венеційської комісії та Генерального директорату з прав людини та верховенства права Ради Європи стосовно проекту ЗУ «Про прокуратуру» [7], де зазначено, що таким повноваженням варто наділити виключно суд. Але з таким неможливо погодитись, оскільки у п. 1 ч. 1 ст. 131 Конституції України зазначено, що до повноважень Вищої ради правосуддя належить розгляд скарг на рішення відповідного органу про притягнення до дисциплінарної відповідальності як судді, так і прокурора [8].

Не менш важливим питанням залишається зміст рішень відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження, адже воно має бути не лише доступним, зрозумілим для усіх, хто ознайомлюється з його змістом, але й повним, обґрунтованим та мотивованим. На сьогодні немає законодавчо встановленого стандарту в оформленні рішень за результатами розгляду дисциплінарного провадження стосовно прокурора. Ознайомлюючись з низкою таких рішень помітний різний стиль в їх написанні, що не є позитивним. Також слід зауважити, що інформація у багатьох рішеннях сприймається важко, оскільки часто елементи рішення не розбиваються на блоки, не застосовується нумерація абзаців і пунктів тощо. Досить часто характер дисциплінарного проступку окреслюється лише формально і не обґрунтовується членами відповідного органу. Необхідно дотримуватися єдиної форми викладу рішення та максимально приділити увагу до обґрунтованості рішення, а також сконцентрувати увагу на мотиваційній частині рішення. Так, остаточне рішення відповідного органу має містити такі складові елементи: описова частина, в якій детально описуються усі підготовчі дії, також має зазначатися виклад позиції заявника, а також узагальнений виклад позиції прокурора, вказівка на встановленні обставини та джерела доказів, і звичайно ж оцінка обставин самим органом, що прийняв рішення.

Закон «Про прокуратуру» передбачено дев'ять підстав для притягнення прокурора до дисциплінарної

відповідальності (ч. 1 ст. 43). Але можна навести ще й десятку підстав, яку передбачено ст. 53 цього ж Закону – порушення прокурором вимог стосовно несумісності, єдина лише тут є відмінність, що такі дисциплінарні справи розглядає Вища рада правосуддя (п. 2 ч. 1 ст. 131 Конституції України; ст.ст. 39-41 ЗУ «Про Вищу раду правосуддя» [1; 8]).

На сьогодні відповідним органом, що здійснює дисциплінарне провадження стосовно прокурорів, встановлено, що найбільш поширеним видом дисциплінарного порушення прокурорами є невиконання чи неналежне виконання своїх службових обов'язків, який передбачено Законом у п. 1 ч. 1 ст. 43. Такими діями можуть бути, наприклад, не вжиття заходів із продовження строків досудового розслідування; свідомо не правильна кваліфікація кримінального правопорушення; несвоєчасне виконання ухвали слідчого судді стосовно передачі речових доказів; необґрунтоване затягування стосовно направлення обвинувального акту; пропуск судового засідання без поважних причин; не своєчасний розгляд звернення тощо.

Що стосується видів дисциплінарних стягнень, то їх вичерпний перелік передбачено у ч. 1 ст. 49 ЗУ «Про прокуратуру». Якщо порівняти з попереднім законодавчим регулюванням питань дисциплінарних стягнень, то їх перелік містився у Дисциплінарному статуті і носив універсальний характер для всіх працівників прокуратури. Попередній Закон також не враховував у вирішенні питання накладення дисциплінарного стягнення специфіку керівного складу. Нині чинний ЗУ «Про прокуратуру» містить поняття адміністративної посади і тому передбачає й окремі підстави звільнення із цієї посади, а не з органу прокуратури взагалі. Також є й особливість такого виду дисциплінарного стягнення як заборона на строк до одного року на переведення до органу прокуратури вищого рівня чи на призначення на вищу посаду в органі прокуратури, в якому прокурор обіймає посаду. Так, цей вид стягнення не застосовується до Генерального прокурора.

ВИСНОВКИ

З часу набрання чинності положеннями Закону України «Про прокуратуру» стосовно дисциплінарного провадження прокурори стали більш захищеними від незаконного дисциплінарного переслідування і звільнення. Але все ж не варто ідеалізувати сучасну процедуру притягнення, розгляду та прийняття рішення у дисциплінарній справі стосовно прокурора, оскільки Закон «Про прокуратуру» та практика відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження містять ще низку неточностей та недоліків, які потрібно якнайшвидше подолати.

Список використаних джерел

1. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#n486>
2. Подкопаєв С.В. Проблема фактичної підстави дисциплінарної відповідальності суддів. *Сучасні проблеми права, державної безпеки життєдіяльності людини, формування громадянського суспільства*: матеріали конференції молодих науковців «Тобі, Харківщину, пошук молодих». Харків, 2002. С. 115–117.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури: Закон України від 19 вересня 2019 року № 113-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/113-20#Text>
4. Про захист персональних даних: Закону України від 1 червня 2010 року № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>

5. Положення про порядок роботи відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження: прийнято всеукраїнською конференцією прокурорів 27 квітня 2017 р. URL: <https://kdkp.gov.ua/page/approved-documents>
6. Банчук О., Каменев М. Дисциплінарна відповідальність прокурорів в Україні. Київ, 2019. 140 с. URL: https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/2020/10/1548703302disciplinary-responsibility-of-prosecutors-in-ukraine_ukr-3.pdf
7. Спільний висновок Венеційської комісії і Директорату з прав людини Генерального директорату з прав людини та верховенства права Ради Європи щодо проекту Закону «Про прокуратуру України», ухвалений на пленарному засіданні Венеційської комісії 11- 12 жовтня 2013 року, CDL-AD(2013)025. URL: <https://rm.coe.int/1680097f7d>
8. Конституція України. Основний Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. с. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

References

1. On the Prosecutor's Office: Law of Ukraine dated October 14, 2014 No. 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#n486> (in Ukrainian).
2. Podkopaiev S.V. The problem of the factual basis of disciplinary responsibility of judges. *Modern problems of law, state security of human life, formation of civil society: materials of the conference of young scientists "To you, Kharkiv region, search for young people"*. Kharkiv, 2002. pp. 115–117. (in Ukrainian).
3. On the introduction of changes to some legislative acts of Ukraine regarding priority measures for the reform of prosecutor's offices: Law of Ukraine dated September 19, 2019 No. 113-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/113-20#Text> (in Ukrainian).
4. On the protection of personal data: Law of Ukraine dated June 1, 2010 No. 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (in Ukrainian).
5. Regulations on the procedure for the work of the relevant body conducting disciplinary proceedings: adopted by the All-Ukrainian Conference of Prosecutors on April 27, 2017. URL: <https://kdkp.gov.ua/page/approved-documents> (in Ukrainian).
6. Banchuk O., Kameniev M. Disciplinary responsibility of prosecutors in Ukraine. Kyiv, 2019. 140 p. URL: https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/2020/10/1548703302disciplinary-responsibility-of-prosecutors-in-ukraine_ukr-3.pdf (in Ukrainian).
7. The joint opinion of the Venice Commission and the Directorate for Human Rights of the General Directorate for Human Rights and the Rule of Law of the Council of Europe regarding the draft Law "On the Prosecutor's Office of Ukraine", adopted at the plenary meeting of the Venice Commission on October 11-12, 2013, CDL-AD(2013)025. URL: <https://rm.coe.int/1680097f7d> (in Ukrainian).
8. Constitution of Ukraine. Basic Law of Ukraine. *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR)*. 1996. No. 30. p. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (in Ukrainian).

Anna PRYSIAZHNA

PhD in Legal Sciences, Associate Professor, Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0809-4657>

e-mail: a_prysiazhna@univer.km.ua

DISCIPLINARY RESPONSIBILITY OF PROSECUTORS OF UKRAINE: GROUNDS, PROCEDURE AND FEATURES OF DISCIPLINARY PROCEEDINGS

The paper is devoted to issues related to bringing prosecutors to disciplinary responsibility in Ukraine. Disciplinary responsibility is a type of legal responsibility that, compared to others, is the most common and often applied to prosecutors. It is worth noting that the existence and consolidation of the disciplinary responsibility of prosecutors at the legislative level does not contradict European standards and is justified, since this type of responsibility acts not only as a guarantor of the prosecutors' performance of their duties, ensuring the rights of citizens, society and the state, but also contributes to the prevention of offenses with by the prosecutors themselves. From a doctrinal point of view, the disciplinary responsibility of prosecutors is considered as a special, independent type of legal responsibility, which is applied in a specific sphere of human life and is related to the professional activity of special subjects - prosecutors. Disciplinary responsibility of prosecutors as a type of legal responsibility consists in the infliction by the violator of prosecutorial discipline of adverse moral, material and organizational deprivations for him and is one of the means of ensuring compliance of the activity and behavior of prosecutors with professional standards. It cannot be claimed that today the practice of bringing prosecutors to disciplinary responsibility is clearly developed and unambiguous. Both the theory and the practice of holding prosecutors to account require serious consideration and the introduction of new approaches in order to increase their effectiveness. In general, the disciplinary responsibility of prosecutors is aimed at forming a responsible professional approach and stopping offenses in the legal sphere, in particular the corruption component.

Keywords: *prosecutor, disciplinary responsibility, disciplinary penalty, disciplinary proceedings*

Павло Вадимович ЛОГВІНОВ

к.е.н., начальник управління економічного розвитку міста, Ужгородська міська рада

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9855-0315>

e-mail: mywork21@ukr.net

Оксана Володимирівна ХИМИЧ

к.е.н., доцент, науковий дослідник, стипендіат MSCA4Ukraine, Школа бізнесу та економіки, Вільний Університет Амстердаму

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0629-8528>

e-mail: Khytych.ok@gmail.com

Світлана Петрівна ТКАЧУК

к.е.н., доцент кафедри, Інститут економіки та бізнес освіти, Уманський державний педагогічний університет ім. П. Тичини

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4547-7307>

e-mail: svitlana.tkachuk97@gmail.com

ІННОВАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ ДЛЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ УКРАЇНИ У ГЛОБАЛЬНОМУ КОНТЕКСТІ

У статті наголошено на важливості зміни економічного становища країни з інноваційного погляду. Для того щоб у глобальному контексті досягти економічного зростання країни, важливо звернути увагу передусім на розвиток п'ятьох головних аспектів: досягнення технологічного лідерства, розвиток стартап-екосистеми, залучення іноземних інвестицій до країни, розвиток технологій, досягнення стійкості енергетичних ресурсів та диверсифікація експорту товарів. У роботі поєднано погляди українських дослідників. Проаналізовано та виокремлено проблеми, що виникають під час розроблення інноваційної стратегії для економічного зростання України у глобальному контексті за п'ятьма головними напрямками в умовах російсько-української війни.

Ключові слова: технологічне лідерство, диверсифікація експорту, стійкість енергетичних ресурсів, розвиток стартап-екосистеми, залучення іноземних інвестицій

ВСТУП

Розвиток національної економіки є запорукою покращення становища країни на міжнародному рівні. В умовах російсько-української війни Україна як ніколи потребує стратегій економічного зростання у глобальному контексті. Міграція населення до інших країн через постійну загрозу обстрілів зі сторони росії, зменшення трудового населення країни, зниження темпів виробництва у східних та південних областях країни, зменшення іноземних інвестицій в розвиток української економіки спричиняють необхідність розроблення інноваційних стратегій, які матимуть як короткостроковий, так і довгостроковий ефект від провадження та покращать економічне становище України, підвищуючи конкурентне місце країни в міжнародному масштабі.

Стратегічні напрями розвитку економіки України досліджували українські науковці. Так, наприклад, Л. Ульянова, Ю. Чайка [1, С. 218] досліджуючи сталий розвиток України, дійшли висновку, що зусилля потрібно направляти на інноваційний розвиток у країні, адже саме інновації в Україні слабо розвинуті. О.Б. Булик [2, С. 1], аналізуючи стратегію розвитку економіки України дійшла висновку, що перспективи передусім – розвиток інфраструктури регіонів, зміна експорту та імпорту України та забезпечення енергетичної незалежності країни. Проте через динамічний процес зовнішніх змін, які впливають на функціонування української економіки та вплив російсько-української війни дослідження потребує детального дослідження для виявлення пріоритетних напрямів розвитку української економіки.

МЕТА роботи – аналіз головних аспектів економічного розвитку країни в єдиній інноваційній стратегії на міжнародному економічному ринку з довготривалими позитивними наслідками. Завдання для досягнення мети:

– аналіз перспективних напрямків розвитку національного господарства України;

– визначення можливих проблем та перешкод, які створює російсько-українська війна для економічного розвитку країни;

– визначення можливостей розвитку окремих галузей економіки України в глобальному контексті;

– визначення ролі регіонального впливу для сукупних показників економічного зростання.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

В ході написання статті проведено комплексний літературний пошук з метою поглибленого розуміння проблематики дослідження і виявлення найбільш значущих наукових публікацій за темою. Збір первинних даних ґрунтувався на цілеспрямованому пошуку в базі даних Google Scholar. Водночас відбір здійснювали тільки за роботами, опублікованими за останні 6 років українською мовою. Таке обмеження дало змогу сфокусуватися на відповідному часовому та лінгвістичному контексті дослідження. Стратегію пошуку уточнено за допомогою спеціальних фільтрів, таких як «оглядова стаття», «систематичний аналіз літератури», щоб забезпечити цілісний аналіз об'єкта дослідження, а також релевантність і якість досліджуваної літератури.

У статті застосовано загальнонаукові методи дослідження: індукція та дедукція, синтез та аналіз, а також порівняння. Завдяки абстрактно-логічному методу в результаті аналізу вдалося зробити висновки всієї статті.

РЕЗУЛЬТАТИ

Під час аналізу літератури визначено п'ять головних напрямів для інноваційної стратегії економічного зростання України у глобальному контексті в умовах російсько-української війни (рис. 1).

Рис. 1. П'ять головних напрямків задля інноваційної стратегії економічного зростання України в глобальному контексті в умовах російсько-української війни (розроблено авторами в результаті дослідження)

Одним з головних напрямів економічного розвитку України є передусім забезпечення стійкості використання енергетичних ресурсів. Важливо розуміти, що щорічно, починаючи з початку XX ст. попит на енергію постійно збільшується. Нині актуальним є використання не вичерпних енергетичних ресурсів (вугілля, нафта чи природний газ), а альтернативних джерел енергії (наприклад, енергія сонця, води, вітру, відпливів та припливів тощо) [3, С. 15]. Відновлювальна енергія та її впровадження у практику значно впливає на зміну економіки країни, оскільки невичерпні ресурси не мають обмеженого ресурсу. Тому країна має як виробляти, так і активно використовувати джерела альтернативної енергії, які є доступними та постійними [4, С. 143].

Проте нині всі країни намагаються впроваджувати альтернативні джерела енергії у виробничі та інші галузі народного господарства, отже такий аспект не є унікальним та інноваційним. Унікальним серед всіх практик впровадження альтернативних джерел в роботу є забезпечення довготривалої стійкості енергетичних ресурсів.

Від самого початку поняття стійкості розглядалося в суспільстві тільки з екологічного погляду. З одного боку, свою роль відіграло збільшення населення у світових масштабах, а з іншого – свою роль відіграло постійне виснаження наявних ресурсів, що в кінцевому підсумку ставить питання про те, як нинішнє покоління розпоряджатиметься наявними ресурсами, орієнтуючись на майбутнє і забезпечуючи сталий розвиток. Завдяки такому підходу стійка поведінка країн стає дедалі популярнішою.

Водночас різні варіанти застосування цього терміну призводять до того, що його значення стає дедалі більш неточним і розмитим. Проаналізувавши численні визначення категоріального поняття «стійкість» і «сталій розвиток», тут і надалі в роботі розуміється той факт, що сталий розвиток – це розвиток, який задовольняє потреби теперішнього часу, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби.

У минулому під стійким управлінням мався на увазі економічний підхід, за якого спожиті ресурси поверталися в систему в тій самій кількості, в якій їх використано. Наприклад, ліси, сировина, енергетичні ресурси тощо. Саме такої думки дотримувались прихильники стійкості. Однак на зміну сильній стійкості прийшла слабка стійкість – підхід, за якого ресурси, що використовуються, може бути витрачено без їхнього повного заміщення, але за допомогою різних технологій і збереження людського капіталу.

Тому нині сталий розвиток подано у вигляді три-

компонентної моделі, щоб підкреслити, що такий розвиток може бути досягнуто тільки шляхом одночасного досягнення екологічних, соціальних та економічних цілей. Інакше кажучи, «трикомпонентну модель» поділяють підкреслити, що повне задоволення одного фактора є менш важливим, ніж усі аспекти разом. Оскільки природні ресурси обмежено, екологічна стійкість залишається актуальною. Екологічна стійкість означає ефективне використання обмежених природних ресурсів.

Під економічною стійкістю розуміється здатність економіки підтримувати певний рівень валової внутрішньої продуктивності (або запасу капіталу) протягом тривалого періоду часу. Простіше кажучи, економічне зростання означає підвищення рівня доходів. Екологічна та економічна стійкість – аспекти сталого розвитку, що найчастіше аналізуються, тоді як соціальна стійкість часто розглядається як побічний ефект. Соціальна стійкість охоплює соціальну рівність, розмаїття, соціальну згуртованість, якість життя, демократію і розширення прав і можливостей.

Тому, для того щоб забезпечити економічний розвиток України, однією з умов успіху є впровадження трикомпонентної моделі сталого розвитку в енергетичному секторі. Під впливом четвертої революції, якій характерна стрімкість розвитку у геометричному, а не лінійному темпі, ширині та глибині її впливу на економіку кожної країни, а також довготривалого ефекту впливу, важливо зазначити, що саме стійкість енергетичного сектору є тим аспектом, що зможе забезпечити покращення рівня конкурентоспроможності України в енергетичній галузі в міжнародному масштабі, що є доцільним та необхідним в умовах російсько-української війни [3, С. 23].

Безумовно постійні ракетні обстріли зі сторони країни-агресора об'єктів енергетики України внесли корективи у впровадження стійкості енергетичних ресурсів, оскільки протягом 2022-2024 рр. достатньо часто можна було спостерігати економію енергетичних ресурсів, блекаути та перебої в енергетичній галузі в межах всієї країни. З початком повномасштабного вторгнення росії на територію України завдано значної шкоди об'єктам електрогенерації. Зокрема 10 теплоелектроцентралей, 4 теплових електростанцій та 7 гідроелектростанцій, а також 14 сонячних електростанцій зруйновано повністю [4, С. 144].

Впровадження стійкості енергетичної системи країни має базуватись на стійкому розвитку, де продукт енергетики має розглядатись через трикомпонентну модель стійкості. Нині у короткостроковій перспективі під час російсько-української війни, а також у подальшій довгостроковій перспективі важливим є досягнення енергетичної незалежності країни. Водночас така незалежність має базуватись на екологічно чистій альтернативній енергетиці. Для реалізації таких дій на практиці передусім має бути наукове обґрунтування можливих альтернатив з подальшою державною підтримкою у впровадженні. Проте нині для ефективного функціонування енергетичної системи передусім потрібно страхувати об'єкти та покращувати міжнародне партнерство з цього питання разом з мінімізацією ризиків [4, С. 147].

Важливим елементом економічного розвитку для економіки України нині є експорт товарів. Проте після здобуття Україною незалежності та впродовж наступних

років експорт України було зосереджено на сировинній основі. Така структура експорту не змінювалась протягом десятки років. Причини тому були дві: довготривала відсутність зовнішніх та внутрішніх детермінантів впливу на розвиток інших галузей для експорту, а також сприятливою була кон'юнктура зовнішнього ринку та ціна на сировину [5, С. 282].

Проте нині важливо розуміти, що експорт українських товарів важливо диверсифікувати. Водночас диверсифікація має відбуватися як в товарному аспекті, так і в географічному, а також за видами перевезень. Передусім це спричинено важливістю економічного розвитку країни. Крім цього, свої корективи внесли повномасштабне вторгнення росії на територію України.

Зараз в Україні є помітний невикористаний експортний потенціал, який складає понад 30 % загального річного експорту країни [5, С. 286]. Також важливо враховувати зміни, які вносять бойові дії на території України. Обмежений доступ до акваторії Чорного моря, перешкода зі сторони польського населення транспортування зернових культур в Європу наземним транспортом погіршують загальні темпи експорту країни та географічні напрямки можливості збуту товару чи сировини.

Агропродовольчий експорт функціонує, незважаючи на воєнні дії на території України, проте інші види експорту значно погіршились за період 2022-2024 рр. Блокування кордонів змінило маршрути експорту українського товару та сировини [7, С. 507]. Водночас у 2022 р. було помітне скорочення експорту українських товарів та сировини на 50 % [6, С. 153].

Вже в липні 2023 року складено угоду «Зернової ініціативи» за співпраці України, Туреччини та ООН, – проблеми з експортом товарів та сировини через акваторію Чорного моря тимчасово було вирішено. Проте нині, станом на 2024 р., проблема збуту експортної продукції для України знову є критичною. З аналізу всіх можливих шляхів експорту можна виокремити лише автомобільний та залізничний. Кожен зі шляхів експор-

тування має як недоліки, так і переваги, проте в повному обсязі замінити морський товарообіг не можуть [6, С. 153].

Якщо аналізувати розвиток експорту через залізничний транспорт, то можна виокремити такі перешкоди, які виникають під час війни [6, С. 154]:

- більша вартість за перевезення товару, оскільки оплата за транспортування товарів чи сировини складається з оплати за користування вагонами, оплати за перевезення товару та оплати за супутні витрати на транспортування, як, наприклад, вантажно-розвантажувальні роботи, охорона товару тощо;

- збільшення попиту на застосування залізничного транспортування;

Автомобільні перевезення також можуть стати альтернативними методами та частково перекрити морські транспортування. Проте такі перевезення також мають свої недоліки [6, С. 154]:

- необхідність більшого часу на проходження митниці;
- погіршення української інфраструктури, що заважає вдалій логістиці;

- збільшення вартості перевезення товарів та сировини.

Тому передусім для того, щоб експорт вносив свій внесок в економічний розвиток країни важливо переглянути тарифи на перевезення на кожен вид транспорту, а також покращити систему планувань перевезень. Водночас це стосується як державних, так і приватних логістичних операторів.

Виходячи з вищезазначених шляхів транспортування та умов експорту України, у 2024 р. пріоритетними є такі географічні напрямки експорту, як США, Китай, Японія, Грузія та Туреччина. Виходячи з того, що в Україні обмежена кількість товарів зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД), можна визначити перспективні напрями нарощення експорту за різними географічними напрямками. Завдяки ранжуванню на базі 14 критеріїв О. Яценко [5, С. 290] визначила пріоритетні напрями диверсифікації експорту України за українською класифікацією товарів ЗЕД (УКТЗЕД) (табл. 1).

Таблиця 1 – Пріоритетні напрямки диверсифікації експорту за товарами та географічними напрямками (адаптовано з [5, С. 289])

УКТЗЕД	Країни				
	США	Японія	Китай	Туреччина	Грузія
8515					
8483					
8433					
8466					
8413					
8416					
8421					
8465					
8708					
8504					

Отже, аналізуючи дані, надані у табл. 1, можна зробити висновок, що диверсифікація експорту має стосуватися лише обладнання для виробництва та оброблення матеріалів, тобто тих секторів експорту, які нині знаходяться на етапі активного розвитку. Тобто перспективною є група товарів УКТЗЕД 8413, яка характеризує товари групи «насоси для рідин» для експорту до Китаю, Японії та Туреччини. Також перспективною є група товарів УКТЗЕД 8421, яка характеризує товари

«обладнання для фільтрування і очищення рідин та газів» для експорту до США, Китаю та Грузії. Групу товарів 8708 «запчастини до засобів автомобільного транспорту» доцільно експортувати до США, Японії та Грузії, а групу товарів 8483 «трансмійні вали і корпуси підшипників» – до США, Японії та Китаю.

Такі групи товарів, як 8504 «електричні трансформатори», 8416 «пальники для твердого палива чи газу» та 8515 «машини та апарати для паяння і зварювання»,

8433 «машини та механізми для збирання й обмолоту сільськогосподарських культур» доцільно експортувати лише до однієї із країн-експортерів, а саме до Грузії, Китаю, Туреччини та США відповідно. Причина перспектив одного напрямку експорту – підвищений попит на товари. Також є дві перспективні групи товарів, експорт яких доцільний лише до двох-країн експортерів. Товари групи 8465 «деревобробні верстати» доцільно експортувати до США та Грузії, а групи 8466 «запчастини та агрегати до металообробного обладнання» – до США та Туреччини [5, С. 289].

У разі впровадження диверсифікації експорту в Україні за географічними та товарними аспектами можна зменшити значну кількість проблем, які роками накопичувались. Зокрема, це стосується негативного сальдо торговельного балансу. Також завдяки диверсифікації експорту можна досягти покращення конкурентоспроможності країни та міжнародному рівні, разом з мінімізацією ризиків, пов'язаних з кон'юнктурою глобального ринку.

Одним з головних напрямів економічного розвитку України є залучення іноземних інвестицій до України. Нині в умовах російсько-української війни саме збільшення іноземних інвестицій в Україні є одним з головних інструментів стабілізації української економіки та покращення ефективності її діяльності. Наслідками такого впливу є забезпечення стійкого розвитку економіки країни та забезпечення кращого рівня конкурентоспроможності на міжнародному ринку.

Оскільки економіка складається з багатьох з'єднаних взаємодоповнюючих елементів, головним в умовах війни для України є забезпечення безперервності процесу функціонування національної економіки. Тому саме іноземні інвестиції можуть розв'язати питання, які виникають між окремими об'єктами української економіки.

Аналізуючи міжнародний досвід залучення іноземних інвестицій до країн, можна дійти висновку, що нині, станом на 2024 р., є чотири головні шляхи залучення прямих іноземних інвестицій до країни: інституційно-правовий, бюджетно-податковий, територіально-організаційний та грошово-кредитний. Кожен з шляхів може надати значні переваги для української економіки за умови його провадження [8, с. 199].

Проте слід враховувати ті зміни та наслідки, які виникли через постійні воєнні дії на території України. В останні декілька років можна спостерігати такі детермінанти, які вплинули на процес залучення іноземних інвестицій в розвиток національної економіки України [9, С. 1]:

- повномасштабне вторгнення росії до території України у 2022 році;
- окупація території східних та південних областей України;
- постійні воєнні дії на території країни, як на окупованих територіях, так і в інших областях України;
- відсутність захисту іноземних інвестицій від держави.

Також О.В. Нечипорук [9, С. 1] виокремлює і детермінанти, які позитивно впливають на залучення іноземних інвестицій в Україну, попри російсько-українську війну:

- активна зовнішня політика країни, яка посилилась після початку повномасштабного вторгнення;
- санкції проти росії;

– розірвання багатьох економічних угод між росією та країн ЄС, США;

- президентський авторитет В.О. Зеленського;
- активний пошук інноваційного розвитку економіки країни для залучення іноземних інвестицій тощо.

Серед найбільш перспективних напрямів залучення іноземних інвестицій є такі: оборонно-промисловий комплекс, енергетика, природні ресурси, агропромисловий комплекс, логістика, інфраструктура, промисловість, фармацевтика та інноваційні технології [9, С. 3]. Серед механізмів залучення іноземних інвестицій в умовах війни до України є передусім лізинг, організація венчурних компаній, створення вільних економічних зон, створення спільних підприємств, створення транснаціональних компаній, відкриття акціонерних товариств та створення консесій [8, С. 204].

У такому разі важливим є розвиток та вдосконалення функціонування державної служби для покращення якості надаваних послуг юридичним особам, адже впливатиме на формування сприятливого інвестиційного клімату в країні [10, С. 75]. Саме завдяки таким діям можна залучити реальні іноземні інвестиції до національної економіки та покращити функціонування окремих галузей народного господарства в довгостроковій перспективі.

Важливим елементом розвитку економіки для України в найближчий період є розвиток стартап-екосистем. Нині в Україні все частіше розповсюджується запровадження стартапів, проте це є лише поодинокі випадки. Стартап-екосистема – сукупність суб'єктів, які є взаємопов'язаними між собою у процесах ідентифікації, підтримки, підтримки та комерціалізації стартапів в Україні [11, С. 16]. Завдяки процесам глобалізації українські стартапи матимуть змогу брати участь в міжнародних програмах співробітництва, взаємодіяти з міжнародними корпораціями тощо. Кожна стартап-екосистема проходить у своєму становіщі чотири головні етапи: активація, глобалізація, залучення та інтеграція.

Нині, станом на 2024 р., стартап-екосистема України знаходиться на початковій стадії, тобто на стадії активації. Крім цього, є виклики, які зменшують темпи розвитку стартап-екосистеми в Україні, крім війни. До таких викликів можна віднести: політична нестабільність, високий рівень корупції [12, С. 688]. Тому з боку держави має бути підтримка розвитку цієї галузі [11, С. 18].

Шукаючи шляхи розвитку стартап-екосистеми в Україні, важливо звернутись до досвіду інших країн, які ефективно розвинули цю галузь. Зокрема, проаналізувавши досвід країн ЄС, можна дійти висновку, що передусім українській стартап-екосистемі слід адаптуватися до глобальних трендів та сучасних викликів всередині країни, підвищуючи конкурентоспроможність українських стартапів на міжнародному рівні. В умовах війни важливим є розвиток акселераторських програм. У такому разі зі сторони країни має бути підтримка та пошуку оптимальних шляхів такої інтеграції.

Крім цього, державна підтримка має здійснюватися в межах пошуків талантів. Саме завдяки активному розвитку стартап-екосистеми в Україні можна покращити науково-технічний потенціал України. Це є важливим аспектом на шляху до економічного розвитку, оскільки втрати від війни нині є значними. Успішною є стратегія поетапного та системного розвитку стартап-екосистеми

України, яка буде відповідати стану національної економіки, цілям розвитку та буде враховувати можливі ризик та загрози.

Одним з важливих елементів інноваційної стратегії економічного зростання України у глобальному контексті є забезпечення її технологічного лідерства. Насамперед це стосується умов функціонування різних галузей народного господарства, на який звертають увагу велика кількість українських науковців [13, С. 103].

Проте нині увагу слід приділити людському фактору, завдяки якому стає можливим технологічний розвиток економіки, а саме підвищення цифрової грамотності населення. Але важливо розуміти, що поняття «цифрова грамотність» не є тотожним поняттю «комп'ютерна грамотність». Комп'ютерна грамотність може стосуватися навичок роботи з комп'ютером і програмним забезпеченням. Цифрова грамотність охоплює впевнене, критичне та відповідальне використання цифрових технологій і взаємодію з ними для навчання, роботи та участі в житті суспільства. Вона охоплює інформаційну грамотність, комунікацію та співробітництво, медіаграмотність, створення цифрового контенту (включно з програмуванням), безпеку (включно з навичками комп'ютерної грамотності та кібербезпеки), питання інтелектуальної власності, розв'язання проблем і критичне мислення [14, С. 48].

З огляду на швидкість змін у цифровому світі та технологічних змінах, розвиток навичок не є одноразовим підходом, а потребує постійного професійного втручання. Ринок праці майбутнього потребує співробітників з когнітивними та аналітичними навичками, які постійно розвиваються та будуть відповідати вимогам глобальних та національних викликів [15].

Розвиток цифрової грамотності українських громадян, які працюють в галузях народного господарства будуть у довгостроковій перспективі сприяти зменшенню

кризових явищ, оскільки цей процес залежить не лише від зовнішніх чинників, а й від внутрішніх, а навчання співробітників ефективної взаємодії із технологіями залежить повністю від внутрішньої системи функціонування [16, С. 1]. Адже важливо залучити все населення до покращення та розвитку національної економіки України [17, С. 18]. Особливо доцільним дане завдання є в умовах російсько-української війни.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши результати проведеного дослідження, можна зробити висновок, що цілей та завдань статті досягнуто. Враховуючи проблеми та значний потенціал України, можна зробити висновок, що у глобальному контексті значне покращення економічного розвитку країни є можливим, оскільки в роботі в результаті аналізу визначено п'ять пріоритетних напрямів, які доцільно розвивати в умовах російсько-української війни. До таких напрямів відносяться: диверсифікація експорту, розвиток стартап-екосистеми у країні, залучення іноземних інвестицій, забезпечення стійкості енергетичних ресурсів, підвищення цифрової грамотності населення України.

В сучасних умовах функціонування української економіки розвиток економіки країни в п'яти зазначених напрямках є необхідним також з погляду забезпечення стабільного функціонування народного господарства. Водночас у дослідженні враховано всі ризики, які можуть виникати під час розвитку п'яти зазначених галузей в умовах повномасштабного вторгнення росії на території України. Зазначені в статті аспекти розвитку в рамках інноваційної стратегії знаходяться на початковому рівні розвитку, а отже, питання їх фінансової вигоди, екологічної безпеки та соціальної значущості потребує подальшого розгляду та досліджень.

Список використаних джерел

1. Ульянова Л., Чайка Ю. Інноваційні аспекти сталого розвитку економіки України. *Економічний аналіз*. 2021. № 31(1). С. 218-226. URL: <https://doi.org/10.35774/econa2021.01.218>
2. Булик О. Б. Стратегія відновлення економіки України після війни. *Економіка та суспільство*. 2023. № 48. С. 1-8. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-51>
3. Редько К.Ю., Вовченко О.В. Основні аспекти перехідного періоду між промисловими революціями (на прикладі електроенергетики). *Проблеми системного підходу в економіці*. 2023. № 2(91). С. 14-27. URL: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2023-2-2>
4. Луцьов Є.О. Управління відновлювальними ресурсами в енергетиці в контексті забезпечення економічної стійкості енергетичних систем. *Трибуна молодого вченого*. 2023. № 1(44). С. 139-150. URL: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2023.1\(44\).139-150](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2023.1(44).139-150)
5. Яценко О. Визначення перспективних напрямів диверсифікації експорту України. *Вчені записки*. 2020. № 21. С. 281-293. URL: https://doi.org/10.33111/vz_kneu.21.20.01.24.166.172
6. Романенко В.С. Перспективи розвитку нових шляхів для експорту продукції з України в умовах воєнного стану. *Економічні та соціальні аспекти розвитку України на початку XXI століття: XI міжнар. наук.-практ. конф.* (Одеса, 17-18 жовтня 2023 р.). Одеса, 2023. С. 153-156. URL: <https://card-file.ontu.edu.ua/handle/123456789/27987>
7. Антонюк П.О., Баранюк Х.О. Аналіз змін в товарній структурі експорту, визваних умовами війни. *Економічні та соціальні аспекти розвитку України на початку XXI століття: XI міжнар. наук.-практ. конф.* (Одеса, 17-18 жовтня 2023 р.). Одеса, 2023. С. 505-508. URL: <https://card-file.ontu.edu.ua/handle/123456789/27987>
8. Карінцева О.І. та ін. Залучення іноземних інвестицій як інструмент забезпечення конкурентоспроможності та сталого розвитку країни. *Вісник СумДУ*. 2023. № 3. С. 199-211. URL: <https://doi.org/10.21272/1817-9215.2020.3-22>
9. Нечипорук О. Проблема залучення іноземних інвестицій в Україні під час війни. *Економіка та суспільство*. 2023. № 54. С. 1-6. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-6>
10. Ільїна, А.О. Реформування державної служби як шлях до конкурентоспроможності економіки країни. *Наукові інновації та перехідні технології*. 2024. № 1(29). С. 75-89. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-1\(29\)-75-89](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-1(29)-75-89)
11. Левковець О. Розвиток стартап-екосистеми України: сучасний етап. *Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах: XI міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Тернопіль, 3 листопада 2023 р.). Тернопіль, 2023. С. 16-18. URL: <http://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/42972>

12. Мищковська Р.О. розвиток стартап-екосистеми в Україні: приклад країн центральної та східної Європи. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. № 3(21). С. 688-701. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-3\(21\)-688-701](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-3(21)-688-701)
13. Лупак Р.Л., Рудковський О.В., Васильців Т.Г., Березівський Я.П. Інституційно-інноваційні чинники технологічного розвитку національної економіки України в умовах глобальної інформатизації. *Бізнес Інформ*. 2021. № 1. С. 103-112. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-1-103-112>
14. Тілікіна Н.В. Медіа-, інформаційна і комп'ютерна грамотність як компоненти цифрової грамотності. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2021. № 29. С. 46-56. URL: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.5149025>
15. Грищук М.І., Висоцький А.А., Дмитрієнко О.О. Smart-технології в професійній діяльності майбутнього медика: цифрова грамотність, цифрова компетентність. *Академічні візії*. 2023. № 18. С. 1-8. URL: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7808332>
16. Дубинська О.С. Дослідження причин виникнення кризових явищ у виробничо-організаційній системі підприємства. *Стратегія і механізми регулювання промислового розвитку*. 2009. № 1. С. 1-7. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/doslidzhennya-prichin-viniknennya-krizovih-yavisch-u-virobnicho-organizatsiyniy-sistemi-pidpriemstva>
17. Вдовічен А.А., Вдовічена О. Г. Стратегічні пріоритети розвитку національної економіки. *Економіка та управління національним господарством*. 2020. № 3 (79), С. 18-29. URL: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2020-3.79.01>

References

1. Ulianova L., Chaika Y. Innovative aspects of sustainable development of the economy of Ukraine. *Economic analysis*. 2021. Vol. 31. No. 1. pp. 218-226. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2021.01.218> (In Ukrainian).
2. Bulyk O.B. Post-war economy recovery strategy of Ukraine. *Economy and society*. 2023. Vol. 48. pp. 1-8. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-51> (In Ukrainian).
3. Redko K.Yu., Vovchenko O.V. The main aspects of the transition period between the industrial revolutions (on the example of electricity). *Problems of the systemic approach in economics*. 2023. Vol. 2. No. 91. pp. 14-27. URL: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2023-2-2> (In Ukrainian).
4. Lunov Ye.O. Renewable resource management in the energy sector in the context of ensuring the economic sustainability of energy systems. *Tribune of the young scientist*. 2023. Vol. 1. No. 44. Pp. 139-150. URL: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2023.1\(44\).139-150](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2023.1(44).139-150) (In Ukrainian).
5. Yatsenko O. Defining perspective directions of export diversification of Ukraine. *Scholarly notes*. 2020. Vol. 21. pp. 281-293. URL: https://doi.org/10.33111/vz_kneu.21.20.01.24.166.172 (In Ukrainian).
6. Romanenko V.S. Prospects for the development of new ways to export products from Ukraine under martial law. *Economic and social aspects of the development of Ukraine at the beginning of the XXI century: XI International science and practice conference* (Odesa, October 17-18, 2023). Odesa, 2023. pp. 153-156. URL: <https://card-file.ontu.edu.ua/handle/123456789/27987> (In Ukrainian).
7. Antoniuk P.O., Baraniuk Kh.O. Analysis of changes in the commodity structure of exports caused by the war. *Economic and social aspects of the development of Ukraine at the beginning of the XXI century: XI International science and practice conference* (Odesa, October 17-18, 2023). Odesa, 2023. pp. 505-508. URL: <https://card-file.ontu.edu.ua/handle/123456789/27987> (In Ukrainian).
8. Karintseva O.I. et al. Attract foreign investment as a tool to ensure the country's competitiveness and sustainable development. *Visnyk of Sumy State University*. 2023. Vol. 3. pp. 199-211. URL: <https://doi.org/10.21272/1817-9215.2020.3-22> (In Ukrainian).
9. Nechyporuk O. The problem of attracting foreign investment to Ukraine during the war. *Economy and society*. 2023. Vol. 54. pp. 1-6. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-6> (In Ukrainian).
10. Ilina, A.O. Civil service reform as a way to make the country's economy competitive. *Scientific innovations and transitional technologies*. 2024. Vol. 1. No. 29. pp. 75-89. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-1\(29\)-75-89](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-1(29)-75-89) (In Ukrainian).
11. Levkovets O. Development of the startup ecosystem in Ukraine: the current stage. *Formation of a mechanism for strengthening the competitive positions of national economic systems in global, regional and local dimensions: XI International science and practice conference* (Ternopil, November 3, 2023). Ternopil, 2023. pp. 16-18. URL: <http://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/42972> (In Ukrainian).
12. Myshchkovska R.O. Developing the startup ecosystem in Ukraine: the case of Central and Eastern Europe. *Current issues in modern science*. 2024. Vol. 3. No. 21. pp. 688-701. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-3\(21\)-688-701](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-3(21)-688-701) (In Ukrainian).
13. Lupak R.L., Rudkovskiy O.V., Vasylytsiv T.H., Berезivskiy Ya.P. Institutional and innovative factors of technological development of the national economy of Ukraine in the context of global informatization. *Business Inform*. 2021. Vol. 1. pp. 103-112. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-1-103-112> (In Ukrainian)
14. Tilikina, N. V. Media, information and computer literacy as components of digital literacy. *Scientific notes of the Lviv University of Business and Law*. 2021. Vol. 29. pp. 46-56. URL: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.5149025> (In Ukrainian).
15. Hryshchuk M.I., Vysotskyi, A.A., Dmytrienko, O. O. Intelligent technologies in the professional activity of the doctor of the future: digital literacy, digital competence. *Academic visions*. 2023. Vol. 18. pp. 1-8. URL: <http://doi.org/10.5281/zenodo.7808332> (In Ukrainian).
16. Dubynska O. S. Study of the causes of crisis phenomena in the production and organizational system of a company. *Strategy and mechanisms of regulation of industrial development*. 2009. Vol. 1. pp. 1-7. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/doslidzhennya-prichin-viniknennya-krizovih-yavisch-u-virobnicho-organizatsiyniy-sistemi-pidpriemstva> (In Ukrainian).
17. Vdovichen A.A., Vdovichena O.H. Strategic priorities for the development of the national economy. *Economy and management of the national economy*. 2020. Vol. 3. No. 79. pp. 18-29. URL: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2020-3.79.01> (In Ukrainian).

Pavlo LOHVINOV

PhD in Economics, Head of the Department of Economic Development of the City, Uzhhorod City Council

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9855-0315>

e-mail: mywork21@ukr.net

Oksana KHYMYCH

PhD in Economics, Associate Professor, Researcher, MSCA4Ukraine scholarship holder, School of Business and Economics, Free University of Amsterdam

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0629-8528>

e-mail: Khymych.ok@gmail.com

Svitlana TKACHUK

PhD in Economics, Associate Professor of Department, Institute of Economics and Business Education, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4547-7307>

e-mail: svitlana.tkachuk97@gmail.com

INNOVATIVE STRATEGIES FOR UKRAINE'S ECONOMIC GROWTH IN THE GLOBAL CONTEXT

Introduction. In the context of the Russian-Ukrainian war and deteriorating economic performance, it is important for Ukraine to develop an innovative economic development strategy that should focus on several key areas that can ensure the country's competitiveness in the international market and promote Ukraine's economic development in the global context.

The purpose of the paper is to identify the necessary directions of development for Ukraine within the framework of an innovative strategy of economic growth in the global context.

Results. The paper emphasizes the importance of changing the economic situation of the country from an innovative point of view. In order to achieve economic growth in the global context, it is important to pay attention to the development of five main aspects. The first aspect is the sustainable development of energy resources. This mainly concerns alternative resources for the energy sector. Their sustainable development implies not only environmental and economic benefits, but also social benefits. The second aspect is the diversification of Ukraine's exports by mode of transport, goods and geography. In connection with the Russian-Ukrainian war, road and rail transportation are important. Diversification of raw materials should mainly concern equipment for production and processing of materials in the direction of the United States, Turkey, Georgia, Japan and China. The third aspect of ensuring Ukraine's economic growth in the global context is to ensure leadership in economic development through technology. However, the study found that special attention should be paid to the human factor and the development of digital literacy among the Ukrainian population working in various sectors of the economy. The fourth aspect is the attraction of foreign investment to the national economy. It was found that in the context of the Russian-Ukrainian war there are significant determinants that affect the reduction of investment in Ukraine, but there are also determinants that have a positive effect. The analysis revealed that the most promising sectors for investment are the defense industry, energy, natural resources, agriculture, logistics, infrastructure, manufacturing, pharmaceuticals, and innovative technologies. However, in order to bring investments to the market, such mechanisms as leasing, organization of venture capital companies, creation of free economic zones, joint ventures, creation of multinational companies, establishment of joint stock companies and concessions can be used. The fifth aspect of ensuring Ukraine's economic growth in the global context is the development of the startup ecosystem in Ukraine, which is currently at the initial stage of development.

Conclusion. Thus, despite the ongoing war on the territory of Ukraine, the national economy has all the opportunities and prospects for significant and rapid development on the international scale thanks to innovative strategies for the development of certain sectors of the national economy.

Keywords: technological leadership, export diversification, sustainability of energy resources, development of the start-up ecosystem, attraction of foreign investment

Володимир Володимирович **ГОЛОВАЧ**

к.ю.н., заслужений юрист України, сертифікований аудитор, Інститут аудиту

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3669-9071>

Тетяна Анатоліївна **ГОЛОВАЧ**

д.е.н., професор, аудитор, заступник директора з наукової роботи Інституту аудиту

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1657-1508>

ПРОФЕСІЙНЕ СУДЖЕННЯ ТА ДУМКА АУДИТОРА

Статтю присвячено дослідженню таких фундаментальних понять в аудиторській діяльності як професійне судження і думка аудитора. Визначено їх логічний зміст з позиції формальної і діалектичної логіки. Розглянуто взаємозв'язок професійного судження аудитора з такими формами логічного мислення як поняття та умовивід. Обґрунтовано висновок, що думка аудитора трансформується у відповідні форми логічного мислення, які знаходять своє відображення у вигляді висновків у звіті незалежного аудитора. Показано складнощі перекладу з англійської на українську терміну «думка» у Міжнародних стандартах аудиту. Запропоновано певні рекомендації з практичного застосування англійської термінології.

Ключові слова: професійне судження аудитора, думка аудитора, форма логічного мислення аудитора, висновок аудитора, звіт аудитора

ВСТУП

Поняття професійного судження і думки аудитора не отримало належного висвітлення в публікаціях вітчизняних авторів. Вчинялися спроби визначити логічний зміст поняття професійне судження аудитора. Хоча в них недостатньо враховано закони логіки та гносеології пізнання стосовно аудиторської діяльності.

Проводилися відповідні наукові дослідження професійного судження аудитора в аспекті отримання аудиторських доказів. Водночас комплексний аналіз поняття «професійне судження аудитора» в аспекті формальної та діалектичної логіки не проводилися.

Значно менше уваги приділено дослідженню логічного змісту поняття «думка аудитора». Переважно обмежувались широким тлумаченням цього поняття без з'ясування його ролі і місця серед таких форм мислення як судження та умовивід.

Наведена проблема значно ускладнилася хибним перекладом на українську англійської термінології в Міжнародних стандартах аудиту (МСА). Замість терміну «висновок» запропоновано термін «думка» у перекладі англійської терміну «opinion». Натомість свого часу у перекладі МСА 701 «Модифікація висновку незалежного аудитора» термін «opinion» перекладали як «висновок».

У зв'язку з цим є необхідність більш детально розглянути наведені вище питання.

МЕТА роботи полягає у дослідженні логічного змісту понять «професійне судження» і «думка аудитора», з'ясуванні їх взаємозв'язку з основними формами мислення, такими як судження та умовиводи, визначенні коректності перекладу цих термінів з англійської мови в МСА. Тим самим запропонувати шляхи вдосконалення аудиторської діяльності.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ: аналітичний огляд публікації, стандартів та нормативно-правових актів із застосуванням емпіричних і теоретичних методів. Узагальнення отриманих результатів на основі формальної та діалектичної логіки.

РЕЗУЛЬТАТИ

Серед українських науковців проблему професійного судження аудитора вперше досліджено І.М. Пожарицькою. Її основний висновок зводився до того, що судження аудитора – це процес застосування професійних компетентнісних характеристик в умовах невизначеності для формування думки стосовно професійних питань [1, 2]. В такому визначенні наголошено на тому, що професійне судження аудитора має місце в аналізі проблеми, яка не має стандартного рішення і потребує від аудитора застосування відповідних знань, навичок і досвіду. Водночас робиться наголос, що невизначеність не повинна слугувати приводом для свободи дій та довільного мислення.

Оригінальний підхід до розуміння професійного судження запропоновано С.П. Лозовицьким. Він вважає, що професійне судження бухгалтера обумовлено необхідністю працювати поза наявними нормативами. На його думку, зазначене властиве для бухгалтерів англійських країн. Саме вони, як відмічав С.П. Лозовицький, створили культ професійного судження, спіраючись на ґрунт англійського загального права, яке розвивалось шляхом узагальнення прецедентів судових рішень [4].

Комплексний підхід до дослідження проблеми професійного судження і думки аудитора запропоновано в роботі І.М. Пожарицької та О.Ю. Редько [3], яку присвячено питанням логіки аудиторського висновку. У своєму дослідженні вони керувалися тим, що судження є центральною категорією всього розумового процесу аудитора. В цьому процесі найбільш широким поняттям називають «аудиторський звіт» до якого входить поняття «аудиторський висновок». Зі свого боку, «аудиторську думку» зазначені автори вважають підпорядкованим поняттям як частину аудиторського висновку. Саму методологію аудиторського висновку запропоновано розглядати у вигляді обґрунтованого знання, що містить в аксіомах і правилах умовиводів, та не входить до складу умовиводу у вигляді окремого судження. Таке знання, на думку авторів, складає логічну підставу висновків і дає відповідь на питання про

те, чому висновок, здобутий з тих чи інших суджень, є правомірним та необхідним.

Викладені положення особливих заперечень не викликають. Дійсно, підставою формування аудиторського висновку є доведення, яке включає не тільки звичайне логічне доведення, а й одночасний процес пізнання істини та її доведення.

Серед проблемних питань О.Ю. Редько та І.М. Пожарицька виділили визначення понять «аудиторська думка» і «аудиторський звіт». Найбільш проблемним вважають поняття «аудиторська думка».

Дійсно, це викликає цілу низку запитань, особливо у контексті МСА 705 стосовно модифікації думки аудитора. За більш уважного розгляду цієї проблеми вбачається, що аудитор здійснює модифікацію свого висновку у звіті на основі суджень, а не звичайних міркувань у вигляді думки чи інших роздумів стосовно фінансової звітності. Щоб переконатися в правомірності такого підходу детально розглянемо поняття «аудиторська думка».

Крім логіки, зазначене поняття всебічно досліджується в психології [8, 9]. Вона розглядає різні прояви і форми думки, такі як почуття, асоціації, погляди, фантазії, переконання і гіпотези. Думку вважають найбільш помітним елементом свідомості мислення. Саме мислення на рівні свідомості проявляється як потік думок, пов'язаних між собою певною послідовністю у вигляді асоціацій, почуттів та інших форм. Думки можуть протікати у формі вільних асоціацій, а також підпорядковуватися конкретним логічним правилам. На відміну від емоційного процесу логіка надає інструмент мислення у формі понять, суджень та умовиводів, а також законів і категорій.

Деякі вчені, які досліджують проблеми логіки, розглядають поняття, як результат відображення думки – у цьому разі її трансформації, переходу у відповідні поняття. Натомість переважна частина вчених визначають поняття як форму мислення, що постає результатом конкретних знань, отриманих в результаті певних міркувань. Зі свого боку, джерелом інформації міркувань може бути як чуттєвий рівень знань, так і логічні конструкції.

Водночас знання стосовно нечуттєвих, але важливих ознак та властивостей предметів і явищ людина одержує за допомогою мислення. Воно має узагальнений характер відображення дійсності й перебігає шляхом розумових дій з предметами та явищами. Останні відображаються у свідомості в образах, уявленнях, думках і поняттях. Залежно від того, які образи відіграють провідну роль розумові дії бувають сенсорними, перцептивними, уявними та у формі мислення. Саме мислення поділяють на практичне, творче і теоретичне.

Головне полягає в тому, що у процесі пізнання думка поєднує чуттєві сприйняття з розумовими діями, в яких вона знаходить відповідне відображення в тому чи іншому вигляді. Способом існування думки є мова, яка нерозривно пов'язана з мисленням. Самі розумові дії з об'єктами та явищами відбуваються подумки за допомогою мовлення без контактів з предметами та явищами. Так вони стають вирішальними діями мислення.

Думка шляхом міркування передає свідомості певний зміст, постає зв'язком понять, образів та елементів ситуації. Думка може мати зовнішні прояви і модаль-

ності, існування у вигляді образу, абстрактного поняття і переживання як відчуття оточуючого середовища.

З наведеного логічно зробити висновок, що думка спроможна трансформуватися у конкретні форми мислення без їх підпорядкування, а тим паче модифікації. Насправді модифікуються поняття, судження і умовиводи у тих чи інших висновках чи звітах. Враховуючи такий зміст поняття «думка» у психології і логіці, застосування його в якості категорії «думка аудитора» є недоцільним. Сам собою такий підхід не узгоджується із застосуванням в пізнавальній діяльності аудитора таких форм мислення, як поняття, судження, умовивід.

Логічну умову пізнання аудитора умовно можливо подати так. Під час прийняття клієнта в аудитора виникають перші враження у вигляді різного роду думок, які в подальшому трансформуються шляхом міркування у певні поняття стосовно концептуальної основи фінансової звітності, дотримання етичних норм, можливих ризиків суттєвих викривлень, внутрішнього контролю тощо. На основі конкретних понять, визначених в законодавстві та МСА, аудитор формує відповідні професійні судження, які потім стають підставою умовиводів аудитора стосовно реального стану фінансової звітності. Якщо аудитор буде керуватися виключно думками, а не правилами логічного мислення, то результат його роботи буде негативним.

У широкому аспекті термін «думка» можливо застосовувати поза межами форм логічного мислення. За таких обставин цей термін буде відображати певний погляд, заяву, аргумент, переконання, судження, висновок або особисте поняття про що-небудь. Водночас звіт незалежного аудитора і викладений в ньому висновок повинні відображати конкретні результати пізнання аудитором фінансової звітності в результаті застосування таких форм мислення як поняття, судження та умовивід, а не тільки думок. Його думки з самого початку пізнання фінансової звітності трансформуються у конкретні поняття, передбачені чинним законодавством та стандартами. Аудитор зобов'язаний дотримуватися такого роду понять і на їх основі формувати професійне судження та умовиводи. Не може аудиторська перевірка розпочинатися і завершуватися думкою аудитора. Тоді стає незрозуміло, яке місце серед думок аудитора посідає така форма логічного мислення, як судження, і куди зникає умовивід.

Щоб більш достеменно розібратися з питаннями професійного судження аудитора, розглянемо дисертаційне дослідження Н.Ф. Манько. Його метою є аналіз професійного судження аудитора в аспекті доказовості та обґрунтованості аудиторської думки у звіті незалежного аудитора [5].

Під час розгляду наведеної проблеми Н.Ф. Манько уточнює таке поняття як «думка аудитора». Вона вважає, що за формою – це результат роботи аудитора, поданий у вигляді звіту незалежного аудитора як офіційного документа, що має певну юридичну силу. За змістом – це професійне судження аудитора стосовно достовірності фінансової звітності суб'єкта господарювання, яке ґрунтується на професійних компетенціях.

Викладене не потребує уточнення стосовно того, як думка аудитора набуває стану такого офіційного документа, як звіт аудитора. Водночас виявляється, що за змістом думка аудитора є професійним судженням, а

також вона знаходить своє відображення у звіті. Хоча у звіті аудитора знаходить відображення умовивід у вигляді висновку. Думка аудитора, як уже зазначалося, з самого початку трансформується у поняття.

В цьому відношенні також заслуговує на увагу запроваджене Н.Ф. Манько поняття «професійне судження аудитора». За її переконанням, зазначене поняття становить наукову категорію, в основу якої покладено мислення аудитора, що є результатом пізнання. На думку Н.Ф. Манько, воно відображає тристоронні відносини між аудитором, управлінським персоналом і користувачами звітності.

Наведений зміст цього поняття не викликає особливих заперечень, крім застосування терміну «незалежна думка». Якщо вживається поняття «звіт незалежного аудитора», то помилковою буде наявність терміну «незалежна думка». Незалежність аудитора передбачає і незалежність його думки, судження та умовиводу.

Необхідно відмітити, що аудитор як суб'єкт у тристоронньому відношенні взаємодіє з управлінським персоналом та користувачами звітності. В цьому відношенні вони постають для аудитора об'єктом. Згідно з діалектичною логікою і теорією пізнання суб'єкт і об'єкт становлять взаємозалежні протилежності в діалектичному протиріччі. З таким підходом погоджується Н.Ф. Манько у своєму дослідженні, коли розглядає професійне судження аудитора як результат пізнання. Водночас замість більш змістовного аналізу діалектичної взаємозалежності суб'єкта та об'єкта в аудиторській діяльності вона все зводить до основної цілі аудиту у формі висловлення незалежної думки.

Щоб розібратися в запропонованій логічній конструкції, необхідно визначити як співвідносяться між собою твердження стосовно професійного судження аудиторів у вигляді результату пізнання з основною метою аудиту стосовно висловлення ним думки. Виходить, що професійне судження і висловлення думки є відповідним процесом пізнання. Стосовно цього не заперечує і Н.Ф. Манько. Тільки в неї виходить, що пізнання аудитора розпочинається і закінчується думкою.

Хоча самі собою висновки Н.Ф. Манько ґрунтуються певною мірою на правомірній аргументації. Зокрема, наголошується на тому, що процес пізнання бере свої витoki з міркування. Це має практичний сенс лише тоді, коли призводить до певного висновку, умовиводу. Умовивід і буде відповіддю на питання, підсумком пошуків думки.

Спираючись на викладені положення, Н.Ф. Манько цілком справедливо зазначає, що умовивід є однією з форм мислення. За його допомогою з одного або декількох суджень виводиться нове судження, що містить у собі нові знання. Якщо бути послідовним, то логічно зробити висновок, що результатом міркування, мислення і пізнання буде судження й умовивід. Натомість Н.Ф. Манько вважає, що застосування аудитором форм мислення зводиться до досягнення такої цілі аудиту, як висловлення думки стосовно об'єкта аудиту. Виходить, що не тільки в поняттях, а також в судженні та умовиводі аудитор жодної думки не висловлює. Він просто міркував з приводу фінансової звітності.

Тоді як виникає доказовість професійного судження аудитора, якщо все підпорядковується висловленню

думки, а не підготовці офіційного висновку у звіті незалежного аудитора? Саме у такому документі, як висновок, а не в думці як способі мислення, знаходить своє відображення судження і умовивід. Зі свого боку, висновок є складником звіту незалежного аудитора, а не думка як погляд помічника аудитора на фінансову звітність.

Тому виникає необхідність ще раз наголосити на тому, що думка – це початкове бачення предмета або явища та їх властивостей. Таке бачення не має достатньої аргументації. За наявності достатньої аргументації думка перетворюється або трансформується в поняття та судження. За їх допомогою формується умовивід, що знаходить своє відображення у висновку.

Так, думка аудитора не може бути одночасно судженням і документом. У такому разі відбувається підміна понять. Спосіб міркування підміняється документом.

Свого часу у ст. 7 Закону України «Про аудиторську діяльність» (редакція 1993 р.) передбачалося, що аудиторський висновок – це офіційний документ, засвідчений підписом та печаткою аудитора (аудиторської фірми), який складається в установленому порядку за наслідками проведеного аудиту і містить в собі висновок з достовірності звітності, повноти та відповідності законодавству і встановленим нормативам бухгалтерського обліку фінансово-господарської діяльності. В подальшому в цю статтю Закону внесли недостатньо обґрунтовані зміни такого змісту: «Аудиторський висновок – документ, що складається відповідно до стандартів аудиту та передбачає надання впевненості користувачам щодо відповідності фінансової звітності або іншої інформації концептуальним основам, які використовувалися при їх складанні».

Слід зазначити, що визначення поняття «аудиторський висновок» під час підготовки Закону України «Про аудиторську діяльність» (редакція 1993 р.) мало свою специфіку. Тоді не було у розробників Закону перекладів МСА. Тільки в 1998 р. новообрана Аудиторська палата України спромоглася зробити переклад з метою розроблення національних нормативів аудиту. Видання виявилось не кращого гатунку і замість його вдосконалення прийняли рішення запровадити в якості національних МСА. Тому під час підготовки Закону переважно керувалися загальним розумінням міжнародного досвіду проведення аудиту та наявними нормативно-правовими актами проведення документальних ревізій і бухгалтерських експертиз, а також словниками української мови. Під поняттям «висновок» цілком переконливо було розуміти заключний підсумок або звіт про що-небудь, зроблений на основі спостережень, міркувань чи розгляду фактів. У кінцевому підсумку виявилось, що такий підхід повністю співпав з чинними на той період часу МСА.

Водночас у Міжнародних стандартах контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг (редакція 2016-2017 рр.), з'явилося нове поняття підсумкового документа – «аудиторський звіт» або більш точно «Звіт незалежного аудитора». З такою назвою можливо погодитися. Будь-який звіт має включати висновок. Натомість у процесі перекладу на українську мову термін «висновок» дивним способом змінили на термін «думка». Останній викликає заперечення не тільки з позиції логіки, а й навіть в аспекті

тлумачення мовного змісту.

Термін «думка» має досить багато значень в українській і навіть в російській мовах. Для прикладу можливо взяти народну пісню: «Дивлюсь я на небо, та думку гадаю. Чому я не сокіл? Чому не літаю». Є навіть фольклорний жанр під назвою «дума» у вигляді епічних творів з життя козаків.

Зрозуміло, що розглядати аудиторський звіт чи висновок в наведених значеннях терміну «думка» нерационально, особливо в аспекті української мови. Необхідно цей термін розглянути з позиції логіки формальної і діалектичної теорії пізнання.

Як ми вже зазначали, думка – це певний погляд на що-небудь, що ґрунтується на суб'єктивному та емоційному тлумаченні фактів. Думка на відміну від знань, що знаходить своє відображення в поняттях, судженнях та умовиводах, може ґрунтуватися на оманливому сприйнятті дійсності. Якщо думка перевіряється фактами, то вона набуває змісту аргументу. В цьому разі думка постає наслідком міркувань у вигляді конкретного припущення. Сам термін «думка» не завжди є тотожним терміну «точка зору», який можливо замінити терміном «погляд».

На наш погляд, термін «думка» в аспекті формальної логіки має обмежене значення як форма пізнання. Ще у Стародавній Греції думку розглядали як щось недостатньо зрозуміле та помилкове, що не завжди відповідає істині. Думку переважно зараховували в щось середнє між знаннями і вірою, чуттєвим і раціональним. В такому аспекті думку вважали певним проявом мислення, але нетотожним такій формі мислення, як судження.

Так, аудитор у своїй діяльності повинен керуватися не довільними роздумами і думками стосовно фінансової звітності, а конкретними логічними формами мислення. Передусім це стосується поняття, судження та умовиводу [6, с. 32-101; 7, с. 119-293]. Їх зміст полягає в такому.

Поняття – це форма мислення, яка відображає суттєві ознаки предметів та явищ, які дають змогу їх відрізнити від інших суміжних. Поняття, на відміну від уявлень та думки, відображає суть речей, їхні головні ознаки. У першому разі не мати поняття означає не мати уявлення про що-небудь або не бути обізнаним з чимось.

Аудитор у своїй практичній діяльності оперує значним числом понять, які наведено у глосарії МСА та інших нормативно-правових актах. Зокрема, аудитор застосовує таке поняття, як «професійне судження».

З позиції формальної логіки судження – це форма мислення, яка відображає співвідношення понять у вигляді зв'язку між предметами та їх ознаками. Судження характеризує відношення між обсягами понять, якою мірою вони сумісні чи несумісні. Між ними є відношення тотожності, підпорядкування чи перехресності. Для аналізу суджень застосовують логічний квадрат [6, 7].

За своїм логічним змістом професійне судження аудитора має особливу специфіку. Його основу становить професійний скептицизм у формі сумніву чи недовіри до висновків управлінського персоналу стосовно підготовки фінансової звітності. Наведені обставини вимагають від аудитора бути не в ролі помічника чи консультанта управлінського персоналу, а проявляти особливу увагу до ризикових обставин ведення бізнесу, спроможних спричинити суттєві викривлення фінансової звітності внаслідок шахрайства чи

помилки.

Суть професійного скептицизму полягає в тому, що він містить в собі припущення у вигляді прогностичного судження спрямованого на висунення відповідних версій з можливого викривлення фінансової звітності. Згідно з вимогами МСА аудитор повинен шляхом перевірки висунутих версій переконатися у відсутності викривлень фінансової звітності на основі застосування ризик-орієнтованого підходу. Саме йому підпорядковується весь процес пізнання аудитора стосовно аналізу фінансової звітності на предмет її достовірності, повноти та відповідності законодавству.

Дотриманням аудитором професійного скептицизму також обумовлює наявність протилежного погляду на фінансову звітність у вигляді відношення протилежності або противності. Воно проявляється в особливому ставленні аудитора до фінансової звітності, що поєднує допитливість, уважність до обставин, які можуть вказувати на можливе викривлення внаслідок помилки чи шахрайства, та критичну оцінку аудиторських доказів.

Відповідно до вимог МСА 315 аудитор здійснює ідентифікацію та оцінювання ризиків суттєвих викривлень фінансової звітності. Умовивід про відсутність негативного впливу ризиків суттєвих викривлень на фінансову звітність здійснюється в результаті індукції методом виключення або елімінативної індукції. Вона являє собою систему умовиводів, в якій висновки про причину досліджуваних явищ формується шляхом виявлення обставин, які підтверджують і виключення обставин, що не задовольняють властивостям причинного зв'язку. Важливими властивостями причинного зв'язку, що визначають методичність елімінованої індукції, виступають такі її характеристики, як загальність, послідовність у часі, необхідність і однозначність.

Причинний зв'язок стосовно впливу ризиків суттєвого викривлення на фінансову звітність згідно з МСА 315 характеризують факти невід'ємного ризику, релевантні твердження та інші обставини. Зокрема, невід'ємним фактори ризику можуть бути якісними і кількісними, а тим самим впливати на схильність до викривлення. Згідно з п. А9 МСА 315 ризик суттєвого викладення може бути пов'язаний з більш ніж одним твердженням, і в цьому разі всі твердження, до яких відноситься цей ризик, є релевантними твердженнями.

Незалежно ні від чого, аудитор стосовно оцінювання ризиків суттєвого викривлення повинен керуватися принципом професійного скептицизму впродовж всього аудиту і тим самим робити висновки від протилежного. Отримувати обґрунтовану впевненість у тому, що фінансова звітність у цьому не місце суттєвого викривлення внаслідок шахрайства чи помилки. Щоб досягти такої впевненості, аудитор повинен отримати докази від протилежного (латинською «*reductio ad absurdum*») стосовно відсутності суттєвих викривлень фінансової звітності.

Професійне судження аудитора можливо також розглядати в інших аспектах, керуючись формальною логікою. Водночас необхідно тільки зазначити, що формальна логіка на відміну від діалектичної повністю абстрагується від понять абсолютної та відносної істини. Вона проводить відмінність між хибними та істинними судженнями шляхом зарахування кожного з них вик-

лючно до істинних або виключно до хибних. Хоча тризначна логіка, крім «істинного» та «хибного», оперує терміном «невідомо».

Якщо логічна структура професійного судження аудитора повинна повністю відповідати вимогам формальної логіки як науки, то в чому тоді його специфіка? Вважаємо, що специфіка професійного судження аудитора як форми мислення і пізнання полягає в тому, що воно здійснюється в умовах невизначеності і ризику відносно фінансової звітності як об'єкта і предмета аналізу. Наявність невизначеності і ризику не означає довільного ставлення до дотримання процедури мислення, застосування як заманеться таких прийомів як порівняння, аналіз, синтез, дедукція, індукція, абстрагування, узагальнення тощо. Професійне судження аудитора повинно ґрунтуватися на його знаннях, навичках і досвіді, а також висловлюватися ними з дотриманням професійного скептицизму, законодавства та МСА.

Підсумовуючи викладене, можливо зробити висновок, що професійне судження аудитора – це форма його логічного мислення в умовах невизначеності й ризику, яка ґрунтується на знаннях, навичках і досвіді та висловлюється ним з дотриманням професійного скептицизму, законодавства та МСА.

Важливим також є аналіз професійного судження аудитора в аспекті діалектичної логіки й теорії пізнання. До того ж процес пізнання аудитором отриманої від управлінського персоналу фінансової звітності характеризується не тільки пасивним її розглядом, але й активним дослідженням з позиції професійного скептицизму. Згідно з вимогами МСА аудитор розглядає фінансову звітність нерозривно з аналізом поведінки управлінського персоналу як продуктом їх діяльності.

Так, аудитор формує своє професійне судження стосовно фінансової звітності через розуміння суб'єкта господарювання, його бізнес-моделей та середовища, в якому він здійснює діяльність.

Керуючись діалектичною теорією пізнання, процес взаємодії аудитора і управлінського персоналу цілком логічно розглядати як взаємодію «суб'єкта» з «об'єктом». Аудитор як суб'єкт й управлінський персонал як об'єкт становлять єдність протилежностей не тільки процесу пізнання, а всієї аудиторської діяльності як соціального протиріччя. Вирішення проблем у формі діалектичних суперечностей, які постійно виникають між суб'єктом і об'єктом, відбувається в результаті їх практичної взаємодії, яка регламентується законодавством та МСА.

Загалом питання пізнавального та соціального відношення між суб'єктом і об'єктом в аудиторській діяльності потребує окремого розгляду. Наше дослідження обмежується питаннями пізнання та судження аудитора в аспекті формальної логіки – як формується його умовивід на основі тих чи інших суджень.

Що стосується суджень аудитора, то воно є логічною основою вираження його опосередкованих знань. Форма, за допомогою якої ці знання отримують, є умовивід. Судження є елементами структури умовиводів.

Саме так формуються не тільки висловлювання або висновки у звіті аудитора, а також в науковому плані відповідні поняття, аксіоми, постулати й навіть закони та теорії. Тому є всі підстави розглянути, як умовиводи аудитора повинні формуватися згідно з вимогами МСА.

Передусім заслуговує на увагу МСА 700 «Формування думки та складання звіту стосовно фінансової звітності». У цьому МСА зазначається, що аудитор у своєму звіті повинен висловити немодифіковану або модифіковану думку. Модифіковану думку аудитор висловлює, якщо фінансова звітність складена в усіх суттєвих аспектах відповідно до застосованої концептуальної основи фінансового звітування.

Модифікація думки у звіті незалежного аудитора розглядається в МСА 705, який визначає три типи модифікації думки аудитора: думку із застереженням, негативну думку, відмову від висловлення думки.

Якщо більш детально проаналізувати МСА 700 та МСА 705, то виникає питання, якою мірою наведені МСА узгоджуються з логікою і такими формами мислення, як судження та умовивід. Виходить, що думка заміною умовивід. Залежно від модифікації думки аудитор визначає форму та зміст звіту. Згідно з наведеними МСА відбувається модифікація не умовиводу, а думки аудитора. Тим самим кудись зникає логіка судження і пізнання. Неможливо пояснити, як в МСА 705 модифікували думку без понять, суджень та умовиводів? Навіть в аспекті перекладу терміну «думка» на російський термін «мнение» отримуємо щось алогічне стосовно модифікації «мнения».

Вважаємо, що вся проблема в перекладі англійської термінології. Термін «*opinion*» перекладається як «думка». Насправді це один з багатьох варіантів перекладу: термін «думка» з української перекладається як «*point, mind, thinking, thought*». Зі свого боку, термін «*opinion*» доволі часто вживається в англійській мові як «висновок», зокрема «офіційний висновок». Свого часу в 2006 р. запроваджено МСА 701 «Модифікація висновку незалежного аудитора». Згідно з цим МСА аудитор висловлював безумовно-позитивну думку, умовно-позитивну думку, відмову від висловлення думки, негативну думку. Водночас думку включали до висновку аудитора.

Наведений МСА 701 в англійському перекладі мав назву «*modified opinion*». Тобто термін «*opinion*» перекладали як «висновок».

Якщо бути послідовним, то замість «форма думки аудитора» логічно говорити «форма висновку незалежного аудитора». Такий документ включає в себе професійне судження та умовивід аудитора.

Переклад МСА повинен бути професійним, а не формально літературним. Повністю врахувати міжнародний і національний зміст нормативної термінології.

Важливе місце у професійному судженні аудитора та формування висновку в аудиторському звіті належить доведенню. У ньому поєднуються всі логічні форми мислення, правила і закони пізнання. Тільки за допомогою логічно обґрунтування можливо встановити істинність судження та його відповідність об'єктивній дійсності [10, с. 281-297].

Будь-яке доведення включає в себе поняття істини і поняття логічного слідування. Поняття істини і аудиторській діяльності викладено в МСА 200. Відповідно до п. 5 цього МСА аудитор повинен отримувати обґрунтовану впевненість у вигляді високого рівня впевненості на підставі прийнятих аудиторських доказів у достатньому обсязі для зменшення аудиторського ризику до прийнятно низького рівня. Проте обґ-

рунтована впевненість не є абсолютним рівнем впевненості, оскільки є властиві обмеження аудиту, які призводять до того, що більшість аудиторських доказів, на основі яких аудитор формує висновок та на яких ґрунтується аудиторська думка, є швидше переконливіми ніж остаточними. Тобто істина в аудиторській діяльності є відносною і конкретною. Вона повинна реально відображати фактичний стан фінансової звітності на підставі отриманих аудиторських доказів.

Під логічним слідуванням розуміють висловлення, яке утворюється за допомогою слів «якщо», «тоді», «то». Способом обґрунтування таких тверджень є аргументація. Вона являє собою процес формування переконання стосовно істинності будь-якого твердження у вигляді судження, гіпотези, версії та іншого міркування.

Способами аргументації є обґрунтування і критика або спростування. Обґрунтування за допомогою аналогії та неповної індукції дає змогу отримати лише правдоподібні висновки. Обґрунтування за допомогою демонстративних міркувань дозволяє отримувати істинне значення.

Загалом аргументацію визначають як спосіб міркування, що складається з доведення і спростування. Доведенням називають логічну процедуру, в ході якої встановлюють істинність певного положення за допомогою положень, істинність яких уже встановлено раніше. За своїм змістом істинні положення є аргументами. Доволі часто в ролі аргументів застосовують конкретні факти, а також визначення та дефініції.

Відповідне значення в аудиторській діяльності має така логічна операція, як спростування. За її допомогою встановлюють хибність або необґрунтованість тези, тобто положення істинності якого потрібно довести.

У проведенні аудиту істинність фінансової звітності доводить управлінський персонал. Зі свого боку, наявність викривлення фінансової звітності внаслідок шахрайства чи помилки доводить аудитор.

Діяти таким способом стосовно формування професійного судження вимагають від аудитора МСА. Зокрема в п. 5 МСА 200 прямо зазначено, що в якості основи для аудиторської думки аудитор зобов'язаний отримати обґрунтовану впевненість у тому, що фінансова звітність загалом не містить суттєвого викривлення внаслідок шахрайства чи помилки.

Особливість професійного судження аудитора полягає в тому, що він не просто вивчає фінансову звітність, як думає значна частина науковців. Керуючись професійним скептицизмом аудитор з'ясовує наявність суттєвих викривлень фінансової звітності, що безпосередньо впливає з цілої низки МСА та загалом з ризик-орієнтованого підходу.

Згідно з МСА 315 аудитор повинен передусім ідентифікувати та оцінити ризики суттєвого викривлення, обумовлені помилками чи шахрайством. Зі свого боку, МСА 240 встановлює відповідальність аудитора за виявлення шахрайства. МСА 330 визначає дії аудитора у відповідь на оцінені ризики суттєвого викривлення. В результаті аналізу чинників ризику суттєвих викривлень аудитор з'ясовує їх вплив на поведінку управлінського персоналу стосовно їх ставлення до внутрішнього контролю, а тим самим до підготовки фінансової звітності.

Саме шляхом дослідження ризиків суттєвого вик-

ривлення аудитор оцінює стан фінансової звітності, а не зводить свою діяльність до звичайної ревізійної перевірки бухгалтерських документів на предмет дотримання вимог нормативних актів.

Що стосується визначення суттєвості в доказуванні або доведенні під час аудиту, то необхідно звернути увагу на п. А2 МСА 320 «Суттєвість у плануванні аудиту». В цьому параграфі наголошується, що ідентифікація та визначення ризиків суттєвого викривлення включає застосування професійного судження для ідентифікації тих класів операцій, залишків розрахунків та розкриттів, включаючи якісне розкриття, виправлення яких може бути суттєвим, тобто таким, що впливає на економічні рішення користувачів.

Водночас ризик-орієнтований підхід не виключає застосування рахункових і тестових методик в якості додаткових способів перевірки фінансової звітності з метою уникнення одностороннього застосування ризик-орієнтованого підходу. Як зазначено в п. 18 МСА 330 «Дії аудитора і відповідь на оцінені ризики», незалежно від оцінених ризиків суттєвого викривлення аудитор повинен розробити й виконати процедури у суті для кожного суттєвого класу операцій, залишку рахунку та розкриття інформації. У цьому разі процедури у суті мають вибіркового характеру і здійснюються за наслідками оцінювання ризиків стосовно суттєвих операцій, суттєвих залишків та суттєвих розкриттів інформації.

ВИСНОВКИ

Викладене дає підстави стверджувати, що професійне судження аудитора має різні рівні усвідомлення і пізнання аудитором фінансової звітності. У схематичному вигляді цей процес можливо характеризувати так, як показано на рис. 1.

Як будь-яке пізнання, так і пізнання аудитора розпочинається з певної думки та відповідних вражень від спілкування з управлінським персоналом на основі наявних знань, навичок та досвіду. Якщо з фінансовою звітністю і управлінським персоналом буде знайомитися помічник аудитора, то його результатом будуть звичайні думки, можливо навіть на побутовому рівні і не буде, що модифікувати. Натомість професійно компетентний аудитор свої думки трансформує шляхом міркування у конкретні поняття та вимоги МСА і чинного законодавства. На їх основі формується професійне судження аудитора. Спочатку воно формується під час узгодження умов завдання, а також визначення суттєвості й аудиторського ризику. Отримана інформація дає змогу розпочати планування аудиту та перейти до наступного рівня професійного судження аудитора.

Другий рівень професійного судження аудитора ставить за мету здійснити ідентифікацію та оцінювання ризиків суттєвого викривлення шляхом отримання необхідних аудиторських доказів. В результаті отриманих знань формується третій рівень професійного судження аудитора стосовно оцінювання конкретних ризиків суттєвого викривлення.

У подальшому професійне судження аудитора узагальнюється у вигляді умовиводу або декількох умовиводів відповідно до вимог МСА 320 та МСА 450. Умовиводи аудитора стосовно викривлень фінансової звітності чи їх відсутності є підставою для підготовки аудиторських висновків та звітування згідно з МСА 700-799.

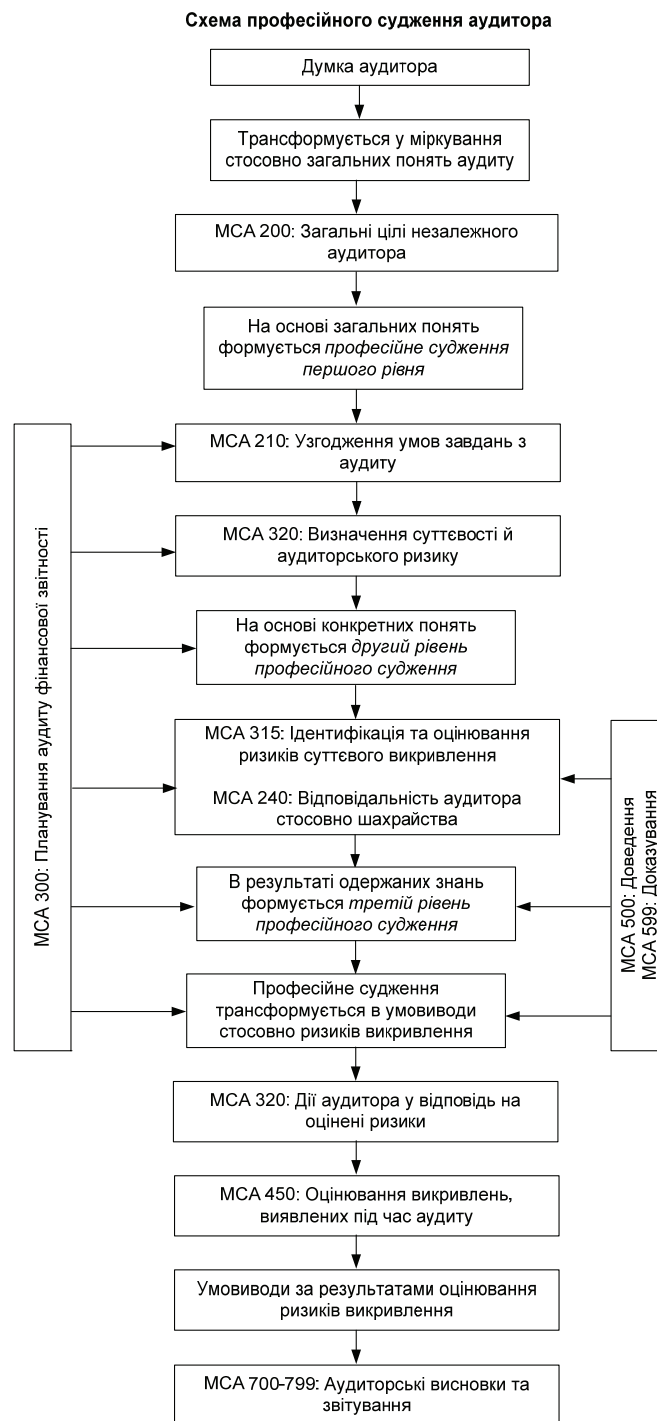

Рис. 1. Схема професійного судження аудитора

Список використаних джерел

1. Пожарицька І.М. Професійне судження в аудиті: теорія і практика: монографія. Сімферополь, 2013. 356 с.
2. Пожарицька І.М. Професійне судження у контексті стандартів аудиту. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету*. 2013. № 4(70). С. 454-459.
3. Редько О.Ю., Пожарицька І.М. Деякі питання логіки аудиторського висновку. *Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації*. 2012. №2, с.176-184
4. Лозовицький С.П. Методичні аспекти застосування професійного судження у сучасному обліку та аудиті. *Міжнародний науково-виробничий журнал: Сталій розвиток економіки*. 2013. № 2 (19). С. 230-233.
5. Манько Н.Ф. Доказовість професійного судження в аудиті: теорія і практика: дис. ...канд. екон. наук: 08.00.09 / Національна академія статистики, обліку та аудиту. Київ, 2020. 316 с.
6. Логіка / О.М. Юркевич та ін. Харків, 2022. 220 с.
7. Конверський А.С. Логіка. Київ, 2012. 296 с.
8. Варій М.Й. Загальна психологія. Київ, 2009. 1008 с.
9. Партико Т.Б. Загальна психологія. Київ, 2008. 416 с.

10. Логіка для юристів / В.С. Бліхар та ін. Ужгород, 2022. 316 с.

References

1. Pozharytska I.M. Professional judgment in auditing: theory and practice: monograph. Simferopol, 2013. 356 p. (in Ukrainian).
2. Pozharytska I.M. Professional judgment in the context of auditing standards. *Bulletin of the Chernihiv State University of Technology*. 2013. No. 4(70). pp. 454-459. (in Ukrainian).
3. Redko O.Yu., Pozharytska I.M. Some issues of the logic of the auditor's opinion. Accounting, analysis and audit: problems of theory, methodology, organization. 2012. No. 2, pp. 176-184. (in Ukrainian).
4. Lozovytskyi S.P. Methodical aspects of application of professional judgment in modern accounting and auditing. *International Scientific and Production Journal: Sustainable Economic Development*. 2013. No. 2 (19). pp. 230-233. (in Ukrainian).
5. Manko N.F. Probability of professional judgment in auditing: theory and practice: diss. ... PhD in economics: 08.00.09 / National Academy of Statistics, Accounting and Auditing. Kyiv, 2020. 316 p. (in Ukrainian).
6. Logic / O.M. Yurkevych et al. Kharkiv, 2022. 220 p. (in Ukrainian).
7. Konverskyi A.Y. Logic. Kyiv, 2012. 296 p. (in Ukrainian).
8. Varii M.Y. General Psychology. Kyiv, 2009. 1008 p. (in Ukrainian).
9. Partyko T.B. General Psychology. Kyiv, 2008. 416 p. (in Ukrainian).
10. Logic for lawyers / V.S. Blikhar et al. Uzhhorod, 2022. 316 p. (in Ukrainian).

Volodymyr HOLOVACH

PhD in Legal Sciences, Honored Lawyer of Ukraine, certified auditor, Institute of Audit
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3669-9071>

Tetiana HOLOVACH

Doctor of Economics, Professor, auditor, deputy director for scientific work of the Institute of Audit
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1657-1508>

AUDITOR'S PROFESSIONAL JUDGMENT AND OPINION

The paper is devoted to such an actual problem in the field of audit activity as professional judgment and an auditor's opinion. A proper clarification of the logical content of these concepts significantly affects the effectiveness of the audit according to requirements of International Standards on Auditing (ISA). To date, in scientific publications the various approaches to the interpretation of the given concepts are expressed. A significant part of the authors is limited to general definitions and only some of them make attempts to substantiate their research with the laws and categories of logic.

At the same time, native authors in every possible way avoid a full-fledged logical definition of content of the concept "auditor's opinion". The main reason is that there is an unsuccessful translation from English terminology into Ukrainian. In some cases, the term "opinion" has been translated as "opinion", and in others it has been called "conclusion". Therefore, if the term "opinion" is preferred, it turns out that the audit begins with an auditor's opinion and ends with it. An auditor's opinion fully encompasses such forms of logical thinking as concepts, judgments and inferences.

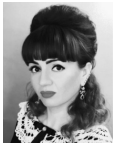
The paper not only shows the misinterpretation of the concepts of "professional judgment" and "auditor's opinion" in a number of scientific studies. Also it is proposed the own vision of the cognition process in the auditing field based on the laws of general and dialectical logic.

A related scheme of an auditor's professional judgment is given. From this scheme it can be seen that the opinion of a professionally competent auditor from the very beginning of the audit is being transformed through rationale into the concepts and requirements of the ISA. Further, an auditor's rationale is being transformed into judgments and conclusions. Based on them, as a result of proving or proving and planning, the specific conclusions of an auditor are formed as a report.

The paper states that an auditor's professional judgment, like the professional judgment of other specialists, is subordinated to the general laws of logic. Its specificity lies in the fact that it is carried out with professional skepticism in conditions of uncertainty and risk and is subject to the requirements of legislation and ISA.

Keywords: auditor's professional judgment, auditor's opinion, auditor's form of logical thinking, auditor's conclusion, auditor's report

DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2024.5.18>
УДК 657.6:336.71]:346.5

Ганна Вікторівна БУЛКОТ

к.е.н., доцент, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2657-2862>
e-mail: Ryrcanna@ukr.net

Надія Олександрівна БУГАЙ

к.е.н., доцент, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4670-935X>
e-mail: super.bsv2011@ukr.net

КОМПЛАЄНС У СИСТЕМІ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

Статтю присвячено дослідженню поняття «комплаєнс» у системі внутрішнього контролю суб'єкта господарювання з метою покращення її ефективності в системі управління банками України та забезпечення дотримання методичних рекомендацій й стандартів корпоративного управління професійними учасниками фондового ринку. Розглянуто теоретичні аспекти комплаєнсу, а саме визначення авторів у науковій літературі стосовно цієї категорії. Виділено основні види комплаєнсу, які застосовуються для будь-яких суб'єктів господарювання. Розкрито особливості системи комплаєнсу внутрішнього контролю для забезпечення ефективності корпоративного управління, а також висвітлено пріоритети застосування функції комплаєнс в зарубіжних країнах, як певний досвід, що потребує цілеспрямованого впровадження в нашої державі.

Ключові слова: шахрайство, комплаєнс, комплаєнс в системі внутрішнього контролю, корпоративний комплаєнс, види комплаєнсу

ВСТУП

Стійкі зміни у світовій економіці мають безпосередній вплив на діяльність суб'єктів господарювання у всьому світі, включаючи Україну. Ці зміни охоплюють не лише геополітичні турбуленції та економічні санкції, але й виникають на фоні фондових та сировинних ринків, взаємодіючи з першими. Прогнозування середньотривалих показників суб'єктів господарювання залежить від рентабельності та ризиків, пов'язаних з економічною діяльністю.

У сучасних умовах у світі та в Україні об'єктивні та суб'єктивні чинники взаємодіють та впливають на бізнес. Нестабільність політичної ситуації, корупційні ризики, економічні кризи (зокрема, вплив пандемії COVID – 19), девальвація національної валюти та війна в Україні – фактори, що сприяють алеаторності у господарюванні.

Також важливо враховувати погляди зацікавлених сторін (стейкхолдерів), які вказують на недосконалість правового забезпечення внутрішнього контролю суб'єктів підприємництва. Це може призводити до недооцінки ризиків через вплив вищезазначених факторів.

Для зменшення негативного впливу важливо впроваджувати комплаєнс-заходи, які широко застосовуються у розвинених країнах. Ці заходи стають ключовим елементом інтеграції українських компаній у світову економіку.

МЕТА статті – проаналізувати особливості комплаєнсу в системі внутрішнього контролю суб'єкта підприємницької діяльності.

Об'єктом дослідження є комплаєнс в системі внутрішнього контролю. Предмет дослідження – роль і значення комплаєнсу в управлінні ризиками та дотриманні стандартів.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та теоретичною основою роботи є наукові праці вітчизняних фахівців з процесу орга-

нізації комплаєнсу в системі внутрішнього контролю суб'єкта господарювання. У статті застосовано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: пошуковий, виходячи з наявної методичної та наукової літератури, разом з аналізом знайденого інформаційного матеріалу, з'ясування причинно-наслідкових зв'язків, систематизація, абстрагування та конкретизація, документальний аналіз та аналіз результатів діяльності вчених з проблеми даного дослідження.

Інформаційну базу дослідження становили законодавчі акти України, національні нормативні документи, що регламентують процес бухгалтерського обліку, аудиту та контролю, теоретичні розробки науковців, монографії, автореферати кандидатських дисертацій, посібники, збірники наукових праць, матеріали наукових конференцій, наукові фахові та періодичні видання, Інтернет-ресурси.

РЕЗУЛЬТАТИ

Термін «комплаєнс» походить від англійського «to comply» (виконувати, відповідати певним вимогам, стандартам тощо). У сфері комплаєнсу важливо дотримуватись законів, правил і стандартів, охоплюючи такі аспекти, як етика на ринку, управління конфліктами інтересів, та справедливий підхід до клієнтів.

Комплаєнс також охоплює конкретні області, такі як протидія легалізації доходів злочинного походження і фінансування тероризму, розроблення документів для відповідності законам, захист інформаційних потоків, протидія шахрайству та корупції, встановлення етичних норм для співробітників та інше.

У визначеннях з оксфордського та кембриджського словників англійської мови комплаєнс розглядається як дія відповідно до запиту, правила чи вказівки.

В юридичній літературі різні автори визначають комплаєнс по-різному. Деякі підкреслюють здатність підприємця діяти відповідно до публічних вимог, розглядаючи його як форму саморегулювання. Інші розуміють як внутрішній контроль підприємця та систему

захисту бізнесу від зовнішніх загроз. Так, комплаєнс може розглядатися як функція внутрішнього контролю, механізм або система організаційно-правових заходів.

Узагальнюючи, комплаєнс – це комплексна стратегія, що включає в себе відповідність вимогам законів і стандартів, а також внутрішній контроль для захисту бізнесу від ризиків та забезпечення етичної поведінки [7, с. 205].

Комплаєнс являє собою законне вчинення дій суб'єкта економічної діяльності загалом і окремо кожного його співробітника. З погляду контрагентів комплаєнс-перевірка дає впевненість, що цей суб'єкт господарювання відповідає вимогам правил і стандартів, які закріплено законодавчо, та умовам договору. Отже, система управління комплаєнс-контролю містить у собі заходи, які забезпечують проведення аналізу та дослідження діяльності суб'єкта економічного господарювання в частині дотримання всіма співробітниками встановлених правил і норм, а також забезпечують дотримання цим суб'єктом правового поля своєї діяльності. Інакше кажучи, завданням комплаєнс-контролю полягає у побудові системи внутрішнього контролю, яка допомагає запобігати виникненню ризиків та/або їх ліквідації на суб'єкті господарювання.

До функцій комплаєнс-контролю можна зарахувати розроблення та закріплення на локальному рівні підприємства корпоративної політики, стандартів у сфері діяльності підприємства, серед яких – комплаєнс-програми, проведення аналізу відповідності корпоративної політики чинному законодавству України, перевірки на дотримання всіх чинних норм і правил регулювання діяльності підприємства та відповідність усіх нормативно-методичних і стратегічних документів, а також звітування про висновки такої перевірки й у разі необхідності здійснення коригувальних заходів [6, с. 121].

Комплаєнс-програма розуміється як локальний акт господарського товариства, що включає сукупність внутрішніх правил і процедур, реалізація яких у кінцевому підсумку приводить до досягнення цілей товариства та прозорості його діяльності. Така програма може включати розроблення й затвердження кодексу корпоративної поведінки та етики, політики про запобігання шахрайства, політики про вирішення конфліктів на самому підприємстві та з контрагентами, політики про конфіденційність даних тощо. Задля належної реалізації комплаєнс-програми необхідно створити постійно діючі підрозділи контролю (комплаєнс-підрозділ) або виокремити окремого посадового фахівця (комплаєнс-офіцера) [9, с. 87].

Одним з центральних складників комплаєнсу є юридичний аспект. Суб'єкти господарювання повинні не лише визначати та вивчати законодавчі акти та регуляторні вимоги, але й розробляти та впроваджувати механізми їх відповідності. Це передбачає постійний моніторинг змін у законодавстві та адаптацію внутрішніх процесів під нові вимоги.

Фінансовий комплаєнс виступає ще однією важливою ланкою в системі внутрішнього контролю. Забезпечення дотримання стандартів фінансової звітності, аудиторських вимог та управління фінансовими ризиками стає критичним завданням для уникнення фінансових труднощів та забезпечення стабільності підприємства.

Етичний комплаєнс визначається як стратегічна мета, спрямована на внутрішнє формування та підтримання етичної культури в організації. Впровадження етичних стандартів та кодексів поведінки для співробітників є необхідністю у сучасному бізнес-середовищі, де довіра стейкхолдерів та репутація компанії є ключовими активами.

Корпоративний комплаєнс включає в себе визначення, впровадження та відстеження корпоративних стандартів управління та уникнення конфліктів інтересів. Це стає основою для зміцнення внутрішнього контролю та забезпечення стабільності управлінських процесів.

Інформаційний комплаєнс (або дотримання вимог кібербезпеки та захист конфіденційної інформації) набуває важливості в умовах цифрової трансформації. Управління ризиками, пов'язаними з обробленням та зберіганням інформації, вимагає впровадження передових технологічних рішень та стратегій кібербезпеки.

Антимонопольний комплаєнс та соціальний комплаєнс спрямовано на уникнення недопустимої концентрації ринку та виконання соціальних вимог управління персоналом та відносинами з громадськістю.

Моніторинг та аудит комплаєнсу відіграють роль ключових інструментів у вдосконаленні та оцінюванні ефективності внутрішнього контролю. Запровадження системи звітності та інформування стосовно стану комплаєнсу є необхідністю для забезпечення відкриття та відповідальності перед стейкхолдерами та регуляторами [3, с. 84–85].

Пропонуємо виділити такі види комплаєнсу, поділивши їх на два типи:

1. Види комплаєнсу, необхідні для будь-якого суб'єкта підприємницької діяльності: антикорупційний комплаєнс; податковий комплаєнс; корпоративний комплаєнс; трудовий комплаєнс.

2. Види комплаєнсу залежно від специфіки здійснення підприємницької діяльності: комплаєнс у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, що одержані злочинним шляхом; комплаєнс у сфері протидії фінансування тероризму; комплаєнс у сфері фінансової та банківської діяльності; комплаєнс у сфері інтелектуальної власності та інновацій; екологічний комплаєнс; антимонопольний комплаєнс; страховий комплаєнс; комплаєнс у сфері ринку цінних паперів; комплаєнс у сфері лістингу та бірж; інші види залежно від специфіки здійснення підприємницької діяльності [7, с. 205–206].

Як вже зазначалося, корпоративний комплаєнс передбачає додержання певних стандартів і практик компанією та її працівниками. Приділяючи важливість виконанню корпоративних стандартів через впровадження локальних актів, таких як Кодекс етики чи Кодекс корпоративної поведінки, компанії зменшують ризик вчинення правопорушень з боку свого персоналу.

Корпоративний комплаєнс охоплює аспекти відповідності, яка становить частину системи управління та контролю в організації. Ця частина пов'язана з ризиками невідповідності, порушенням законодавства, нормативних документів, правил і стандартів, встановлених наглядовими органами, галузевими асоціаціями та саморегулюючими організаціями, а також з кодексами поведінки тощо. Виявлені ризики невідповідності

можуть призвести до застосування юридичних чи регуляторних санкцій, фінансових втрат чи шкоди репутації.

Корпоративний комплаєнс є широким поняттям і охоплює різноманітні аспекти, такі як політика конфлікту інтересів, впровадження етичних стандартів для вирішення конфліктів, політика повідомлення про порушення етичних стандартів (whistleblowing policy), політика чесної конкуренції тощо.

На законодавчому рівні деякі елементи корпоративного комплаєнсу регулюються. Наприклад, в Україні введено інститут корпоративного секретаря, а також є норми протидії корупції в компаніях з обмеженою відповідальністю та акціонерних товариствах. Однак національне законодавство не містить спеціалізованого документа, що прямо визначає необхідність практики комплаєнсу, а лише низку галузевих нормативно-правових актів, які регулюють його в окремих сферах [4, с. 71].

Система комплаєнс-контролю в Україні є новим явищем, яке запроваджено лише в деяких сферах господарської діяльності [9, с. 88]. Вперше в Україні комплаєнс-контроль передбачений у сфері банківської діяльності рішенням Правління Національного банку України від 03.12.2018 № 814-рш «Про схвалення Методичних рекомендацій щодо організації корпоративного управління в банках України» [2].

Шляхом запровадження комплаєнс-контролю також пішла й Національна комісія цінних паперів та фондового ринку, яка прийняла рішення № 420 від 30.07.2019 «Про затвердження Стандартів корпоративного управління в професійних учасниках фондового ринку». Метою запровадження інституту комплаєнс для професійних учасників фондового ринку є забезпечення надійної діяльності таких учасників, гарантування захисту прав інвесторів і споживачів фінансових послуг, а також створення середовища на фінансових ринках України на засадах конкурентності [1].

В діючих Методичних рекомендаціях з організації корпоративного управління в банках України № 814-рш від 03.12.2018 немає конкретної дефініції комплаєнсу. Проте визначається, що комплаєнс – це контроль за дотриманням норм (п. 80), що є частиною системи внутрішнього контролю, включаючи правила та заходи контролю організаційної та операційної структури банку, а також процеси підготовки звітності і функції управління ризиками та внутрішнього аудиту (п. 1.2.9).

У Методичних рекомендаціях прописано обов'язковість створення підрозділу комплаєнс, якому доручається контроль за впровадженням та дотриманням Кодексу поведінки (етики) та консультування працівників стосовно дотримання цього кодексу. Підрозділ комплаєнс звітує раді банку щорічно про дотримання / недотримання кодексу поведінки (етики), виявлені порушення та прийняті заходи для їх запобігання у майбутньому (ч. 4 п. 44).

Отже, на законодавчому рівні відсутні прямі норми, які зобов'язували б дотримуватися практик корпоративного комплаєнсу, що є логічним, оскільки корпоративний комплаєнс має вибіркоковий характер, а рішення про його впровадження чи невпровадження приймає управлінський орган компанії [2].

Визначення корпоративного комплаєнсу зазвичай здійснюється на рівні локальних правових актів, таких

як Кодекс корпоративної поведінки чи Кодекс корпоративної етики. Кодекс корпоративної поведінки містить основні норми взаємодії між посадовими особами та іншими працівниками компанії, а також з контрагентами та іншими зацікавленими сторонами. У судовій практиці комплаєнс тлумачиться як дотримання норм фінансового законодавства, а судові рішення зазвичай стосуються адміністративної відповідальності за порушення цих норм [4, с. 72].

У контексті вищезазначеного важливо відзначити, що, незважаючи на широке поширення внутрішнього контролю у формі комплаєнсу, він не отримав широкого розповсюдження у боротьбі з корупційними ризиками через відсутність відповідальності суб'єкта господарювання за нежиття необхідних превентивних заходів. Свідченням цього є той факт, що в Україні ця форма контролю не є загальноприйнятною.

Досвід США та Великої Британії, де комплаєнс-форма ефективно використовується в системі внутрішнього контролю, може служити підставою для ініціювання її впровадження в Україні. Аналіз закордонної правової документації та позицій у доктрині дає змогу виділити кілька особливостей:

- нормативно-правові акти України не конкретизують структурних елементів комплаєнс-системи через їх віднесення до внутрішнього контролю підприємства;
- у США та Великобританії комплаєнс-заходи визнаються як важлива частина правових актів центрального рівня, що підкреслює їхню вагомість;
- факт використання комплаєнс-заходів може вважатися пом'якшуючим фактором у разі вчинення правопорушення;
- у США та Великій Британії комплаєнс-функція розглядається як інструмент мінімізації фінансових та репутаційних ризиків через встановлення критеріїв на рівні підзаконних актів.

Отже, можна зробити висновок, що комплаєнс – це практико-орієнтована форма контролю, спрямована на мінімізацію ризиків фінансово-господарської діяльності. Очікування швидких результатів від його впровадження може бути обмежене стратегічним та довгостроковим характером комплаєнсу [8, с. 231].

Беручи до уваги безсистемний характер розвитку та регулювання внутрішньогосподарського контролю суб'єктів підприємницької діяльності в Україні, маємо акцентувати увагу на тому, що відсутність визначення комплаєнс-контролю на законодавчому рівні негативно позначається на дієвості такого актуального механізму.

Тому в положеннях низки нормативно-правових актів України слід відобразити формулювання такого змісту: комплаєнс-контроль є формою внутрішнього контролю як комплекс ревізійних заходів, спрямованих на мінімізацію господарських, фінансово-господарських та репутаційних ризиків, що можуть виникати під час здійснення суб'єктами господарювання своєї діяльності.

Вище вже зазначено, що досвід США та Великої Британії свідчить про застосування комплаєнсу в різних сферах господарювання. На наш погляд, найбільш дієва з позицій її ефективності імплементації в систему внутрішньогосподарського контролю суб'єкта господарювання України має розмежовуватись, враховуючи масштаби суб'єктів та вид їхньої діяльності. Відповідно слід це врахувати і в ч. 4 ст. 8 Закону України від

16.07.1999 № 996-XIV «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» шляхом виділення напрямів комплаєнс-процедур та врахуванні витрат на їх забезпечення [5, с. 119].

ВИСНОВКИ

Для забезпечення ефективного функціонування корпоративного управління виникає необхідність впровадження комплаєнс-контролю. Створення цього інституту є можливим лише при зацікавленості керівництва у високій ефективності підприємства та за функціонування системи на основі прозорості, послідовності та безперервності. Функціонування комплаєнс-контролю підтверджує відповідність компанії стандартам та правилам, установленим законодавством. В українському законодавстві нині немає регламенту порядку із впровадження та функціонування комплаєнс-контролю в системі корпоративного управління, а також визначення його місця та вимог до відповідальних осіб. Так, основні напрями для підвищення рівня ефективності комплаєнс-контролю включають законодавче закріплення порядку впровадження в господарських товариствах, визначення системи внутрішнього контролю

та розширення застосування комплаєнсу на різні підприємства для забезпечення прозорості їхньої діяльності.

Система комплаєнсу внутрішнього контролю суб'єкта підприємництва є невід'ємним складником стратегічного управління та досягнення його цілей. Відповідність юридичним, фінансовим, етичним, корпоративним, інформаційним, антимонопольним та соціальним стандартам стає запорукою стабільності, надійності та високого рівня довіри як внутрішніх, так і зовнішніх зацікавлених сторін. Важливим є не лише визнання важливості комплаєнсу, але й його систематична інтеграція у культуру підприємства. Розвинута система комплаєнсу дає змогу суб'єкту господарювання ефективно керувати ризиками, вдосконалювати процеси та зміцнювати своє становище в конкурентному середовищі. Так, вдосконалення системи комплаєнсу внутрішнього контролю визначається необхідністю постійного аналізу та адаптації до змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі. Це сприяє підвищенню стійкості, надійності та ділової доброчесної репутації підприємства в умовах становлення вимогливих стандартів управління та корпоративної відповідальності.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Стандартів корпоративного управління в професійних учасниках фондового ринку: Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку України від 30 липня 2019 року, № 420. URL: https://www.nssmc.gov.ua/projects_of_regular/pro-zatverdzhennya-standartv-korporativnogoupravlnnya-v-profesynih-utchasnikah-fondovogorinku/
2. Про схвалення Методичних рекомендацій щодо організації корпоративного управління в банках України: Рішення Правління Національного банку України від 03 грудня 2018 року, № 814-рш. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vr814500-18>
3. Іванов В.Б., Лаврик І.Ф. Комплаєнс як система протидії корупції та запобігання ризиків на рівні суб'єктів господарювання. *Вісник Національного транспортного університету. Сер.: Економічні науки: науково-технічний збірник*. 2016. № 3 (36). С. 80–86
4. Ковалишин О.Р. Корпоративний комплаєнс: правове запозичення через практики суб'єктів господарювання. *Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр. Вип. 83*. Одеса: Гельветика, 2019. С. 69–76.
5. Матвеев П.С., Можаровський М.Ю. Теоретико-правові засади комплаєнс-заходів суб'єктів господарювання в Україні. *Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр. Вип. 90*. Одеса, 2021. С. 113–125.
6. Михайленко О.В., Риштун Х.Ю. Ефективна система побудови комплаєнс-контролю в банківських установах. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2018. № 3 (65). С. 120–126.
7. Можаровський М. Ю. Комплаєнс суб'єкта господарювання: поняття, види та принципи. *Часопис Київського університету права*. 2021. №2. С. 204–208.
8. Теленик С.С. Щодо визначення поняття інфраструктурного комплаєнсу об'єктів критичної інфраструктури. *Право і суспільство*. 2020. № 2. Ч. 2. С. 222–235.
9. Швидка Т.І., Халецька К.К. Комплаєнс-контроль в системі корпоративного управління господарських товариств. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 12 (298). С. 85–91.

References

1. On Approval of Corporate Governance Standards for Professional Stock Market Participants: Decision of the National Securities and Stock Market Commission of Ukraine of July 30, 2019, No. 420: website. URL: https://www.nssmc.gov.ua/projects_of_regular/pro-zatverdzhennya-standartv-korporativnogoupravlnnya-v-profesynih-utchasnikah-fondovogorinku/ (in Ukrainian).
2. On Approval of the Methodological Recommendations on the Organization of Corporate Governance in Ukrainian Banks: Decision of the Board of the National Bank of Ukraine dated December 03, 2018, No. 814-rsh: website. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vr814500-18> (in Ukrainian).
3. Ivanov V.B., Lavryk I.F. Compliance as a system of anti-corruption and risk prevention at the level of business entities. *Journal of the National Transport University. In: Economic sciences: scientific and technical collection*. 2016. № 3 (36). p. 80–86. (in Ukrainian).
4. Kovalyshyn O. R. Corporate compliance: legal borrowing through the practices of business entities. *Actual problems of state and law: collection of scientific papers*. Issue 83. Odessa: Helvetica, 2019. pp. 69-76. (in Ukrainian).
5. Matvieiev P.S., Mozharovskiy M.Y. Theoretical and legal principles of compliance measures of business entities in Ukraine. *Actual Problems of State and Law: a collection of scientific papers*. Issue 90. Odessa, 2021. pp. 113-125. (in Ukrainian).
6. Mykhailenko O.V., Ryshtun H.Y. Effective system of building compliance control in banking institutions. *Problems of a systematic approach in the economy*. 2018. № 3 (65). pp. 120-126. (in Ukrainian).
7. Mozharovskiy M.Y. Compliance of a business entity: concept, types and principles. *Journal of Kyiv University of Law*. 2021. №2. p. 204-208. (in Ukrainian).

8. Telenyk S.S. On the definition of the concept of infrastructure compliance of critical infrastructure facilities. Law and Society. 2020. № 2. Part. 2. pp. 222-235. (in Ukrainian).

9. Shvydka T.I., Khaletska K.K. Compliance control in the system of corporate governance of economic companies. *Entrepreneurship, economy and law*. 2020. № 12 (298). pp. 85-91. (in Ukrainian).

Hanna BULKOT

PhD in Economics, Associate Professor, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2657-2862>

e-mail: Pypcanna@ukr.net

Nadiia BUHAI

PhD in Economics, Associate Professor, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4670-935X>

e-mail: super.bsv2011@ukr.net

COMPLIANCE IN THE INTERNAL CONTROL SYSTEM OF THE BUSINESS ENTITY

Introduction. In the current global and Ukrainian environment, both objective and subjective factors interact and influence business. Political instability, corruption risks, economic crises (in particular, the impact of the COVID-19 pandemic), devaluation of the national currency and the war in Ukraine are factors that contribute to the aleatory nature of business. It is also important to take into account the views of stakeholders who point out the imperfection of legal support of internal control of business entities. This may lead to an underestimation of risks due to the impact of the above-mentioned factors. To reduce the negative impact, it is important to implement compliance measures, which are widely used in developed countries. These measures are becoming a key element in the integration of Ukrainian companies into the global economy.

The purpose of the paper is to analyze the features of compliance in the internal control system of a business entity. The object of the study is compliance in the internal control system. The subject of the study is the role and value of compliance in risk management and compliance with standards.

Results. The paper is devoted to the study of the concept of “compliance” in the internal control system of a business entity in order to improve its efficiency in the management system of banks in Ukraine and to ensure compliance with methodological recommendations and standards of corporate governance by professional participants of the stock market. The theoretical aspects of compliance, namely the definitions of authors in the scientific literature on this category are considered. The main types of compliance that are used for any business entities are highlighted. The features of the internal control compliance system to ensure the effectiveness of corporate governance are revealed, and also highlighted the priorities of the compliance function in foreign countries as a certain experience that requires purposeful implementation in our country.

Conclusions. The compliance system of internal control of a business entity is an integral part of strategic management and achievement of its goals. It is important not only to recognize the importance of compliance, but also to systematically integrate it into the company's culture. A well-developed compliance system allows a business entity to effectively manage risks, improve processes and strengthen its position in the competitive environment. Therefore, the improvement of the internal control compliance system is determined by the need to constantly analyze and adapt to changes in the internal and external environment. This contributes to improving the sustainability, reliability and business reputation of the enterprise in the context of the establishment of demanding standards of management and corporate responsibility.

Keywords: fraud, compliance, compliance in the internal control system, corporate compliance, types of compliance

Ігор Михайлович ПОСОХОВ

д.е.н., професор, Національний технічний університет "Харківський політехнічний інститут"
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9668-642X>
e-mail: posokhov7@gmail.com

Станіслав Вячеславович СУСЛІКОВ

к.е.н., доцент, Національний технічний університет "Харківський політехнічний інститут"
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5779-7610>
e-mail: stardark7@gmail.com

Дар'я Михайлівна ГУСАРОВА

студентка, Національний технічний університет "Харківський політехнічний інститут"
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1869-2968>
e-mail: 1.d.gusarova@gmail.com

ГЕНЕЗА ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄС

У статті розглянуто генезу економічної інтеграції України до ЄС. Проаналізовано виконання Угоди про асоціацію за 2022 та 2023 рр., а також сильні та слабкі сторони очікуваних можливостей та загроз інтеграції України до ЄС. Напрямом подальших наукових досліджень вважаємо за необхідне розглянути саме митні та податкові аспекти економічної інтеграції України, оскільки завдяки саме податковим та митним платежам забезпечується формування доходної частини бюджету з подальшим її перерозподілом на різні соціально-економічні цілі держави.

Ключові слова: внутрішній ринок ЄС, інтеграція України до ЄС, економічна інтеграція, секторальна інтеграція, ЄС, тарифна лібералізація, угода про асоціацію

ВСТУП

Україна перебуває у стадії трансформації в економічній, політичній та культурній сферах, а тому український інтеграційний процес є дуже актуальною темою. Так, вивчення питання інтеграції України до ЄС є актуальною темою для вивчення, оскільки Україна прагне стати членом світової спільноти та розвиватися у напрямі європейської інтеграції, що потребує аналізу інтеграційного процесу та його впливу на розвиток економіки та бізнесу.

Проблеми економічної інтеграції України до ЄС та її генези досліджено провідними вітчизняними та зарубіжними вченими, зокрема такими як М.І. Іванова, О.В. Варяниченко [2], С. Редзюк [5], А.В. Тодошук, І.І. Батюк, А.І. Шеремета [8], І.М. Посохов [10] та ін.

МЕТА статті – дослідження генези економічної інтеграції України до ЄС.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У дослідженні застосовано методи аналізу та синтезу, порівняння та узагальнення, а також системний підхід.

РЕЗУЛЬТАТИ

Намір України розбудувати відносини з ЄС в Україні вперше проголошено у Постанові Верховної Ради України (ВРУ) від 2 липня 1993 р. «Про основні напрями зовнішньої політики України».

Першою рамковою угодою між Україною і ЄС стала Угода про партнерство та співробітництво, яку підписано в 1994 р. Вона тимчасово застосовувалася з 1996 р. і повністю набула чинності в 1998 р.

У 2014 р. Угоду про асоціацію між Україною і ЄС [9] підписано і ратифіковано ВРУ та Європарламентом. Деякі положення такої Угоди почали тимчасово застосовуватися з 1 листопада 2014 р., а положення про зону вільної торгівлі – з 1 січня 2016 р. Після завершення

тривалого процесу ратифікації всіма країнами-членами ЄС 1 вересня 2017 р. Угода про асоціацію між Україною та ЄС набула чинності в повному обсязі (а Угода про партнерство та співробітництво втратила чинність). Це міжнародно-правовий документ, який на договірно-правовому рівні закріплює перехід відносин між Україною та ЄС від партнерства та співробітництва до політичної асоціації та економічної інтеграції.

Цілями Угоди про асоціацію є: сприяння миру та стабільності; дотримання спільних цінностей; співпраця та наближення політик у різних сферах; поступова інтеграція України до внутрішнього ринку ЄС (шляхом створення зони вільної торгівлі).

Впровадження зони вільної торгівлі передбачало [3, 10]:

– тарифну лібералізацію: взаємне відкриття ринків шляхом поступового скасування ввізних мит (асиметричного, привілейованого для України з боку ЄС);

– секторальну інтеграцію: зняття бар'єрів для діяльності українського бізнесу на ринку ЄС (і навпаки) за умови впровадження Україною норм та стандартів ЄС у цих сферах/секторах;

– забезпечення рівних умов для чесної конкуренції українських та європейських компаній на спільному ринку шляхом поступового впровадження Україною правил та стандартів ЄС стосовно прав споживачів, інтелектуальної власності, прав працівників, екологічних вимог, надання державної допомоги підприємствам та запобігання монополізації ринків.

Результатом двосторонньої торговельної інтеграції внаслідок реалізації поглибленої і всеохопної зони вільної торгівлі стала модернізація торгової політики України. Визначальними домінантами можна вважати: зростання товарообороту між країнами та зростання частки європейських країн у структурі зовнішньої торгівлі України; зменшення ввізних мит; покращення умов дос-

тупу до ринку; гармонізація законодавства; встановлення тарифних квот; істотне зниження нетарифних бар'єрів у торгівлі; домовленості країн стосовно вдосконалення роботи митниць; гармонізації системи технічного регулювання; системи стандартизації, метрології, оцінювання відповідності та ринкового нагляду; санітарних та фітосанітарних заходів; посилення захисту прав інтелектуальної власності [5]. Зобов'язання ЄС стосовно секторальної інтеграції України подано у табл. 1, де зазначено конкретні сектори, стосовно яких в Угоді

передбачено прийняття додаткових рішень ЄС стосовно інтеграції України, та терміни виконання Україною відповідних зобов'язань.

Загальний прогрес виконання Угоди про асоціацію між Україною, з одного боку, ЄС, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, – з іншого, за 2014-2024 рр. збільшився з 63 % у 2021 р. до 72 % в 2022 р., тобто на 9 %; в 2023 р. до 77 %, тобто на 5% [1]. Динаміку виконання секторів Угоди про асоціацію наведено на рис. 1.

Таблиця 1 – Секторальна інтеграція України до внутрішнього ринку ЄС відповідно до положень Угоди про асоціацію [3]

Сфера	Ринок	Положення Угоди	Передбачений спосіб інтеграції до ринку ЄС	Час для виконання зобов'язань Україною
Технічні бар'єри	Промислові товари	Ст.57 Угоди, Додаток III	Укладання Угоди про оцінювання відповідності та прийнятності промислових товарів (АСАА)	до 31.12.2017 р.
Санітарні та фітосанітарні заходи	Агропромислові товари	Ст.64, 66 Угоди, Додатки IV, V, IX	Прийняття рішень про визнання еквівалентності в різних секторах агропромислової продукції	2021 р.
Митні процедури	Усі товари	Ст. 76,1 (с), 76,4 (b) Угоди, Додаток XV	Приєднання до системи спільного транзиту	до 31.12.2016 р.
		Ст. 76,1 (k), 80 (i) Угоди	Взаємне визнання авторизованих економічних операторів (АЕО)	до 31.12.2018 р.
Послуги	Фінансові	Ст. 4(3) Додатку XVII, Доповнення XVII-2	Надання режиму внутрішнього ринку	до 31.12.2021 р.
	Телекомунікаційні	Ст. 4(3) Додатку XVII, Доповнення XVII-3	Надання режиму внутрішнього ринку	до 31.12.2019 р.
	Поштові та кур'єрські	Ст. 4(3) Додатку XVII, Доповнення XVII-4	Надання режиму внутрішнього ринку	до 31.12.2017 р.
Державні закупівлі	Ринок державних закупівель	Ст.154 Угоди, Додаток XXI	Відкриття доступу до ринку в обсязі, визначеному положеннями Угоди	до 31.12.2023 р.
Транспортні послуги	Автомобільні	Ст.136 Угоди, Додаток XXXII(1)	Можливість укладання спеціальної угоди в галузі автомобільного транспорту	до 30.10.2021 р.
	Залізничні	Ст.136 Угоди, Додаток XXXII(2)	Можливість укладання спеціальної угоди в галузі залізничного транспорту	до 30.10.2022 р.
	Внутрішні водні	Ст.136 Угоди, Додаток XXXII(5)	Можливість укладання спеціальної угоди в галузі внутрішнього водного транспорту	до 30.10.2019 р.
	Міжнародні морські	Ст. 4(3) Додатку XVII, Доповнення XVII-5, Додаток XXXII(4)	Надання режиму внутрішнього ринку	до 31.12.2021 р.
	Авіаційні	Ст.137 Угоди	Рішення в рамках окремої Угоди про спільний авіаційний простір (САП)	Не визначено
Енергетика	Ринок природного газу	Додаток XXVII	Чітко не визначено в Угоді	до 31.12.2019 р.
	Ринок електроенергії	Додаток XXVII	Чітко не визначено в Угоді	2021 р.
Освіта	Ринок праці	Ст. 432.b Угоди, Додаток XLII	Взаємне визнання кваліфікацій і компетенцій	Не визначено

ЗАГАЛЬНИЙ ПРОГРЕС ВИКОНАННЯ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ ЗА СФЕРАМИ

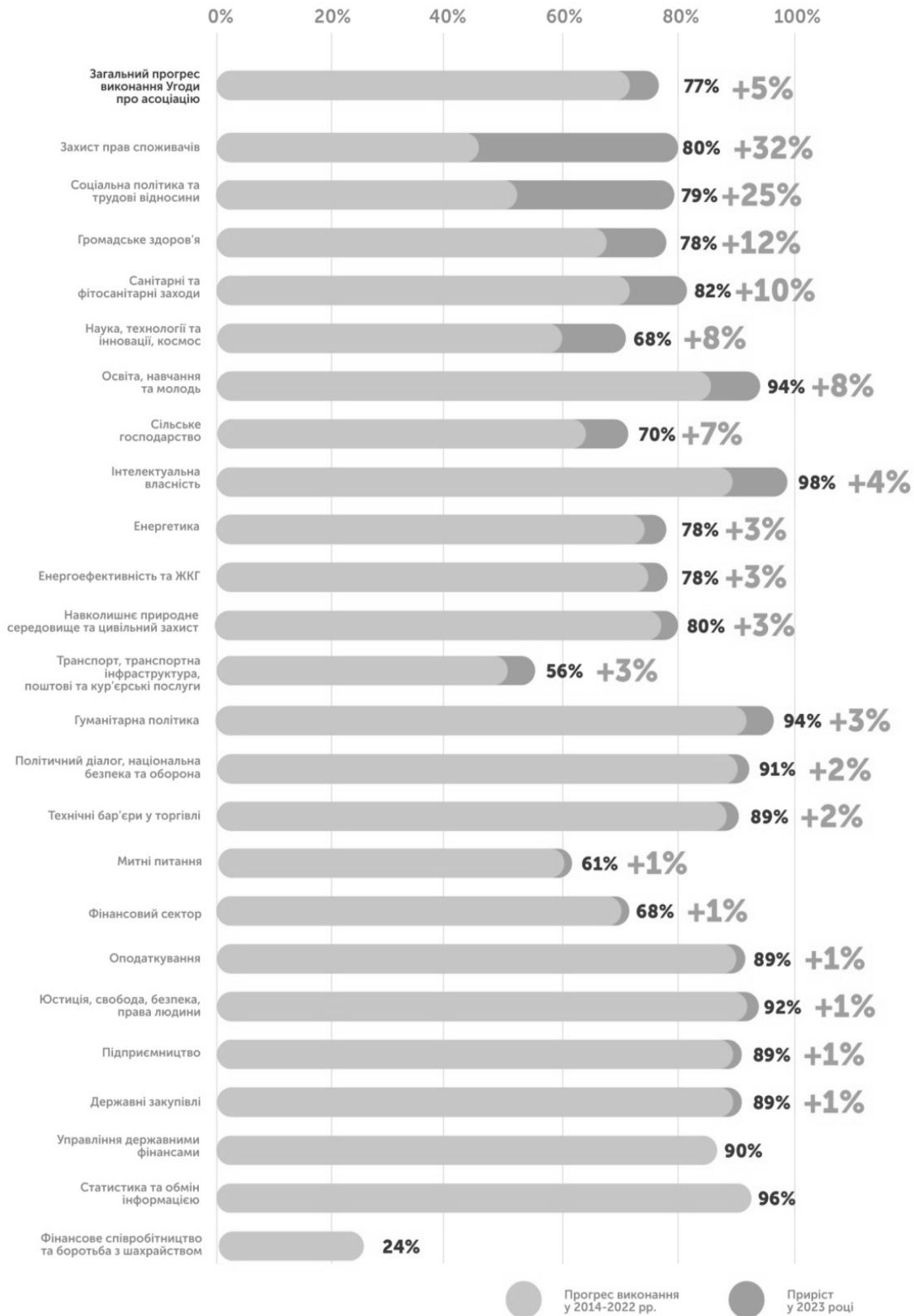

Рис. 1 Виконання Угоди про асоціацію за 2023 р. [1]

У 2023 р. прогрес виконання завдань в рамках Угоди про асоціацію становить 88 %. Водночас Кабінетом Міністрів України виконано 86 % завдань.

Найбільший відсоток виконання Угоди про асоціацію зафіксовано за напрямками: інтелектуальна власність – 98 %, статистка та обмін інформацією – 96 %, гуманітарна політика – 94 %, освіта, навчання та молодь – 94%, юстиція – 92 %; а найменший відсоток за напрямками: митні питання – 61 %; транспорт, транспортна інфраструктура, поштові та кур'єрські послуги – 56 %, фінансове співробітництво та боротьба з шахрайством – 24 % [4, 6, 7].

Також триває впровадження комп'ютерної системи NCTS, яка забезпечує реалізацію системи спільного транзиту. З 1 жовтня 2022 р. Україна приєдналася до

Конвенції про процедуру спільного транзиту та розпочала міжнародне застосування NCTS. Україна стала 36 країною-учасницею Конвенції.

Стосовно митних процедур Україна почала надавати статус авторизованого економічного оператора (АЕО) – станом на 2023 р. такий статус отримала лише одна компанія (Публічне акціонерне товариство «Джей Ті Інтернешнл Україна»).

Питання про взаємне визнання може бути поставлене лише після того, як система надання АЕО пропрацює якийсь час у країні.

Українські науковці [2, 8] узагальнили основні сильні та слабкі сторони інтеграції України та ЄС, а також визначили можливості та загрози (табл. 2).

Таблиця 2 – Аналіз сильних і слабких сторін інтеграції України до ЄС, очікувані можливості й загрози [2, 8]

Сильні сторони	Слабкі сторони
1. Політичні переваги: європейська колективна безпека; членство в НАТО; стійка плюралістична демократична правова держава; розбудова демократичних інституцій.	1. Політичні недоліки: часткова втрата суверенітету; невизначеність місця України в стратегії розвитку ЄС.
2. Економічні переваги: макроекономічна стабільність; технологічна модернізація; забезпечення вільного доступу до новітніх технологій, капіталу, інформації; надання субсидій сільському господарству; залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій в українську економіку; створення нових робочих місць; спільні митні тарифи; антидемпінгова політика; протекціонізм і контроль експорту.	2. Економічні недоліки: низький рівень ВВП та дохід на душу населення; втрата конкурентоспроможності певних галузей економіки; низький рівень наповнення вітчизняними товарами внутрішнього ринку; неконкурентоспроможна на зовнішньому ринку продукція; складність переходу на європейський рівень цін; квотування певних видів товарів; відтік кваліфікованої робочої сили.
3. Соціальні переваги: ефективний захист прав людини в інституціях ЄС; упровадження соціальних стандартів у сферах охорони здоров'я, освіти, культури, соціального захисту та соціального страхування; ефективний захист прав працівників; забезпечення високого рівня життя населення; відкриття кордонів до вільного пересування населення; розвинена система охорони довкілля; формування нового загальнодержавного менталітету	3. Соціальні недоліки: ускладнення візового режиму зі східними сусідами
Можливості	Загрози
1. Політичні перспективи: встановлення стабільної політичної системи; зменшення корупції; прийняття України як важливого суб'єкта політичних відносин; активізація співробітництва у боротьбі з організованою злочинністю, контрабандою, нелегальною міграцією, наркобізнесом	1. Політичні загрози: небезпека втягнення України в конфлікт цивілізацій між Заходом і мусульманським світом.
2. Економічні перспективи: забезпечення розвитку малого та середнього бізнесу; впровадження стандартів ЄС у виробництві; уніфікація цін на енергоносії; транспортні перевезення в рамках країн-учасниць; вихід на ринок ЄС; підвищення конкурентної спроможності вітчизняного товаровиробника; підвищення кваліфікації робочої сили; надання пріоритетів інтелектуальним інвестиціям у високі технології; використання фондів регіонального розвитку ЄС для прискореного виходу на вищий рівень економічного розвитку стосовно країн ЄС.	2. Економічні загрози: переміщення до України шкідливих виробництв; використання дешевої ресурсно-сировинної бази України; скорочення обсягів традиційного українського експорту до ЄС; використання дешевої робочої сили України; витіснення національних товаровиробників із внутрішнього ринку; високі європейські ціни.
3. Соціальні перспективи: формування середнього класу; права на вільне працевлаштування; адекватна оплата та безпека праці; реформування освіти, охорони здоров'я, соціального захисту; соціальне партнерство між урядом, бізнесом та робітниками.	3. Соціальні загрози: поглиблення демографічного спаду; незаконна міграція населення та вплив кадрів; зростання безробіття.

Стосовно сектору оподаткування Міністерством фінансів України отримано висновок Генерального директорату з питань податків та митного союзу Європейської Комісії стосовно імплементації законодавства ЄС з питань податку на додану вартість та акцизного податку, стосовно перегляду ставок акцизного податку на тютюнові вироби та електроенергію. Протягом останніх двох років можемо спостерігати пришвидшення динаміки прогресу у виконанні Угоди за рахунок прийняття у 2021 р. 61 євроінтеграційного акта законодавства.

Не з усіма перевагами (недоліками), можливостями

(загрозами) можна погодитись: корупція в Україні знаходиться на високому рівні; середнього класу за доходами нині немає; оплата праці та соціальне забезпечення – одне з найнижчих в Європі; стан системи охорони здоров'я є незадовільним тощо. Вважаємо, що говорити про успіх реформ в Україні зарано.

Особливо це стосується митних та податкових напрямів державної політики. Українське податкове та митне законодавство піддаються постійним змінам, причому з порушенням принципу стабільності законодавства, що дає змогу вважати прийняті законодавчі зміни

такими, що не відповідають правовим нормам. Зміни, що вносяться до законодавства, іноді взагалі не забезпечуються фінансово-економічним обґрунтуванням, що призводить до впровадження у практику недоцільних норм (наприклад, скасування митних платежів під час митного оформлення транспортних засобів в період з квітня до липня 2022 р.); зниження ставок ПДВ та акцизного податку на пальне без врахування регіонального фактора тощо.

ВИСНОВКИ

Досліджено генезу економічної інтеграції України

Список використаних джерел

1. Звіти про виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Кабінет міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/yeuropejska-integraciya/vikonannya-ugodi-pro-asociaciyu/zviti-pro-vikonannya-ugodi-pro-asociaciyu>
2. Іванова М.І., Варяниченко О.В. Переваги та ризики євроінтеграції України. *Молодий вчений*. 2015. №2 (2). С. 91–94.
3. Інтеграція в рамках асоціації: динаміка виконання Угоди між Україною та ЄС. Аналітичний звіт. URL: http://www.ier.com.ua/files/Projects/Integration_UA_EU/Report_Integration_final_ua.pdf
4. Конвенція про процедуру спільного транзиту від 20.05.1987. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-87#n5
5. Редзюк Є. Економічна євроінтеграція: оцінка й моделювання поверхневих та прихованих чинників дивергенції між Україною та ЄС. *Міжнародна економічна політика*. 2021. № 1 (34). С. 95–118.
6. Про затвердження Порядку реалізації положень Конвенції про процедуру спільного транзиту на території України: наказ Міністерства фінансів України № 325 від 07.10.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1309-22#Text>
7. Про приєднання України до Конвенції про процедуру спільного транзиту: Закон України від 30.08.2022 року № 2555-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2555-IX#Text>
8. Тодошук А.В., Батиук І.І., Шеремета А.І. Україна в інтеграційних процесах: ризики та переваги. *Молодий вчений*. 2017. № 5. С. 753–757.
9. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
10. Посохов І.М., Проскуріна Є.О. Проблеми та перспективи економічної інтеграції України в ЄС. *Актуальні питання науки, освіти та суспільства в умовах сучасних викликів*: зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (Кременчук, 27 грудня 2022 р.): у 2 ч. Полтава, 2022. Ч. 2. С. 45-48.

References

1. Reports on the implementation of the Association Agreement between Ukraine and the EU. Cabinet of Ministers of Ukraine. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/yeuropejska-integraciya/vikonannya-ugodi-pro-asociaciyu/zviti-pro-vikonannya-ugodi-pro-asociaciyu> (in Ukrainian).
2. Ivanova M.I., Varianychenko O.V. Advantages and risks of European integration of Ukraine. *Young scientist*. 2015. No. 2(2). pp. 91–94.
3. Integration within the framework of the association: the dynamics of the implementation of the Agreement between Ukraine and the EU. Analytical report. URL: http://www.ier.com.ua/files/Projects/Integration_UA_EU/Report_Integration_final_ua.pdf (in Ukrainian).
4. Convention on the joint transit procedure dated 05/20/1987. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-87#n5 (in Ukrainian).
5. Redziuk Ye. Economic European integration: evaluation and modeling of surface and hidden factors of divergence between Ukraine and the EU. *International economic policy*. 2021. No. 1 (34). pp. 95–118. (in Ukrainian).
6. On the approval of the Procedure for the implementation of the provisions of the Convention on the procedure of joint transit on the territory of Ukraine: order of the Ministry of Finance of Ukraine No. 325 dated 07.10.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1309-22#Text> (in Ukrainian).
7. On the accession of Ukraine to the Convention on the common transit procedure: Law of Ukraine No. 2555-IX dated August 30, 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2555-IX#Text> (in Ukrainian).
8. Todoshchuk A.V., Batiuk I.I., Sheremeta A.I. Ukraine in integration processes: risks and benefits. *Young scientist*. 2017. No. 5. pp. 753–757. (in Ukrainian).
9. Association Agreement between Ukraine and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (in Ukrainian).
10. Posokhov I.M., Proskurina Ye.O. Problems and prospects of economic integration of Ukraine in the EU. *Current issues of science, education and society in the conditions of modern challenges*: coll. theses add. International science and practice conference (Kremenchuk, December 27, 2022): in 2 parts. Poltava, 2022. Part 2. pp. 45-48. (in Ukrainian).

Ihor POSOKHOV

Doctor of Economics, Professor, National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9668-642X>

e-mail: posokhov7@gmail.com

Stanislav SUSLIKOV

PhD in Economics, Associate Professor, National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5779-7610>

e-mail: stardark7@gmail.com

Daria HUSAROVA

student, National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1869-2968>

e-mail: 1.d.gusarova@gmail.com

GENESIS OF ECONOMIC INTEGRATION OF UKRAINE INTO THE EU

The paper examines the genesis of economic integration of Ukraine to the EU. The purpose of the paper is to investigate the genesis of economic integration of Ukraine to the EU and develop recommendations for their development.

The result of bilateral trade integration following the implementation of the consolidated and all-inclusive free trade zone was the modernization of Ukraine's trade policy. The primary dominants may include: the increase in trade turnover between the countries and the increase in the share of European countries in the structure of foreign trade of Ukraine; changes in import duties; improved access to the market; harmonization of legislation; establishment of tariff quotas; a further reduction in non-tariff barriers to trade; home ownership of the region is one hundred percent improved robotic work; harmonization of the technical regulation system; systems of standardization, metrology, conformity assessment and market visibility; sanitary and phytosanitary visits; Strengthening the protection of intellectual rights.

The genesis of economic integration of Ukraine to the EU was investigated. An analysis of the Vikonanny Ugodi about association for 2022 and 2023 was carried out. We have analyzed the strengths and weaknesses, the emerging opportunities and threats to the integration of Ukraine into the EU. Directly from further scientific research, it is important to look at the most important aspects of the economic integration of Ukraine, since the most important payments will ensure the formation of the revenue side of the budget from further It is re-divided into different socio-economic goals of the state.

Keywords: *internal market of the EU, integration of Ukraine to the EU, economic integration, sectoral integration, EU, tariff liberalization, benefit of association*

Сергій Петрович САДКОВСЬКИЙ

аспірант, Відкритий міжнародний університет розвитку людини "Україна"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3093-9302>

e-mail: Sadkovskuy@gmail.com

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто основні аспекти правового регулювання інформаційних технологій (ІТ) в Україні шляхом аналізу ключових законодавчих актів та їхнього впливу на розвиток ІТ сектору. Особливу увагу приділено питанням інформації, інформаційних технологій та інформаційної безпеки, що є критично важливими у контексті сучасних викликів та загроз. Розглянуто значення ІТ у формуванні сучасного суспільства та їхню роль у процесах інформатизації. Зазначено, що ІТ є ключовим фактором прогресу, що впливає на всі сфери життя, від бізнесу до науки, забезпечуючи швидкі оброблення та доступ до інформації. Акцентовано на правовому регулюванні в галузі інформації та ІТ і визначено її значення у сучасному світі. Запропоновано вдосконалення нормативно-правової бази та продовження наукових досліджень у сфері ІТ.

Ключові слова: інформація, інформаційні технології, правове регулювання, інформаційне суспільство, Закон України «Про інформацію», Законі України «Про національну програму інформатизації», Конституція України, Цивільний кодекс України, інформаційні правопорушення

ВСТУП

У сучасному світі інформаційні технології (ІТ) стали невід'ємною частиною розвитку суспільства, економіки та державного управління. ІТ забезпечують ефективне збирання, оброблення, зберігання та передачу інформації, сприяють автоматизації процесів та розширенню можливостей комунікації. З огляду на важливість ІТ у всіх сферах життя, особливого значення набуває правове регулювання цієї галузі.

В Україні нормативно-правове регулювання ІТ включає широкий спектр питань, пов'язаних із захистом інформації, інформаційною безпекою, забезпеченням кібербезпеки, регулюванням електронної комерції, захистом персональних даних та інтелектуальної власності. З одного боку, ефективне правове регулювання сприяє створенню сприятливого середовища для розвитку ІТ галузі, залучення інвестицій та інновацій, а з іншого – воно є необхідним для захисту прав та інтересів громадян, бізнесу та держави в умовах швидкоплинних технологічних змін.

Швидкі зміни в інформаційній сфері зумовлюють необхідність ретельного дослідження відповідності чинного інформаційного законодавства реальному стану інформаційних відносин в Україні, що й визначило актуальність цієї теми для подальших наукових розвідок у цій сфері.

МЕТА статті полягає у ґрунтовному аналізі та висвітленні важливих проблем стосовно дослідження правового регулювання ІТ в Україні.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Це дослідження ґрунтується на різноманітних підходах, що дають змогу глибоко та всебічно вивчити досліджувану тематику. Основними з них є: праці вітчизняних і зарубіжних вчених, матеріали періодичних видань, нормативно-правове забезпечення: детальне вивчення наявних законів, підзаконних актів та регламентів, що стосуються ІТ. У дослідженні застосовано методи аналізу і синтезу, порівняння та узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Сучасний глобалізований світ важко уявити без ІТ, адже вони активно впроваджуються у всі сфери нашого життя, тим самим підвищуючи економічно-соціальні показники, а усвідомлення їх значення призводить до підвищення попиту на сучасні технології.

ІТ стали одним з провідних чинників прогресу цивілізації, а їх широке застосування сформувало нову сферу суспільних відносин. ІТ разом з телекомунікаційними технологіями складають основу процесів інформатизації, руху до інформаційного суспільства.

У ст. 1. Закону України «Про інформацію» поняття інформації трактується: «Під інформацією цей Закон розуміє документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі» [6].

У ст. 4 цього ж Закону визначено: «Законодавство України про інформацію складають Конституція України, Цивільний кодекс України, цей Закон, законодавчі акти про окремі галузі, види, форми і засоби інформації, міжнародні договори та угоди, ратифіковані Україною, та принципи і норми міжнародного права» [6].

У ст. 200 Цивільного кодексу України зазначено: «Інформацією є будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді» [8].

Проаналізувавши поняття інформації у вищезазначених правових джерелах, ми прийшли свого розуміння цього терміну: *інформація* – це дані, які мають значення або зміст, які організовано або структуровано згідно з певними правилами чи контекстом. Це може бути будь-яке повідомлення, факт, опис, сповіщення або знання, яке передається або отримується людиною, машинами або іншими засобами комунікації. Інформацію може бути подано у різних формах, таких як текст, зображення, звук, відео тощо. Вона є основою для прийняття рішень, навчання, спілкування та розвитку.

ІТ – це широке поняття, що охоплює будь-які технології, які застосовуються для збирання, оброблення, зберігання та передачі інформації. Вони включають в себе як апаратне, так і програмне забезпечення, а також

методи і алгоритми для оброблення даних [3].

ІТ застосовуються у різних сферах життя, включаючи бізнес, освіту, науку, медицину тощо. Вони дають змогу ефективно обробляти великі обсяги даних, спрощувати процеси роботи, забезпечувати зв'язок та спілкування між людьми, автоматизувати багато рутинних завдань та забезпечувати доступ до інформації в будь-який час та з будь-якого місця [4].

ІТ включають в себе: програмування, бази даних, мережі, інформаційну безпеку, веб-розроблення, штучний інтелект, оброблення даних тощо. ІТ постійно розвиваються, що призводить до виникнення нових технологій та можливостей для застосування інформації з користю для суспільства [2].

ІТ відображають сукупність інструментів, що здійснюють вплив на процеси оброблення інформаційних ресурсів, що показано на рис. 1.

Рис. 1. Інформаційна технологія (на основі [5])

У Законі України «Про національну програму інформатизації» визначено, що ІТ відображають цілеспрямоване організоване поєднання інформаційного процесу з процесом застосування технічних обчислювальних засобів, що забезпечить швидке оброблення даних, результативний пошуковий процес, сприятиме доступності інформаційних ресурсів [7].

Наприклад, міжнародним стандартом ISO/IEC 38500:2015 «Управління інформаційними технологіями в організаціях» ІТ визначаються як ресурси, необхідні для збору, оброблення, зберігання і розповсюдження інформації [1]. Крім того, у стандарті прямо зазначено, що цей термін також включає в себе «комунікаційні технології» і складений термін «інформаційні та комунікаційні технології».

Однак усі визначення результатують одне важливе твердження: ІТ є способом роботи з інформацією.

У ст. 9. Закону України «Про інформацію» вказано: «Всі громадяни України, юридичні особи і державні органи мають право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення та зберігання відомостей, необхідних їм для реалізації ними своїх прав, свобод і законних інтересів, здійснення завдань і функцій. Реалізація права на інформацію громадянами, юридичними особами і державою не повинна порушувати громадські, політичні, економічні, соціальні, духовні, екологічні та інші права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та інтереси юридичних осіб. Кожному громадянину забезпечується вільний доступ до інформації, яка стосується його особисто, крім випадків, передбачених законами України» [6].

Закон України «Про інформацію» надає широкі і всеосяжне визначення інформації, що дає змогу охопити

різноманітні види даних та відомостей. Це створює правову основу для регулювання різних аспектів інформаційної діяльності.

Проаналізоване законодавство визнає ключову роль ІТ у сучасному світі. Визначення ІТ як цілеспрямованого організованого процесу підкреслює їх значення у забезпеченні доступу до інформаційних ресурсів, ефективного оброблення та зберігання даних.

Оскільки ІТ постійно розвиваються, законодавство повинно бути гнучким та адаптивним до нових викликів та технологічних змін. Важливим є постійне оновлення нормативно-правової бази для відповідності сучасним вимогам та міжнародним стандартам.

У ст. 200 Цивільного кодексу України зазначено: «Порядок використання інформації та захисту права на неї встановлюється законом» [8].

Загалом законодавство України про інформацію та ІТ створює міцну правову основу для розвитку інформаційного суспільства, захисту прав на інформацію та забезпечення ефективного застосування сучасних технологій.

Зауважимо, що незважаючи на позитивні наслідки становлення інформаційного суспільства, цей процес несе в собі і деякі негативні аспекти: протизаконний збір і застосування інформації, несанкціонований доступ до інформаційних ресурсів, незаконне копіювання інформації в електронних системах, викрадення інформації з бібліотек, архівів, банків та баз даних, порушення технологій оброблення інформації, запуск програм-вірусів, знищення та модифікація даних у інформаційних системах, перехоплення інформації в технічних каналах її витоку, маніпулювання суспільною та індивідуальною свідомістю тощо. Це лише деякі з інформаційних правопорушень, перелік яких доволі активно змінюється та розширюється [9].

Характерною особливістю національного інформаційного законодавства є наявність великої кількості декларативних норм, які не мають конкретного механізму та порядку їх реалізації, що призводить до високого рівня порушень.

ВИСНОВКИ

Отже, інформаційні технології є одним з ключових чинників прогресу цивілізації, що формує нову сферу суспільних відносин. Закон України «Про інформацію» визначає інформацію як документовані або публічно оголошені відомості про події та явища.

Законодавство про інформацію включає Конституцію України, Цивільний кодекс України, закони, міжнародні договори та принципи міжнародного права. Інформація розглядається як дані, що мають значення і структуру, передаються або отримуються людьми та іншими засобами комунікації.

Законодавство України визнає важливість інформаційних технологій і забезпечує правову основу для їх розвитку. Постійне оновлення нормативно-правової бази є необхідним для відповідності новим технологічним викликам та міжнародним стандартам. Це створює сприятливі умови для розвитку інформаційного суспільства та захисту прав на інформацію.

Список використаних джерел

1. Governance of IT for the organization. ISO/IEC 38500:2015. URL: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso-iec:38500:ed-2:v1:en>
2. Poppel H.L., Goldstein B. Information technology: the trillion-dollar opportunity. McGraw-Hill, 1987.
3. Єсімов С.С., Бондаренко В.А. Прозорість як принцип діяльності органів публічного управління в умовах використання інформаційних технологій. *Соціально-правові студії*. 2018. Вип. 1. С. 42-49.
4. Ліпкан В.А. Консолідація інформаційного законодавства України: монографія. Київ, 2014. 408 с.
5. Ляшенко О.М. Комерціалізація та трансфер технологій: категорії та методи інноваційної діяльності. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/inek/2010_5/8.pdf.
6. Про інформацію. Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
7. Про Національну програму інформатизації. Закон України від 01.12.2022 р. № 2807-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-20#Text>
8. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#top>
9. Яковлев П.О. Об'єкт і предмет державного регулювання у сфері забезпечення інформаційної безпеки України. *Право і суспільство*. 2020. № 3. С.178-183.

References

1. Governance of IT for the organization. ISO/IEC 38500:2015. URL: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso-iec:38500:ed-2:v1:en>
2. Poppel H.L., Goldstein B. Information technology: the trillion-dollar opportunity. McGraw-Hill, 1987.
3. Yesimov S.S., Bondarenko V.A. Transparency as a principle of activity of public administration bodies in the conditions of use of information technologies. *Socio-legal studies*. 2018. Issue 1. pp. 42-49. (in Ukrainian).
4. Lipkan V.A. Consolidation of information legislation of Ukraine: monograph. Kyiv, 2014. 408 p. (in Ukrainian).
5. Liashenko O.M. Commercialization and technology transfer: categories and methods of innovation activity. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/inek/2010_5/8.pdf. (in Ukrainian).
6. On information. Law of Ukraine of 02.10.1992, No. 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (in Ukrainian).
7. On the National Informatization Program. Law of Ukraine of 01.12.2022 No. 2807-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-20#Text> (in Ukrainian).
8. Civil Code of Ukraine of January 16, 2003 No. 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#top> (in Ukrainian).
9. Yakovliev P.O. Object and subject of state regulation in the field of information security of Ukraine. *Law and Society*. 2020. № 3. pp. 178-183. (in Ukrainian).

Serhii SADKOVSKIY

postgraduate student, Open International University of Human Development "Ukraine"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3093-9302>

e-mail: Sadkovskuy@gmail.com

SOME ASPECTS OF LEGAL REGULATION OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN UKRAINE

This paper examines the main aspects of legal regulation of information technology in Ukraine, analyzing key legislative acts and their impact on the development of the IT sector. Particular attention is paid to the issues of information, information technology and information security, which are critically important in the context of modern challenges and threats.

The author proves that the Law of Ukraine "On Information" provides a broad and comprehensive definition of information which allows covering various types of data and information. This creates a legal basis for regulating various aspects of information activities.

The author considers the importance of information technology (IT) in the formation of modern society and its role in the processes of informatization. It is noted that IT is a key factor of progress affecting all spheres of life, from business to science, providing fast processing and access to information. Attention is focused on legal regulation in the field of information and information technology and its importance in the modern world is determined.

It is determined that IT includes: programming, databases, networks, information security, web development, artificial intelligence, data processing, etc. IT is constantly developing, which leads to the emergence of new technologies and opportunities for using information for the benefit of society.

The paper notes that the interaction of information security and information technology is critical to ensuring the security and efficiency of modern information systems. Information technology provides the infrastructure on which information security is built, and information security, in turn, protects these IT resources.

It is proposed to improve the legal framework and continue research in the field of information technology.

It is proved that rapid changes in the information sphere necessitate a thorough study of the compliance of current information legislation with the real state of information relations in Ukraine, which determines the relevance of this topic for further research in this area.

Keywords: information, information technologies, legal regulation, information society, Law of Ukraine "On Information", Law of Ukraine "On the National Informatization Program", Constitution of Ukraine, Civil Code of Ukraine, information offenses

Alina YEFIMENKO

postgraduate student, Sumy State University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2810-0965>

e-mail: a.yefimenko@uabs.sumdu.edu.ua

Maksym DUBOVENKO

director of Siteplus LLC and Dreamscape Networks LLC

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-9480-5070>

e-mail: dubovenko.max@gmail.com

TRENDS IN CORRUPTION AND SHADOW ECONOMY IN EUROPEAN COUNTRIES

Corruption and the shadow economy are among the most pressing issues facing European countries. These phenomena significantly impact the socio-economic development, political stability, and legal systems of states. The purpose of the paper is to analyze the trends of corruption and the shadow economy in 34 European countries over the period from 2010 to 2022. The research employed tools such as grouping, comparison and generalization methods, time series analysis, and descriptive statistics calculations. Calculations were based on World Bank data using StataSE 18 software. Analyzing the standard deviation, minimum, and maximum values of corruption and shadow economy indicators identifies the most variable indicators: the indicator of primary government expenditures as initially approved budgets and the corruption perception index. It was found that despite the implementation of numerous anti-corruption reforms and regulatory measures, countries such as Albania, Moldova, Ukraine, and Bulgaria continue to face high levels of corruption, as evidenced by their low corruption perception index levels. The main reasons for this included weak enforcement mechanisms, gaps in accountability, and low levels of transparency in public administration. The least corrupt European countries were Denmark, Norway, Finland, Switzerland, and Sweden. This research observed high levels of the shadow economy in Ukraine, Cyprus, and Moldova, while Denmark, Norway, and Sweden demonstrated the lowest levels. The results of the study can be used to develop organisational and economic measures to combat corruption and the shadow economy by public authorities, business entities and other economic agents, which is important for the economic growth of European countries.

Keywords: corruption, shadow economy, economic growth, corruption perception index, descriptive statistics

This research was funded by the grant from the Ministry of Education and Science of Ukraine "Modeling mechanisms for de-shadowing and de-corrupting the economy to ensure national security: the impact of the financial behavioral patterns transformation" (No. s/r 0122U000783).

INTRODUCTION

Corruption and the shadow economy are complex, disincentivising landscapes for economic growth, influenced by various socio-economic and political factors. Corruption can be defined as the abuse of entrusted power for personal gain through bribery or embezzlement. It is the unfair distribution of public resources under the influence of private interests [2]. The shadow economy, as another disincentive to economic growth, encompasses all economic activities that are not reported or reported incompletely to avoid taxation or regulation, including such key elements as undeclared employment and illegal trade. The first element of the shadow economy refers to wages that employees do not declare to avoid taxes or labour market regulation. The second element is represented by businesses that underreport their income to reduce their tax burden. It is worth noting that the level of the shadow economy is lower in high-income European countries in 2022: Austria – 8.4% of GDP, Ireland – 10.1%, Switzerland – 5.6%, and Sweden – 10.8%. In contrast, lower-middle-income countries have a higher level of shadow economy (Ukraine – 44.2%) [1]. According to a study by the International Transparency Agency, as of the end of 2017, almost one in four people worldwide said they had paid a bribe when accessing public services in the past 12 months [11].

In recent years, under the influence of globalisation, technological progress, the COVID-19 pandemic and geopolitical events in European countries, there have been changes in the forms (models) of corruption and the shadow economy, reflecting both internal and external pressures,

including the following:

- facilitation payments are relatively small amounts of money paid outside of official fees to speed up the provision of certain services;
- giving gifts to public officials that contradicts the principles of impartiality, dignity and professionalism;
- influence peddling is a form of corruption in which a person exchanges potential or actual influence on decision-making in public authorities for an unlawful benefit (unlike bribery, influence peddling involves an «intermediary»);
- cronyism is a biased attitude towards individuals (relatives, friends) in the distribution of positions and financial resources;
- patronage is a form of support of an influential and wealthy «guardian» of a person for his/her appointment to public office and promotion [3].

A number of concepts have been developed in the modern scientific literature to study the problems of corruption and shadow economy and their main trends. Foreign and Ukrainian researches define different approaches to defining the essence of the concepts of «corruption» and «shadow economy», and formulate systems of indicators of these phenomena. The International Transparency Organisation defines corruption as the abuse of public office for private gain [4]. It is noted that corruption undermines trust, weakens democracy, hinders economic development and deepens social inequality and poverty.

Most foreign scholars, including O. Fjeldstam [5], D. Treisman [6], H. Virta [7], focus on bribery or private benefits received by entrepreneurs to avoid taxation and

regulation when studying corruption and the shadow economy. Ukrainian researchers: M. Melnyk [8], V. Sevruck [9], S. Teleshun [10] considered the trends of corruption and shadow economy in the context of the social theoretical essence, fluctuations and consequences of these phenomena. However, the processes of corruption and shadowing of the economy have not been sufficiently studied in terms of analysing trends in their key indicators and require a more in-depth study. Accordingly, characterising the trends of corruption and shadow economy is crucial for politicians, academics and citizens, as these factors have a negative impact on economic development and public trust in the country.

MATERIALS AND METHODS

The following tools were used in the study:

- grouping methods use for identifying European countries, developing a system of corruption and shadowing indicators;

- comparison and generalisation, time series analysis use for analysing the corruption and shadowing indicators of 34 European countries;

- calculation of descriptive statistics use for determining the most appropriate indicators.

The research is based on the following stages:

1. Determination of the input statistical data of 34 European countries: Albania, Austria, Belgium, Bulgaria, Croatia, Cyprus, Czech Republic, Denmark, Estonia, Finland, France, Hungary, Germany, Ireland, Iceland, Italy, Latvia, Lithuania, Luxembourg, Malta, Moldova, the Netherlands, Norway, Poland, Portugal, Romania, Serbia, Slovakia, Slovenia, Spain, Sweden, Switzerland, Ukraine and United Kingdom for the period 2010-2022.

2. Calculation of descriptive statistics (standard deviation, minimum and maximum values) of corruption and shadow economy indicators.

3. Analysis of the most variant indicators of corruption and shadow economy in European countries in 2010-2022.

Calculations are based on the World Bank data using StataSE 18 software.

The **PURPOSE** of the study is to analyse the trends of corruption and shadow economy in 34 European countries in 2010-2022.

Governance structures, legal frameworks, enforcement mechanisms, budget planning and implementation have a profound impact on the prevalence and persistence of corruption and the shadow economy. On the other hand, economic conditions, including unemployment, income inequality and tax policy, also play a significant role in shaping these phenomena. Accordingly, a comprehensive study of the trends, drivers and consequences of corruption and the shadow economy in European countries is an important aspect of the research.

The study of trends in corruption and shadow economy indicators will contribute to the development of an effective system for exposing corruption and bringing corrupt officials to justice, which is possible when the mechanism of corrupt actions and systems is understood.

RESULTS

Despite the progress in anti-corruption measures in European countries, challenges remain on the way to effectively fighting corruption and the shadow economy, inclu-

ding weak enforcement mechanisms, lack of political will, insufficient transparency in public procurement and gaps in whistleblower protection. Addressing these challenges requires a sustained commitment from governments, civil society organisations, businesses and citizens to promote integrity, accountability and transparency in public and private affairs. In order to develop an effective system to counteract the spread of corruption and shadow processes, it is necessary to conduct a continuous analysis of trends in their main indicators, including indicators of productivity and transparency of both public authorities and business entities.

In Table 1 indicators of corruption and shadow economy are shown.

To identify trends, presents descriptive statistics, including average, minimum and maximum values, deviations and correlations between corruption and shadow economy indicators are shown on Figure 1.

Taking into account the obtained values of descriptive statistics, in particular, the standard deviation, the most variable are the indicators of primary public expenditures as initially approved budgets (EXPEND) and the corruption perception index (CORRPERC), 19.52 and 18 respectively. The wide deviation of the data is explained by the minimum and maximum values of these indicators, which range from 7.93% to 143.15% for the volume of primary public expenditures and from 23 to 94 for the corruption perception index.

A close direct relationship, characterized by the correlation index r , is observed between the corruption perception index (CORRPERC) and the corruption control index (CORRCONTR), which is 0.986. It is worth noting that with the strengthening of state control over corruption processes, the level of perception of corruption by business entities also increases, which characterizes the awareness of negative, non-transparent and "pocket" actions by citizens and other persons. The political stability indicator (POLITSTAB) has a moderate direct relationship with the corruption perception index and the corruption control index, with a value of 0.670 and 0.692, respectively. The role of the law (LAW) and regulatory quality (QUALITY) also have a strong direct relationship with the corruption perception index and the corruption control index.

Accordingly, let's consider in more detail the dynamics of changes in the volume of primary public expenditures as a share of the initially approved budget (Fig. 2).

The average level of this indicator was 99.3% of GDP. The level of primary public expenditures fluctuated around 19.5 % in 34 European countries in 2010-2022. The maximum values were observed in Lithuania in 2018 (143.1 %), Slovakia in 2020 (141.5 %), and the Czech Republic in 2021 (133.7 %), and the minimum values were observed in Lithuania in 2012 (7.9 %). For other European countries, the level of public spending exceeded 90 %.

One of the key indicators of corruption is the Corruption Perceptions Index, which is confirmed by the variability of the standard deviation and the correlation matrix. This index measures the level of perceived corruption in the public sector according to experts and internationally respected organizations. It is scored from 0 (very high level of corruption perception) to 100 (very low level of corruption perception). The dynamics of changes in this indicator is shown on Figure 3.

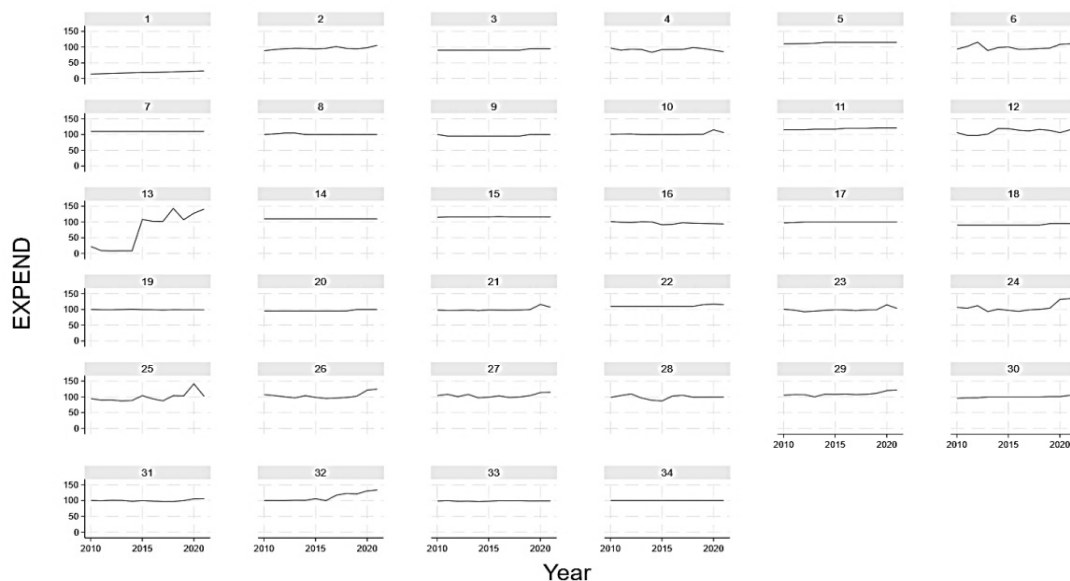
Table 1 – Characteristics of corruption and shadow economy indicators (author's development)

Sphere	Indicator	Designation	Characteristics	Units
Corruption	Primary government expenditures as a share of the initially approved budget	EXPEND	The overall outcome of budget expenditures, which reflects the originally approved amount as defined in government budget documents and fiscal reports.	%
	Corruption Perceptions Index	CORRPERC	A measure of the perception of corruption in the public sector.	score
	Control corruption	CORRCONTR	The extent to which state power is used for private gain, including both petty and grand corruption and elite capture of the state.	units
	Political stability and absence of violence/terrorism	POLITSTAB	Measures the perceived likelihood of political instability and/or politically motivated violence, including terrorism.	units
Shadow economy	Regulatory quality	QUALITY	An indicator of the government's ability to formulate and implement effective policies and regulations that enable and promote private sector development.	units
	Shadow economy (% of GDP)	SHADOW	Share of both illegal activities and informal legal and unregistered activities.	%
	Role of law	LAW	The extent to which agents trust and follow the rules of society, the quality of contract enforcement, property rights, police and courts, and the likelihood of crime and violence.	units

Variable	Obs	Mean	Std. dev.	Min	Max								
expend	408	99.27733	19.52239	7.93	143.15	expend	1.0000						
corrperc	408	62.62745	18.0016	23	94	corrperc	-0.0132	1.0000					
control	408	.923652	.9457816	-1.18	2.4	control	-0.0026	0.9868	1.0000				
politstab	408	.6690441	.5422673	-2.02	1.64	politstab	-0.0110	0.6709	0.6921	1.0000			
law	408	1.01973	.7775411	-.86	2.12	law	-0.0505	0.9557	0.9678	0.7512	1.0000		
quality	408	1.08076	.5953923	-.6	2.05	quality	-0.0206	0.9123	0.9247	0.7251	0.9435	1.0000	
shadow	408	17.83922	8.506077	6.19	43.8	shadow	0.1198	-0.7190	-0.7173	-0.6806	-0.7536	-0.7624	1.0000

Note: strong or close correlation strength at $|\tau| \geq 0.7$; medium at $0.5 \leq |\tau| < 0.7$; moderate at $0.3 \leq |\tau| < 0.5$; weak at $0.2 \leq |\tau| < 0.3$; very weak at $|\tau| < 0.2$.

Fig. 1. Descriptive statistics and correlations between corruption and shadow economy indicators in European countries in 2010-2022 (author's development based on [1])

Notes: 1 - Austria, 2 - Albania, 3 - Belgium, 4 - Bulgaria, 5 - Denmark, 6 - Estonia, 7 - Ireland, 8 - Iceland, 9 - Spain, 10 - Italy, 11 - Cyprus, 12 - Latvia, 13 - Lithuania, 14 - Luxembourg, 15 - Malta, 16 - Moldova, 17 - the Netherlands, 18 - Germany, 19 - Norway, 20 - United Kingdom (UK), 21 - Poland, 22 - Portugal, 23 - Romania, 24 - Serbia, 25 - Slovakia, 26 - Slovenia, 27 - Hungary, 28 - Ukraine, 29 - Finland, 30 - France, 31 - Croatia, 32 - Czech Republic, 33 - Switzerland, 34 - Sweden.

Fig. 2. Trends in primary public expenditures in European countries in 2010-2022, % of GDP (author's development based on [1])

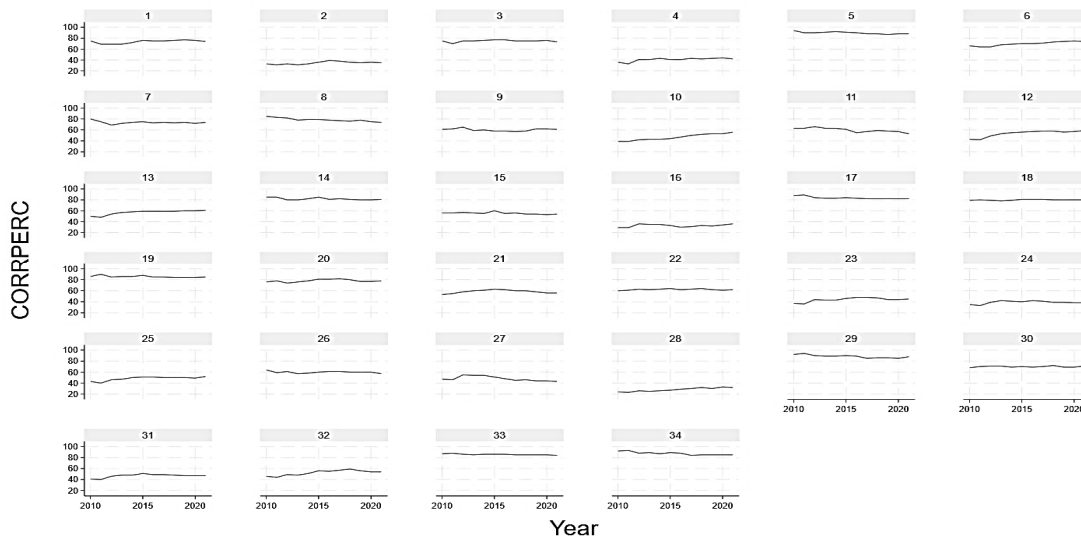

Fig. 3. Trends in the Corruption Perceptions Index in European countries in 2010-2022 (author's development based on [1])

The average level of the Corruption Perceptions Index in the surveyed countries was 62 points, meaning that European countries are perceived as less corrupt to a greater extent (> 50 points). The highest values of the index are observed in Denmark in 2021 (98 points), Norway in 2015 (88 points), Finland in 2021 (88 points), Switzerland in 2016 (86 points) and Sweden in 2015 (86 points), meaning that these countries are the least corrupt. The lowest values of the index are typical for Albania in 2013 (31 points), Bulgaria in 2011 (33 points), Moldova in 2019 (32 points), Serbia in 2011 (33 points) and Ukraine in 2021 (32 points), i.e. these countries are the most corrupt.

Trends in the level of the shadow economy as a key indicator of economic growth are shown on Figure 4.

The average shadow economy level in the surveyed countries was 17.8 % of GDP. This figure fluctuated between 8.5 % in 2010-2022. Since the end of 2015, most European countries have seen a decline in the level of the shadow economy. The maximum values were recorded in Ukraine in 2020 (43.6 %), Cyprus in 202 (32.5 %), and Mol-

dova in 2015 (39.6 %). The minimum level of the shadow economy is observed in Austria in 2020 (8.9 %), Denmark in 2021 (12.9 %), Ireland in 2021 (6.9 %), Iceland in 2021 (10.4%), Luxembourg in 2020 (10.4%), Norway in 2014 (13, 3%), Switzerland in 2021 (6.1%) and Sweden in 2019 (12%), meaning that these countries have more transparent and clear market entry rules, high regulatory quality and a prevalence of the role of law.

After analyzing the main trends in corruption and shadowing of European economies, it is worth paying attention to measures that will reduce their negative impact and promote national economic growth, including:

- digitalization and technology: digital platforms and electronic transactions will increase the transparency and accountability of government agencies and business entities;
- anti-corruption reforms: legal reforms, institutional strengthening and public awareness campaigns;
- cross-border cooperation: European countries strengthening cooperation within international organizations such as the European Union, Interpol and the United Nations.

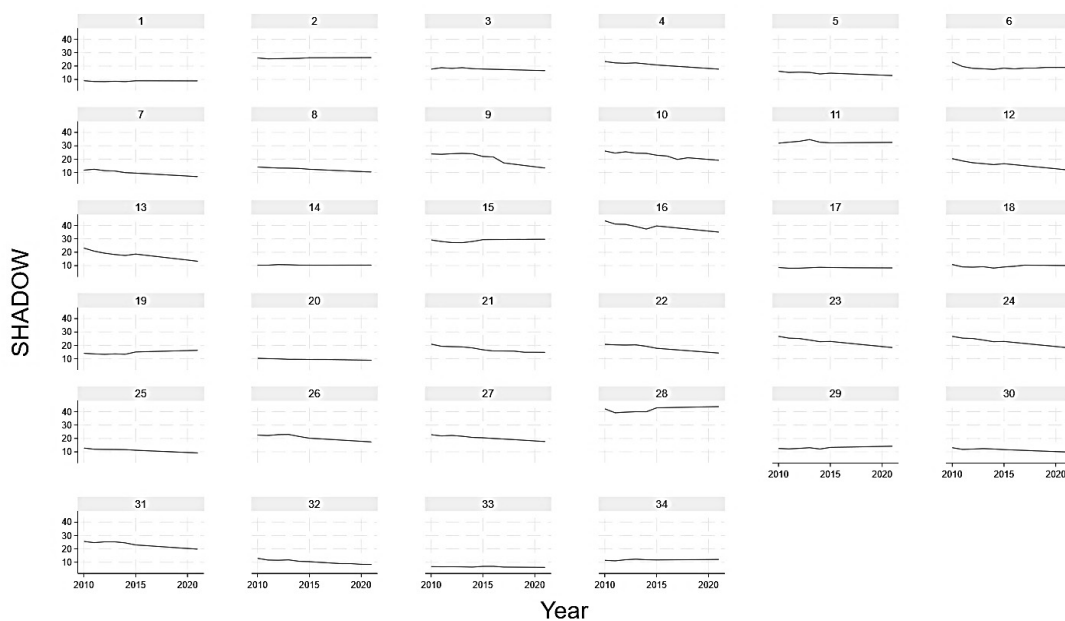

Fig. 4. Trends in the level of the shadow economy in European countries in 2010-2022, % of GDP (author's development based on [1])

These measures are being actively implemented by the countries with the lowest corruption and shadow economy indicators – Denmark, Ireland, Iceland, Luxembourg, Norway, Sweden, Switzerland and the United Kingdom. The organizational and economic tools for fighting corruption in Europe include a combination of legal reforms, institutional strengthening, law enforcement and public awareness campaigns. International cooperation through organizations such as the European Union, Interpol and the Council of Europe helps to coordinate anti-corruption initiatives, facilitate information exchange and support capacity building efforts. Thus, the analysis of corruption and shadow economy trends in European countries contributes to the development of more effective strategies to promote transparency, integrity and accountability at various levels of government.

CONCLUSION

An analysis of trends in corruption and shadow economy indicators in European countries shows their volatility under the influence of socio-economic, political and legal challenges. Despite anti-corruption reforms and regulatory measures, corruption remains a widespread problem in many European countries, including Albania, Moldova, Ukraine, and Bulgaria. Deep-rooted systemic corruption, weak law enforcement mechanisms and accountability gaps contribute to the persistence of corrupt practices in various sectors of the European economy. In the course of achieving this goal, the most variable indicators were identified, including the indicator of primary public expenditures as initially approved budgets and the corruption perception index, which had the highest values of standard deviations, minimum and maximum levels. A close direct correlation (r) between the corruption perception index and the corruption control index of 0.986 was found, which leads to the following

pattern: with the strengthening of state control over corruption processes, the level of corruption perception by business entities increases. There is also a close direct link between the role of law indicator and regulatory quality: the prevalence of the rule of law ensures clarity, fairness and consistent implementation of regulations, which, as a result, improves the quality of regulation.

Based on the analysis of the indicator of primary public expenditures, the maximum values observed in Lithuania, Slovakia and the Czech Republic and the minimum values were determined. The highest values of the Corruption Perceptions Index, indicating a low level of corruption in the country, were observed in Denmark, Finland, Norway, Sweden, Switzerland and Switzerland in 2015 (about 90 points), and the lowest values of the index were observed in Albania, Bulgaria, Moldova, Serbia and Ukraine in 2021 (about 33 points), which characterizes these countries as the most corrupt. The average level of the shadow economy in the European countries studied is 17.8% of GDP. The maximum values for 2010-2022 were found in Ukraine (43.6 %), Cyprus (32.5 %) and Moldova (39.6 %). Austria, Denmark, Ireland, Iceland, Luxembourg, Norway, Sweden, Switzerland, and the United Kingdom have the lowest levels of shadow economy, which is due to transparent rules for entering and exiting the market and high regulatory quality.

The research findings in the context of the analysis of corruption and shadowing trends in European economies and the identified organizational and economic measures to counter their spread can be used by government agencies, business entities, analysts and citizens to assess the spread of corruption and shadow processes and develop effective tools to combat them.

References

1. Databank. Global Financial Development. URL: <https://databank.worldbank.org/source/global-financial-development#>
2. What is corruption? Transparency International Ukraine. URL: <https://ti-ukraine.org/news/shho-take-koruptsiya/> (in Ukrainian).
3. Anti-corruption encyclopedia. NACP Integrity Office. URL: <https://prosvita.nazk.gov.ua/encyclopedia/formy-koruptsiyi> (in Ukrainian).
4. What is corruption? Transparency International. URL: <https://www.transparency.org/en/what-is-corruption>
5. Fjeldstam O.H. Tax evasion and corruption in local governments in Tanzania. *Alternative economic approaches*. Working Paper 14. Chr. Michelsen Institute, 1996. 31 p.
6. Treisman D. The causes of corruption: a cross-national study. *Journal of Public Economics*. 2000. No. 76. pp. 399–457.
7. Virta H. Corruption and Shadow Economy: Differences in the Relationship between Countries. *Discussion papers*. Helsinki Center of Economic Research, 2007. No. 171. 26 p.
8. Melnyk M.I. Corruption is the corrosion of power (social essence, trends and consequences, countermeasures). Kyiv, 2004. 400 p. (in Ukrainian).
9. Sevruck V.H. The world experience of preventing and countering corruption: Ukraine's integration into the EU. *The use of special knowledge during the investigation of corruption offenses*: materials of the round table (Kyiv, November 20, 2014). Kyiv, 2014. pp. 84-88. (in Ukrainian).
10. Teleshun S.O. The role of effective anti-corruption policy in the formation of the rule of law. *The role of law enforcement agencies in the formation of the rule of law in the conditions of the European integration of Ukraine*: materials of Ukrainian summary science and practice conf. (Kyiv, March 12, 2015). Kyiv, 2015. Part I. pp. 24-30. (in Ukrainian).
11. Global Corruption Barometer. URL: <https://www.transparency.org/en/gcb/global/global-corruption-barometer-2017>

Список використаних джерел

1. Databank. Global Financial Development. URL: <https://databank.worldbank.org/source/global-financial-development#>
2. Що таке корупція? (за даними Transparency International Ukraine). URL: <https://ti-ukraine.org/news/shho-take-koruptsiya/>
3. Антикорушційна енциклопедія (за даними Офісу доброчесності НАЗК). URL: <https://prosvita.nazk.gov.ua/encyclopedia/formy-koruptsiyi>
4. What is corruption? Transparency International. URL: <https://www.transparency.org/en/what-is-corruption>
5. Fjeldstam O.H. Tax evasion and corruption in local governments in Tanzania. *Alternative economic approaches*. Working Paper 14. Chr. Michelsen Institute, 1996. 31 p.
6. Treisman D. The causes of corruption: a cross-national study. *Journal of Public Economics*. 2000. No. 76. pp. 399–457.

7. Virta H. Corruption and Shadow Economy: Differences in the Relationship between Countries. *Discussion papers*. Helsinki Center of Economic Research, 2007. No. 171. 26 p.
8. Мельник М.І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії). Київ, 2004. 400 с.
9. Севрук В.Г. Світовий досвід запобігання та протидії корупції: інтеграція України до ЄС. *Використання спеціальних знань під час розслідування корупційних правопорушень*: матеріали круглого столу (Київ, 20 листоп. 2014 р.). Київ, 2014. С. 84-88.
10. Телешун С.О. Роль ефективної антикорупційної політики у формуванні правової держави. *Роль правоохоронних органів у формуванні правової держави в умовах євроінтеграції України*: мат-ли Всеукр. підсумк. наук.-практ. конф. (Київ, 12 берез. 2015 р.). Київ, 2015. Ч. 1. С. 24-30.
11. Global Corruption Barometer. URL: <https://www.transparency.org/en/gcb/global/global-corruption-barometer-2017>

Аліна Юрївна ЄФІМЕНКО

аспірантка, Сумський державний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2810-0965>
e-mail: a.yefimenko@uabs.sumdu.edu.ua

Максим Миколайович ДУБОВЕНКО

директор, ТОВ «Сайтплюс» та ТОВ «Дрімскейн Нетворкс»
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-9480-5070>
e-mail: dubovenko.max@gmail.com

ТЕНДЕНЦІЇ КОРУМПІЗАЦІЇ ТА ТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ

Корупція та тіньова економіка є одними з найбільш актуальних проблем, з якими стикаються країни Європи. Ці явища значно впливають на соціально-економічний розвиток, політичну стабільність та правову систему держав. Метою дослідження є аналіз тенденцій корупції та тіннізації економіки у 34 європейських країнах протягом 2010-2022 рр. У ході дослідження застосовано такі інструменти: методи групування, порівняння та узагальнення, аналіз часових рядів, розрахунок описових статистик. Розрахунки проведено на основі даних Світового банку за допомогою програмного забезпечення StataSE 18. Проаналізувавши середньоквадратичне відхилення, мінімальні та максимальні значення показників корупції та тіннізації, виявлено найбільш варіативні індикатори: показник первинних державних видатків як початково затверджених бюджетів та індекс сприйняття корупції. Визначено, що, попри впровадження численних антикорупційних реформ та регуляторних заходів, такі країни, як Албанія, Молдова, Україна та Болгарія, продовжують стикатися з високими рівнями корупції, що підтверджується низькими рівнями індексу сприйняття корупції. Основними причинами цього є слабкі механізми правозастосування, прогалини у підзвітності та низький рівень прозорості у державному управлінні. Найменш корумпованими європейськими країнами є Данія, Норвегія, Фінляндія, Швейцарія та Швеція. Високі рівні тіньової економіки спостерігаються в Україні, на Кіпрі та у Молдові, тоді такі країни, як Данія, Норвегія та Швеція демонструють найнижчі показники. Отримані результати дослідження може бути застосовано для розроблення організаційно-економічних заходів протидії корупції та тіньовій економіці органами державної влади, суб'єктами господарювання та іншими економічними агентами, що є важливим для економічного зростання європейських країн.

Ключові слова: корупція, тіньова економіка, економічне зростання, індекс сприйняття корупції, описові статистики

Олександр Павлович ГОРБАНЬ

к.ю.н., доцент, Навчально-науковий інститут права, Сумський державний університет

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-4110-0250>

e-mail: gorban_1967@ukr.net

Лілія Вікторівна БАЄВА

к.ю.н., доцент, Національний університет "Запорізька політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8161-9005>

e-mail: baeva_liliya@ukr.net

Антон Петрович ЛІВАК

к.ю.н., адвокат, Адвокатська компанія АО IMG Partners

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1950-1609>

e-mail: livak61@gmail.com

АНАЛІЗ РЕФОРМУВАННЯ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ В КРАЇНАХ ЄС: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

У статті акцентовано на особливостях реформування органів прокуратури в країнах ЄС. Проаналізовано й розкрито характерні особливості функціонування прокуратури в різних державах та на основі цього визначено деякі уроки для України. Робота містить погляди вітчизняних науковців-процесуалістів на удосконалення діяльності органів прокуратури. Застосовуючи зарубіжний досвід адміністративно-правового забезпечення діяльності прокуратури, важливо враховувати, що зовнішні стандарти можуть впливати на внутрішню модель національної прокуратури й призводити до підміни її специфічних особливостей на користь загальних зовнішніх стандартів, які відповідають загальній динаміці глобалізації.

Ключові слова: правова реформа, незалежність прокуратури, прозорість розслідувань, адаптація законодавства, цифровізація судочинства, міжнародні стандарти, корупція, етичні кодекси, підзвітність органів влади, управління якістю в правоохоронній діяльності

ВСТУП

Безпека континентальної Європи вкотре похитнулася через події в Україні та навколо неї, а Україна знову стала жертвою зовнішніх ворожих сил. Без сумніву, безпека є визначальною функцією держави, і наявність значних втрат у цій сфері свідчить про те, що ця функція порушена, а Україна та українське суспільство опинилися під смертельною загрозою. На сьогодні українське суспільство не отримало адекватних пояснень від влади стосовно засад державної безпеки та результатів аналізу причин втрат у цій сфері.

Одним з основних завдань державної безпеки у воєнний час є забезпечення внутрішньої безпеки й захист управління державою від впливу організованої злочинності та інших внутрішніх загроз. Конституційна (внутрішня) безпека держави – це система державних органів і організацій, які мають і використовують повноваження й засоби для захисту України та її народу від злочинних організацій і окремих осіб, корупції, підривної діяльності, небезпечних соціальних конфліктів, техногенних і природних катастроф, епідемій та інших загроз, що виникають усередині держави.

Не викликає заперечень необхідність утвердження в Україні верховенства права, обрання курсу на членство в ЄС, адаптація законодавства України до законодавства ЄС, правові засади якої визначені Загальнодержавною програмою адаптації законодавства України, а також вдосконалення правових засад функціонування органів прокуратури України.

Дослідженню реформування органів прокуратури присвятили свої роботи такі вчені, як П. Долдінер [3], Г. Логвинський [5], П. Назаренко [6], В. Савченко та А. Коропецька [12], А. Шапошник [13] та ін. Так, Ю. Басига та І. Швед [1] аналізують роль органів прокура-

тури, фокусуючись на безпековій сфері діяльності. Л. Васечко та Є. Лашко [2] вказують на ключові напрямки вдосконалення органів прокуратури в післявоєнний період. О. Жученко [4] розглянув найбільш актуальні практики впровадження та застосування електронного кримінального провадження в деяких країнах ЄС. Л. Рябовол [11] звертає увагу на документи Ради Європи як основу для реформування прокуратури в Україні. Т. Шлапко та А. Шапошник зазначають, що для України досвід зарубіжних країн є безумовно цікавим, адже Україна прагне якомога швидше набути статус повноправного члена ЄС, а отже, позитивний досвід регулювання діяльності прокуратури в зарубіжних країнах може дати змогу запровадити в національній практиці кращі моделі її функціонування [14].

МЕТА роботи – розкрити основні аспекти реформування органів прокуратури в країнах ЄС, а також дослідити питання їх застосування в Україні.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічним базисом дослідження є науково-емпіричні методи, зокрема збирання й порівняння інформації, а також комплексні методи аналізу, синтезу та узагальнення. Теоретичною основою статті слугують праці вітчизняних науковців-процесуалістів, нормативна база українського законодавства та судова практика.

РЕЗУЛЬТАТИ

На сучасному етапі розвитку України курс на інтеграцію до ЄС та необхідність підвищення стандартів дотримання прав і свобод людини вимагають найбільш ефективного й раціонального вибору організаційної та управлінської структур, а також належного функціонування органів прокуратури. Прокуратура завжди розглядалася й використовувалася як ефективний інстру-

мент розвитку суспільних відносин та зміцнення верховенства права як фундаментальної цінності суспільства й держави [3].

Сьогодні розвиток прокуратури пов'язано з міжнародним визнанням загальних принципів її діяльності та збереженням різних організаційно-функціональних моделей з урахуванням особливостей національного законодавства. Водночас у світі немає єдиної моделі прокуратури і кожна модель має свої недоліки та переваги. Відповідно, на нашу думку, прокуратура повинна визначатися з погляду соціально-політичних умов її організації й функціонування з урахуванням особливостей держави та менталітету конкретного суспільства.

У державах із давніми демократичними традиціями місце й роль прокуратури виділяються. Водночас традиційною є функція прокуратури з підтримання державного обвинувачення в суді та важлива правозахисна роль, яку вона виконує завдяки законній можливості реагувати на скарги громадян. З огляду на це повноваження прокурорів поза межами системи кримінального правосуддя має бути врегульовано законом. Необхідно забезпечити незалежність прокурорів у здійсненні такої діяльності. Прокурори повинні діяти відповідно до закону, об'єктивно, справедливо, неупереджено, прозоро та конфіденційно [1].

Незалежність органів прокуратури є фундаментальною вимогою організації та функціонування прокуратури в країнах ЄС. Це означає насамперед незалежність від законодавчої та виконавчої гілок влади та, що не менш важливо, – від судів. Рада Європи ухвалила значну кількість документів, що регулюють такі відносини. Наприклад, Рада суддів Ради Європи та Рада прокурорів Ради Європи, до яких Комітет міністрів Ради Європи звернувся з проханням прокоментувати відносини між суддями та прокурорами, у Бордоській декларації погодилися, що судді та прокурори повинні бути незалежними у здійсненні своїх повноважень і діяти незалежно один від одного. Водночас вони зазначили, що прокурори й суди мають різні, але взаємодоповнювальні функції, належне виконання яких гарантує справедливе, неупереджене та ефективне здійснення правосуддя. До того ж у звіті йдеться про незалежність у сенсі «невтручання», що означає, що прокурор є вільним від неналежного внутрішнього та зовнішнього тиску. Загалом умовами справедливого відправлення правосуддя є рівність прав сторони обвинувачення та сторони захисту, повага до незалежності судів, дотримання принципу поділу влади та обов'язковість остаточного судового рішення [11].

В європейських країнах структура прокуратури зазнала значного розвитку. Розглянемо досвід деяких країн і можливості його застосування в Україні (табл. 1).

Відповідні демократичні структури національних правових систем розвинених країн чітко визначають, що прокуратура є одним із фундаментальних державних інститутів, що забезпечує верховенство права та захист прав людини. Безумовно, без належної організації та ефективного функціонування прокуратури наявність правової держави була б неможливою. Враховуючи стабільні механізми державного управління, міжнародні організації в Європі систематично приймають Кодекс законодавства про судову прокуратуру, який встановлює стандарти організації та функціо-

нування прокуратури, а також виконання прокурором своїх професійних обов'язків.

Аналіз поточної ситуації у сфері боротьби зі злочинністю та корупцією в Україні свідчить про те, що принципи верховенства права повністю не дотримуються, а діяльність правоохоронних органів не забезпечує захисту інтересів населення й держави загалом від злочинних посягань. Поширена незаконна торгівля зброєю, вибуховими речовинами та боєприпасами, неконтрольована боротьба з цим явищем, суспільно-політична криза, пов'язана з військовою агресією, війною та захопленням частини території України, а також інституційні суперечності в реформуванні державних інститутів, зокрема судової системи, ще більше негативно вплинули на криміногенну ситуацію в країні. Неможливість належної координації боротьби з організованою злочинністю та фактична відсутність механізмів впливу й відповідальності за невідповідну організацію роботи у цій сфері здебільшого зумовлені неналежним функціонуванням механізмів державного контролю за діяльністю правоохоронних органів, зокрема за роботою прокуратури. З огляду на це, аналіз чинної адміністративної моделі прокуратури в Україні є пріоритетним завданням, оскільки погіршення криміногенної ситуації, безкарність злочинців та незахищеність громадян від злочинних посягань пов'язані насамперед із неналежним функціонуванням органів прокуратури. Відповідно посилення боротьби зі злочинністю та нагляду за дотриманням законності є життєво необхідним, оскільки державна влада повинна гарантувати захист усіх громадян від злочинних посягань, що може бути досягнуто переважно через розробку та впровадження ефективних механізмів державного контролю за діяльністю правоохоронних органів, зокрема прокуратури [3].

Повноправне членство України в Раді Європи сприяло підписанню та ратифікації низки міжнародно-правових договорів і конвенцій та дало поштовх для реформування вітчизняної правової системи відповідно до принципів ЄС. Зокрема, ратифіковано Європейську хартію місцевого самоврядування та Рамкову конвенцію про взаємну допомогу в кримінальних справах, прийнято нову Конституцію України та кодекси України (кримінальний та цивільний), скасовано смертну кару, реформовано судову та правоохоронну системи [6]. Згідно із Законом «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» [8], комплекс механізмів гармонізації законодавства України з європейськими стандартами спрямований на реалізацію державної політики створення сучасної національної правової системи шляхом удосконалення правотворчої та правозастосовної діяльності органів державної влади, запровадження єдиної системи планування, координації й моніторингу правозастосовної роботи. Цей комплекс забезпечує розроблення та прийняття нормативно-правових актів відповідно до стандартів ЄС, зокрема в частині реформування системи прокуратури.

За час дії чинного Закону України від 14 жовтня 2014 р. «Про прокуратуру» [10] ухвалено щонайменше 30 законів про внесення змін до нього. Це свідчить про постійне реформування системи прокуратури та пошук шляхів удосконалення її організаційної структури, правового статусу прокурорів, способів і засобів реалізації

Таблиця 1 – Особливості функціонування прокуратури в країнах ЄС (створено авторами на основі [14])

Назва країни	Особливості функціонування прокуратури	Досвід для України
Німеччина	Відповідно до Закону про Конституційний суд Федеральний генеральний прокурор (Generalbundesanwalt) і Федеральний прокурор призначаються Президентом Республіки за поданням Міністра юстиції та за згодою Федеральної ради міністрів. Федеральний генеральний прокурор, федеральний прокурор і старший прокурор обіймають свої посади довічно і є державними службовцями. Федеральний прокурор також діє як політик і може бути звільнений у будь-який час Міністром юстиції.	Для України німецький досвід є початковим з погляду значної незалежності прокурорів та високого рівня матеріально-технічного забезпечення прокуратури.
Франція	Французька прокуратура є централізованою установою, підпорядкованою Міністерству юстиції. Генеральний прокурор підпорядковується Генеральному департаменту юстиції. Усі прокурори призначаються Президентом Франції за поданням Міністра юстиції, який безпосередньо здійснює нагляд за їх діяльністю. Основними організаційними принципами діяльності прокуратури є добросовісність, незалежність, підпорядкування та відповідальність. Якщо прокурор порушує закон під час кримінального переслідування, він не несе відповідальності й не може бути притягнутий до відшкодування судових витрат.	Важливо зазначити, що французька прокуратура є не лише незалежною, але й здатна замінити слідчі органи та зазвичай може здійснювати всі необхідні слідчі дії у справі.
Естонія	Прокуратура є державним органом, підпорядкованим Міністру юстиції. Міністерство юстиції визначено як вищий державний орган прокуратури. Відповідно, прокурор є відповідальним перед Міністром юстиції, який здійснює нагляд за діяльністю прокуратури у кримінальних справах. Прокуратура Естонії здійснює нагляд за досудовим розслідуванням. Ст. 303 Кримінального кодексу Естонії передбачає відповідальність за насильство стосовно суддів, народних засідателів, слідчих, прокурорів, адвокатів, представників потерпілих та їхніх родичів. У цьому разі об'єктивна сторона представлена, зокрема, таким насильством, якщо зазначених осіб примушують діяти всупереч інтересам правосуддя або якщо насильство застосовується з метою помсти за виконання ними своїх обов'язків [5].	Так, прокуратура насамперед надає допомогу в кримінальному провадженні в суді, бере участь у плануванні оперативних розшукових заходів і здійснює їх у співпраці з поліцією, Державною прикордонною службою, фінансовими та іншими службами.
Латвія	У Латвії на відміну від раніше згаданих європейських країн прокуратура чітко визначена як судовий орган із незалежним наглядом за дотриманням верховенства права. Завданням прокуратури є боротьба з порушеннями закону і забезпечення того, щоб справи вирішувалися відповідно до встановлених законом процедур.	У Латвії, як і в інших країнах європейського співтовариства, прокурори наділені значно більшими повноваженнями, а їхня відповідальність обмежена законом. Це означає, що вони можуть виконувати свої обов'язки лише на підставі положень чинного законодавства й користуються значним ступенем незалежності.

їх повноважень та обов'язків. Однією з головних причин останніх змін до Закону України «Про прокуратуру» є прийняття 2 червня 2016 р. Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» [7].

До початку війни у 2022 р. проведено повне перезавантаження органів прокуратури, зокрема звільнення тих, хто не відповідав вимогам професіоналізму та добросовісності, через кваліфікаційний відбір прокурорів, відбір зовнішніх кандидатів на посаду прокурора, запроваджено зміни в системі добору прокурорів, системі оцінювання якості роботи прокурорів та їх просування по службі. Затверджено новий підхід до діяльності прокуратури, закріплено прокурорську автономію та дисциплінарні процедури, створено підґрунтя для вдосконалення роботи прокуратури. Вперше затверджено Стратегію розвитку прокуратури на період 2021-2023 рр. [9]. Ця стратегія чітко визначає стратегічні пріоритети діяльності органів прокуратури на найближчі роки з метою приведення функцій прокуратури у відповідність до кращих європейських практик.

Важливе значення для реалізації антикримінальної та антикорупційної політики має налагодження тісної співпраці між українськими правоохоронними орга-

нами та Європейською прокуратурою (ЄППО), яка розпочала свою діяльність 1 червня 2021 р. ЄППО як перша незалежна центральна прокуратура в ЄС відповідатиме за розслідування й кримінальне переслідування злочинів, що стосуються фінансових та економічних інтересів. Йдеться про такі злочини, як шахрайство, корупція, «відмивання» грошей та транскордонне шахрайство з ПДВ.

Створення ЄППО є важливим кроком уперед у боротьбі з правопорушеннями, які завдають шкоди бюджету ЄС і впливають на економічний розвиток інших країн. Це також наближає створення спільного правового простору для кримінального переслідування: Навесні 2022 р. підписано робочу угоду про співпрацю між Офісом Генерального прокурора України та Європейським парламентом. Україна стала першою країною, з якою Генеральна прокуратура ЄС підписала такий документ. Очільниця Генпрокуратури ЄС Лаура Кодрута Кевеші стала першою посадовою особою ЄС, яка відвідала Україну на початку широкомасштабного вторгнення росії [12].

Ключовим елементом реформування органів прокуратури та підвищення ефективності її роботи буде оптимізація процесів управління прокурорською діяльністю, насамперед шляхом оцифрування. Це дасть

змогу усунути операційні недоліки в кримінальних справах, таких як стирання доказів або ретроспективне переписування документів.

Цифрофізація відіграє дуже важливу роль у покращенні різних аспектів життя суспільства та державного управління. Ця ініціатива спрямована на застосування новітніх інформаційних технологій для оптимізації процесів у секторі юстиції. Визначимо деякі з переваг диджиталізації у прокуратурі (рис. 1).

Рис. 1. Переваги цифровізації діяльності прокуратури [власна розробка авторів]

Так, застосування цифрових технологій може пришвидшити досудове розслідування, обмін даними та процеси документообігу. Це сприяє більш швидкому прийняттю рішень і скороченню термінів розгляду кримінальних справ. Крім того, застосування цифрових ресурсів може зменшити витрати на паперові документи та потребу у фізичних приміщеннях для їх зберігання. Цифровізація полегшує доступ до системи правосуддя, дозволяючи громадянам подавати електронні заяви та відстежувати статус справ онлайн. Цифрові технології можуть забезпечити захист даних та прозорість в управлінні судовою діяльністю, що спрощує роботу суддів та прокурорів, запобігаючи помилкам та сприяючи автоматизації рутинних завдань.

Впровадження інформаційно-аналітичної системи управління процесом досудового розслідування є елементом реформи прокуратури та вдосконалює процес нагляду за оперативно-розшуковою діяльністю, розслідуванням та додержанням законів органами, що здійснюють досудове розслідування [12]. Недоліком цих та інших систем є те, що вони функціонують як окремі інституції. Відповідно необхідно розробити на національному рівні «концепцію електронного кримінального судочинства», доопрацювати положення чинного КПК України та інших нормативно-правових актів, що регулюють правовідносини, пов'язані із запровадженням електронного кримінального судочинства, вдосконалити систему захисту персональних даних, систему інформаційної безпеки тощо, а також визначити основні етапи їхньої реалізації. Безумовно, впровадження диджиталізації в діяльність органів прокуратури та їхніх працівників потребує значних зусиль, технічної підготовки

та забезпечення кібербезпеки. Однак потенційні переваги з погляду ефективності, економічності та доступності роблять цей напрям реформування важливим [4].

Країни ЄС мають багаторічний досвід застосування інформаційно-комунікаційних технологій в діяльності прокуратури, але поданий тут матеріал ґрунтується на необхідності розвитку цифрових навичок користувачів, суб'єктів кримінального провадження з метою реалізації цього потенціалу й розроблення та впровадження нових технологій і цифрових інструментів у кримінальному провадженні. На нашу думку, це свідчить про готовність ЄС сприяти цьому.

ВИСНОВКИ

Отже, хоча конкретне місце, статус і функції прокуратури відрізняються в різних країнах, у всіх європейських державах прокуратура функціонує відповідно до однакових принципів, закріплених у документах Ради Європи.

У світлі вищевикладеного, застосовуючи зарубіжний досвід адміністративно-правового забезпечення діяльності прокуратури, важливо враховувати, що зовнішні стандарти можуть впливати на внутрішню модель національної прокуратури й призводити до підміни її специфічних особливостей на користь загальних зовнішніх стандартів, які відповідають загальній динаміці глобалізації.

З огляду на досвід законодавчого регулювання адміністративно-правових засад діяльності прокуратури та її персоналу в інших країнах, можна стверджувати, що необхідно враховувати реалії поточної діяльності прокуратури в Україні, а саме її значну завантаженість, недостатню укомплектованість кадрами та обмежене фінансування.

Сьогодні створюються передумови для реалізації принципів ефективності, професіоналізму, незалежності та відповідальності в роботі прокуратури, здійснюються заходи з оцінювання відповідності прокурорів стандартам професійної компетентності, доброчесності та професійної етики. Вживаються заходи для забезпечення можливості обіймання на конкурсній основі прокурорських посад усіма доброчесними кандидатами з відповідними теоретичними знаннями та практичними навичками, посилюються гарантії професійного розвитку прокурорів. У майбутніх наукових розвідках доцільним вбачається дослідження подальшого реформування системи органів прокуратури та вивчення сучасних теоретичних концепцій з метою систематизації та внесення змін до чинного законодавства, що регулює цю сферу діяльності.

Список використаних джерел

1. Бисага Ю.М., Швед І.І. Реалізація функцій органами прокуратури як елемент механізму забезпечення конституційної безпеки держави. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 1. С. 541–546. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.94>
2. Васечко Л. О., Лашко С. С., Савицький О. Ф. Удосконалення системи органів прокуратури в умовах післявоєнного відновлення України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 4. Ч. 1. С. 236–240. URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2022/4/part_1/4-1_2022.pdf#page=236
3. Доллінер П. Організаційний механізм державного управління органами прокуратури України. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 1(7). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-1\(7\)-170-181](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-1(7)-170-181)
4. Жученко О. Практика впровадження та використання електронного кримінального провадження в деяких країнах європейського союзу. *Наукові перспективи*. 2024. № 2 (44). URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-2\(44\)-1097-1112](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-2(44)-1097-1112)
5. Логвинський Г.В. Компаративістський аналіз законодавства зарубіжних країн про посягання на захисника чи

представника особи. *Znanstvena misel journal*. 2021. № 55. URL: <https://www.znanstvena-journal.com/wp-content/uploads/2021/06/Znanstvena-misel-journal-%E2%84%9655-2021-Vol-2.pdf#page=18>

6. Назаренко П. Г. Актуальні питання реформування органів прокуратури України в сучасних умовах. *Проблеми реформування кримінальної юстиції України: збірник за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Чернівці, 25–26 травня 2023 року)*. Чернівці, 2023. С. 181-185.

7. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України № 1401-VIII від 02. 06. 2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#Text>

8. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України № 1629-IV від 18.03.2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text>

9. Про затвердження Стратегії розвитку прокуратури на 2021-2023 роки: Наказ Генерального прокурора України від 16.10.2020 № 489. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0489905-20#n9>

10. Про прокуратуру : Закон України № 1697-VII від 14.10.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>

11. Рябовол Л.Т. Документи Ради Європи як основа для реформування прокуратури в Україні. *Наукові записки. Серія: Право*. 2021. Вип. 10. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-116-9-5>

12. Савченко В.А., Коропецька А.О. Розширення повноважень прокуратури в умовах воєнного стану. *Проблеми реформування кримінальної юстиції України: збірник за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Чернівці, 25–26 травня 2023 року)*. Чернівці, 2023. С. 168-173.

13. Шапошник А.С. Перспективи сучасного реформування та напрямки удосконалення адміністративно-правових засад діяльності прокурора в Україні. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2022. Вип. 35. С. 419–430. URL: <https://nzlubb.org.ua/index.php/journal/article/view/964/861>

14. Шлапко Т.В., Шапошник А.С. Зарубіжний досвід організаційно-правових засад функціонування прокуратури в іноземних країнах. *Академічні візії*. 2023. Вип. 16. URL: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/691>

References

1. Bysaha Yu.M., Shved I.I. Implementation of functions by the prosecutor's office as an element of the mechanism for ensuring the constitutional security of the state. *Analytical and comparative jurisprudence*. 2023. No. 1. pp. 541–546. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.94> (in Ukrainian).

2. Vasechko L.O., Lashko Ye.Ye., Savytskyi O.F. Improvement of the system of prosecutor's offices in the conditions of post-war reconstruction of Ukraine. *South Ukrainian legal journal*. 2022. No. 1. pp. 236–240. URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2022/4/part_1/4-1_2022.pdf#page=236 (in Ukrainian).

3. Dolliner P. Organizational mechanism of state management of the prosecutor's office of Ukraine. *Current issues in modern science*. 2023. No. 1(7). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-1\(7\)-170-181](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-1(7)-170-181) (in Ukrainian).

4. Zhuchenko O. The practice of implementation and use of electronic criminal proceedings in some countries of the European Union. *Scientific perspectives*. 2024. No. 2(44). URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-2\(44\)-1097-1112](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-2(44)-1097-1112) (in Ukrainian).

5. Logvynskyi H.V. Comparative analysis of the legislation of foreign countries on encroachment on a person's defender or representative. *Scientific thought journal*. 2021. No. 55. URL: <https://www.znanstvena-journal.com/wp-content/uploads/2021/06/Znanstvena-misel-journal-%E2%84%9655-2021-Vol-2.pdf#page=18> (in Ukrainian).

6. Nazarenko P.H. Actual issues of reforming the prosecutor's office of Ukraine in modern conditions. *Problems of reforming the criminal justice system of Ukraine: a collection based on the materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference (Chernivtsi, May 25–26 2023)*. Chernivtsi: Technoprint, 2023. pp. 181-185 (in Ukrainian).

7. On amendments to the Constitution of Ukraine (regarding justice): Law of Ukraine dated June 2, 2016. No. 1401-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#Text> (in Ukrainian).

8. On the National Program for the Adaptation of the Legislation of Ukraine to the Legislation of the European Union: Law of Ukraine dated March 18, 2004. No. 1629-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text> (in Ukrainian).

9. On the approval of the Prosecutor's Office Development Strategy for 2021-2023: Order of the Prosecutor General of Ukraine dated October 16, 2020. No. 489. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0489905-20#n9> (in Ukrainian).

10. On the Prosecutor's Office: Law of Ukraine. No. 1697-VII dated October 14, 2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (in Ukrainian).

11. Riabovol L.T. Documents of the Council of Europe as a basis for reforming the prosecutor's office in Ukraine. *Proceedings. Series: law*. 2021. No. 10. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-116-9-5> (in Ukrainian).

12. Savchenko V.A., Koropetska A.O. Expansion of powers of the prosecutor's office under martial law. *Problems of reforming the criminal justice system of Ukraine: a collection based on the materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference (Chernivtsi, May 25–26, 2023)*. Chernivtsi, 2023. pp. 168-173 (in Ukrainian).

13. Shaposhnyk A.S. Prospects of modern reform and directions for improvement of the administrative and legal foundations of the activity of the prosecutor in Ukraine. *Scientific notes of the Lviv University of Business and Law. The series is economical. Legal series*. 2022. No. 35. pp. 419–430. URL: <https://nzlubb.org.ua/index.php/journal/article/view/964/861> (in Ukrainian).

14. Shlapko T.V., Shaposhnyk A.S. Foreign experience of the organizational and legal foundations of the functioning of the prosecutor's office in foreign countries. *Academic visions*. 2023. No. 16. URL: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/691> (in Ukrainian).

Oleksandr HORBAN

PhD in Legal Sciences, Associate Professor, Educational and Scientific Institute of Law, Sumy State University

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-4110-0250>

e-mail: gorban_1967@ukr.net

Liliia BAIEVA

PhD in Legal Sciences, Associate Professor, National University "Zaporizhzhia Polytechnic"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8161-9005>

e-mail: baeva_liliya@ukr.net

Anton LIVAK

PhD in Legal Sciences, lawyer, AO IMG Partners

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1950-1609>

e-mail: livak61@gmail.com

ANALYSIS OF THE REFORM OF PROSECUTOR'S OFFICES IN EU COUNTRIES: LESSONS FOR UKRAINE

Introduction. The need to establish the rule of law in Ukraine, to choose a course for membership in the European Union, to adapt Ukrainian legislation to EU legislation, the legal basis of which is determined by the National Program for the Adaptation of Ukrainian Legislation, as well as to improve the legal basis of the functioning of the prosecutor's office of Ukraine.

The purpose of the paper is to reveal the main aspects of the reform of prosecutor's offices in the EU countries, as well as to investigate the issue of their application in Ukraine.

The results. At the current stage of the development of the Ukrainian state, the course towards integration into the European Union and the need to raise the necessary standards of compliance with human rights and freedoms require the most effective and rational choice of the organizational and management structure, as well as the functioning of the prosecutor's office. The prosecutor's office has always been considered and used as an effective tool for the development of social relations and, in particular, strengthening the rule of law as a fundamental value of society and the state. The corresponding democratic structures of the national legal systems of developed countries clearly define that the prosecutor's office is one of the fundamental state institutions that ensures the rule of law and protection of human rights. It goes without saying that without the proper organization and effective functioning of the prosecutor's office, the existence of a legal state would be impossible. The complex of mechanisms for harmonizing the legislation of Ukraine with European standards is aimed at the implementation of state policy on the creation of a modern national legal system by improving the law-making and law-enforcement activities of state authorities, introducing a unified system of planning, coordination and monitoring of law-enforcement work. There will be optimization of prosecutorial activity management processes, primarily through digitization.

Conclusion. Using the foreign experience of administrative and legal support of the activities of the prosecutor's office, it is important to consider that external standards can influence the internal model of the national prosecutor's office and lead to the replacement of its specific features in favor of general external standards that correspond to the general dynamics of globalization.

Keywords: legal reform, independence of the prosecutor's office, transparency of investigations, adaptation of legislation, digitalization of the judiciary, international standards, corruption, ethical codes, accountability of authorities, quality management in law enforcement activities

Володимир Олександрович **ПАВЛОВ**

старший викладач, Київський університет права НАН України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3319-9015>

e-mail: pavlovvova333@gmail.com

СПЕЦИФІКА ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ У РЕАЛІЗАЦІЇ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті розглянуто нові підходи до вивчення англійської юридичної термінології з урахуванням компетентнісного підходу. Проаналізовано структурно-семантичні особливості термінів, випадки їх вживання, проблеми перекладу. Одним із важливих завдань залишається розвиток професійних компетенцій через оволодіння юридичною термінологією англійською мовою, що є складним і багатогранним процесом. Компетентнісний підхід і кроскультурна перспектива викладу матеріалу, безсумнівно, сприятимуть більш глибокому, змістовному та творчому вивченню англійської юридичної термінології.

Ключові слова: термін, труднощі перекладу, походження дефініцій, варіативність, полісемія

ВСТУП

З розвитком міжнародних відносин та стрімким науково-технічним прогресом володіння мовою у сфері юриспруденції набуває широкого застосування у професійному середовищі, а й у інших сферах мовної комунікації. Тому особливу увагу слід приділити навчанню юридичного перекладу, який набуває все більшої затребуваності та актуальності. Юридична термінологія вважається однією з найбільш значущих галузевих терміносистем і є складним аспектом у навчанні іноземної мови. Термінологія права є проміжною ланкою між різними галузями знань та сферами людської діяльності. Тому система вищої освіти взяла курс на підготовку фахівців, здатних здійснювати переклад юридичних текстів як у письмовій, так і в усній формах, реалізуючи цим компетентнісний підхід у навчанні іноземних мов.

Актуальність дослідження визначається вивченням сучасних підходів до навчання перекладу юридичної термінології у рамках реалізації компетентнісного підходу.

МЕТА статті – виявити та описати шляхи реалізації компетентнісного підходу у вивченні перекладу англійських юридичних термінів.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Робота базується на працях вітчизняних та зарубіжних вчених, а також застосовано такі методи дослідження: описовий метод, що включає спостереження, інтерпретацію і класифікацію мовного матеріалу, який застосовується у викладі процесу і результатів дослідження, метод дефініційного аналізу, семантичний аналіз, компаративний аналіз, а також прийоми узагальнення та типологізації.

РЕЗУЛЬТАТИ

Реалізація комплексного та збалансованого підходу до оволодіння комунікативними лінгвістичними, міжкультурними, а також первинними професійними компетенціями, безсумнівно, сприятиме вдосконаленню англійської в суто професійних ситуаціях спілкування на кожному наступному етапі навчання.

У практичній площині особливі проблеми та труднощі виникають з юридичною термінологією, оскільки

юриспруденція оперує складними, багатогранними та специфічними поняттями, які виражаються відповідною спеціальною термінологією, відрізняються смисловою однозначністю, функціональною стійкістю та поділяються на галузеві, міжгалузеві та загальноправові юридичні терміни. Заміна спеціальних термінів описовими виразами може призвести до невизначеності та полісемантичності формулювань, до втрати точності та чіткості вираження думки законодавця [6].

Юридична термінологічна система має багатовікову історію формування та розвитку, гостро реагує на всі зміни у суспільстві. Класичним джерелом виникнення англійської юридичної термінології є римське право. Всесвітньо відомий історичний документ в галузі римського права «Дігести» – збірка римських юридичних формул, складена з ініціативи візантійського імператора Юстиніана (I пол. XI ст.) на основі висловлювань юристів: Папініана, Павела, Гайя, Ульпіана, Модестіна – представників «золотого віку» римської юриспруденції (II-III ст.).

Відмінними рисами римського права були точність формулювань, простота та ясність, тому воно рецептувалося до країн Європи. Більшість римських юридичних термінів дійшло до сучасності і стало надбанням багатьох сучасних законодавчих систем.

Тому студенти повинні знати, що в сучасній англійській мові широко застосовуються латинські юридичні терміни практично без зміни їхньої орфографічної структури. Багато з цих слів взято безпосередньо з мови-першоджерела в епоху Ренесансу, коли виник інтерес до латині не лише церковної, а й класичної: credo, fornum delicti, votum separatum, habeas corpus, memorandum, mandatum, veto. Чимало понять прийшло в англійську через французьку: congress, constitution, legislature, parliament, president, representative. Іноді один загальний латинський термін мав різні значення, проходячи через різні мови. Так, латинський прикметник legalis («законний») має форми legal (прямо з латині), leal (з англонорманського), loyal (зі старофранцузького). У юридичних текстах застосовуються як сучасні, так і римські висловлювання.

Позитивним чинником у оволодінні юридичною термінологією постає можливість перспективної між куль-

турної подачі латинських запозичень, що належать до т.зв. міжнародної лексики, які повторюються у багатьох народів, об'єднаних між собою спільними рисами культури та розвитку. З цієї причини принципи та основні поняття міжнародного права викладаються латинською мовою: *res judicata* («вирішена справа», тобто юридичний прецедент), *lis alibi pendens* («одночасний розгляд цивільної справи судами різних держав»), *utendi et abutendi* («право користування та застосування») etc.

Варто зазначити, що засвоєння та закріплення лексики здійснюється в завданнях на множинний вибір, підстановку, співвіднесення з дефініцією та англо-український та українсько-англійський переклад. Саме двомовність у подачі та роботи над лексикою забезпечує зіставлення обсягів значення в обох мовах та виявляє національну специфіку лексичної одиниці. Такий підхід зумовлює засвоєння лексики у міжкультурній перспективі.

Іншим принципом відбору термінології постає принцип професійної необхідності та достатності, опосередкований відомою вимогою до вживання юридичної термінології у тексті нормативно-правового акта – єдністю та системністю. Для єдності юридичної термінології необхідно, щоб у позначенні в нормативному тексті певного поняття послідовно вживався один і той же термін, а у позначенні різних понять, що не збігаються між собою, – різні терміни.

Аналіз структурної характеристики юридичних термінів англійською показує, що термінологію годі було обмежувати рамками однієї частини мовлення. В її складі поряд з іменниками, що становлять ядро терміносистеми права англійської мови, є і дієслівні форми, і прикметники, і прислівники. Відрізняються вони лише ступенем продуктивності. *e.g.*, в англійській мові: *guilty* – винний, *guiltless* – невинний [1].

Виявлено, що у складі юридичної термінологічної системи входять як терміни, виражені словом, і терміни, виражені словосполученням і аббревіатурою. *E.g.*, в англійській мові: *ICJ* – International Court of Justice – Міжнародний Суд, *GATT* – General Agreement on Tariffs and Trade – Генеральна угода з митних тарифів та торгівлі [9].

Так, склад однослівних термінів досить різномірний, умовно в ньому можна виділити три основні структурні типи: кореневі, афіксальні або похідні терміни, складні слова. В англійській юридичній термінології досить високий відсоток корневих слів, що пояснюється давністю походження англійських юридичних базових термінів. *E.g.*, кореневі – *crime* (злочин); афіксальні чи похідні терміни – *murderer* (вбивця); складні слова – *juror* – член колегії присяжних [8].

Водночас важливо відзначити, що словникове поповнення мови права в англійській мові відбувається шляхом застосування морфем, що є у мові, та їх нової комбінації, які поділяються на: осіб, які виконують законну дію: *defender* (захисник); та осіб, які виконують протиправну дію: *offender* (злочинець). Характерною особливістю суфіксів *-er* в англійській є те, що він застосовується для утворення складнопохідних іменників, що позначають правові поняття. *E.g.*, *lawbreaker* – правопорушник; *landowner* – землевласник [2].

Типологія загальномовних та перекладацьких проблем, на наш погляд, може базуватися на мовних особливостях юридичних термінів, і повинна враховувати екстралінг-

вістичний та технічний аспекти перекладу термінів з неодмінною орієнтацією на подолання реальних мовних труднощів, з якими зустрічаються студенти у процесі вивчення термінології.

Юридичні документи не допускають різних тлумачень, тому в їх перекладі необхідно знати юридичні норми та правові системи різних країн, розуміти відмінності, вміти користуватися тонкощами юридичних термінів, знати традиції ділової писемної мови. Є термін, що застосовується в США – *legalese*, що означає юридичний стиль викладу, для якого характеру специфічна манера побудови фраз, із застосуванням юридичних формулювань та кліше.

Відомо, що саме багатозначність терміна в межах однієї галузі знань права є суттєвою проблемою. Для терміна групи однозначних лексичних відповідностей, характерна однозначність і незалежність від контексту. Однак на практиці перекладач постійно стикається з багатозначністю термінів, значення яких виявляється лише на основі контексту. Навіть в межах однієї термінологічної системи права слово може мати кілька значень, і для правильного перекладу потрібне знання як лінгвістичного, так і екстралінгвістичного контексту. *E.g.*, *security agreement* – договір про безпеку (дипломатичний термін) та договір про забезпечення боргу (наприклад, у договорі позики) [4].

Наявність в українському правознавстві терміна чи поняття схожого з перекладеним англійським терміном може як полегшувати, так і ускладнювати роботу перекладача. Так, навряд чи український термін «материнський капітал» можна перекласти англійською як *King's bounty* (досл. «королівська щедрість»), хоча у суті обидва терміни виражають те саме поняття. [3].

У цьому пошук українського відповідника для термінованої лексики одне з найважливіших навчальних завдань. Відомо, що застосування перекладачем невідомих термінів одразу класифікується фахівцями як порушення прийнятої норми юридичної мови. Тому проблема їхнього перекладу полягає переважно у пошуку відповідного еквівалента українською мовою. *E.g.*, *fitness of parent* – моральні якості батька, враховані судом під час встановлення опіки [9].

Добре відомі помилкові друзі перекладача можуть стати джерелом різноманітних неточностей та помилок. Так, значення слова *conference* не зводиться лише значення слова «конференція» у сенсі «нарада, переговори». Воно означає також «комісія». *E.g.*, *joint conference* слід перекласти як «погоджувальна комісія». У морському праві слово *conference* має ще одне термінологічне значення – «картельну угоду між судновласниками» [7].

Словосполучення, до структури яких входять слова з метафоричним значенням, а також терміни-фразеологізми відносяться до групи термінів-метафор та термінів-ідіом. Складність перекладу таких термінів полягає в тому, що їхня внутрішня форма, навіть іноді дуже прозора, не дає змоги перекладачеві вивести значення всієї термінологічної одиниці. *E.g.*, *Nine Old Men* – Верховний суд США, що складається з 9 осіб; *Christmas tree* – перевантажений поправками законопроект [5].

ВИСНОВКИ

Отже, за дотримання комплексного підходу ми від-

даємо пріоритет формуванню комунікативних лінгвістичних компетенцій, а також низці професійних комунікативних компетенцій у загальних та професійних ситуаціях спілкування відповідно до рівня B2 європейського стандарту, водночас особливу увагу приділено вмінню правильно підбирати значення спеціальних термінів. Враховуючи об'єктивні відмінності в англійській та українській мовних традиціях, серед провідних лінгвістичних компетенцій у рамках термінологічного поля можна виділити такі:

– володіння монологічним та діалогічним мовленням з широкого кола актуальних проблем з метою вираження поглядів за та проти, а також свого погляду;

– уміння вести аргументовану дискусію, здійснення стратегії «співробітництва»;

– розуміння тексту з сучасної проблематики, індивідуальної позиції їх автора;

– розуміння складної аргументації доповідей, лекцій, фільмів та діалогів зі знайомої тематики;

– досягнення комунікативної мети висловлювання, зокрема за рахунок коректного застосування дискурсивних маркерів та з'єднувачів;

– набуття міжкультурної компетенції, що лежить в основі двомовності.

Водночас одним із важливих завдань залишається вироблення професійних компетенцій через оволодіння юридичною термінологією англійською мовою, що є складним та багатостороннім процесом. Труднощі, що виникають у процесі її вивчення, звичайно ж не вичерпуються описаними вище проблемами. Проте компетентнісний підхід та міжкультурна перспектива подачі матеріалу, безсумнівно, сприятимуть глибшому, осмисленому та творчому вивченню англійської юридичної термінології.

Список використаних джерел

1. Антонюк Л.Л., Василькова Н.В., Ільницький Д.О. Компетентнісний підхід у вищій освіті: світовий досвід. Київ, 2016. 66 с.
2. Артыкуца Н.В. Культура правотворчості і мова. *Наукові записки НаУКМА*. 2008. Т. 77. 176 с. URL: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/naukma/law/2008_77/09_artykutsa_nv.pdf
3. Великий тлумачний словник української мови (з дод., доповн. та CD) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бучел. Ірпін; 2009. 1736 с.
4. Компетентнісний підхід у побудові навчальних програм за спеціальністю «Економіка підприємства» / за заг ред. М.В. Афанасьєва. Харків, 2013. 392 с.
5. Луначек В. Компетентнісний підхід як методологія професійної підготовки у вищій школі. *Держава і суспільство*. 2013. № 1. 213 с.
6. Frost A. English for Legal professionals. Oxford University Press, 2009. 96 p.
7. Garner B.A. A Dictionary of Modern Legal Usage (DMLU) (Oxford Dictionary of Modern Legal Usage). Oxford University Press, 2004. 980 p.
8. Concise Oxford English Dictionary. Oxford University Press, 2009. 322 p.
9. Hill G. Nolo's Plain-English Law Dictionary. Nolo, 2009. 477 p.
10. Haigh R. Legal English. Routledge-Cavendish, 2009. 344 p.

References

1. Antoniuk L.L., Vasykova N.V., Ilnytskyi D.O. Competency approach in higher education: world experience. Kyiv, 2016. 66 p. (in Ukrainian).
2. Artykutsa N.V. The culture of law-making and language. *Scientific notes of NaUKMA*. 2008. Vol. 77, 176 p. URL: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/naukma/law/2008_77/09_artykutsa_nv.PDF (in Ukrainian).
3. Large interpretive dictionary of the Ukrainian language (with supplements, supplements and CD) / ed. V.T. Buchel. Irpin, 2009. 1736 p. (in Ukrainian).
4. Competency approach in the construction of training programs in the specialty "Economics of the enterprise": / ed. M.V. Afanasiev. Kharkiv, 2013. 392 p. (in Ukrainian).
5. Lunyachek V. Competency approach as a methodology of professional training in higher education. *State and society*. 2013. No. 1. 213 p. (in Ukrainian).
6. Frost A. English for Legal professionals. Oxford University Press, 2009. 96 p.
7. Garner B.A. A Dictionary of Modern Legal Usage (DMLU) (Oxford Dictionary of Modern Legal Usage). Oxford University Press, 2004. 980 p.
8. Concise Oxford English Dictionary. Oxford University Press, 2009. 322 p.
9. Hill G. Nolo's Plain-English Law Dictionary. Nolo, 2009. 477 p.
10. Haigh R. Legal English. Routledge-Cavendish, 2009. 344 p.

Volodymyr PAVLOV

Senior Lecturer, Kyiv University of Law of the National Academy of Sciences of Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3319-9015>

e-mail: pavlovvova333@gmail.com

THE SPECIFICITY OF LEGAL TERMINOLOGY IN IMPLEMENTATION OF THE COMPETENCE APPROACH IN LEARNING ENGLISH

Legal terminology is considered one of the most significant branch terminologies and is a complex aspect of foreign language learning. Legal terminology is an intermediate link between different fields of knowledge and spheres of human activity. Therefore, the system of higher education took a course to train specialists capable of translating legal texts in both written and oral forms, thus implementing a competency-based approach to teaching foreign languages.

The relevance of the research is determined by the study of modern approaches to teaching the translation of legal terminology within the framework of the implementation of the competence approach.

The implementation of a comprehensive and balanced approach to mastering communicative linguistic, intercultural, as well as primary professional competences will undoubtedly contribute to the improvement of English in purely professional communication situations at each subsequent stage of education.

Thus, while following a comprehensive approach, we give priority to the formation of communicative linguistic competences, as well as a number of professional communicative competences in general and professional communication situations in accordance with level B2 of the European standard, while special attention is paid to the ability to correctly select the meaning of special terms.

At the same time, one of the important tasks remains the development of professional competences through the mastery of legal terminology in English, which is a complex and multifaceted process. Difficulties arising in the process of its study, of course, are not limited to the problems described above. However, the competence approach and cross-cultural perspective of the presentation of the material will undoubtedly contribute to a deeper, meaningful and creative study of English legal terminology.

Keywords: *term, difficulty of translation, origin of definitions, variability, polysemy*

Оксана Анатоліївна **КОВАЛИК**

к.е.н., доцент, Національний університет "Одеська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6936-6778>

e-mail: o.a.kovalik@op.edu.ua

Карина Геннадіївна **СКЛЯРОВА**

студентка, Національний університет "Одеська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-1761-097X>

e-mail: sklyarova.karina@mzeid.in

СПЕЦИФІКА ПРОЦЕСУ ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БІЗНЕС-СТРУКТУР СФЕРИ ГОСТИННОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

У статті подано оцінювання можливостей, етапи та специфіку процесу планування діяльності бізнес-структур сфери гостинності в умовах війни. Розглянуто основні види бізнес-структур у цій сфері та оцінювання їх внутрішніх, зовнішніх та технологічних можливостей. Їх загальною метою є забезпечення стійкості та гнучкості діяльності в умовах воєнного стану, збереження конкурентоспроможності та здатності адаптуватися до екстремальних обставин, що впливає на здатність компанії до успішного планування та реалізації його етапів. Всього розглянуто шість етапів планування, серед яких: аналіз ринку, стратегічне планування, операційне планування, фінансове планування, маркетингові заходи та контроль з оцінюванням результатів.

Ключові слова: гостинність, планування, війна, етапи, можливості, бізнес-структури

ВСТУП

У сучасних умовах планування діяльності бізнес-структур у сфері гостинності набуває особливої важливості, оскільки забезпечує ефективність їхнього функціонування, адаптацію до ринкових умов та задоволення потреб клієнтів. Процес планування в цій галузі відрізняється специфічними елементами, такими як врахування сезонності, змін у перевагах споживачів, високих стандартів обслуговування та управління персоналом. В умовах воєнного стану в Україні ця тема стає ще більш актуальною, адже бізнес-структури та планування їх етапів мають бути готові до швидких змін і забезпечувати безперервність діяльності в складних обставинах.

Аналіз процесу планування діяльності бізнес-структур сфери гостинності можна знайти в роботах різних вітчизняних та закордонних авторів. Вони розглядають питання сутності та підходів до організації у сфері гостинності (О.А. Ніколайчук, Н.С. Приймак) [1]; бізнес-планування (З.С. Варналій, Т.Г. Васильців, Р.Л. Лупак, Р.Р. Білик) [3]; розглядають систему оцінювання ефективності планування у підприємствах (О.М. Коваленко, О.В. Станіславик) [2]; приділяють увагу розвитку підприємств сфери гостинності в умовах війни та у повоєнний період (А.А. Вдовичен, В.Ф. Кифяк, Л.С. Безручко, С.В. Білоус, М.І. Філь) [4, 5].

Попри активне обговорення теми планування діяльності бізнес-структур сфери гостинності, питання специфіки його планування в умовах війни залишається недостатньо дослідженим.

МЕТА роботи – визначити найбільш оптимальні етапи планування діяльності бізнес-структур сфери гостинності в умовах війни.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для дослідження застосовано методи аналізу, синтезу, дослідження та узагальнення інформації. Інформаційною основою роботи є дослідження провідних вчених.

РЕЗУЛЬТАТИ

Діяльність бізнес-структури є основним елементом сучасної економіки, вони відіграють ключову роль у розвитку та функціонуванні бізнес-середовища, охоплюючи широкий спектр операцій та процесів, спрямованих на досягнення конкретних цілей та задоволення потреб ринку. Бізнес-структури займаються різними видами діяльності, включаючи виробництво товарів, надання послуг, торгівлю, фінансові операції, інновації та розвиток нових продуктів, а також управління ресурсами та людським капіталом.

Сфера гостинності є однією з найбільш динамічних галузей економіки, що охоплює широкий спектр послуг, пов'язаних із задоволенням потреб гостей і туристів. До основних бізнес-структур у цій сфері належать готелі, ресторани, курорти, туристичні агентства та інші заклади, що надають послуги проживання, харчування та відпочинку [1].

Швидке зростання готельного та ресторанного бізнесу у світі стимулює вдосконалення підходів до бізнес-планування у сфері гостинності. Сучасна економічна ситуація, відсутність чітких напрямів розвитку, а також нестабільність фінансових і господарських відносин змушують підприємців враховувати багато важкоконтрольованих факторів. Цю ситуацію ускладнює недостатній досвід керівників у веденні бізнесу в умовах непередбачених обставин, одним з яких є воєнний стан у країні. Відмова від планової системи господарювання та встановлення цін ставить перед підприємцями нові виклики, від вирішення яких залежить фінансовий стан, конкурентоспроможність та перспективи зростання підприємства.

Ведення бізнесу в умовах непередбачених обставин, таких як воєнний стан у країні, ставить перед підприємствами серйозні виклики, але й вимагає від них адаптивності та рішучості. У таких умовах першочерговим завданням для бізнесу є забезпечення безпеки співробітників та збереження стійкості операцій. Для досягнення цієї мети важливо розробляти та впроваджувати плани неперервності діяльності, які передбачають дії в

умовах кризи. Крім того, необхідно активно спілкуватися з клієнтами та постачальниками, пояснювати їм ситуацію та заходи, що вживаються для збереження стабільності бізнесу. Управління ризиками, пошук альтернативних шляхів постачання та фінансування, а також постійне оновлення стратегій і планів дії стають невід'ємною частиною успішного ведення бізнесу в умовах непередбачених обставин, зокрема під час воєнного стану.

Оцінювання можливостей планування у сфері гостинності під час воєнного стану є критично важливим. Це передбачає всебічний аналіз внутрішніх, зовнішніх технологічних можливостей, що впливають на здатність компанії до планування етапів та реалізації своїх стратегій [2].

Внутрішні можливості включають:

– *управління ресурсами*: оцінювання внутрішніх ресурсів, таких як фінанси, персонал та обладнання, розроблення планів їх оптимального використання;

– *матеріально-технічна база*: аналіз стану наявних ресурсів, таких як бомбосховища, заміна стандартних вікон та дверей на міцніші конструкції, встановлення аварійного освітлення для надійного освітлення шляхів евакуації в разі потреби, встановлення електрогенераторів для забезпечення живлення в разі перебоїв у роботі мережі, системи спостереження та безпеки для вчасного реагування на можливі загрози [5];

– *управління персоналом*: розвиток планів безпеки та навчання персоналу для ефективного реагування на екстремальні ситуації.

Зовнішні можливості включають:

– *аналіз ринку*: дослідження поточних і прогнозованих тенденцій на ринку гостинності, включаючи зміни в уподобаннях споживачів, сезонні коливання попиту та економічні фактори, що впливають на галузь, а також оцінювання змін у попиті та поведінці споживачів у контексті воєнного стану;

– *стосунки з постачальниками*: встановлення партнерських відносин з надійними постачальниками для забезпечення постійного постачання необхідних товарів та послуг;

– *регуляторні та правові аспекти*: оцінювання чинного законодавства під час воєнного стану та регуляторних вимог, які можуть впливати на можливості планування [3].

Технологічні можливості включають:

– *інновації та впровадження цифрових інструментів*: розвиток систем дистанційного обслуговування та онлайн-бронювання для забезпечення безпеки та зручності клієнтів;

– *автоматизація процесів*: впровадження автоматизованих систем управління закладами сфери гостинності для оптимізації робочих процесів та зниження залежності від фізичної присутності персоналу.

Загальною метою використання цих можливостей є забезпечення стійкості та гнучкості бізнесу в умовах воєнного стану, збереження конкурентоспроможності та здатності адаптуватися до екстремальних обставин. Так, оцінювання можливостей планування у сфері гостинності охоплює широкий спектр факторів, що впливають на здатність компанії до успішного планування та реалізації його етапів.

Планування діяльності бізнес-структур у сфері гостинності включає шість ключових етапів:

- аналіз ринку;
- стратегічне планування;
- операційне планування;
- фінансове планування;
- маркетингові заходи;
- контроль з оцінюванням результатів.

I етап планування – аналіз ринку. Планування діяльності бізнес-структур сфери гостинності починається з ретельного вивчення ринкових тенденцій, конкурентів, цінової політики. Етап включає аналіз потреб і очікувань клієнтів та є одним з найважливіших, оскільки відповідно до розуміння потреб і вимог клієнтів буде здійснюватися вся наступна діяльність. Це також включає:

– *ретельне дослідження впливу воєнного стану на ринок*, враховуючи зміни в доступності послуг і товарів, можливі перебої в постачанні та зміну туристичних потоків; важливо також оцінити нові вимоги клієнтів, що виникають у зв'язку з кризовими умовами;

– *аналіз ризиків*: визначення ризиків, пов'язаних із безпекою, логістикою, фінансами та репутацією, розроблення заходів для їх мінімізації;

– *моніторинг конкурентів*: аналіз дій конкурентів, їхніх стратегій виживання і адаптації до нових умов, що допоможе виявити найкращі практики та унікальні можливості для свого бізнесу.

II етап планування – стратегічне планування. Наступний етап спрямовано на визначення стратегії розвитку та цілей бізнесу у короткостроковій та довгостроковій перспективах. Сюди входить:

– *визначення місій та пріоритетів*: встановлення ключових цілей, зокрема безпеки персоналу і клієнтів, збереження фінансової стабільності та адаптації до ринкових змін;

– *гнучкість стратегії*: розроблення декількох сценаріїв на випадок різного розвитку подій і відповідних планів дій, щоб швидко реагувати на будь-які зміни;

– *розроблення стратегії*: вивчення сильних і слабких сторін бізнесу, а також можливостей та загроз зовнішнього середовища; визначення стратегічних напрямів таких як розширення асортименту, розширення географічного покриття, вдосконалення якості обслуговування тощо. Визначення унікальних аспектів бізнесу, які дають йому змогу просунути вперед у конкурентному середовищі.

III етап планування – операційне планування. Цей етап планування фокусується на розробленні конкретних стратегій і процесів, необхідних для забезпечення ефективної реалізації стратегічних цілей та завдань бізнесу у сфері гостинності. Аспекти цього етапу:

– *адаптація операцій*: коригування операційних процесів для забезпечення гнучкості та безперервності діяльності. Це може включати зміни в робочих графіках, перерозподіл ресурсів, введення дистанційних форматів роботи;

– *матеріально-технічне забезпечення*: перевірка стану і готовності матеріально-технічної бази, зокрема наявності бомбосховищ, міцних вікон і дверей, аварійних генераторів, систем аварійного освітлення тощо [5];

– *логістичні рішення*: розроблення альтернативних маршрутів постачання і доставки послуг, співпраця з локальними постачальниками для зменшення ризиків перебоїв, створення запасів необхідних матеріалів та продуктів.

IV етап планування – фінансове планування. Цей етап

орієнтовано на розроблення стратегій управління фінансами для забезпечення фінансової стабільності та досягнення фінансових цілей бізнесу. Сюди входить:

– *оцінювання фінансового стану*: проведення детального аналізу поточного фінансового стану компанії, зокрема ліквідності, можливих втрат та додаткових витрат, пов'язаних із кризою;

– *оцінювання ризиків та управління ними*: виявлення можливих загроз для фінансової стабільності бізнесу, таких як зміни в економіці, зміни у законодавстві, конкуренція та встановлення заходів для мінімізації впливу ризиків на фінансову діяльність бізнесу і захисту від негативних наслідків;

– *контроль фінансових показників*: встановлення системи моніторингу за фінансовими показниками, включаючи щоквартальний та щорічний аналіз фінансових звітів. Це допомагає вчасно виявити відхилення від плану та запровадити відповідні заходи.

V етап планування – маркетингові заходи. Цей етап планування є важливим для просування бізнесу у сфері гостинності, залучення нових клієнтів, забезпечення лояльності та задоволеності існуючих. Аспекти цього етапу включають:

– *комунікація з клієнтами*: інформування клієнтів про зміни в роботі компанії, заходи безпеки та нові пропозиції, застосування соціальних мереж, електронної пошти тощо;

– *розроблення маркетингової стратегії*: визначення характеристик цільової аудиторії, розроблення унікального стилю, графічного дизайну, логотипу та інших елементів, які визначають брендову ідентичність;

– *соціальна відповідальність*: демонстрація соціальної відповідальності компанії через участь у гуманітарних проєктах, підтримку місцевих громад, що може покращити репутацію та зміцнити зв'язок із клієнтами.

VI етап планування – контроль та оцінювання результатів. Останній етап планування є важливим для ефективного управління бізнесом у сфері гостинності. Цей етап включає в себе систему моніторингу, аналізу та оцінювання виконання стратегій і планів, що допо-

магає вчасно виявляти проблеми, коригувати дії та забезпечувати досягнення цілей [2]. Це включає:

– *моніторинг виконання плану та аналіз результатів*: оцінювання досягнення поставлених цілей, аналіз ефективності впроваджених заходів;

– *оцінювання фактичних результатів порівняно з планованими показниками* для виявлення відхилень та факторів, які впливають на результати;

– *корекція стратегії*: внесення корективів у стратегії та плани на основі виявлених відхилень та аналізу результатів, встановлення нових пріоритетів та стратегій для досягнення цілей відповідно до змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі;

– *планування відновлення після завершення конфлікту*: розроблення стратегій з відновлення матеріально-технічної бази, залучення інвестицій, перепідготовка персоналу та активної маркетингової кампанії для залучення клієнтів. Зосереджуючись на гнучкості та інноваціях, підприємства зможуть швидко адаптуватися до нових умов, відновити свою діяльність і забезпечити стійке зростання в післявоєнний період [4].

ВИСНОВКИ

Специфіка планування діяльності бізнес-структур у сфері гостинності в умовах воєнного стану вимагає всебічного підходу, що включає оцінювання внутрішніх, зовнішніх та технологічних можливостей, охоплюючи широкий спектр факторів, що впливають на здатність компанії до успішного планування та реалізації його етапів. Специфіка планування діяльності бізнес-структур у сфері гостинності в умовах воєнного стану включає шість ключових етапів, які доцільно запровадити. Кожен з цих етапів є критично важливим для забезпечення стійкості та адаптивності бізнесу. В умовах воєнного стану особливу увагу приділено безпеці, гнучкості стратегій та ефективному управлінню ресурсами. Завдяки комплексному та динамічному підходу до планування, бізнес-структури можуть успішно адаптуватися до швидкозмінних умов і забезпечити безперервність своєї діяльності, зберігаючи конкурентоспроможність на ринку.

Список використаних джерел

1. Ніколайчук О.А., Приймак Н.С. Управління готельно-ресторанним бізнесом: сутність та підходи до організації. *Торгівля і ринок України*: тематичний зб. наук. праць. 2022. № 1 (51). С. 44-50.
2. Коваленко О.М., Станіславик О.В. Технологічні аспекти оцінки ефективності діяльності підприємств. *Економіка. Фінанси. Право*. 2020. № 10. С. 27-31.
3. Варналій З.С., Васильців Т.Г., Лупак Р.Л., Білик Р.Р. Бізнес-планування підприємницької діяльності. Чернівці, 2019. 264 с.
4. Вдовічен А.А., Кифяк В.Ф. Сфера гостинності України: відновлення у повоєнний період. *Scientia Fructuosa*. 2022, № 3. С. 68-77.
5. Безручко Л.С., Білоус С.В., Філь М.І. Готельне господарство України в умовах війни: сучасний стан та перспективи розвитку. *Економіка та суспільство*. 2023. № 47. 6 с.

References

1. Nikolaichuk O.A., Pryimak N.S. Hotel and restaurant business management: essence and approaches to organization. *Trade and market of Ukraine*. 2022. № 1 (51). pp. 44-50 (in Ukrainian).
2. Kovalenko O.M., Stanislavik O.V. Technological aspects of evaluation of enterprise efficiency. *Economics. Finances. Law*. 2020. № 10. pp. 27-31. (in Ukrainian).
3. Varnaliy Z.S., Vasyltsiv T.H., Lupak R.L., Bilyk R.R. Business planning of entrepreneurial activity. Chernivtsi, 2019. 264 p. (in Ukrainian).
4. Vdovichen A.A., Kyfiak V.F. The hospitality sector of Ukraine: recovery in the postwar period. *Scientia Fructuosa*, 2022, 3. pp. 68-77 (in Ukrainian).
5. Bezruchko L.S., Bilous S.V., Fil M.I. The hotel industry of Ukraine in the conditions of war: current state and prospects for development. *Economy and society*, 2023, 47. 6 p. (in Ukrainian).

Oksana KOVALYK

PhD in Economics, Associate Professor, Odessa Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6936-6778>

e-mail: o.a.kovalik@op.edu.ua

Karyna SKLIAROVA

student, Odessa Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-1761-097X>

e-mail: sklyarova.karina@mzeid.in

SPECIFICITY OF THE PROCESS OF PLANNING BUSINESS STRUCTURES IN THE FIELD OF HOSPITALITY IN WAR CONDITIONS

Introduction. In modern conditions, planning the activities of business structures in the field of hospitality acquires special importance, as it ensures the efficiency of their functioning, adaptation to market conditions and satisfaction of customer needs. The planning process in this industry is distinguished by specific elements, such as taking into account seasonality, changes in consumer preferences, high standards of service and personnel management. In war conditions in Ukraine, this topic becomes even more relevant, because business structures and the planning of their stages must be ready for rapid changes and ensure continuity of activity in difficult circumstances.

The purpose of the paper is to determine the most optimal stages of planning the activity of business structures in the field of hospitality in war conditions.

Results. Taking into account internal, external and technological factors, in the conditions of war, the most optimal stages of planning the activity of business structures in the field of hospitality include: analysis of the current situation to assess risks and threats, strategic planning taking into account the flexibility and adaptability of the business model, resource assessment and budgeting with priority on critical areas, personnel management to ensure safety and support of employees, adaptation of logistics chains for uninterrupted supply, transparent communication and marketing to maintain connection with customers, regular monitoring and evaluation of results to adjust strategy, and recovery and development planning for rapid post-conflict recovery.

Conclusion. Specificity of the process of planning business structures in the field of hospitality in war conditions require a comprehensive approach that includes an assessment of internal, external and technological capabilities, covering a wide range of factors that affect the company's ability to successfully plan and implement its stages. Specificity of planning of the business structures' activities in the field of hospitality in war conditions include six key stages that should be implemented. Each of these stages is critical to ensuring business resilience and adaptability. Under martial law, special attention is paid to security, flexibility of strategies and effective management of resources. Thanks to a comprehensive and dynamic approach to planning, business structures can successfully adapt to rapidly changing conditions and ensure the continuity of their activities while maintaining competitiveness in the market.

Keywords: hospitality, planning, war, stages, opportunities, business structures

Тетяна Ярославівна **НАЗАР**

к.ю.н., доцент кафедри, Інститут права, Львівський державний університет внутрішніх справ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7836-1055>

e-mail: tetnazar@ukr.net

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ ЯК ПІДРОЗДІЛУ ФІНАНСОВОЇ РОЗВІДКИ

Статтю присвячено дослідженню адміністративно-правового статусу Державної служби фінансового моніторингу як підрозділу фінансової розвідки. Наголошено, що характеристика адміністративно-правового статусу служби сприяє розумінню її мети, завдань та компетенції. Зазначено, що в період воєнного часу пріоритетним завданням служби є ініціювання та забезпечення проведення фінансових розслідувань, зокрема притягнення до міжнародної відповідальності країни-агресора за відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення.

Ключові слова: правовий статус, адміністративно-правовий статус, компетенція, підрозділ фінансової розвідки

ВСТУП

Діяльність Державної служби фінансового моніторингу (ДСФМ) України як підрозділу фінансової розвідки спрямовано на захист національної безпеки держави шляхом ініціювання та забезпечення проведення фінансових розслідувань, пов'язаних з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванням тероризму та фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення. Надзвичайно актуальними в умовах війни є завдання ДСФМ, що спрямовано на притягнення до міжнародної відповідальності країни-агресора за відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення. Не менш актуальною є боротьба з корупцією, адже часто для відмивання коштів, одержаних шляхом вчинення корупційних правопорушень застосовується саме фінансова система. ДСФМ відповідно до покладених на неї повноважень має можливість виявляти та відстежувати відмивання доходів одержаних в результаті корупційних правопорушень.

Особливості адміністративно-правового статусу ДСФМ як підрозділу фінансової розвідки передбачено нормативно-правовими документами. Характеристика адміністративно-правового статусу служби та його елементів дає можливість визначити роль та виявити пріоритетні завдання цього державного органу серед інших суб'єктів національної системи фінансового моніторингу.

Теоретичним підґрунтям для написання статті стали наукові дослідження таких вчених як, Ю.М. Кириченко, Є.О. Лєреза, Ю.М. Питель, В.В. Терещук, Н. Якимчук та ін.

МЕТА статті полягає у визначенні особливостей адміністративно-правового статусу Державної ДСФМ як підрозділу фінансової розвідки. Зокрема, у розкритті поняття адміністративно-правового статусу ДСФМ та характеристикі елементного складу.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною основою статті є нормативно-правові акти, матеріали періодичних видань. Також застосовано загально-теоретичні методи (порівняння та системний аналіз), системно-структурний та формально-юридичний методи наукового пізнання.

РЕЗУЛЬТАТИ

Розкриваючи поняття адміністративно-правового статусу ДСФМ як підрозділу фінансової розвідки, варто зазначити, що загальне розуміння правового статусу передбачає встановлений правовими нормами становище певних суб'єктів у державі. Вчені визначають правовий статус як «нормативно закріплений й гарантований державою комплекс суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, передбачений для того чи іншого суб'єкта права» [1, с. 43]. Правовий статус не може бути індивідуальним за своєю правовою природою, він завжди розрахований на визначену групу суб'єктів права [2, с. 13].

Особливості правового статусу органів державної влади передбачено в нормативно-правових актах, які регулюють їх діяльність. Так, у Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» ДСФМ визначається терміном «спеціально уповноважений орган», і є центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії. Також, у ст. 18 цього Закону передбачено повноваження та обов'язки суб'єктів державного фінансового моніторингу, зокрема й ДСФМ [3]. Відповідно до Положення про Державну службу фінансового моніторингу України, ДСФМ є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів і який реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення [4].

Досліджуючи адміністративно-правовий статус ДСФМ необхідно взяти до уваги її особливий публічно-правовий статус як підрозділу фінансової розвідки (фінансового моніторингу). Адже відповідно до 29-ої Рекомендації Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму (FATF) ДСФМ України є органом, уповноваженим нашою державою на виконання функцій підрозділу фінансової розвідки. Підрозділ фінансової розвідки є частиною та

відіграє ключову роль в операційній мережі країни з протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, а також надає підтримку діяльності інших компетентних органів [5, с. 137]. ДСФМ як підрозділ фінансової розвідки входить до Егмонтської групи підрозділів фінансової розвідки з 2004 р., та забезпечує активний інформаційний обмін розвідувальною фінансовою інформацією з компетентними органами іноземних країн застосовуючи Егмонтську захищену мережу (ESW).

Науковці, досліджуючи діяльність ДСФМ, вагому роль приділяють аналізу поняттю та змісту правового статусу цього державного органу. Зокрема, С.О. Легеза, вивчаючи особливості статусу ДСФМ в умовах Євроінтеграції визначає її адміністративно-правовий статус як сукупність визначених законодавством прав та обов'язків, які має та яких зобов'язана дотримуватись служба [6, с. 200]. У наукових працях з аналізу адміністративно-правового статусу органів публічної адміністрації як юридичних осіб публічного права наголошується на наявності різних структурних елементів. Зокрема, Ю.М. Питель, даючи характеристику адміністративно-правовому статусу Національному антикорупційному бюро України, виділяє такі його складники, як функції, цілі, завдання, компетенцію та відповідальність [7, с. 248]. В.В. Терещук, вивчаючи правовий статус суб'єктів публічного адміністрування, розуміє його як закріплену на законодавчому рівні юридичну конструкцію, яка включає такі елементи: правосуб'єктність, компетенцію та юридичну відповідальність [8, с. 66].

Отже, у наукових працях вчених стосовно поняття та змісту адміністративно-правового статусу суб'єктів відносин, окремих органів публічної влади, серед яких ДСФМ вказується на нормативно-закріплені елементи статусу, такі як мета, функції, завдання, компетенція (права та обов'язки), юридична відповідальність. На нашу думку, для дослідження змісту адміністративно-правового статусу ДСФМ доцільно розглянути такі структурні елементи, як: мета, функції, завдання та компетенція (права та обов'язки).

Варто зазначити, що мета створення будь-якого органу державної влади пов'язана зі сферою суспільних відносин, яка є об'єктом регулювання, визначає результат, якого необхідно досягти, окреслює спрямованість його діяльності і закріплена у відповідному нормативно-правовому акті [9, с. 37]. Аналізуючи норми Положення про Державну службу фінансового моніторингу України, метою створення та діяльності служби є безпосередньо реалізація державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Виконання своєї мети ДСФМ забезпечує, здійснюючи заходи практичного та організаційного характеру для запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Так, відповідно до Звіту ДСФМ України за 2023 р. проведено заходи у таких напрямках: 1) розвиток законодавчої бази з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення; 2) статистика отриманих повідомлень; 3) аналітична

діяльність; 4) забезпечення функціонування та розвитку Єдиної інформаційної системи у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення; 5) міжвідомча взаємодія; 6) міжнародне співробітництво; 7) стратегічні напрями роботи ДСФМ у 2024 р. [10]. Мета, зі свого боку, конкретизується в переліку функцій і завдань, які виконує ДСФМ України.

У розділі 5 «Завдання, функції та права спеціально уповноваженого органу» Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» не вказано, які конкретно функції притаманні ДСФМ, але зазначено, що служба виконує функції, які випливають з покладених на неї завдань. Також не передбачено норм, які б визначали функції ДСФМ у Положенні про Державну службу фінансового моніторингу України. Вчені на основі аналізу діяльності служби як підрозділу фінансової розвідки виділяють три основні функції: 1) збирати (отримувати та запитувати); 2) аналізувати; 3) поширювати фінансову інформацію, що стосується потенційних фінансових злочинів таких, як загальне відмивання коштів, відмивання коштів отриманих від корупції, а також фінансування тероризму [11, с. 3]. ДСФМ, реалізуючи покладені на неї функції, постає посередником між суб'єктами первинного фінансового моніторингу та судовими і правоохоронними органами.

Характеризуючи ДСФМ як координатора національної системи фінансового моніторингу, Я. Корженівський визначає її основні функції: 1) забезпечення здійснення державної політики у сфері фінансового моніторингу і забезпечення координації діяльності державних органів у цій сфері; 2) проведення аналізу ефективності заходів функціонування системи фінансового моніторингу в державі на підставі інформації, наданої органами державної влади; 3) участь у міжнародному співробітництві з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму; 4) забезпечення організації та координації роботи з перепідготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів органів державної влади з питань фінансового моніторингу та працівників суб'єктів первинного фінансового моніторингу [12, с. 36].

Завдання ДСФМ чітко окреслено як у Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», так і в Положенні про Державну службу фінансового моніторингу України. Зокрема, Законом передбачено такі завдання служби: 1) збирання, оброблення та проведення аналізу інформації про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу; 2) забезпечення реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії; 3) забезпечення функціонування та розвитку єдиної інформаційної системи у сфері запобігання та протидії; 4) налагодження співпраці, взаємодії та інформаційного обміну з державними органами, Національним банком України (НБУ), компетентними органами іноземних держав та міжнародними організаціями у сфері за-

побігання та протидії; 5) проведення національного оцінювання ризиків; 6) забезпечення представництва України в установленому порядку в міжнародних організаціях з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення [3]. У Положенні про Державну службу фінансового моніторингу України фактично продубльовано ці завдання, лише уточнено, що ДСФМ вносить на розгляд Міністра фінансів свої пропозиції із забезпечення формування державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Аналізуючи адміністративно-правовий статус ДСФМ як підрозділу фінансової розвідки вважаємо, що пріоритетним завданням в умовах воєнного часу є завдання, які спрямовано на притягнення до міжнародної відповідальності країни-агресора за відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення. Також критично важливими є завдання ДСФМ, пов'язані з боротьбою з корупцією, адже саме фінансова система, зокрема банківська, застосовується для відмивання коштів, одержаних шляхом вчинення корупційних правопорушень. Відповідно до Звіту ДСФМ за 2023 р. до правоохоронних органів направлено 88 матеріалів, які пов'язано з бюджетними коштами виділених на потреби різних воєнізованих формувань та Збройних Сил України. Вказані матеріали пов'язано з розкраданням бюджетних коштів шляхом: 1) незаконного привласнення державних коштів; 2) нецільового використання бюджетних коштів шляхом їх розпорощення між рахунками ризикових, фіктивних та пов'язаних суб'єктів господарювання; 3) протиправного відчуження та розтрати державного майна [10].

Наступним елементом адміністративно-правового статусу ДСФМ, який доцільно розглянути, є компетенція (права та обов'язки). В.Ф. Погорілко визначає компетенцію як категорію, що вбирає в себе державно-владні повноваження того чи іншого органу, які визначаються на основі встановлених законом чи іншим правовим актом прав та обов'язків, які необхідні тому чи іншому державному органу для виконання його діяльності [13, с. 375].

На відміну від мети та функцій права ДСФМ на законодавчому рівні закріплено достатньо чітко. Зокрема, права ДСФМ передбачено у ст. 27 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» і п. 6 Положення про Державну службу фінансового моніторингу України. Аналіз цих нормативно-правових актів дає змогу виокремити групи прав, які пов'язано з можливістю ДСФМ: 1) залучати до розгляду питань, що належать до її компетенції, спе-

ціалістів центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій (за погодженням з їх керівниками); 2) одержувати необхідну для виконання завдань, інформацію від: суб'єктів первинного фінансового моніторингу; державних органів, правоохоронних органів, судів, НБУ, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання, підприємств, установ та організацій; центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державної реєстрації актів цивільного стану; розвідувальних органів України та наділені іншими правами передбаченими цим Законом; 3) розробляти та вносити на розгляд Міністерству фінансів проекти нормативно-правових актів, необхідних для виконання її завдань і функцій; 4) укладати міжнародні договори; 5) приймати рішення про зупинення (подальше зупинення, продовження зупинення) фінансових операцій.

Стосовно обов'язків ДСФМ у п. 11 ст. 16 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» зазначено, що ДСФМ забезпечує захист та зберігання таємниці фінансового моніторингу, зокрема, заборонено розкривати та/або передавати будь-кому інформацію, що є таємницею фінансового моніторингу. Також, варто зробити акцент на п. 2 ст. 36 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» який передбачає, що ДСФМ щороку до 31 березня року, наступного за звітним, подає до Верховної Ради України за встановленою формою звіт про стан запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення за попередній рік.

ВИСНОВКИ

Отже, адміністративно-правовий статус Державної служби фінансового моніторингу як підрозділу фінансової розвідки доцільно розглядати як сукупність закріплених адміністративно-правовими нормами пов'язаних між собою елементів, за допомогою яких Державна служба фінансового моніторингу реалізує свої повноваження щодо запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Аналіз закріплених на нормативно-правовому рівні мети, функцій, завдань та компетенції (прав і обов'язків) Державної служби фінансового моніторингу як підрозділу фінансової розвідки, а також безпосередня робота щодо реалізації таких завдань, дозволяє стверджувати, що адміністративно-правовий статус Державної служби фінансового моніторингу передбачає її активну діяльність як підрозділу фінансової розвідки.

Список використаних джерел

1. Кириченко Ю.М. Поняття та структура адміністративно-правового статусу органів місцевого самоврядування. *Юридичний бюлетень*. 2018. Випуск № 7. Ч. 2. С. 41-47. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/502578c1-8aaa-4da6-8a79-b596a87d74a8/content>
2. Якимчук Н. Поняття «правовий статус», «правове положення», «правовий модус» та «правовий режим»: теоретико-

- правовий аналіз. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2013. № 3. С. 11-18. URL: http://www.visnyknapu.gp.gov.ua/files/issues-2013/Visnyk-NAPU_3_2013.pdf
3. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019. № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>
4. Про затвердження Положення про Державну службу фінансового моніторингу України: постанова КМУ від 29 липня 2015 р. № 537. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-2015-п#Text>
5. Рекомендації FATF та методологія. Міжнародні стандарти боротьби з відмиванням коштів, фінансуванням тероризму і розповсюдженням зброї масового знищення: збірка матеріалів. 2018. 263 с. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/books/5%20round%20FATF.pdf>
6. Лебеза Є.О. Особливості статусу Державної служби фінансового моніторингу України в умовах Євроінтеграції. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. Ч. 2. С. 196-201. URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2022/4/part_2/30.pdf
7. Питель Ю.М. Характеристика Національного антикорупційного бюро України як спеціалізованої інституції у сфері протидії корупції. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Вип. 6. Т. 1. С. 245-248. URL: http://www.nvppp.in.ua/vip/2016/6/tom_1/54.pdf
8. Терещук В.В. Правовий статус суб'єктів публічного адміністрування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2020. 270 с. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/38567/1/disertacija-tereschuk-v_-v_-na-sajt.pdf
9. Данчул О.С. Профілактика адміністративних правопорушень державною службою охорони при МВС України : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Львівський держ. університ. внутр. справ. Львів, 2015. 181 с.
10. Звіт Державної служби фінансового моніторингу України за 2023 рік. Київ, 2024. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zvity/zvit2023ukr.pdf>
11. Ебігейл Дж. Маркус. Підрозділи фінансової розвідки (ПФР). Ефективний інституційний формат, завдання та повноваження. 19 с. URL: https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/Рекомендації міжнародних організацій/UKR_Financial_Intelligence_Units.pdf
12. Корженівський Я. Особливості адміністративно-правового статусу державної служби фінансового моніторингу України. *Закон і життя*. 2013. № 5(257) С. 35-39.. URL: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Osoblivosti%20administrativno%20pravovogo%20statusu.pdf
13. Конституційне право України / за ред. В.Ф. Погорілка. Київ, 2000. 732 с.

References

1. Kyrychenko Yu.M. The concept and structure of the administrative and legal status of local self-government bodies. *Legal bulletin*. 2018. Issue No. 7. Part 2. pp. 41-47. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/502578c1-8aaa-4da6-8a79-b596a87d74a8/content> (in Ukrainian).
2. Yakymchuk N. Concepts of «legal status», «legal provision», «legal modus» and «legal regime»: theoretical and legal analysis. *Bulletin of the National Academy of the Prosecutor's Office of Ukraine*. 2013. No. 3. pp. 11-18. URL: http://www.visnyknapu.gp.gov.ua/files/issues-2013/Visnyk-NAPU_3_2013.pdf (in Ukrainian).
3. On prevention and countermeasures against the legalization (laundering) of proceeds obtained through crime, the financing of terrorism and the financing of the proliferation of weapons of mass destruction: Law of Ukraine dated 06.12.2019. No. 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text> (in Ukrainian).
4. On approval of the Regulation on the State Financial Monitoring Service of Ukraine: Resolution of the CMU of July 29, 2015 No. 537. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-2015-п#Text> (in Ukrainian).
5. FATF recommendations and methodology. International standards for combating money laundering, terrorist financing and proliferation of weapons of mass destruction: a collection of materials. 2018. 263 p. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/books/5%20round%20FATF.pdf> (in Ukrainian).
6. Leheza E.O. Peculiarities of the status of the State Financial Monitoring Service of Ukraine in the conditions of European integration. *South Ukrainian legal journal*. 2022. Part 2. pp. 196-201. URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2022/4/part_2/30.pdf (in Ukrainian).
7. Pitel Yu.M. Characteristics of the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine as a specialized institution in the field of anti-corruption. *Scientific bulletin of public and private law*. 2016. Issue 6. Vol. 1. pp. 245-248. URL: http://www.nvppp.in.ua/vip/2016/6/tom_1/54.pdf (in Ukrainian).
8. Tereshchuk V.V. Legal status of subjects of public administration: diss. ... PhD in legal sciences: 12.00.07. Kyiv, 2020. 270 p. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/38567/1/disertacija-tereschuk-v_-v_-na-sajt.pdf (in Ukrainian).
9. Danchul O.S. Prevention of administrative offenses by the state security service under the Ministry of Internal Affairs of Ukraine: diss. ... PhD in legal sciences: 12.00.07 / Lviv State university internal affairs. Lviv, 2015. 181 p. (in Ukrainian).
10. Report of the State Financial Monitoring Service of Ukraine for 2023. Kyiv, 2024. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zvity/zvit2023ukr.pdf> (in Ukrainian).
11. Ebiheil Dzh. Markus. Financial intelligence units (FIU). Effective institutional format, tasks and powers. 19 p. URL: https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/Рекомендації міжнародних організацій/UKR_Financial_Intelligence_Units.pdf (in Ukrainian).
12. Korzhenivskiy Ya. Peculiarities of the administrative and legal status of the state financial monitoring service of Ukraine. *Law and life*. 2013. № 5(257). pp. 35-39.. URL: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Osoblivosti%20administrativno%20pravovogo%20statusu.pdf (in Ukrainian).
13. Constitutional Law of Ukraine / ed. V.F. Pohorilko. Kyiv, 2000. 732 p. (in Ukrainian).

Tetiana NAZAR

PhD in Legal Sciences, Associate Professor of department, Institute of Law of Lviv State University of Internal Affairs

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7836-1055>

e-mail: tetnazar@ukr.net

ADMINISTRATIVE AND LEGAL STATUS OF THE STATE SERVICE OF FINANCIAL MONITORING AS A SUBDIVISION OF FINANCIAL INTELLIGENCE

The activity of the State Financial Monitoring Service of Ukraine as a financial intelligence unit is aimed at protecting the national security of the state by initiating and ensuring the conduct of financial investigations related to the laundering of criminal proceeds, the financing of terrorism, and the financing of the proliferation of weapons of mass destruction.

Revealing the concept of the administrative and legal status of the State Financial Monitoring Service as a unit of financial intelligence, it is worth noting that the general understanding of the legal status involves the position of certain subjects in the state established by legal norms. Peculiarities of the legal status of state authorities are provided for in the normative legal acts that regulate their activities. In our opinion, to study the content of the administrative and legal status of the DSFM, it is appropriate to consider such structural elements as: purpose, functions, tasks and competence (rights and duties).

Analysis of the goals, functions, tasks and competences (rights and duties) of the State Financial Monitoring Service as a unit of financial intelligence established at the regulatory and legal level, as well as direct work on the implementation of such tasks, allows us to assert that the administrative and legal status of the State Financial Monitoring Service monitoring involves its active activity as a financial intelligence unit.

Therefore, the administrative-legal status of the State Financial Monitoring Service as a unit of financial intelligence should be considered as a set of interconnected elements established by administrative-legal norms, with the help of which the State Financial Monitoring Service implements its powers to prevent and counter the legalization (laundering) of income, proceeds of crime, the financing of terrorism and the financing of the proliferation of weapons of mass destruction.

Keywords: *legal status, administrative and legal status, competence, Financial Intelligence Unit*

DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2024.5.1i>

Валерій Петрович **БОНДАР**

д.е.н., професор, Генеральний директор ТОВ "ЕЙЧ ЕЛ Бі УКРЕЙН"
e-mail: vp@hlb.com.ua

Valerii BONDAR

Doctor of Economics, Professor, General Director of "HLB Ukraine"
e-mail: vp@hlb.com.ua

УНІКАЛЬНА ПРОГРАМА СЕРТИФІКАЦІЇ ОСНОВ СУДОВО-БУХГАЛТЕРСЬКОЇ ЕКСПЕРТИЗИ (ФОРЕНЗІК)

UNIQUE CERTIFICATION PROGRAM FOR THE FUNDAMENTALS OF FORENSIC EXPERTISE

У світі, де фінансова транспарентність та точність даних мають вирішальне значення для різноманітних сфер господарської діяльності, професійні знання стають все більш важливими. У такому контексті виникає потреба в освітніх закладах, спеціалізованих на наданні якісної підготовки у цій області.

Однією з найвпливовіших професійних організацій сертифікованих громадських бухгалтерів у США за напрямом обліку, аудиту та фінансів, визнаних на міжнародному рівні є AICPA&CIMA, в особі офіційного представника AICPA&CIMA в Південно-Східній Європі – Наталії Вовчук. Американський інститут сертифікованих громадських бухгалтерів (AICPA) та Присяжний інститут управлінських бухгалтерів (CIMA), які у 2012 р. об'єдналися та згодом у 2014 р. спільно створили Глобальні принципи управлінського обліку (GMAP).

Отримання сертифікату від цих організацій має значну цінність для фахівців у сфері бухгалтерської та фінансової діяльності та підтверджує високий стандарт якості наданої освіти та засвоєних навичок. Організації AICPA та CIMA є визнаними на міжнародному рівні, а тому сертифікат, отриманий від них, має вагу не лише у США, а й у багатьох інших країнах світу.

AICPA&CIMA пропонує різноманітні напрями навчальних програм, гнучкий розклад занять, що дає змогу студентам забезпечити навчання у відповідності зі своїм графіком та особистими обставинами. Крім того, програми доступні онлайн, що дає змогу отримувати освіту з будь-якого місця та в зручний для слухача час. Однією з актуальних нині є наявна в AICPA&CIMA програма на тему «Основний сертифікат в судово-бухгалтерській експертизі (Форензік)» (Core Forensic Accounting Certificate). Програма призначена для тих, хто має інтерес до судово-бухгалтерської експертизи, тобто застосування бухгалтерських знань та методів у судових справах, розслідуванні шахрайства, корпоративних злочинів та інших правопорушень. Програму зосереджено на форензік розслідуванні, що є важливою галуззю в сучасному бізнесі.

На сьогодні форензік-експертиза є важливою галуззю для розуміння, виявлення та розслідування фінансових злочинів. Ключовими моментами, які підкреслюють цінність є здатність форензік-експертів виявляти ознаки шахрайства, викривати фінансові маніпуляції та

інші неправомірні дії, які можуть завдати шкоди компаніям або організаціям. Форензік-експертів може бути запрошено як свідків чи консультантів у правозахисних справах, щоб надати об'єктивні експертні висновки з фінансових аспектів справи. За допомогою форензік-розслідування та аналізу фінансової звітності компанії можуть ідентифікувати потенційні ризики шахрайства та запобігти їхньому виникненню або розвитку. Діяльність форензік-експертів може підвищити довіру громадськості та інвесторів до фінансової звітності компанії, демонструючи високий рівень прозорості та відповідальності. В результаті форензік-аналізу може бути розроблено та впроваджено покращені процедури та системи контролю, що сприяють попередженню фінансових злочинів та оптимізації управлінських процесів. Форензік має вагому цінність як інструмент для виявлення та запобігання фінансовим злочинам, а також для забезпечення довіри до фінансової звітності та управлінських процесів. Це важливий компонент ефективного функціонування сучасних бізнес- та правових систем.

Слухачі, які навчаються за програмою «Основний сертифікат в судово-бухгалтерській експертизі (Форензік)» (Core Forensic Accounting Certificate) стають фахівцями, поглиблюють свої знання в області судової бухгалтерської експертизи, що робить їх більш компетентними і конкурентоспроможними на ринку праці. Це робить програму особливо цінною для фахівців, які працюють у міжнародних компаніях або прагнуть розширити свої можливості кар'єрного зростання за кордоном.

Основна мета програми – надати студентам знання та практичні навички у сфері судово-бухгалтерської експертизи (форензік), які може бути застосовано у правозахисному та судовому середовищі.

З отриманням сертифікату відкриваються нові можливості отримати роботу в США, працювати помічником детектива у детективних агентствах, розслідування заморожених активів, здійснення форензік-експертизи для федеральних судів США. Програму розроблено з урахуванням останніх тенденцій у судово-бухгалтерській експертизі та міжнародних стандартах, що визначає його актуальність. Світ фінансів, бухгалтерського обліку та аудиту постійно змінюється, і тому важливо мати доступ до найсвіжішої інформації. Учасники отримують

актуальні знання та практичні навички, які можна застосовувати для успішної роботи в сучасному бізнес-середовищі, яке постійно зазнає змін.

Навчальна програма складається з 7 рівнів:

1. Управління завданнями судово-бухгалтерської експертизи (Ч. 1, 2).
2. Ідентифікація та збір доказів.
3. Виявлення ознак шахрайства.
4. Ефективні методи проведення інтерв'ю.
5. Роль судово-бухгалтерських експертів у знятті показань та наданні свідчень.
6. Вимоги до звітності стосовно судово-бухгалтерської експертизи та підготовка достовірних звітів.

За кожним рівнем надається сертифікат. Після проходження всіх рівнів Ви отримаєте підсумковий сертифікат від АІСРА&СІМА, що надає відмінну можливість отримати визнання від міжнародних організацій та підвищити свій професійний статус.

Разом з підсумковим сертифікатом надається діджиталізований бейдж (digital badge) – це віртуальний знак, що підтверджує отримання сертифікату від АІСРА&СІМА. Цей цифровий бейдж є важливим інструментом для підвищення професійного профілю та демонстрації навичок та компетенцій у сфері судово-бухгалтерської експертизи. Його можна надсилати електронно, що дає змогу отримувачу одразу ж долучити його до свого онлайн профілю в соціальних мережах або резюме. Бейджи видаються через офіційні платформи, які гарантують їхню достовірність і автентичність. Також їх може бути переглянуто та перевірено в будь-якому місці світу, що робить їх особливо корисними для фахівців, які працюють або шукають роботу за межами своєї країни. Багато платформ для пошуку роботи та професійних мереж підтримують інтеграцію з цифровими бейджами, що дає роботодавцям змогу швидко перевірити кваліфікації та досвід кандидатів. Володіння цифровим бейджем є доказом професійного росту і здатності до навчання, що може підвищити впевненість у собі та зростити цінність на ринку праці. Усі ці переваги роблять діджитал бейдж не тільки цінним активом для фахівців, але й потужним інструментом для підвищення їхнього професійного успіху та розвитку кар'єри.

Ця програма може бути корисною для бухгалтерів, аудиторів, юристів та інших фахівців, які працюють у сферах фінансової діяльності та правосуддя і бажають

розвинути свої навички у судовій бухгалтерській експертизі. Під час навчання фахівці отримують можливість спілкуватися та співпрацювати з іншими учасниками, які також мають інтерес до судової бухгалтерської експертизи. Це розширює їхню мережу контактів і може призвести до нових можливостей співпраці та кар'єрного розвитку. Програма є цінним інструментом для розвитку кар'єри фахівців, який дає змогу отримати якісну освіту та сертифікацію від визнаних міжнародних організацій.

АІСРА&СІМА залучає до співпраці висококваліфіковані організації для презентації та популяризації власних навчальних програм, однією з яких є ТОВ «Академія МСФЗ». Багаторічний досвід роботи, їхні знання та практичний досвід створюють неперевершені умови для засвоєння матеріалу.

В Україні програму «Основний сертифікат в судово-бухгалтерській експертизі (Форензік)» (Core Forensic Accounting Certificate) супроводжує Академія МСФЗ – спеціалізований заклад та лідер і експерт у фінансовій освіті. Заснована з метою підвищення професійного рівня та компетентності, Академія МСФЗ надає широкий спектр програм, семінарів та інших освітніх заходів, призначених для різних категорій учасників. Незалежно від вашого рівня підготовки або області інтересів, в Академії МСФЗ Ви знайдете програми, що відповідатимуть Вашим потребам. Від програм для початківців до спеціалізованих семінарів для професіоналів – кожен знайде щось для себе.

Академія МСФЗ допоможе Вам пройти успішно навчання та отримати бажану сертифікацію, яка відіграє важливу роль у підвищенні кваліфікації. Завдяки своїм висококваліфікованим бізнес-тренерам та досвідченим лекторам, професорам, докторам економічних наук, сертифікованим аудиторам, судовим експертам, податковим консультантам, актуальним програмам та різноманіттю курсів, Академія МСФЗ стала визнаним лідером у галузі освіти. Для тих, хто прагне вдосконалити свої знання та розвинути кар'єру у фінансовій сфері, обрання Академії МСФЗ може бути стратегічним кроком у правильному напрямі. Обираючи ТОВ «Академія МСФЗ» для навчання за актуальною програмою, Ви отримуєте професійний супровід до якісної освіти від провідного навчального закладу з великим досвідом в галузі бухгалтерського обліку та звітності.

НАМ 30 років!

Інформаційно-аналітичний журнал «Економіка. Фінанси. Право» видається з 1994 р. Журналу присвоєно міжнародні ідентифікаційні номери ISSN 2786-5517 (Online), ISSN 2409-1944 (Print), включено в міжнародну наукометричну базу Index Copernicus та у Репозитарій Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук – з економічних та юридичних наук (2020 р.), а також з обліку та аудиту (2017 р.).

У 2024 р. щомісячний інформаційно-аналітичний журнал «Економіка. Фінанси. Право» ввійшов до оновленого Реєстру суб'єктів у сфері медіа відповідно до норм чинного Закону України «Про медіа» та має ліцензію № 14274505 як суб'єкт у сфері друкованого медіа.

Пропонуємо доєднатись до авторів і підписників журналу «Економіка. Фінанси. Право»

Журнал містить науково-популярний розділ.

На вебсайті видання (efp.in.ua) можна дізнатись про подробиці подачі матеріалів для опублікування.

Оформити передплату можна в редакції:
<http://efp.in.ua/uk/subscription>

We invite you to join the subscribers and authors of the journal "Economics. Finances. Law"

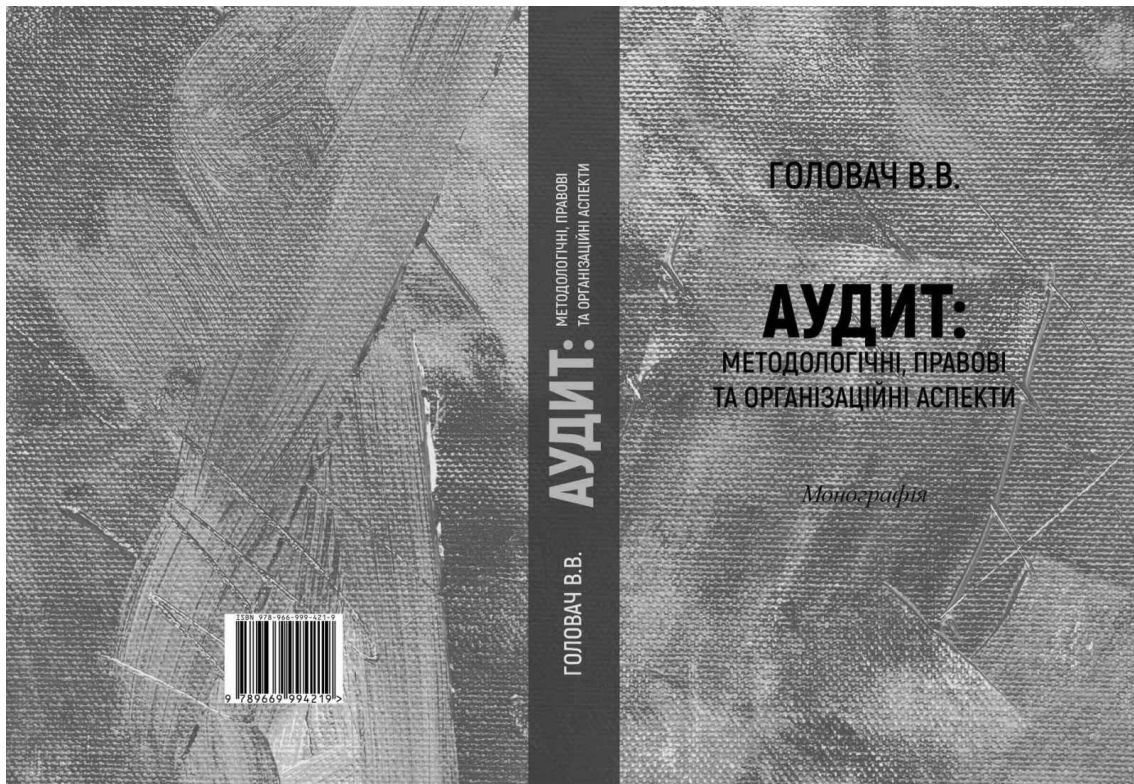
Передплативши онлайн версію на

ЧИТАЙТЕ ЖУРНАЛИ ТУТ

НАВІТЬ БЕЗ ДОСТУПУ ДО МЕРЕЖІ!

УВАГА!
НОВИНКА!

Приймаємо передзамовлення!

424 сторінки про світ АУДИТУ!

Книга розрахована на науковців, викладачів економічних та юридичних закладів вищої освіти, практикуючих бухгалтерів, керівників підприємств

та має бути у кожного аудитора

Видання становить результат узагальнення багаторічного практичного досвіду і наукових доробок автора стосовно методологічних, правових та організаційних аспектів аудиту. На основі детального аналізу публікацій зарубіжних і вітчизняних авторів розглянуто загальне поняття аудиторської діяльності і аудиту, з'ясовано закономірність виникнення аудиту та професії аудитора, розглянуто зміст аудиту як науки та її концептуальних засад.